

HENRY BAUCHAU

ÇEVRE YOLU

roman

metis

Henry Bauchau

ÇEVRE YOLU

Fransızca yazan Belçikalı romancı, şair ve oyun yazarı Henry Bauchau 12 Ocak 1913'te Malines'de doğdu. 1914 yılında Louvain kentinin Almanlar tarafından yakılmasına tanık oldu; bu korku ve yıkım imgesi, yazarın yaşamında ve yapıtlarında ağırlığını hep duyurdu. Hukuk eğitimi alan Bauchau, 1936 yılında avukat oldu. İkinci Dünya Savaşı'nda direnişçilere katılarak Ardennes bölgesinde Almanlara karşı çarpıştı. 1946 yılında Paris'e yerleşerek yayıncı olarak çalışmaya başladı. 1950'de psikanalize girmesi yaşamında bir dönüm noktası oldu. 1975 yılında, ergenlik çağı sorunları üzerine uzmanlaşarak terapistliğe başladı. Paris VII Üniversitesi'nde psikanaliz ve sanat üzerine dersler verdi. 1990 yılında Belçika Kraliyet Akademisi üyeliğine seçildi. Aralık 2012'de, yüz yaşına girmesine birkaç hafta kala hayatını kaybetti. Bauchau elinizdeki *Çevre Yolu* adlı kitabıyla, France Inter Radyosu dinleyenlerince verilen Inter Kitap Ödülü'nü kazandı.

Yayınevimiz daha önce yazarın *Oidipus Yollarda* (1998), *Antigone* (2003), *Diotime ve Aslanlar* (2004) ve *Mavi Çocuk* (2005) adlı yapıtlarını, ilki hariç (çev. Aysel Bora) hepsi Sosi Dolanoğlu çevirisiyle yayımlamıştır.

Metis Yayınları
İpek Sokak 5, 34433 Beyoğlu, İstanbul
Tel: 212 2454696 Faks: 212 2454519
e-posta: info@metiskitap.com
www.metiskitap.com
Yayınevi Sertifika No: 10726

Metis Edebiyat
ÇEVRE YOLU
Henry Bauchau

Fransızca Basımı:
Le boulevard périphérique,
Actes Sud, 2008

© Actes Sud, 2008
Türkçe Yayım Hakları © Metis Yayınları, 2010
Çeviri Eser © Sosi Dolanoğlu, 2012

İlk Basım: Nisan 2013

Yayın Yönetmeni:
Müge Gürsoy Sökmen

Yayına Hazırlayanlar:
Müge Gürsoy Sökmen, Eylem Can

Kapak Fotoğrafı: Ani Çelik Arevyan
Between Life and Death (No. 2), 1999, 81 x 183 cm

Kapak Tasarımı: Emine Bora

Dizgi ve Baskı Öncesi Hazırlık:
Metis Yayıncılık Ltd.

Baskı ve Cilt:
Yaylacık Matbaacılık Ltd.
Fatih Sanayi Sitesi No: 12/197-203
Topkapı, İstanbul Tel: 212 5678003
Matbaa Sertifika No: 11931

ISBN-13: 978-975-342-858-3

HENRY BAUCHAU

ÇEVRE YOLU

Çeviren:
SOSİ DOLANOĞLU

metis

HENRY BAUCHAU KOLEKSİYONU

•

OİDİPUS YOLLARDA 1998

ANTİGONE 2003

DİOTİME VEASLANLAR 2004

MAVİ ÇOCUK 2005

ÇEVRE YOLU 2013

TEŞEKKÜR

Bu kitabın ortaya çıkmasını mümkün kılan yardımları için Belçika'daki Promotion des lettres de la Communauté française'e teşekkür ederim.

Yardımı için Marie Donzel'e teşekkür ederim.

Christian'a,
Rodolphe'a,
Marine'e.

Usul usul yürü, düşlerimin
üzerinde yürüyorsun çünkü.

YEATS

I

.....

METROYLA Aubervilliers Kalesi istasyonuna doğru giderken –oradan Bobigny otobüsüne bineceğim–, çocukluğumdaki haliyle ailemi düşünüyorum. Aile, benim de tanık olduğum o uzak yıllar; hastanede sohbet ettiğimizde Paule en çok bunlara ilgi duyuyor. Kocasının ve küçük oğlunun, çoğu zaman farkında olmadan, son derece kuvvetli bir şekilde ait oldukları, kendisinin de evlilik yoluyla birleştiği bu sülalenin köklerine, iç içe geçmiş bağlarına, yaşama tarzlarına.

Kanser tedavisi yüzünden Paule'ün saçları döküldü. Peruğu yerinde dursun diye uğraştığını gördükçe, kel olduğunu fark edince ne kadar acı çekmiştir kim bilir diye düşünüyorum sık sık. Stéphane yaşasaydı, 1944'te Naziler onun canına kıymasalardı, kel kalır mıydı? Ben onu hep yirmi yedi yaşındaki haliyle hatırlayacağım, zamanın eli hafızamda ona hiç değmemiş olacak. Benimle beraber Paule'ün odasına giriyor sanki, masmavi gözleri, sarı saçları, uzun boyu, varla yok arası tebessümüyle. Utangaç değil de sakıngan. Bir eylem adamı.

Onu Temmuz 1940'ta tanıdım, savaşın yıkıntılarını kaldırmak üzere kurulan şantiyelerden birinde. Mesleği, maden ocaklarında kuyu açıcılıktı ama şantiye işlerinden de iyi anlıyordu. Çok geçmeden bizimkini o yönetti. Şantiyelerimiz birleştirilince, Meuse Nehri havzasında şantiye şefleri yetiştirmek üzere 1941'de açılan bir eğitim kampının başına geçti.

Ne zaman boş vakit bulsa, nehrin kenarında yer yer yükselen kayalara tırmanmaya giderdi; savaştan beri Alpler veya öbür dağlar ona geçit vermez olmuştu çünkü. Onun mükemmel bir dağcı olduğunu ve hayatının tutkusunun dağlar, kayalar, buzullar olduğunu öğrendim.

Bir gün, kendisiyle birlikte tırmanmamı teklif etti. Küçük bir trene binip pek çok tırmanış hattının olduğu bir kayalığın yakınına kadar gidiyoruz. Halkalar halinde örülmüş bir ip çıkarıyor çantasından ve boynuna asıyor. Kayaların eteğine kadar yürüyoruz, ip gerdanlığıyla hem mütevazı hem kurumlu görünüyor. Tırmanış için bir tecrübe edinme, bir çıraklık dönemi şart ve bunu onunla yapmak daha ilk andan hoşuma gidiyor. Bu tırmanış hattını hatırlıyorum, beni tırmandırdığı ilk kaya duvarı buydu. Müthiş etkilenmiş haldeyim zira oldum olası başım dönerdi. İpi nasıl kullanacağım ve birkaç pitona bağladığı karabinaların içinden ipi nasıl geçirmek gerektiği dışında pek bir açıklama yapmıyor. Gerisi için, "Benim yaptığımı yap," diyor. Ayağını ya da elini koymak için ihtiyaç duyduğu yüzeyin küçüklüğüne şaşarak onu seyrediyorum. Ben hayatta yapamam gibime geliyor, elimi bırakacağım, kayacağım, gene de onun tutunduğu yere tutunmayı iyi kötü becerip onun çıktığı yere kendimi çekmeyi başarıyorum. Biraz tehlikeli bir geçitte kayanın etrafından dolanmak gerekiyor, bunu yaparken de tek ayak üstünde dengeni koruyor, öbür ayağınla, boşluğu yoklayıp, kendini üzerine çekeceğin bir taraça arıyorsun. İnsan mecburen aşağıya bakıyor. Çok yüksekte değiliz, boşluk hissinin beni huzursuz etmesine yetecek kadar yüksekteyiz gene de. Etrafımdaki her şey dönmeye başlıyor hafiften, tutunma noktasının üstünde titreyen ayağımı çekmem gerek ama öbür ayağımı koyacağım tutunma noktasını bulmayı beceremiyorum. Ayağım kayıp düşeceğim, diye geçiriyorum aklımdan. O esnada, bana dönük olan bakışını görüyorum, emniyetimi daha iyi sağlamak için ipi biraz gererken gayet sakin bir sesle, "Sol bacağını biraz kaldır, tutunma noktasını bulacaksın. Sonra hiç duraksamadan sağ kolunu yukarıya doğru uzat, kendini üstüne çekeceğin küçük bir taraça var," dediği-

ni duyuyorum. Bu ânın nihai karar ânı olduğunu hissediyorum, bir tırmanışçı olma yürekliliğini ya göstereceğim ya göstermeyeceğim ve ben var gücümle tırmanışçı olmayı istiyorum. Engeli geçiyorum, yanına ulaşıyorum. Sonraları, sık sık bu geçide tırmandım ve gözüme niye o kadar zor görünmüştü acaba diye düşündüm. Tırmanışa yeni başlayan birini oraya her götürdüğümde, ilk seferde benim yaşadığım sorunların aynısını yaşadığını gördüm ve tıpkı Stéphane'ın yaptığı gibi ona güven telkin etmeye çalıştım.

Paule'ün karşısındayım şimdi, bana soruyor: "İyileşecek miyim iyileşmeyecek miyim?" Stéphane oradaymış gibime geliyor. Mesele engeli geçmekte, doğru tutunma noktasını ona göstermekte. Ne var ki bilmediğim tam da bu. Cevap vermiyor, sorusunu içimden tekrarlıyorum, şaşkınlığın yüzüme yayılmasına engel olamıyor ve hep verdiğim cevabı veriyorum: "Elbette, iyileşme yolundasın, bunu gayet iyi biliyorsun." Bunu bana söyleten kim, Stéphane mı? Benim yerimde olsa, o da, hiçbir şey bilmeden, aynı şeyi mi yapardı? Bir güdüye itaat ediyorum, Paule'ün içindeki ümidi diri tutmak isteyen annesinin ve tedavisini üstlenen ekibin güdüsüne. Hakları var, başka ne yapılır?

Hastaneden çıkarken, Paule'ü görmeye gelen bir kız arkadaşıyla karşılaşıyorum kapıda. Şaşırmış durumda: "Herkes ona maval okuyor, yurtdışına gitmeyi, evini dayayıp döşemeyi düşünüyor, hiçbiri mümkün değil. Bunu ondan saklamak ve rol yapmak korkunç bir şey."

Paule'ün annesi, kızı yeniden hastaneye kaldırıldığından beri yüzünden eksik olmayan o sakin ve kararlı ifadeyle çıkageliyor. Justine'in bana söylediklerini duymadı ama tahmin ediyor ve omuz silkerek bunları bir kenara itiyor: "Önemli olan Paule'ün moralinin bozulmaması, direnci kırılırsa her şey tepe taklak olur." Justine'in koluna giriyor ve ikisi bana el sallayarak asansöre biniyorlar.

Yola çıkıyorum, yine otobüse biniyorum. Karşımda, avurtları çökmüş henüz genç bir adam var. Gri mavi gözleri çok ilgimi çeki-

yor; dikkatli, bir noktaya yoğunlaşmış, adeta uzakları keşfe dalmak için yaratılmış gözler. Stéphane da tırmanmaya başlamadan önce aynı bu bakışla kayaya dikerdi gözlerini ve yine aynı bakışla –böyle zamanlarda bir yırtıcı kuşunkine benzerdi bakışı– tırmanış sırasındaki muhtemel tutunma noktalarını hesaplardı.

Savaşın ilk yıllarında sık sık birlikte tırmandık ve aramızda bir dostluk doğdu. Bir gün beni bir spor çalıştırıcısıyla birlikte götürdü, adamın adı Sarquin'di, çok iyi tırmanışçıydı. Günün sonunda, biz aşağıdan onun emniyetini sağlarken, Stéphane, kollarından destek alarak kendini yukarı çekip üstünde iki zor denge hareketi yapmayı gerektiren sarp bir çıkıntının hâkim olduğu bir tırmanış hattından nasıl çıkılacağını gösterdi bize.

Stéphane ilk kayalık çıkıntıyı epey yavaş bir şekilde aşıyor, durup soluklandıktan sonra, hayran olunacak bir kesinlik ve çabuklukla ikincisine ulaşıyor ve geçiyor. İpin üstünde kayarak aşağıya inip Sarquin'in emniyetini sağlıyor. Sarquin'in başlangıç hamlesi gayet iyi, ilk kayalık çıkıntıyı fazla hızlı aşıyor, ikincisine vardığında yorgun, kendini yukarı çekemiyor ve ansızın ayağı kayıyor.

Aşağı inmesi için onun emniyetini sağlayan Stéphane, deneme sırasının bende olduğunu söylüyor. Sarquin başaramadıysa ben hiç başaramam. Bu işe girişmek pek gelmiyor içimden ama o ikisinin karşısında son dakikada geri adım atamam.

Başlangıç hamlesini Sarquin'den daha yavaş yapıyorum, nefesimi idareli kullanarak ilk kayalık çıkıntıyı güçlükle aşıyorum. İkinci çıkıntıda ellerimi çok hızlı kullanmam gerekiyor. Kayanın karşısındayken Stéphane'ın yaptığı hareketlerin hepsini hatırlıyor ve içgüdüsel olarak yerine getiriyorum. Ellerim minik tutunma noktalarına tırmanıyor, bir hamlede kendimi yukarı çekiyor ve nasıl olduğunu anlamadan engeli geçiyorum. İlk çıkıntıyı aştığım sırada, vücudum ile kolumun arasından, emniyetimi sağlamakta olan Stéphane'ın dikkat kesilmiş yüzünü görüyorum. Yukarıya vardığımda başımı çeviriyor, yüzünde belli belirsiz bir memnuniyet te-

bessümü görüyorum. Şantiyesindeki adamların dediği gibi, o Kızılderili tebessümünü. Ve onun aracılığıyla bir sevinçduygusu, bir tamlık duygusu hissediyorum.

Yere indiğimde, Sarquin hayretle bana bakıyor, daha güçlü ve daha idmanlı olduğu halde onun başaramadığını benim nasıl olup da başardığımı anlamıyor.

Yukarıdan Stéphane'ın tebessümüne baktığım andan itibaren, eskiden beri mustarip olduğum baş dönmesinden kurtulmuştum. Artık tek derdim kaya duvarı, yerçekimi, iki elimi ve iki ayağımı gerektiği gibi kullanmaktı, ayrıca korkudan taş kesilmemiştim. Sanki Stéphane beni kendi kuvvetiyle donatmıştı da bir şey vuku bulmuştu.

Bugün otobüste, sonra hızlı banliyö trenine aktarma yapmak üzere bindiğim ve beni Opéra'ya götüren metroda, haftalarca içimi heyecanla doldurmuş ve hayatımda çok önemli bir yer tutmuş olan (bunun farkına şimdi varıyorum) o ânı düşünüyorum.

Bu bir kanıttı. Vücudumun etkililiğinin kanıtı, en çok da Stéphane'ın dostluğunun kanıtıydı. Ona, bize bir hakikat sınavı lazımdı. Bunun koşullarını son derece ustaca ve incelikle hazırlamıştı. Hakkımda yanılmadığından dolayı mutlu olmuştu. İşin burası şüpheli zira o an sahip olduğum kuvvet, kendi kuvvetim değil, bakışının gücü sayesinde kuşandığım onun kuvvetiydi. O zafer ânı, adeta sözlerden azade o derin dostluk yılları neden hatırıma bu kadar seyrek geliyorlar?

O mutlu anları, Stéphane'la tırmanışlarımın tehlike, kuvvet ve zafer dolu o sayısız ânını silen bir şey oldu. Benim yaşamadığım bir şey, bugün yaşamakta olduğum bir şey: onun ölümü.

Ben yaşlanmışken, vücudum esnekliğini ve kuvvetini kaybetmişken, Stéphane daima genç kalacak, mavi gözleri, sarı saçları ve o Kızılderili tebessümüyle daima yirmi dokuz yaşında olacak.

Paule'ün ölümü, ölecek olması –bu beni hem korkutuyor hem de korkutmuyor zira içimde güçlü bir ümit var– zihnimde bambaşka

hatıraları canlandırıyor, her şeyden önce de Stéphane'ın hatırasını. Şu rüzgârlı, kapalı, yağışlı haziran ayında, yapılacak işler, oradan oraya gidip gelmeler ve yazmakla uğraşamayışımın dayanılmaz acısı yüzünden hayatımın dizginlerini elimden kaçırmışım gibi hissediyorken, bütün bunları şimdi yaşamak istiyor muyum, yaşayabilir miyim acaba? Doğu Garı'nda insanların kimi iniyor, kimi biniyor. Paule'ü düşünmeye, onun aracılığıyla Stéphane'ın ölümünü tekrar yaşamaya dayanacak gücüm yok. Opéra'da iniyorum, içimi tiksintiyle dolduracak kadar iyi tanıdığım koridorlara dalıyorum. Duvarları kırmızı yürüyen banda çıkıyorum, biletimi kontrol cihazına sokuyorum. Yanımda, bir genç hafif bir sıçrayışla cihazın üstünden aşıyor. Ona gıptayla bakıyorum, Stéphane ile benim 1942'deki halimizde olsaydım hâlâ, ben de onun gibi, onun kadarçevikçe aşardım diye geçiriyorumaklımdan. Yıllar geçti, artık öyle değilim, hayatımın üzerini bir ağırlık kapladı.

Merdivenden iniyorum, büyük Auber Salonu'nda 1900-1914 yılları üstüne bir sergi var. Geç oldu ama birkaç dakikalığına içeri giriyorum. Belçika Kralı II. Léopold'un Ostende'da çekilmiş hayret uyandırıcı bir fotoğrafıyla karşılaşıyorum. Altından yalnızca kararlı ifadesi ve gür beyaz sakalının göründüğü silindir şapkası ve redingotuyla, rüzgâra karşı durmak için öne eğilmiş. Onun gibi silindir şapkalı olup öne eğilmiş beyefendiler sarmış çevresini, ondan daha kısa boylular. Bir kraldan çok 20. yüzyıl başındaki büyük bir kapitaliste benziyor. İlerlemiş yaşı yüzünden donmuş, buz bağlamış, yakında iş filan kalmayacağını, yarının gelmeyeceğini bilen büyük bir işadamına.

Bu olağandışı resim bana kutbu hatırlatıyor, yelkenli gemilerin buzların arasına sıkışıp kaldığı zamanları. Hâlâ hareketli olan, belki de son merasimlere, son zevklere koşturan yaşlı kral, geçmişin büyük kâşiflerinin o gemilerinden birini hatırlatıyor bana. Grevde olan Sainpierre işçileri, kralın şehri ziyaret ettiği gün, o gür sakala at dışkısı fırlatmışlar, sofrada dedem anlatmıştı. "O ise durmadı, hiç oralı olmadı, sakalındaki dışkı parçacıklarını eliyle hafifçe silkeledi," demişti dedem. Gülüşmeler derhal kesilmiş, or-

talığa buz gibi bir sessizlik çökmüş, ahaliyi başıyla hafifçe selamlayınca bir alkış kopmuş. "Popüler biri değildi," demişti dedem, "ama efendi, ağırbaşlı bir adamdı, işinin tehlikelerine göğüs germeyi bilirdi."

Peronlara giden merdivenden iniyorum, böylece son vagonun, oturacak yer bulma ihtimalimin en yüksek olduğu vagonun tam karşısına çıkacağım. Birinci Dünya Savaşı'nın habercisi olan alametlerin arasında saçı başı ağarmış yaşlı kralın imgesi zihnimi kurcalıyor. Ben doğmadan önce çekilmiş o hayret verici fotoğraf. Ama o dünya, arabasız şehirlerin dünyası; atların, kralların sakalına at dışkısı fırlatan işçilerin dünyası biraz da benim dünyamdı. Traktörlerin olmadığı o dünyayı ve tarlaların yalnızca atlar ve öküzler tarafından sürüldüğü kırsal kesimi yakından tanıdım. Savaş sırasında, ben çocukken, düşmanlarımız diktatörler ya da devlet başkanları değil, İmparator II. Wilhelm, İmparator Franz-Joseph, Osmanlı Sultanıydı, müttefiklerimiz arasındaysa İngiltere Kralı, Rusya Çarı ve İtalya Kralı vardı. Günümüz insanları, 1980'de, o dünyadan tamamen bihaber, ondan geriye sadece siyah beyaz fotoğraflar ve film kareleri kaldı.

Tren de geldi işte, son vagonda oturacak bir yer buldum, etrafımda iki siyahi konuşup gülüşüyorlar, onlar dışında herkes suskun ve yorgun. Çantamdan kitabımı çıkarıyorum. Bir kadın hastam ödünç verdi. Tarih doktorasını hazırlıyor, Philippe Ariès'in kitaplarından çok bahsetti bana, ilgimi çekeceğini hissetmiş. "Batı'da Ölümün Tarihi Üzerine Denemeler" adlı kitabı getirdi bana. Sayfalarını karıştırırken şu düşünceye rastlıyorum: "19. yüzyılda cinsellikten bahsedilmezdi ama yaşam ölümün mevcudiyetinde sürerdi, şimdi cinsellikten bahsediyoruz ve ölümü sakladık." Bu cümle, gün boyu beni bunaltmış olan yığınla önemsiz talebi kuvvetle püskürtüyor. Bunca iş, oradan oraya bunca gidip gelmek niye, içimde biçimlendiğini hissettiğim kitabı yüzüstü bırakmak niye?

Argile arabayla gara gelmiş, buna seviniyorum, eve yayan dönmenin yorgunluğundan kurtulacağım hiç değilse.

"Paule'ün vaziyeti düzelmiyor, ona hiçbir yardımım dokunmadığı halde, hastaneye bu kadar sık gitmeye niye kendimi mecbur tutuyorum acaba?"

"Bunu arzu ediyorsun çünkü. Ona hiç yardımının dokunmadığını sanıyorsun ama en azından kendini paralıyorsun... Sen böylesin."

Ona bakıyorum. Gözlerini trafiğin yoğun olduğu yoldan ayırmadan, ona baktığımı hissedip gülümsüyor.

II

.....

SONRAKİ GÜNLERDE, gecelerde, benim için giderek açıklık kazanan şey, Stéphane ile benim sarp kaya tırmanışı sayesinde birbirimize bağlandığımız birkaç yılda yaşadıklarımızdı. Başlarda çoğu zaman üç-dört kişi tırmandıysak da, çok geçmeden sadece ikimiz tırmanır olduk. Bu şekilde daha çok tırmanış hattından geçtiğimiz için ve onu başkalarından daha iyi izlediğim için mi? Kayalar söz konusu olduğunda, şu âna kadar hiç açıkça dile getirmediğim bir hisse, onun gözde yol arkadaşı olduğum hissine kapılmıştım. O konuda benim ustamdı. Zorluklarda gözümün yaşına bakmayan, hatalarımı bulup çıkaran sert bir usta. Bana kendi dengiymişim gibi davranan bir usta. Doğru dürüst eğitim görmemiş, on altı yaşındayken okuldan ayrılmış bu delikanlı, yanında bir teknik öğrendiğim, zor elde edilen hazza ulaşmak için harcanan gayret ve enerjideki sevincin bilgisini öğrendiğim bir ustaydı. Bir gün çok yüksekteki bir tırmanış hattını denediğimizi hatırlıyorum, buna ilk kalkışabileceklerden biri oydu. Sabah yağmur yağmıştı, kaya kaygandı. Neredeyse tepeye vardığımızda, tırmanış hattını oluştururken kendi koymuş olduğu bir pitona parmak uçlarıyla erişmek için bir uzanma hareketi yapmak ve pitona bir karabina yerleştirmek gerekiyordu. Piton düşmüştü ve kimse de yerine yenisini koymamıştı.

Stéphane'ın, üstünde hamlesini gerçekleştirmeyi hesapladığı dar taraça un ufak oluyor ve ansızın ağırlığı altında çöküyor. Sol elini ve ayağını çok dar bir çatlağa takoz gibi yerleştirerek kendini

son anda toparlıyor. Aşırı bir sükûnetle başının üstündeki kaya duvarını incelemeye koyuluyor. Ben de son derece rahatsız bir konumda olmama rağmen, sükûneti bana bulaştığından, aşağıdan onu seyrediyorum.

Bakışı çok etkiliyor beni, bir insanın bakışına benzemiyor hiç, gülümsemeyen, kaygısız, telaşsız, aşırı bir dikkat ifadesinden başka herhangi bir ifade taşımayan gözler bunlar. Aklıma yırtıcı bir kuşun gözleri geliyor, Stéphane'ın ufalanıp toza dönebilecek bir kayanın üstünde zor bir konumda asılı olduğu değil, bir şahin gibi (o dönemde bir kartalı uçarken görmemiştim hiç) gökyüzünde süzüldüğü hissi var içimde. Onun için de, Stéphane sakin bir sesle bana: "İpi yola çıkmama yetecek kadar sal, sonra emniyetimi sağla, ayağım kayacak olursa, ilk piton ancak kısa mesafeden düşersem tutar," dediğinde, içimde endişeden eser yok, Stéphane gibi süzülüyorum.

Yeniden yola koyuluyor, nasıl yapıyorsa, öbür ayağını bir anlığına bir yere sıkıştırmayı beceriyor ve bir yandan ayağı bu minicik tutunma noktasında durmakta zorlanırken, öbür yandan uzanıp eski pitonun üstündeki hayli sağlam bir tutunma noktasını yakalamayı ve bir eliyle buna asılıp sonra sol elini sağ elinin yanına koymayı başarıyor. Kaya duvarının üstündeki ayaklarının yardımıyla kendini yavaş yavaş yukarı çekiyor, sonra ansızın vücudu ortadan yarılıyor sanki, ayaklarını ellerinin bulunduğu yere koyuyor ve sol eliyle benim görmediğim bir tutunma noktasını yakalayıp yukarı çıkıyor. "İpi gevşet!" diyor. Engeli geçti, durup nefes aldığını duyuyorum, daha da yukarıya çıkıyor, onu görmez oluyorum. Görüş alanımdan çıkar çıkmaz korkmaya başlıyorum. Derken sakin sesi işitiliyor, biraz nefes nefese kalmış bir halde, "Emniyetini sağlıyorum. Haydi, ayağını sol tarafa sıkıştır ve fırla." Bana öğrettiği gibi, ciğerlerimi havayla dolduruyor, ipin iyice gergin olduğunu kontrol ediyor, ayağımı çatlağın arasına sıkıştırıyor, yukarıya çıkıyorum, ayağımın titrediğini hissediyorum, birden bacağımda hiç derman kalmamış ve bütün vücudum kasılma, çırpınma ve titremeden ibaretmiş gibime geliyor. Yoğun bir kaygı kaplıyor benliğimi, sırtım-

dan aşağıya buz gibi bir ter iniyor. Stéphane'ı görmüyorum ama o, varmış olduğu girintiden beni görebilir. "Elin, önce sol sonra sağ elin, ayağını yeterince yaklaştırdığında hamleni yap," diyor. Hiç gücüm kalmadı, ellerimin üstünde kendimi nasıl yukarı çekerim? Emniyetimi sağlıyor, beni çekecek. İçgüdüsel olarak ipi yokluyorum. Tamamen gergin değil. Demek ki Stéphane beni bu zor durumdan ipin yardımıyla çekip çıkarmayı hesaplamıyor. Tek başıma yapabileceğimi düşünüyor. Bir nevi güç geliyor içime. Sağ elimi uzatıyorum. Tutunma noktası orada, parmaklarımın ucu değiyor ancak. Sol elimle de asılıyorum. Ayağım meyilli ve kaygan kayalık levhanın üstünden kayıyor. Kendimi yukarı çekmemin imkânı yok. "Ayağını sola, yanlamasına, takoz gibi daya," diyor sesi. Küçük bir tutunma noktası hissediyorum, üstüne basıp destek alıyorum ve son bir gayretle sağ ayağımı kaldırıyorum. Geçiyorum, geçtim. O önümde, emniyetimi sağlarken, ama aslında yalnız, tek başıma. Geniş çatlakta yanına yığılıveriyorum. Nefes nefeseyim, soğuk terler döküyorum, tek bir hareket daha yapacak mecalim yok. Eğilip kazağımı, gömleğimi çıkartıyor, bir atı tımar edercesine gömleğimle terimi siliyor, kuruduğumda kazağımı giydiriyor ve yumuşak, deneyimli hareketlerle vücudumu ovuşturuyor. Bu noktadan itibaren, tırmanma hattı kolay. İkimizin yaşadığı şey hakkında hiç yorumda bulunmuyoruz, bulunmayacağız. "Müthiştin," diye mırıldanıyorum ve ansızın içimi sevinç kaplıyor, tıpkı demin benliğimi kaygı, vücudumu buz gibi bir ter kapladığı gibi.

İnmesi hayli kolay olan, meyilli ve kaygan kayalık levhaların kestiği dere yatağına benzer bir yerden geçip ağaçların arasından geri dönüyoruz. Sevinç içinde, sükûnet içinde havalarda uçuyorum, bunu anlamışçasına bana nereden geçmek gerektiğini ve yolunu bulmak için gereken nirengi noktalarını belirtiyor. Coşkum yok oluyor, ruhumu ilahlar ele geçirmiş gibi hissetmiyorum artık.

"Bütün bunları bana niye söylüyorsun ki?" diyorum. "Bensiz gelirsen yolunu bulasın diye, doğru yol takip edilmezse dimdik bir kaya duvarına çıkılır," diyor.

"Ama buraya asla sensiz gelmeyeceğim ki."

"Tırmanışta başı çekmeyi öğrenmelisin."

Bu cevap beni düşündürüyor, "O duruma gelmeme daha çok var, hem tırmanışta başı çekmeyi becersem de bu tırmanma hattını asla sensiz geçemem. Gücümü aşan bir şey olarak kalacak bu daima," diyorum.

Pek de kolay olmayan küçük bir duvara varıyoruz, beni başa geçiriyor. Onun bakışları altında zahmetsizce iniyorum. Göğün rengi koyu griye döndü, fırtına kopacak, iri damlalar düşmeye başlıyor. Sanki ikimiz de aynı şeyi düşünmeyi sürdürmüşüz gibi, "Hem ben başkalarıyla tırmanmak istemiyorum. Seninle olmak hoşuma gidiyor," diyorum. Duruyor, mutlu görünüyor: "Ben de, ama şantiye işleri ilelebet sürecek değil. Savaş bu, bir yıl sonra sen ve ben nerede oluruz bilinmez. İnsan bir kere tırmanmaya başlayınca, müptelası olur, tırmanmadan duramaz." Kapkaranlık bir gelecek ihtimalini ansızın önümüze seriyor sanki. Şantiyelerin daha uzun süre devam etmeyeceğini; savaşın, son bulana kadar, daha da şiddetleneceğini gayet iyi biliyorum. Ama bunları düşünmek hiç hoşuma gitmiyor, şimdiye odaklanıyorum, önümüzdeki aylara, önümüzdeki haftalara. Vadiye geldik, fırtına patlıyor. Bir ağacın altına sığınıp yağmurun dallardan oluşan kubbenin üstüne düşerken çıkardığı sesi dinliyoruz. Demin hissettiğim mutluluk sürüyor içimde ama yoğunluğu azaldı biraz. Stéphane'ın zihninden ve onun karşımıza çıkarıverdiği uçurumdan, karanlık gelecekten fırlamışa benzeyen o kara bulutlara, rüzgârın önüne kattığı o koyu renk yığına tosluyor mutluluğum. 1942'nin bu eylül ayında etrafımızı saran bu ölüm dünyasında, henüz içinde bulunduğumuz nispeten sakin bu küçük adacıkta, ölümü aklıma getirmiyorum hiç. Hep geleceği düşünüyorum.

"Sen ölümü çok sık düşünür müsün Stéphane?"

Cevap vermiyor, arada sırada yaktığı küçük piposunu dolduruyor muntazaman. Yağmur neredeyse durdu, iliklerimize kadar ıslanmış haldeyiz, beni tıka basa suya doymuş çayırlardan geçirerek kayalığa götürüyor, çantalarımızı kayalığın eteğindeki bir çıkıntının altına saklamıştı. Önüme düşüp küçük bir mağaraya giden yolu

gösteriyor, mağaranın dibinde, birkaç taşın altına biraz kuru odun yığmış. Ben biraz daha odun toplamaya giderken o ateşi yakıyor. Geri geldiğimde, ateş mağarayı aydınlatmaya başlamış, Stéphane kurusun diye gömleğimi sermiş, kendisi de üstündekileri çıkartmakta. Ben de çıkartıyorum, üstümüzde donlarla kalıyoruz, giysilerimiz kururken bir şeyler yiyoruz. O birtaşın üstüne oturmuş, ben bir kütüğün, yanımızdaki yiyeceği paylaşıyoruz. Onun yiyeceğini çiğneme ve tadını çıkarma tarzına hayranım, benim yediklerimi hızlı ve asabi bir şekilde yutuşumla nasıl da tezat oluşturuyor. Onun gibi çiğneyebilseydim bedenimdeki sorunlar ortadan kalkardı diye geçiriyorum aklımdan, ama ne yapalım, ben onun gibi değilim. Ben, beyni mütemadiyen sertleşme halinde olan, arzusu çabucak alevlenen, devamlı çözümsüz çelişkiler arasında kalan bir nevi asabi entelektüelim, cesaret bulduğumda bu çelişkilerin benim zenginliğim olduğunu düşünüyorum bazen. Onun da çelişkiler yaşadığını hissediyorum ama kelimeler düzeyinde değil. Ona sormadan edemiyorum: "Soruma cevap vermedin. Ölümü çok sık düşünür müsün Stéphane?" Sönmüş olan ve ucu yanık bir odun parçasıyla tekrar yaktığı küçük piposundan nefesler çekerek kısaca "evet" diye cevap veriyor ve ekliyor: "Ya sen?"

"Ben hemen hemen hiç düşünmem."

"Senin çocukların var, çocuklar sonsuzluk demektir."

Bu fikir karşısında şaşakalıyorum. Mağaranın kuzey duvarı üstündeki yaprak ve eğreltiotu katmanına bakıyorum.

"Buraya uyumaya geldiğin olur mu?" Başını evet anlamında sallıyor.

"Bir kızla mı gelirsin?"

Omuz silkiyor, "Kızlar benimle pek ilgilenmezler," diye mırıldanıyor.

"Sen onlarla pek ilgilenmezsin demek istiyorsun."

Gülüyor, odun almak için ayağa kalkıyor ve odunları muntazaman ateşin üstüne yerleştiriyor. Bir duman ve buhar bulutu yükseliyor. Odunlar çıtırdıyor, tutuşup tutuşmadıklarını anlamak için karşımda ayakta duruyor. Ben de ayağa kalkıyorum, ıslak donum

beni rahatsız ettiğinden çıkartıyor ve ateşin karşısındaki bir dalın üstüne, öbür giysilerimin yanına koyuyorum. Onun da aynı şeyi yaptığını görüyorum. Aramızda ateş var, bir duman perdesinin ardından bakıyorum Stéphane'a. Dimdik ayakta, benden daha uzun, düşüncelere dalmış bir edayla elinde tuttuğu pipoyu tüttürüyor, bana bakmıyor. Güneşten bronzlaşmış yüzü ve kolları, uzuvları ve uzun kasları, alnının yukarısındaki hafif yara iziyle güzelliği beni çarpıyor adeta. Stéphane'ın kendisinin güzelliği değil, genç erkeğin güzelliği, bacakların, dar kalçaların, geniş omuzların hayranlık uyandıran dengesi. Maden ocağında çalışmaktan dolayı hafif kamburlaşmış olan sırtın kusuru, güzelliğin geçici niteliğinin tehdidini katıyor bu bütüne. Karşımda çıplak duran bir kadın olsaydı, diye düşünüyorum birden, Stéphane'ın güzel olduğu kadar güzel bir kadın, onu arzulamaktan kendimi alamaz ve bütün vücudumun heyecanla ürpermesine engel olamazdım. Bugün böyle bir şey hissetmiyorum ancak pek çok erkek gibi ben de eskiden başka bir oğlana duyulan aşkı tattım, belki ilerde bu hissi gene duyarım. Dumanın arasından yalnızca ona bakıyor ve onu güzel buluyorum. Onunkinden daha dayanıksız, yapı itibariyle daha asabi olan vücudum, onun biçiminin imgesinde, doğru orantısında kendini görüyor. Başını kaldırıyor ve ona baktığımı görünce o da bana bakıyor. Gözlerimiz karşılaşmıyor, vücuduma bakıyor, vücuduna bakıyorum. Benim hayranlıkla seyrettiğim gibi, hayranlıkla seyrettiğini görüyorum. Hayranlıkla seyrettiği ben değilim, bendeki erkeğin o dal gibi, biraz cılız, ince uzun biçimi. Eylemlerini ve tohumlarını ortalığa saçan, çocuk taşımayan, geçip giden zamanın ağırlığını taşıyamayan erkeğin. Gelip geçici, oyuncu, kayalarlaoyalanıp eğlenen erkeğin. Erkeğin, erkek cinsinin, aslında ne kadar nedensiz, amaçsız olduğunu, oyun için, savaş için yaratıldığını şu an anladığım gibi anlamamıştım hiç. Kadın, çocuk onu çalışmaya doğru, medeniyete doğru sürüklerler. Ama Stéphane, kadını, çocuğu olmayan genç erkek, şantiyesindeki oğlanlarla beraber, derinden gelen o güzel sesiyle *Çalışmak ayakta tutar insanı* diye şarkı söyleyebilir. Ayakta kalmak için çalışmaya hiç mi hiç ihtiyacı olmadığı-

nı şu an görüyorum, bu besbelli. Kanaatkâr, hünerli biri olarak, vahşi bir dünyada pekâlâ yaşayabilir. Belki orada daha mutlu olur, benim ve benim gibilerin ideallerimiz, fikirlerimiz, planlarımız, hayata bir anlam verme arzumuz yüzünden atıldığımız tehlikelerle orada karşılaşmaz kuşkusuz. Birbirimize bakmadan birbirimizi görmeyi böyle ne kadar sürdürdük bilmiyorum, birkaç saniye belki, belki de birkaç dakika. Çay yapmak için iki kütüğün üstüne koyduğu saplı tencerede su kaynamaya başladı. Gözlerimiz karşılaşıyor, bir nevi sessiz tebessüm var yüzünde, ağzı kapalı ama gözleri neşe ve sevgiyle ışıldıyor. Ben de gülümsüyorum, hatta ağzımı açıp konuşmak, bu mükemmel ânı bozmak üzereyim. İkimiz de oturuyoruz. Kaynar suyu küçük çaydanlığına boşaltıyor, bir tutam siyah çay ve birkaç ıhlamur yaprağı atıyor içine. Ben de şeker getirmiştim, kaynar kaynar içtiğimiz bir içeceğimiz oluyor böylece. Maşrapamdan küçük yudumlar içerek yemeğimi yerken, o ayağa kalkıyor, ateşin yanına serilmiş gömleğimi alıp bana uzatıyor. Gömleğim kurumuş, sıcacık kumaşın tene teması nefis bir duygu.

Üstümü giyiniyorum, giysilerim, gece devriyesine çıkmam gerektiğinde Eugène'in getirdikleri kadar kuru. Eugène Almanya'ya Mecburi Çalışma Hizmeti'ne gitmişti. Şimdi nerededir kim bilir? Karısını görmüştüm, o gitmeden önce bir bebeği olmuş, şaşırmıştım: "Ama bu kadar küçük bir bebeğin babası olarak gitmeme hakkına sahipti." "Bunu biliyordu ama Kommandantur'a* gidip izin istemek lazımdı. 'O insanlardan bir şey istemeye dünyada gitmem,' dedi," diye cevap vermişti karısı. Karısının da onun gibi düşündüğünü anlamıştım. O da dünyada gitmezdi. Oysa ben giderdim, bu besbelli. Eugène'e göre hak başka şeydi. Lügatinde şeref kelimesi yoktu. 1940'ta, bunun subaylara özgü bir kelime olduğunu düşünmüş olacak. Ona göre bir erkek o insanlara gitmezdi. Hepsi bu. O da karısını ve küçük kızını köyde bırakarak yola çıkmıştı. Stéphane'la çay dediğimiz o karışımdan bardak bardak içer-

* Almanya'da ya da Alman ordusunun işgali altındaki topraklarda kurulmuş askeri komutanlık. –*ç.n.*

ken, Eugène'in ne yaptığını anlatıyorum ona. "Eugène madenci mi?" diye soruyor.

"Hayır, madenci değil, işsizlik yüzünden hemen hemen her tür işe girdi çıktı. Niye sordun?"

"Madenciler böyledir!" diye cevap veriyor.

"Sen Stéphane, sen de mi gitmezdin?"

Bana bakıyor: "Kendi adıma, hayır. Bir çocuğum olsaydı, bilmem."

Bir hız mağaranın ağzına kadar gidiyor. "Yağmur durmuş, hatta güneş kendini gösteriyor azıcık. Bir tırmanış daha yapmaya vaktimiz var. Kaya nemlidir şimdi, çok zor olmayan bir şey seçelim."

Dönüş treninde, başka kaya tırmanışçıları da var. Sahanlıkta toplaşıyoruz, çantalarımızın üstüne oturup şarkı söylüyoruz. Pes sesiyle şarkının başını Stéphane çekiyor; onun çok sevdiği ve bizim sözlerini tam bilmediğimiz denizci şarkılarında, bazen o tek başına şarkının kıtalarını söylüyor, biz de koro halinde nakaratını. Aynı zevki paylaşmış olarak, kollarımızda, bacaklarımızda aynı yorgunluğu hissedip, seslerimizi birleştirirken mutluyuz. Stéphane'ın sesini ve öbürlerinin sesine karışan kendi sesimi daha iyi duymak için gözlerimi kapatıyorum bazen.

Ben Namur'de tren değiştirip Brüksel'e gidene binerken, o da başka bir trenle şantiyesine dönüyor. On beş gün sonra buluşmak üzere sözleşiyoruz. Birkaç karabina satın almamı söylüyor. Ayrılık ânının çok zor olduğunu şaşkınlık içinde hissediyorum. İki taraf için de çok zor, 1942'deyiz, ayrılıklar zamanında. Öbür tırmanışçılarla birlikte trene biniyorum, birkaçımız sahanlığın bir köşesini tutuyor, gene şarkı söylemeye başlıyoruz ama aynı zevki alamıyorum artık.

Birisi banadoğru eğilip, "Bu sabah onunla büyük tırmanış hattındaki sen miydin?" diye soruyor.

"Evet."

"Onun için zor oldu, piton düşmüştü. Ama gene de geçti," diye ekliyorum.

Beriki onaylıyor: "Pitonsuz, bir numara olmak lazım. Bunu bir tek o yapabilir. Ben o geçidi pitonla denedim, yukarıdan emniyetimi sağladılar, her seferinde ayağım kayıp düştüm. Tabii başka bir piton yerleştirmiştir?"

"Evet, sağlam bir tane koydu."

"Tam ona göre: tek başına geçmek. Düşme tehlikesi vardı, üstelik seni de düşürebilirdi. Bir de aynı esnada pitonu yerleştirirken..."

"Ayağı kayıp düşme tehlikesi olduğunu zannetmiyorum, geçeceğini hissettim. Onunla birlikteyken insan kendini daima güvende hissediyor. Onunla tırmandın mı?"

"Evet, savaştan önce sık sık Alpler'de, bildiğim her şeyi o öğretti bana. Ama sen, sen kayalarda yenisin galiba?"

"Altı ay oldu."

"Geçitte ayağın kaymadı demek."

"Kaymadı. Kıl payı kalmıştı ama Stéphane geçebileceğimden emin olduğundan, onu takip ettim."

"Bak hele, altı ay için hiç fena değil. Genelde kiminle tırmanırsın?"

"Daima onunla."

Dudaklarının arasından ıslık çalarcasına: "Ustan iyi, şanslısın," diyor.

Ottignies'ye varıyoruz, köşede sırtımı duvara verip çantamın üstüne kuruluyorum, öbürleriyle şarkı mırıldanırken Stéphane'ın bana dediklerini düşünüyorum: "Şantiyedeki işime bağlandım. Evet, biraz senin sayende." Onun gözünde önemli olduğumu hissediyorum.

Bu da Argile'i getiriyor aklıma. Onu gördüğümde, bir dalgaya kapılmış gibi oluyorum çoğu zaman. Hayranlığın, arzunun, hazzın, şefkatin, bazen de garip bir ümitsizliğin dalgasına. Böyle anlarda onu olduğu haliyle görmediğimi biliyorum. Dalganın içindeyim, onu bir kişi olarak değil, mevsimlerin, kokuların, rayihaların arasında; olduklarından daha fazlasının peşindeki gençliğin, hazzın, arzunun şiddetli geçiciliği içinde, bir efsane olarak yaşıyorum.

Demin, Stéphane'ı, gözleri olmayan bakışıyla bana bakan Stéphane'ı da böyle gördüm, hem yalnızca mağara, duman, ateş ve çıplak vücudu yüzünden değil. Onu önceki yılların, hiç bahsetmediği çocukluk ve maden ocağı yıllarının ve giderek daha kötü bir hal alacak olan savaş yıllarının karanlık bilgisi içinde gördüm.

III

.....

ERTESİ GÜN hastaneye gidiyorum yine. Paule annesiyle yalnız, daha iyi gibi, çocukluk günlerim hakkında sorular soruyor, o devir tarihöncesi gibi geliyor ona. Atların, çiftliklerin, amavutkaldırımı döşeli küçük, dar yolların, mavikantaronlarla, gelinciklerle, devedikenleriyle dolu tarlaların devri. Renkler bakımından, yoğunluk bakımından günümüzün otsuz bırakılmış, neredeyse çöl ıssızlığındaki tarlalarından ne kadar farklı.

Telefon geliyor ona, neşe içinde konuşuyor, sonra birtakım egzersizler yaptırmak için bir fizyoterapist giriyor içeri. Annesi yanında kalıyor. Ben koridora çıkıyorum, camekânlı kapılar odaların kapıları, öbürleri, sarı olanlar, duşların ve tuvaletlerin kapıları. Az ötede, asansörlere doğru, kat yazıhanesi bulunuyor. Hemşireler içeri girip çıkıyor, memureler evrak dolduruyor ya da aralarında konuşup duruyorlar. Bütün bunları gördüm, daha önce de gördüm, hem de haddinden fazla, koridorun öbür ucuna, geniş bir asansörün kapısının açıldığı daha geniş bir hole doğru gidiyorum. İki hemşirenin tekerlekli bir sedyeyi çıkardıkları asansörün karşısındaki bir pencerenin önünde duruyorum biraz. Çinko çatılar görünüyor pencereden, üstlerine yağmur yağıyor. Karşıda, düz çatısı, belirli bir düzene uygun pencereleri, insanın yüreğini sıkıntıdan ezen vasat yapı malzemeleriyle hastanenin bir başka kanadı.

Kır saçlı, yüzü biraz şiş, pijamalı ve robdöşambrlı bir adam gelip duruyor yanımda. "Hiç iç açıcı değil," diyor, "hele yağmur yağdığında ve de hayatının burada son bulacağını biliyorsan. Yine

de bu katta iyi tedavi görüyoruz. Geçen yıl, yepyeni bir hastanedeydim, iyiydi. Kendi evindeymiş gibi. Modern araç gereçleri vardı, burası bayağı eski, üstüne üstlük aşırı dolu." Koluma giriyor ve beni deri koltuklara doğru götürüyor. Yanına oturuyorum, elini benimkinin üstüne koyuyor. "Her üç ayda bir on beş günlüğüne buraya gelip yatıyorum, şimdilik mümkün bu, patronum anlayışlı davranıyor, ama ya daha uzun süre gelip daha uzun süreliğine yatmak zorunda kalırsam..." Uzun uzadıya anlatmaya girişecekmiş gibi bir hali var ama birden ayağa kalkıyor, sıkıntısı olduğunu belirtircesine elini sallıyor ve ağır adımlarla tuvaletlere yöneliyor.

Yalnızım, loş, korunaklı bir yerde. Beni Paule'e bu kadar yaklaştıran şey neydi diye düşünüyorum. Bakışı belki. Eskiye dayanıyor, o zamanlar evimiz dağdaydı. Oğlumla birlikte yaşadığı Vancouver'dan tatile gelmişti. Torunumdan çok etkilenmiştim, başka bir kıtadan, başka bir dünyadan küçük bir oğlan çocuğu. Öylesine bağımsız, İngilizce konuşmaya alışmış, babasıyla annesi yanında olmadığında nasıl da yabani. Sonuçta, onun gözünde neyi temsil ediyordum acaba? Beni sindirirdi neredeyse, ona bir şey söylediğimde, yalnızca anne babasının ona emir vermeye hakkı olduğunu göstermek için tersini yapardı. Sabahleyin, annesiyle babası kayak yapmaya gittiklerinde, o bahçede oynarken onunla oynamaya, kendimi ona ailesinden biri olarak göstermeye yeltendim. Kolay değil, reddetti, koşarak yola doğru gitti, buz tutmuş karın üstünden hızla geçen arabalar yüzünden korktum. Onu durdurmaya mecburdum, öfkelendi ve İngilizce küfürler etti bana. Onu ehlileştirmek kolay değil, zamanım kıt, anne babası kayak pistindeyken yanında olmak gerek, onlar varken bu sefer de ben olmayacağım. Bunun üzerine bir oyun buldum, ucu çatallı bir değnekle basit bir oyun. Beni bu değnekle kovalar, derken benim korku dolu bağırış çağırışlarıma gülmekten katıldığından değneği elinden düşürür, bu sefer de ben onu kovalardım. Böyle sürüp gidebilen bir oyundu bu, bayağı bir sürdükten sonra ne olursa oynamaya hazırdı, en çok da arabama binmeye ve babasını taklit ederek direksiyona geçmeye; bazen kısa bir mola verip başparmağını ağzına sokar ve keyif-

le emerdi. Annesiyle babası geldiklerinde onlara doğru koşar ve ertesi güne kadar yanıma uğramazdı. Ancak kimse ona bakmadığında, mesela yemek sonrası veya akşam yatmaya gitmeden önce, bana gizlice bir gülücük gönderirdi, sen görürsün yarın diyen bir gülücük... Onunla benim aramda bir sır varmış gibime gelirdi, derken bir gün çatallı değnek oyununun orta yerinde, o kahkahalarla gülerken, başka bir kahkaha çalındı kulağıma, arkamı döndüm ve pencereden bize bakan Paule'ü gördüm.

Win'i sevip sevmediğimi merak edermiş. Sıkça gördüğüm daha büyük torunlarım ile aramdaki o apaçık bağ nedeniyle. Oğluyla aramızda aynı oyun ve güven bağının kurulduğunu gördü. Köyde birlikte çay içmeyi teklif eden o muydu yoksa ben miydim hatırlamıyorum şimdi. Bir çayhanede buluştuk, oturduğumuz köşeden uzun şubat günbatımının ışınlarının Oldenhorn'un yüksek yamaçlarına düştüğü görülüyordu. Ben kayak yaptıktan sonra gittim. Kışın dağı tutkuyla severim, kayak yapmak insanın tüm dikkatini aşılacak geçide, tümseklere, dönemeçlere, hız sınırına odaklamasını sağlar ve tıpkı Stéphane'la birlikte kayanın üstündeyken olduğu gibi, orada da dünyanın derin ve hiçbir şeyden etkilenmeyen maddesi içimize nüfuz eder. Hareketler, yamaçlar, tehlikeler mesele olmaktan çıkar, asıl mesele görünmez ama mevcut olan güneş ve yıldızlardır. Asıl mesele kar ve onunla özdeşleşmektir, tıpkı Stéphane'ın dört ayak üstünde durduğu kayada, onunla özdeşleştiği gibi.

Çayhaneye girdiğimde zihnim bunlarla dolup taşıyor. İçerisi kalabalık, temiz hava ve güneşin zindelik verdiği kayakçılarla dolu. Köşemi ayırtmıştım, Paule, Oldenhorn manzarasını seyredebilsin diye güneşi arkama alarak oturuyorum. Geliyor, üstünü değiştirmiş ve her zamanki gibi, ağırbaşlılık ile canlılığın bir aradalığından doğan bir çekicilikle giyinmiş. Kavrayışı tez, becerikli kişiliği eylem için yaratılmış, ancak çoğu zaman onda, neşesinin altında, bir parça düş kırıklığı ve hüzün seziyorum. Onun için ayırdığım yere geçmek istemiyor ve ışığa sırtını dönerek oturuyor. Güneş, Eggli'nin üstünde alçalmaya devam ediyor, birazdan ağaçların

arasında eriyip kaybolacak, eğik ışıkları gözlerime vuruyor hâlâ. Azar azar küçülen bu ışık halesinin arasından görüyorum Paule'ü, sade, zarif hareketlerle çaylarımızı koyuyor. Sonra sözler dökülüyor ağzından, arkasındaki buzulun son yamaçlarında yavaş yavaş yok olan o ışıkta, yakınma gibi bir şey. Işık yükseliyor, son tepenin alt kısmında şimdi, birazdan göğe değecek ve o da kaybolacak, koyuya çalan mavilikte ilk yıldızlar seçilecek. Ne anlatıyor bu yakınma? "Kendimi Mykha'nın seviyesinde görmüyorum. O çok bilgili biri. Ben sadece uygulamaya dayalı işlerden anlıyorum. Yapmak, satmak, satın almak, gerekirse bir akşam toplulukta göz kamaştırmak, oğlumu yetiştirmek, üstelik bu konuda o kadar iyi değilim. Daha küçücük olmasına rağmen huysuz, çok zor bir çocuk." "Onu haddinden fazla eğitmek, yetiştirmek, terbiye etmek istiyor olmayasın? Sen ona gem vuruyorsun, o da gemi azıya alıyor ve başına buyruk hareket ediyor. Gemi gevşet, hatta iyisi mi hepten çıkart," diyorum. Gülüyor, onaylıyor, ama içini kemiren şey bu değil, Mykha'nın dengi olmayı isterdi, olmuyor, artık çok geç. Bu sözlerine şaşıyorum: "Ama daha otuz iki yaşındasın, insan her yaşta öğrenebilir, araştırıp okuyabilir. Araştırıp öğrenmekten hoşlanmaz, okumaktan zevk almaz mısın?"

"Hayır, okumayı severim, polisiye kitaplar okumaktan daha iyisini yapabilirim ama yapmıyorum. Yapabilirim, ama aslında yapamıyorum... Artık çok geç." Vadiyi ve yamaçları daha şimdiden olduğu gibi gölgeler bürümüşken, güneşin son ışınları buzulun tepesini ışıldatıyor. Işık ya da onun yüzü gözlerimi kamaştırıyor, hangisi bilmiyorum. Öğrenmek, kendini yetiştirmek için çok geç, bu apaçık, yüzünden okuyorum, güçten yoksun bir arzu onunki. Yapmayı bildikleriyle yaşayacak, tatbiki bilgisiyle, uluslararası bir şirketin genç yönetici kadrosundaki bir kadın olarak hırslarıyla, bir hayli kayda değer olan ticari becerileriyle. Onu daha şimdiden beş kıtaya götürmüş olan dünyayı görme biçimiyle. Niçin, niçin neyse o olmasın? Bu kaygılı eda niye, niye ışığın terk ettiği ve akşamın karanlığında koyulaşıp kaybolan şu buzul tepesine benziyor karşımda? Güneş yanığı yüzü solgun görünüyor. "Üşüdün mü?"

"Evet, üşüdüm, içimde korkan bir şey var, neyden korktuğunu bilmiyorum. Buna karşı koymak için, içimde bir şeyler eksik."

"Ne?"

"Bak, aşkı istedim, elde ettim, öyle gökten düşer gibi, zahmetsizce gelsin diye bekliyordum, tıpkı bana geldiği gibi. Benim zihnim aydınlanmıştı adeta, o öyle değildi. Kültür, manevi hayat, bunlar bana birazcık cazip gelir ancak nedir bilmem. Tanrı meselesi, fazladan bir çaba harcamak demekse eğer, canımı sıkar. Daha yakındaki şeylere sahip olmayı tercih ederim."

"Senin arzu ettiğin şey başka, elde ettiğin şey başka."

"Aynen öyle, bana verilsin isterim ve daima alırım."

"Savaş sırasında genç yaşta ölen bir kadının sözlerini sana ezberden söylemeye çalışayım: Göğe doğru tek bir adım bile atamayız. Dikey yön bize yasak. Ama gökyüzüne uzun süre bakarsak, Aiskhylos'un dediği gibi, ilahi olan zahmetsizce ortaya çıkıverir."

"Aiskhylos'un kim olduğunu bile bilmiyorum, bilmek de gelmiyor içimden, onun için de mutsuzum. Birazcık..." diyor iç çekerek.

O zamanlar onun içinde tehdit teşkil eden bir şey vardı. Bugün kanser dediğimiz bir şey, çünkü sonrasında neler olduğunu biliyoruz. Bundan habersizdim, tıpkı Stéphane'ın başına sonradan neler geleceğini o mağaradayken bilmediğim gibi. Beden neler olduğunu bilir mi acaba? Zihin şeyleri saklar, üstünü örter ama beden bilir belki. Sürdürdüğü mücadele sayesinde bilir. Onu çayhanede gördüğümde, Paule kanser olduğunu bilmiyordu ya da bilmek istemiyordu. Doktora ancak tatilinin sonuna doğru gitti. Muayenesinin kanseri doğrulayan sonuçlarını Vancouver'a gönderdik. Kısa süre sonra orada ameliyat oldu. O habersizdi ama bedeni biliyordu, korku çoktan içine girmişti. Göğün buzlu mavisi ışıktan çıkıp da belirmeden önce, güneşin son ışınlarının gizlediği yüzünde gördüğüm buydu işte.

Hiçbir şey anlamadım ama sözlerinin ardında bir şeyin, bir felaketin vuku bulduğunu hissettim. Onunla konuşmaktan; öğrenme, kocasının mesleki konumunun seviyesine gelme, oğlunu ye-

tiştirme becerisi konusunda ona güven vermeye çalışmaktan başka bir şey yapmadım. Anlamadığım öbür şeyle ilgili onu teselli etmek için konuşuyor, ama bedeninin, tıpkı Stéphane'ınki gibi, yaşlanmamaya, genç kalmaya mahkûm olduğunu seziyordum. Güçlerini ele geçiren yıkıma göğüs germek için mi?

Bu aşikâr yanlış anlama üzerine –evet, ona kitaplar gönderdim, Paris'e gelişlerinde izlemesi için tiyatro oyunları ve sergiler tavsiye ettim– aramızda kelimelerin ötesinde bir şeyin kapısı aralandı. Kanser olduğunu öğrendiğimde, "İşte buymuş," diye geçirmedim aklımdan. Herkes gibi ben de onun iyileşeceğini, bunun aşılacak sıkıntılı bir dönem olduğunu ümit ettim sadece. Birbirimizden uzaktaydık, coğrafya bizi ayırıyordu, pek az mektup yazıyordu. İşler onun açısından iyiye gittiğinde, bana hiç de ihtiyacı olmadığını hissediyordum. Aramızdaki kapıyı kapatıyor, işler o kadar iyi gitmediğinde yeniden açıyordu. Onu iki yıl sonra tekrar gördüm. Düzelmişti, ama o sırada işler benim için kötüye gidiyordu, yirmi bir yıllık emekle kurduğumuz her şey çökmüştü ve onca çabaya mal olanları bin bir güçlükle ve en kötü şartlarda elden çıkarmamız gerekmişti. Kayınpeder ve kayınvalidesinin yoksul düşmesine üzülüyor, tatiller için son derece elverişli olan dağ evinin elden gidişine yeriniyordu, iş konusunda pek maharetli değildik, bu da doğruydu. Bunun arkasında daha derin bir hakikat vardı: Nesiller birbiri ardına kaybolup gidiyordu. Onun başına gelen felaket içimi sızlatıyordu çünkü gençti, çünkü beni felaketine ortak etmeyi bilmişti. Benim felaketim onu ilgilendirmiyordu. Tesadüfen gelişen tuhaf olaylar sonucu, birbirimize alabildiğine yabancıydık, öbürünü ilgilendiren şeyle pek ilgilenmiyorduk, pek ortak düşüncemiz yoktu ama yine de, yeryüzünün iki ayrı ucunda, birbirimize çok yakındık. Kendi malum felaketimde ilerledikçe, onun meçhul felaketinde ilerliyordum. Hazırlıklı olmadığım bir sürü şeyi kabul etmek zorundaydım: yoksulluğu, karanlığı, başkalarına bağımlılığı, onların horgörüsünü veyahut aldırışsızlığını. Altmışıma kadar farkında olmaksızın, genç ölmeyi, gücüm kuvvetim yerindeyken ölmeyi beklemiştim. Yaşlılığa hiç kafa yormamıştım aslında ama

yaklaşıyordu işte. Ölüm, başkalarına faydası dokunan ölüm beni korkutmuyordu, en azından öyle zannediyordum, ama gerçek cesaret, gerçek mücadele –zayıf düşmeye, bedensel gücün azalmasına, hafızanın kaybolmasına, ilerlemiş yaştan kaynaklanan hastalıklara karşı verilen mücadele– gözardı ettiğim halde gelip kapıma dayanmıştı işte. En çok da yetersiz kalmaktan çekinme, yük olma korkusu. Evet, bütün bunlar günlük hayatın dertleri ve sevinçleri arasındaydı, bir yandan da Paule'ün başına gelen felaket, alttan alta içime işliyordu.

Bir süre ayrı düştük birbirimizden, Vancouver'daki hayatını, Büyük Okyanus kıyılarındaki o koca ülkede, bir şirketin yönetici kadrosundaki bir kadın olarak hayatını tahayyül edemiyordum. Bir-iki ipucu var, Mykha maden yataklarını araştırıp incelemek üzere gidince, Paule oğluyla yalnız kalır. Bu yüzden acı çeker, Mykha da üzülür, ama onun mesleğidir bu. Araştırıp incelemeler tecrübesini, bilgisini, maaşını artırır. O süre zarfında Paule bazen kendi kendine hastalığın tekrarlayıp tekrarlamayacağını soruyor, bunu düşünüyor olmalı. Hastalık tekrarlar. Ciddi olmadığını söylerler, bir ameliyat daha geçirir. Bir kız arkadaşıyla beraber Vancouver'da kadın giyimi üzerine bir dükkân açar, bu işte başarılı olur, vaktinin yarısını iş alır. Kendini meşgul etmek, parasını kendi başına kazanmak iyi bir şey ama başına yine gelebilecek o felakete hazırlıklı olmak gerekmez mi? Olaylara bu gözle bakmaz Paule, onun ilgisi var olmaya değil sahip olmaya yöneliktir. Bir şeyler yapmak ister, kaygıya ve iç sıkıntısına karşı çalışmak ve para kazanmak ister. Bana şunları yazmıştı: "Fazla düşünmek istemiyorum, benim için iyi değil bu, hem Mykha düşünme konusunda benden katbekat üstün. Onun için ben de yaşamayı tercih ediyorum." Neden olmasın, dedim kendi kendime. Tırmanmak veya inmek zorunda olduğum bu yokuşa; yeni bir yaşama mekânının, yeni bir işin ve her gün, her hafta sinir hastalarıyla karşılaşmanın beni sürüklediği bu yokuşa, edindiğim bilgi ve tecrübelerle uyum sağlayamayacağımı anladım. Düşünme tarzı, alışkanlıklar, bilgi; gayet iyi anladım ki bun-

ların tek yaptıkları bana oyun oynamak. Yeni olana, öngörülmez olana, bazen (neredeyse) tahammül edilmez olana veya umulmadık olana bunlarla karşı koyamam. Bedel ödemek, daima bedel ödemek gerekir ve düşüncelerle ödeme yapılmaz. Kendi kişiliğinden vermek gerekir. Hayatıyla ödemek gerekir.

Vancouver'da hastalık Paule'ün bedeninden çıkıp gitmiş miydi? Bilmiyorum. Mykha'nın Paris'e tayini çıkmıştı, büyük şirketlerin politikası böyle, bir kariyer planına göre, düzenli aralıklarla merkeze dönmek gerekir. Işığın yakınına. Bu hiç hoşuna gitmez, Paule'ün de öyle, onlar seve seve Vancouver'da kalırlardı daha. Paris'te bir daire bulup yerleştiler, memnunlar, dairede yapılacak bir-iki küçük iş var ama tek yapacakları içine girip oturmak. Bu sırada ben iyi kötü yaşamaya devam ediyorum. Haftanın beş günü Paris'te, haftada on beş ila yirmi saatim toplu taşıma araçlarında geçiyor. Niye olmasın? Başkaları gibi, herkesin ortak mecburiyeti olan hayatını kazanma ve kaybetme mecburiyeti içindeyim.

Günler birbirini kovalıyor, tatil mevsimi, kurak yaz. Bu sırada ben sık sık 1943 yılını düşünüyorum. Stéphane gibi benim de çalıştığım şantiyeler kapanmıştı. Geçici işler buluyorum, o da öyle, onunki çok uzakta, ta Ardennes'de. Mecburi Çalışma Hizmeti tarafından Almanya'da çalışmakla yükümlü tutuluyor, çocuklarım olduğu için ben bu yükümlülükten kurtuluyorum. Bir öğleden sonra haber vermeden çıkageliyor, Almanya'ya gitmiyor, yeraltına geçiyor, kimliğini çoktan değiştirdi ve işi ormancı olarak görünüyor.

"Direniş'te faaliyet gösteriyor musun?" Gülümsüyor, cevap vermiyor. Ayağa kalkıyor: "Karanlıkta dışarıda fazla dolanmayayım, yolların çoğu kesilmiş olacak. Biletim var, sana bir yer göstereceğim, oradan raylara inebilir ve gara girmeden trene binebilirsin, bir gün işine yarayabilir. Madem Jean-Jacques'ı saklıyorsun, bu yeri ona göster. Çok âşık, akşamları dışarı çıkmasın, yakında baskınlar olacak."

IV

.....

ŞANTİYELER kapandığından beri gözlerden uzak bir tavan arasında sakladığımız Jean-Jacques, Stéphane'ın uyarısına rağmen o akşam dışarı çıkar. Oyalanıp geç kalır ve bir sokağın köşesinde Gestapo tarafından enselenir.

Ertesi gün onu göremeyince endişeleniyor, Mecburi Çalışma Hizmeti için büyük baskının yapıldığını ve pek çok erkeğin, özellikle genç olanların tutuklandığını öğreniyorum. Stéphane tam vaktinde gitti. Tutsakları bir kışlada toplamışlar. Jean-Jacques da içlerinde. Ona biraz yiyecek, bir torba giysi ve temizlik malzemesi götürebilirmişiz. Paketi ona ben götürmek istiyorum. Mary şöyle diyor: "Kavga çıkar, kaçmaya kalkanlar olur, o kargaşada seni de tutup götürebilirler. Ben giderim, bir kadın bu işi daha kolay yapar." Haklı olduğunu gönülsüzce kabul ediyorum sonunda. Tramvay durağına kadar eşlik ediyorum ona. Şehirde ağır bir hava var, kendini pek belli etmeyen, öfkeye yakın bir iç sıkıntısı. Dün, Kraliyet Hava Kuvvetleri'ne mensup bizden bir havacı Gestapo'nun merkezine iki havan topu mermisi atmış. Alaycı ve hınzır kalabalık toplanmış, SS'ler dışarı çıkmışlar ve kalabalığı hoyratça dağıtmışlar. SS'lerin bazılarında kamçı olduğu söyleniyor.

Mary ancak saatler sonra gelebiliyor, saçı başı dağılmış, giysileri buruşmuş, ayakkabılarının topukları kırıldığından topallıyor. Bitkin vaziyette, koltuğa yığılıyor, anlatıyor, ağlama krizleri bazen de asabi kahkahalar bölüyor konuşmasını.

"Paketi Jean-Jacques'a ulaştırabildim, Kızıl Haç'tan genç kız-

lara teslim ediliyor paketler, onu uzaktan görebildim ama konuşamadım. Gara doğru yola çıkmalarını bekledik epey bir. En az üç yüz kişiydiler, süngülü askerler sarmıştı çevrelerini, tüfeklerinin dolu olduğu söyleniyordu. Biz, kadınlar, gara kadar peşlerinden gittik haliyle, erkeklerse bu durumu dert etmiyorlardı belki de. Tutsaklar, caddenin ortasında, bize el sallıyorlar, öpücük gönderiyorlar, parmaklarıyla V işareti yapıyorlar, yumruklarını kaldırıyorlardı. Peşlerinden gidiyorduk, her iki kaldırımda yüzlerce kadındık, belki bin. Onlara vurduklarında haykırıyorduk. Garın yakınlarına gelindiğinde, kadınların hepsi bağırmaya koyuldu. Bunu başlatan kimdi bilmiyorum. Sözler, küfürler veya talepler değildi ağızlardan çıkan, bir çığlıktı yalnızca. Bir süre sonra öbürleri gibi bağırdığımı fark ettim. İlkin alçak sesle, sonra biraz daha yüksek, sonra çok yüksek sesle. Derken tutsaklar da bağırmaya koyuldu. Birbirimize karşılık veriyorduk. Karnımız ağrıyordu, hem de çok ağrıyordu, birçokları kapı önlerine kustu. Bizim rengimiz attıkça askerler kıpkırmızı kesiliyordu, Almanca bir şeyler bağırıyorlardı. Giderek daha çok korkuyor, giderek daha yüksek sesle bağırıyorduk. Bunun üzerine askerler, tutsakları garın kapısından içeri doğru iteklemek için daha sert vurmaya başladılar, onlarsa direniş göstermeden –neyle gösterebileceklerdi ki? – küçücük adımlarla ilerliyorlardı. Dipçik darbeleri yiyor ama daha hızlı ilerlemiyorlardı. Ellerinde coplarla SS'ler geldi, asker safları onlar geçsin diye açıldı. Bir itiş kakış oldu, genç tutsaklardan bazıları ellerindeki paketleri askerlerin kafasına fırlatıp bize doğru atıldılar. Açtık, neyi açtık, saflarımızı herhalde, tutsaklar bir hız geçtiler, ara sokaklara, kahvelere girip kaçtılar, ikisi üçü yakalandı ama yirmi kadarı kaçıp kurtuldu. Jean-Jacques öbür taraftaydı, oradakiler hiçbir şey yapamazdı.

"Kaldırımdaki bizler, çocuklar geçtikten sonra safları sıklaştırdık. Askerlerle SS'ler tüfekleri ve coplarıyla geldiklerinde, karşılarında saldırmayan, kendilerini savunmaya hazır görünmeyen kadınları buldular. Bağıran kadınları, yalnızca bağıran kadınları. Gittikçe daha yüksek sesle, müthiş bir ürkü içinde! Sesler gittikçe tizleşiyordu, benim sesimi bilirsin, yükseldikçe yükseliyordu, be-

nim sesimden başkası duyulmuyordu sanki, belki de öyleydi gerçekten. Ama öbür kadınlar da aynı şeyi hissetmişler, bana öyle dediler. İşgal askerleri ve korkunç SS'ler hemen önümüzde duruyorlardı, iki SS'in elinde uzun kamçılar gördüm, yanımdakilere gösterdim ve hepimiz bu kamçılara baktık. Elimizde olmadan biraz geri çekildik ve üç sıra halinde sırtımızı yavaşça duvara verdik ama gittikçe daha yüksek sesle haykırıyorduk. Bir şey demeden haykırıyorduk, kadınlar böyledir, 'Yaşasın' ve 'Kahrolsun'larla işleri olmaz. Asla yaşanmaması gereken bir şey yüzünden, utanç verici bir şey yüzünden bağırıyorduk. Evet, onlar adına utanç verici bir şey, çünkü onlar da kadınların evlatlarıydı, koca, âşık, babaydılar, ne bileyim işte. Dövüşemezdik, oturup ağlayamazdık ne de olsa, gerçi yanaklarımız yaş içindeydi. Bu yüzden de, rengimiz atmış bir halde, evet, korkudan ve tiksintiden rengimiz atmış bir halde, var gücümüzle bağırıyorduk, bu arada bir yandan gülerken ve nihayet ağlarken aklımızdan şunlar geçiyordu – bunu sonradan söyledik birbirimize: 'İnşallah, inşallah donuma etmem. Aman, edersem edeyim, ne yapalım!' Öyle işte, öyle, bir kez daha onların o rezil 'bu budur'u. Bağırıyorduk. Her yerde kadınlar vardı, evlerinden çıkan, meydanlardan ve sokaklardan gelen kadınlar. Arkada da erkekler vardı. Çok değil, sonra biraz daha çok, bizim gibi ödleri kopan ve duyduğuma göre, durumdan hiç de memnun görünmeyen erkekler, hiçbir şey söylemeden, bizim haykırışlarımızı dinleyerek adım adım ilerliyorlardı. Malum, kadınlar bağırıp çığlık atar ama daha önce hiç duymadıkları bir çığlıktı bu, içlerini dışlarına çıkaran bir çığlık. Askerleri, suratlarında pek de kötü bir ifade olmayan biraz daha yaşlı askerleri, hatta SS'leri de duygusal açıdan altüst ediyordu herhalde bu çığlık. Kıpkırmızı kesilmiş, tehditkâr bir halde karşımızda duruyorlardı. Bizler gibi yüzlerinin rengi atmış olanlar vardı aralarında, bir şeyler bağırıyorlardı ama onları duyan yoktu, bize vurmuyorlardı, buna cesaretleri yoktu besbelli. Vurmuyorlardı, hatta biz geriye doğru çekildiğimiz halde kaldırıma çıkmıyorlardı, onlarla bizim aramızda o uzun, dar şerit vardı. O sınırı geçemiyorlardı. Tutsaklara vurmaya da cesaret ede-

miyorlardı, onlar da, kaçabilenler kaçtıktan sonra rahat duruyorlardı artık.

"O sırada saniyeler mi, dakikalar mı, yoksa biraz daha fazla mı geçti bilmiyorum. Yalnızca bağırışımızı duyduğum bir boşluk. Derken birden başlarımızın üstünden hızla bir şey geçti, tutsakların üstünden, Almanların üstünden geçip önünde durdukları garın duvarına çarpan bir şey. Bizi müthiş korkutan bir şey, SS'lerden de askerlerden de daha çok korkutan bir şey. Bir cıvata, iki cıvata, on cıvata çarptı duvara, sonra da birkaç taş. Bağırmayı kestik belki, bilmiyorum. Bunun bir uyarı olduğunu anladık. Birazdan cıvatalar ve taşlar Almanların üzerine yağacak. Zira meydan birden kalabalıklaştı. Yüzlerce kadın gelip bize katıldı, bizimle beraber sırtlarını duvara vererek kaldırımda sıkıştılar. Belki bin kişiydik, iki bin, üç bin olduk şimdi. Sonra ansızın erkekler geldi, demin kahvelerden ve dükkânlardan çıkanlar ve enselenme korkusuyla üç buçuk atanlar değil, başka erkekler. Bu adamları gün içinde meydanda, sokaklarda göremezsin, sadece kısa bir süreliğine kahvelerde görülürler. Sabah altıda ya da daha erken saatte trenle gelirler. Genellikle uzaklardan gelirler. Başlarında kasketleri, ellerinde sefertasıyla, sonra da, tramvaylar geçmeye başlamadan önce genellikle civardaki şantiyelere ve fabrikalara doğru yola çıkarlar. Yarı uykulu bir halde gelirler. Akşam saat dört buçuğa veya beşe doğru geri dönerken dizlerinin üstünde iskambil oynarlar. Gündüz vakti kimselerin görmediği bu adamlar, akşamleyin evlerine dönmek için koşar adım gara doğru geliyorlardı. İşte oradaydılar. Birkaç kişi değil, çok. Meydan simsiyahtı. Onların kaba ceketlerinden, kasketlerinden siyaha kesmişti. Biraz ötede durmuşlar ve mermilerini tam istedikleri yere atmaya başlamışlardı. Nesneleri ve aletleri kullanmada becerikli adamlar, deri topları duvara çarptırmak suretiyle pölot oynayanlar, futbol oynayanlar. Birazdan, kabul edilemez olan da buydu, yanlarında getirdikleri ne varsa, cıvataları, taşları, demir bilyeleri, tuğlaları SS'lerin suratlarının ortasına fırlatacaklardı. Peki bu durumda SS'ler kurukafa rozetli yakaları, o gülünç gururları, çizmeli heriflere has o rezil, sefil kibirleriyle ateş

etmekten başka ne yapabilirlerdi? Evet, silahsız, kötü beslenen, insanın elini sokası geldiği o koca ceplerinde cıvatalar, tuğla parçaları ya da çakıl taşlarından gayrı bir şey olmayan bu adamlara ateş etmekten başka. Hani bana anlatmıştın ya, Sainpierre'de kralın sakalına at dışkısı fırlatanlarla bunlar aynı kişiler diye düşündüm. Aynı becerikli, gözü pek, kaybedecek bir şeyi olmayan adamlar. Ama o zaman, neticede haysiyetli, bu durumun üstesinden gelebilen bir kral, elini kana bulamak istemeyen kendi ülkelerinin polisi vardı karşılarında. Oysa bu SS'lerde insanı korkutan şey, belki de güçlü görünmeleriydi sadece. Artık korkutmadıklarını hissederlerse, kesin ateş edeceklerdi. Ellerinde cıvatalarıyla bizim erkeklerin anlamadığı şey buydu. Kendilerini eski günlerdeki bir grevde sanıyorlardı hâlâ, bir de çığlığımıza katlanamıyorlardı.

"Uzun boylu, kızıl saçlı, artık o kadar genç olmayan ama hâlâ güzel bir kadın vardı, sanki herkesten daha yüksek sesle bağırıyordu, o sırada sustu. Sıkı içen ve erkeklere kafa tutmasını bilen birine benziyordu. Bir orkestra şefi gibi kollarını sallayışını seyrederken, sesimizi alçaltmamızı, sonra susmamızı işaret etti. Bunun üzerine etrafı bir sessizlik kapladı ve erkeklerin attığı cıvataların duvara çarparken çıkardığı sesi işittik. Kızıl saçlı kadın bize doğru döndü ve koşmaya başladı, yüksek topuklarının üstündeki hali çok komikti, tıpkı Don Kişot'un atının üstündeki Sançe Pança gibi. Bu kadın onca cesarete rağmen ne yapıyordu, gar meydanında SS'lerin karşısında ne demeye Don Kişotluk oynuyordu? Ya çocukları olan ben ne halt ediyordum orada? Neticede bana dokunmadılar, halbuki sen gitmiş olsaydın seni apar topar kesin trene bindirirlerdi. Biz kadınlar, tek başımıza, silahsız, gereken ağırlığı koyduk. Kızıl saçlı koşmaya başladı, biz de arkasından. Aklımız onun nereye gittiğini bilmezken, ayaklarımız ve rahmimiz biliyordu belki de. Almanlar daha ne olduğunu anlamadan, hepimiz onun etrafındaydık. Meydanda cıvatalarını fırlatan erkekler ile Almanlar arasında. Kesin bunun çok cesur bir davranış olduğunu düşünüyorsundur, doğru, ama aynı zamanda gülünçtü, saçmaydı. O utanç verici olayın ardından daha da utanç verici bir olay olacaktı. Cesaret,

evet, arkalarında yüzlerce dul ve yetim bırakmayı çok iyi beceren siz sefil erkeklerin cesareti, yetti artık. Yetti. Bırakalım istediklerini yapsınlar demiyorum. İstediklerini yapmalarına fazlasıyla seyirci kaldığımızı biliyorum. Kızıl saçlı kadın başka bir şey yapmak gerektiğini hissetmişti.

"Hepimiz Almanlar ile bizim erkeklerin arasındaydık. Almanları cıvatalara karşı, erkeklerimizi mermilere karşı koruyorduk. Birbirlerine saldırmak istiyorlarsa, her iki taraf da bizi yaralamayı ya da öldürmeyi göze almalıydı. Dip dibe durmuş, taş kesilmiştik. Her iki tarafın adamları bunu anlayacak mı diye merak ediyorduk. Hâlâ havada ıslık çalan cıvatalar vardı. O esnada Jean-Jacques ile diğer tutsakları gördüm, meydandaki adamlara 'Durun!' diye bağırıyorlardı. Yanımdaki kadına sordum: 'Kim bu kızıl saçlı?' 'Önemli biri!' dedi. Doğruydu bu dediği. Başka bir kadın: 'Bence, ya bir genelevin ya da meydandaki büyük kahvelerden birinin patronu. Tipi tam öyleye benziyor,' dedi. Tipi neye benzerse benzesin, tuttuğunu koparan bir kadın olduğu her halinden belliydi ve bizimle beraber olması iyi geliyordu bize. Üstelik komutanlık ediyormuş gibi görünmüyordu. Bir şeyler yapıyordu, biz de onunla beraber yapıyorduk. O esnada, arkamda olan ve görmediğim bir başka kadın, 'Durun!' diye bağırmaya başladı erkeklere. Bunun üzerine hepimiz işçilere dönüp 'Durun!' diye bağırdık. Kızıl saçlı da. Cıvataları fırlatmayı kestiler ama hâlâ ellerinde tuttuklarını görebiliyorduk, ceplerinde taşlar, karınlarının üstünde taşıdıkları torbalarında tuğlalar olduğu belliydi. Artık bir şey fırlatmıyorlar ama yavaşça ilerliyorlardı, arkadakiler öndekileri sıkıştırıyordu. Evet, kendilerini hâlâ gösteri yürüyüşünde zannediyorlardı, SS'ler karşısında kuralına göre, oyunun kuralına göre oynanırmış zannediyorlardı. SS'lere gelince, üçü-dördü hâlâ kamçılıydı. Bizim erkekler bunu görmüştü. Buna dayanamazlardı. Bizim yüzümüzden. Onların gözünü silahla, daha kötüsü kadınlarının karşısında kamçıyla korkutamazlardı. Kadıncıklarının karşısında. O yaygaracıların, sulu gözlülerin, sidiklilerin karşısında. 1940'ta fena dayak yemiş olsalar da artık akılları başlarına gelmişti, bunu onlara göstereceklerdi.

Bir daha ezdirmeyeceklerdi kendilerini. Almanlar onların erkek olduklarını görecekti, en çok da biz görecektik. Almanlar gibi bizimle aralarında mesafe bırakmıyorlardı. Ne de olsa onların kadıncıklarıydık. Gözümüzün içine bakıyorlardı. Bizi geri çekilmeye zorluyorlardı. Üstelik o güzelim birliğimizi kaybetmiştik: Düşmanların karşısında tek bir muazzam çığlık atmıyorduk artık. Geri çekiliyorduk çünkü evde ve yatakta geri çekilme konusunda deneyimliydik ve bundan zevk duyuyorduk. Onun için de bizden bekledikleri küçük kadıncık çığlıklarını atıyorduk: 'Durun. Delirdiniz mi? Ateş edecekler.' İlerliyorlar ve bizi geri çekilmeye zorluyorlardı, etten duvarımızı dağıtmaya bile başlamışlardı. Duvarımızdan içeri sızacaklar, bize gösterecekler, SS'leri ve diğerlerini kovacaklardı, hem de onlarla burun buruna gelerek. Böylece ateş edemeyeceklerdi. Onlar da tutsakları kurtaracaktı.

"Bunun böyle olamayacağını görüyorduk. Felaketin yaklaştığını hissediyor, Almanların dibine kadar girmelerini önlemek için birbirimize sokuldukça sokuluyor ve yavaşça geri çekiliyorduk. Gidip kendilerini katlettirmek için bizi sıkıştırıyor ve ayaklarımıza basıyorlardı. Evet, kaba potinlerinin ayaklarımın üstündeki ağırlığını hâlâ hissediyorum. Bizi gerileten onların soluğuydu, sağların, ölüme aday sağların soluğu. Derken, ansızın durdular. Onları bir anlığına durduran bir şey görmüşlerdi. Arkamıza döndük, önce başımızı çevirdik, korkuyorduk zira. İşte o zaman gardan yaşını başını almış bir Alman subayının çıktığını gördük, etrafında iki rütbeli daha vardı, kırmızı şeritli bir kasket takmıştı. Rütbelerden hiç anlamam ama kırmızı şeritlerin general demek olduğunu biliyorum. Bu herif bir süper general olmalıydı zira öbür ikisinde de kırmızı şeritler vardı. Uzun boyluydu, üniforması üstüne sımsıkı oturmuştu, şıktı, sakindi. 'Ben neler gördüm hayatta' havasındaydı. Ancak, iki sıra SS'in arasındaki askerlerin namlularını bize, onları erkeklerden ayıran biz kadınlara doğrulttuğunu görünce şaşkınlık dolu bir ifade belirdi yüzünde. Sonra, suratlarına el bombası fırlatmaya hazır on kadar SS'in tehdidi altında, sırtları garın duvarına dayalı bir halde yığılmış duran tutsakları görünce, SS suba-

yını çağırdı ve soğukkanlı bir edayla ona birtakım uyarılarda bulundu, söyledikleri kesinlikle hoş şeyler olmasa gerek ki, SS'in suratından, generalin hayrete düştüğü, evet, son derece hayrete düştüğü okunuyordu. Kızıl saçlı kadının dişlerinin arasından şunları söylediğini duydum: 'Şuna Doğu cephesinin yolu göründü. İyi yolculuklar!'

"Her halükârda, mesele uzamadı. SS, Alman subaylarının o gülünç kafa sesiyle bir emir haykırdı ve hepsi silahlarını dik duruma getirdiler. Yeniden nefes alabilmiştik ki, ansızın general, Fransızca, tuhaf bir aksanla, tutsaklara şöyle dedi: 'Beyler, gara girin. Rica ediyorum.' Hiç duraksamadan, ikişer ikişer, Jean-Jacques ikinci sıradaydı, gardan içeri girdiler, onları bir daha görmedik.

"Sonra bize döndü, bir nevi özür ifade eden hafif bir selam çaktı, ardından bir emir verdi. Bunun üzerine uzun boylu SS sesini iyiden iyiye yüksek perdeye çıkardı ve askerler tüfeklerini kaldırıp havaya ateş ettiler.

"Acayip bir yaylım ateşiydi, birkaç adım geri gittik, erkekler de öyle. Derken biz kadınlar yine hep bir ağızdan haykırdık. Hiçbir söz yoktu haykırışımızda. Jean-Jacques ve diğerleri Almanya'ya doğru yola çıkacaklardı. Pek çokları gibi toplama kampına gideceklerdi. Ama bir şansları vardı. Kaçma şansları, geri gelme şansları. Her halükârda sağdılar, bugün sağdılar. Almanlar da, SS'ler bile, sağdılar. Haykırmaya değerdi, öyle değil mi?

"General her şeyin bittiğini nasıl düşünebilirdi? Erkeklerimizin geri çekilmekten, hatta kaçmaya başlamaktan dolayı utanç içinde olduğunu görmüyor muydu? O kadar sıkışık olmasaydık biz de aynı şeyi yapardık. Gariplerim, karınlarının üstündeki torbalarda tuğlaları ve cıvatalarıyla bize doğru geliyorlardı. Korkmuştu herifçioğulları, ama hiçbir şey, hiçbir şey anlamamışlardı. Bizim onlara verdiğimiz şansı, hâlâ yaşıyor olma şansını kavramamışlardı. Erkek olduklarını kadınlara göstermek istiyorlardı hâlâ. Birden bana gına geldi, içimde yükselen öfkeyi öbür kadınlarla aynı anda hissettim. Aniden: 'Çekip gidin ahmaklar! Hem de hemen. Hemen!' diye bağırdık onlara. Yuhaladık. Afallamış bir halde biraz geri çe-

kildiler, azıcık ve yavaşça. Kızıl saçlı birden bağırmaya başladı: 'Yetti artık, yetti, defolup gidin!' Üstünde dikildiği yüksek topuklu ayakkabıları çıkartmıştı, parçalayacakmış gibi erkeklere saldırıyor, topukları önüne gelene indiriyordu. Bir yandan da, 'Defolup gitsenize, henüz vakit varken defolup gitsenize herifler,' diye bağırıyordu. Bunun üzerine hepimiz erkeklerin üstüne çullandık, polisler gibi, ama copsuz, ellerimizle, sille tokat, yumrukla, kasketlerini başlarından uçurarak. Evet, onları meydandan kovduk, nasıl oldu bilmiyorum ama gittiler. Tam vaktinde, zira tanklar geliyordu.

"Yanımızda duran Bayan Wallon, generali görebilmiş. 'Bizim hücumumuzu hafif bir tebessümle seyretti,' dedi. Tankları çağıran SS subayıymış, general onları o saat geri gönderdi. Sonra, tek kelime etmeden, arabasına bindiği gibi gitti. Askerler de gittiler. SS'ler kamyona bindi, subayın rengi atmıştı. Meydanda bir başımıza kaldık. Üç-dört bin kadın bir başımıza. Bütün kahveler, dükkânlar kepenklerini indirmişler, pencere kanatlarını kapatmışlardı. Kızıl saçlı, pencere kanatlarına vurmaya başladı. Bizi içeri aldılar, bir şeyler içmeyi denedik. Birbirini tanımayan kadınlar değildik artık, eskiden beri tanışıyormuş gibi birbirimize sarılıp ağlıyorduk. Tuvaletin önünde kuyruk olmuştuk. İçimizden bazıları o kadar heyecanlanmış, o kadar sıkışmışlardı ki gidip kaldırım boyunca işediler. Kimse onlara bakmaya cesaret edemiyordu. Evet, erkeklerin dedikleri gibi, gerçekten de sidikliydik, o erkekler kendi aralarında konuşurken bunu nasıl anlattılar bilmiyorum. Şu anda bizim delilik nöbetimizden bahsetmektedirler şüphesiz. Neden hâlâ hayatta olduklarını bilen belki bir biz varız, bir de yaşlı general. Of, dayanamıyorum artık, pabuçlarımın topukları o itiş kakışta kırıldı. Topallıyorum. Bütün akşam, bütün gece kusacağım. Yok, yemek yiyecek halde değilim. Bitki çayı, sıcak bitki çayı sadece. Sonra da ağlayacağım. Bir gün boyunca, bir hafta boyunca ağlayacağım. Bayan Wallon'un oğlu Marcello, kaçıp kurtuldu, hâlâ serbestse, bu akşam bahçeden geçerek gelmesini söyledim annesine. Gardaki yük vagonlarına ulaşmak için Stéphane'ın sana tarif ettiği yolu anlatırsın ona. Sakın bana bir şey söyleme. Beni sorguya çekerlerse

bir şey bilmek istemiyorum. Cesur biri değilim ben. Bu çocuk belki Stéphane'ın yanına gidebilir, o bir yer bulur ona. Stéphane bunu senin hatırın için yapar, sana tapıyor. Bayan Arthur bir şey derdi, berbat haldeysen bundan iç, gücün kuvvetin yerine gelir diye, neydi o? Bir yumurta sarısı, şeker ve porto. Çoktan hazırladın demek, ne kadar düşüncelisin. Evet, güzel olmuş. Ağlayacak mıyım uyuyacak mıyım, bilmem. Her halükârda, gece saatlerce tuvaletten çıkamayacağımı biliyorum. Güzelmiş bu porto. Müthiş bir reçete! Ne kadın şu Bayan Arthur! Elleriyle her şeyi yapabilen, reçeteleriyle herkesi teselli edebilen bir kadın. Biz genç kadınlar onun gibi değiliz artık, yazık, hep kendimizi beğendirmeye uğraşıyoruz ya da öfkelenip duruyoruz. Niye başımızda hep şu sünepeler, şu öküzler, şu deliler var? Niye ufak tefek bir Bayan Arthur olmasın? Onun sayesinde mutlu bir günümüz olur, sonra başka günlerimiz, daima azıcık güneşli günler. Evet, Hitler, Stalin, Mussolini yerine başımızda niye iyi bir gündelikçi kadın olmasın?"

V

.....

MARCELLO annesine telefon etmiş. Kadın onun sağ olduğunu biliyor, oğlanın saklanması lazım. Akşamleyin bahçe duvarından atlayıp geliyor. Onu Jean-Jacques'ın küçük tavan arasına yerleştiriyorum ve ertesi gün ikimiz ayrı ayrı gara gidiyoruz, yollar kesilmiş olabilir diye ben önden yürüyorum, Stéphane'ın belirttiği yolu takip ediyoruz, böylece bir yük vagonuna binebiliyor. Birkaç gün sonra annesi, onun Ardennes'deki bir köye vardığını ve dostlarımdan birinin ona iş bulduğunu söylüyor bana.

Gizli Ordu'nun yöneticilerinden birine o sıralar rastladım, güvendiğim eski şantiye çalışanlarını küçük direniş grupları halinde toplamamı istedi benden. Bu gruplar, güvenlik gereği, eylem ânına kadar birbirlerini tanımamalıydılar. Kendini açık etmemek ve grupların kendi içinde bölünmesini önlemek için gereken tedbirleri açıkladı bana. Grupları kurmaya başladım, bazen tehlikeyi göze alarak pek çok kişiyle buluşmayı gerektiren epey uzun bir çalışma bu. On sekiz ila yirmi yaşındaki gençlere, sessizliğin ve gizliliğin şart olduğunu ve buna uygun davranmalarını öğretmek hiç kolay değil.

1943 kışı sona eriyor, Almanların bozguna uğrama ihtimali gitgide artıyor ancak Avrupa'nın büyük kısmı hâlâ onların egemenliğinde.

Stéphane'la beraber kaya tırmanışı yaptığımız bir gün geçiriyorum. Tali ve sapa yollardan geçerek, Ardennes'den bisikletle gelmiş. Buraya önceki gün varmış ve köydeki bir evde kalmış. Boy-

nunun etrafına doladığı iplerle, yardım dilenen birini görür gibi oluyorum başta, sonra bana doğru yaklaştığında ise, kendi değerinin farkında olmayan bir fatihin sakin edasını.

Hafızamda o günün bir bölümüne perde inmiş durumda. Sabahleyin iki tırmanış yapıyoruz, beni başa geçirtiyor. Hava çok güzel, soğuğun arasından sıyrılan güneşli bir mart günü. Evinde kaldığı marangoz ona bir sandal ödünç vermiş. Meuse Nehri üzerinde piknik yapmak üzere sandala biniyoruz. Sandalın dengesi pek sağlam değil, o sırtını pruvaya yaslamış, ben kıç kısmındayım, sessizce yemeğimizi yiyoruz. Hırkasının üstüne giydiği siyah kadifeden eski oduncu ceketi, uzun boyunu iyice ortaya çıkarmış, yüz hatlarına ve omuzlarına daha önce hiç görmediğim bir genişlik vermiş.

Güneş çok hoş, kazağımı ensemin altına koymak için sandalda doğrulmaya yelteniyorum. Sandalın dengesi bozuluyor ve tehlikeli bir biçimde sağa yatıyor; su, bir an, bordanın üzerine çıkıp iniyor. Ben hareket etmeden duruyorum, o ise küreklere asılarak kayığımızın dengesini sağlıyor. Sükûnetine aldanmıyorum, sakarlığım beni korkuttuğu gibi onu da korkuttu. Ama onunki benimkinden farklı bir korku. Yüzme bilmiyor çünkü. Ona, "Sandalı devirseydim ne yapardın?" demek geliyor içimden. Kurtarma tekniğini öğrendiğim halde, ya önceki sefer olduğu gibi kasılıp kalırsa bu tekniği nasıl uygulardım ki? Hayatımızda bir önceki sefer oldu çünkü. Geçen yaz, Freyr'de, hava sıcaktı, sabahleyin birçok tırmanış hattından geçtik. Sonra suyun kenarına oturduk, hafta içi bir günü seçmiştik, kimseler yoktu. Mayomu giydim, o da kendininkini giydi ama benimle birlikte suya girmedi. Su nefisti, ne gündü, ne zevk. Yeşil hava, güneş, su. Kıyıya dönünce, onun hâlâ orada güneşte oturduğunu görüp şaşırıyorum. "Gelmiyor musun?" İşte o zaman bana şu şaşırtıcı cevabı veriyor: "Yüzme bilmiyorum." Donakalıyorum. Tanıdığım herkes yüzme bilir zannediyordum. İyi kötü, bilirler. Tıpkı okumayı ve imza atmayı bildikleri gibi. Bir atlet olan, bir aleti kavrarken veya kayaya karşı koyarken vücuduna o kadar hâkim olan Stéphane, yüzme bilmesin ha! Zihnimdeki Stéphane imgesinde bir çatlak oluşuyor. "Stéphane, senin yüzme

bilmemen olacak şey değil! Gel, sana öğreteyim."

"Gel!" Yaklaşıyor, kenarında belime kadar suda olduğum küçük, yassı çakıl şeridine adım atıyor. "Sana öğreteceğim." Bunu söylediğim anda, söylediğimden derhal şüphe duyuyorum. Bir çocuğa yüzme öğretmek kolay değildir. Bir yetişkine ise hiç kolay değildir. Hele çabucak derinleşen bir nehirde. Hoş, başladıktan sonra vazgeçmek olmaz, zira Stéphane küçük çakıl şeridini geçmiş bulunuyor. Yanıma geliyor, su burada biraz daha derin ve ayaklarımızı bastığımız dibi biraz yapışkan bir çamurdan oluşuyor. Yanık teni çok solgun, suyun nereye kadar boyuna geldiğini ve yüzmeyi ona nasıl öğretebileceğimi anlamak için zemini yokluyorum. Zira öğrenilebileceğine inanıyorum, daima öğrenilebileceğine. Soyum, o soğuk yuva, benim aracılığımla çarkı döndürmeyi, çarka düşkünlüğünü sürdürüyor böylece: biriktirmek, üretmek. Ayağımla zemini yokluyor, emin bir yer bulmak için kıyı boyunca birkaç kulaç atıyorum. Sahil boyunca uzanan dar bir şerit var yalnızca. Kolay olmayacak, ama ne, kolaylık meraklısı biri değilim ki. Stéphane da değil. Aksine, bizim ortamımız çabalama, yalıyar, tırmanış.

Arkamı dönüyorum ve bana tırmanmayı öğreten ustamın, kayalık çıkıntıların ve sarp kaya duvarlarının efendisinin renginin attığını ve yarı beline kadar suyun içindeyken her yanının titrediğini görüyorum. Hatta suya kusacakmış gibi bir hali var. Hemen yanına gidiyorum: "Stéphane neyin var?" Sudan çıkmasına yardım ediyorum, titremesi giderek artıyor; elleri, kolları, bütün vücudu titriyor. Güneşli çayıra kadar yürümesi için ona destek oluyorum, neyse ki epey büyük olan havlumun üzerine yatırıyorum, kendi havlusunu çıkarıyorum torbasından, onun beni ovuşturduğu gibi, vücudunu ovuşturuyorum. Çırpınmalar içinde, "Hep böyle oluyor," deyip duruyor. Kasılmış vaziyette, bütün uzuvları düğüm düğüm. Gözlerini yumuyor. Kriz geçirecek, diye geçiriyorum aklımdan. Ne krizi? Bilmiyorum ama korkuyorum. Blemont'daki çocukluğum sırasında komşu köylülerin oğlu olan Çarpık Babou'yu hatırlıyorum, arada sırada saranöbeti geçirirdi. O zaman bağırır ve

yerlerde yuvarlanırdı. Babou sıkı çalışırdı, son derece güçlü kuvvetli biri olarak bilinirdi, pek konuşmazdı, bir tek nöbet geldiğinde yaylım ateşini andıran sözler saçılırdı ağzından. Nöbet tarlada ya da samanlıkta geldiğinde, ailesinin kalabalık üyeleri ayakta ona sırtları dönük olarak etrafında bir çember oluştururlardı. Bakmayı yasaklamazlardı kimseye, o zamanlar çocuk olan bana bile, ama yine de cüsseli bedenleriyle onu korurlardı. Bir şey söylemezlerdi, diz çökmüş veya oturmuş bir-iki kadın, başını devamlı yere vurup da yaralanmasın diye Babou'nun köpük içinde kalmış başını bacaklarının üstüne yaslarlardı. Buna rağmen sıkça yaralanırdı ama Babou dayanıklıydı. Kendine geldiğinde, kanı silerdi, yarasını sararlardı, kısa bir süre dinlendikten sonra, tek kelime etmeden, çalışma aletini eline alır ve yeniden işe koyulurdu. Uluyan, spazmlarla sarsılan, başı bir kadının bacaklarının üstünde, sülalesinin erkekleri, baba, kardeş, kuzenler, yeğenler etrafında çember olmuş bu adam, müthiş vakur bir sahneydi, bazen akşam vakti, yalnızca iki lambanın aydınlattığı samanlıkta, kutsal nitelikte bir sahne, duygusu yoğun, hiddet dolu ve aynı zamanda sessiz bir sahne. Kimse konuşmazdı, bir tek Babou'nun ağzından bazen kesik kesik sözler dökülürdü, yüreği parçalanıyormuşçasına attığı çığlıklar ve haykırışları kudretli parmakların büktüğü ağır bir madenden çıkan sese benzerdi. Bazen de neredeyse bir çocuk sesiyle, bir kadın sesiyle, hızlı hızlı birkaç cümle söylerdi. O zaman ailenin en yaşlıları, ne dediğini iyice duymak için biraz ona doğru dönerlerdi. Bizim evde, yetişkinler onun köyü ya da Babou'lar sülalesini ilgilendiren cümlelerini tekrarlarlardı sofrada: bir arazinin satın alınması, bir hayvanın satılması, hava tahmini. Hatta Babou'nun, bir nöbet esnasında, bir yıl öncesinden, kimsenin beklemediği 1914 savaşını haber verdiği söylenirdi. Nöbet geçtiğinde ve Babou sallana sallana, kanlı ağzını yenine silerek daima şaşmaz bir biçimde aletini bıraktığı yere yöneldiğinde, sülalenin her bir üyesi tek kelime etmeden ayrılır, her biri tek bir yorumda bulunmadan işinin başına dönerdi. Babou'nun nöbetlerine yakından veya uzaktan tanık olduktan sonra gördüm ki, Babou yere düşüp de bağırmaya başladığın-

da, bütün Babou erkekleri kasketlerini çıkarıyor ve çığlık ya da söz onun bedenini terk edene kadar başları açık duruyorlardı.

Stéphane da Babou gibi nöbet mi geçirecek? Yerde kıvranıp benim anlamaya kadir olmadığım, belki de asla kadir olmayacağım o gizli cümleyi mi haykıracak?

Sakinleşiyor, gevşiyor. Yatmasına yardım ettiğimden beri kapalı tuttuğu gözlerini açıyor. Ellerini ve ayaklarını oynatıyor biraz, gevşemiş olduklarından emin oluyor, tırmanmaya başlamadan önce de öyle yapar. Oturuyor, elini torbasına uzatıp içinden aldığı pantolonu giyiyor mayosunun yerine. Hâlâ ıpıslak olduğumu ve güneşe rağmen üşüdüğümü fark ediyorum. Ben kurulanıp üstümü giyinirken, Stéphane torbasından çıkardığı ekmeği dilimlemiş, üstlerine biraz margarin sürüyor. Ben katı yumurta, peynir getirmiştim. Paylaşıyoruz. Daha iyi olup olmadığını soruyorum. Açıklamada bulunmadan, "İyidir!" diye cevap veriyor. Suskunluğu ne ağır ne de boğucu. Konuşmaya yanaşmıyor değil, konuşmuyor sadece, tıpkı Çarpık Babou nöbet geçirdikten sonra Babouların konuşmadığı gibi. Bir müddet güneşin altında oturuyoruz, sonra kalkıyor, torbasını, giysilerini alıyor ve "Tırmanmaya başlamadan ağacın hazzına varalım biraz," diyor. Ve bu haz kelimesi, bu kadınsız erkeğin ağzında beklenmedik, muğlak bir münasebet kazanıyor. Ağacın altına seriliyoruz, gölgesi ılık, tatlı bir serinliği var. Küçük piposunu yakıyor, ağır nefesler çekiyor. İkimizin de sırtı ağaca yaslı, önümüzde uzanan çayırı seyrediyoruz, erkeçsakallarının kapladığı çayırdaki otlar daha biçilme vakitleri gelmeden yükselmiş bile. İkimiz nasıl da farklıyız, o, deminki tehlikeyi atlattıktan sonra tamamen gevşemiş, kendini gölgenin, hafifçe esen rüzgârın ve güneşin hazzına bırakmış vaziyette, bunu hissediyorum. Kendini bir zevke teslim etmiyor, gölgenin tatlı serinliğini duymuyor, tüm benliğiyle bunların içinde yer alıyor. Gölgenin kendisi, tıpkı birazdan kayanın kendisi olacağı gibi. Kendini dal budak salmış düşüncelere, duygulara kaptırmış olan benden nasıl da farklı. Ben de gölgeyi arzuluyordum, şimdi vücudumla ve zihnimle gölgeyi biliyorum. As-

lında yeni bir şey yok, belki gerçek anlamda bilip tanıma bile değil bu. Daima bekliyor ve yeniden buluyorum. Asla gölgenin kendisi, asla güneşin kendisi değilim. Evet, aşkta bile, yeniden buluyor, bilip tanıyorum, keşfetmem ise ancak beklenmedik bir şey sayesinde oluyor. Her şey bu gerçeğe çarpıp kırılıyor, gölge olan, gölgenin hazzına varan, gerçekten hazzına varan ben değilim, o. Düşüncelerim, duygularım bu gerçeğe çarpıp kırılır, parçalanır, dağılırken, Stéphane usulca piposunu tüttürüyor, sonra kıvrak bir hareketle piposunu ağacın köküne vurup boşaltıyor. Kısacık bir an, onun kendi mutluluğuna gülümsediğini hissediyorum, içimi büyük bir sevinç kaplıyor, ben de ağaçta, güneşte, Stéphane'ın mutluluğunda mevcudum. Kendine özgü tarzıyla, iri hayvanların yaptığı gibi, tek hamlede ayağa kalkıyor. "Gidelim mi?" diyor, gidiyoruz.

Dengesine kavuşan sandalda bütün bunlar geliyor aklıma. O esnada beni hayrete düşüren şey, Stéphane'ın yüzme bilmediği ve suya düşerse, benim çok sevdiğim suya, boğulabileceği düşüncesi. Hayatın olanca hoyrat emniyetsizliği bana savaşın gösterdiğinden daha katı bir biçimde kendini göstermişti sanki. Suyun yayıldığı her alan, her ırmak, her nehir onun için yabancı bir güç ve bir tehlike.

Hiç şüphesiz düşüncelerimi takip etmiş olmalı, canımı yakan bu acıyı algılamış olmalı ki, "Gördün işte, yapamıyorum!" diyor. Hayat böyle, böyle olan hayat, çocukluğumdan beri hep karşıma çıkıp beni incitmişken onu rahatsız etmiyor. Bu noktada bir yasak, bedeninde bir kısıt var, yapamadığını saptıyor. Hepsi bu, açıklama yok, varılan sonuç yok.

Stéphane kürek çekmeye koyuldu, kayalığın ve tırmanış hatlarının yakınına gelene kadar suyun akış yönünün aksine ilerledi. Onun bu lütuf ânını bozmamak, tüketmemek istercesine usulca, gürültü çıkarmadan kürek çekmesini seyrediyorum. Kusursuz omuzlarını, bir Mısır heykelini andıran dar kalçalarını seyrediyorum. Teknenin dibine bakıyor, sonra uzaktaki akıntıya, nehrin dönemeçlerine. Sandalın arka tarafına oturmuş olan bana, Almanya'dan geri gelen bombardıman uçaklarının dönüşünü kollarcasına –yap-

maya başladığım da biraz bu zaten– yüzü gökyüzüne dönük olan bana bakıyor. O varla yok arası tebessümüyle gülümsüyor. Kızılderili ya da tuzak avcısı tebessümüyle; beni uzağa, çocuk dünyasındaki Amerika'ya alıp götüren bu imge niye? Doğru, etrafında Şahingöz gibi Kızılderili dostlarıyla, orada ormandan ormana, avdan ava giderek yaşlanabileceğini hayal ediyor insan. Ama Stéphane avdan hoşlanmaz, hem Avrupa'dayız, savaşın ortasında ya da belki sonuna yaklaşmaktayız. Ardennes'i boydan boya bisikletle geçti, ben Brüksel'den geldim, erken kalktım, geç döneceğim. Birlikler cepheye sevk edilmezse, garlar bombardımana tutulmazsa. Bunu niye yaptık, bu sabah iki tırmanış yapmak, demin de bir-iki tırmanış daha yapmak için mi? Karşılıklı bulduğumuz bir bahane bu yalnızca. İşin aslı, asıl sebep, benim ona baktığım, onun bana baktığı o an. Bu sabah ona baktığım an, kayaya çıkma tarzına, halkalı ipi omuzlarında toplama tarzına baktığım an. O da, şimdi olduğu gibi bazı anlar beni görmek, benim bir imgemi zihninde zaptetmek istiyordu, bu imgeyi kesinlikle tahayyül edemem, ona ait bir imge. Hasılı, zaman ve mekânı katederek yaptığımız bu hareket, bizi bekleyen o uzun dönüş yolu, neye benziyor? Bakışların söyleşmesine, ikimizin arasındaki sessiz bir diyaloğa, çünkü birbirimize neredeyse hiçbir şey demedik ve karşılıklı olarak söylediklerimiz sözlerden başka bir şey. Şimdi ve burada olan şey, onca güçlüğü aşarak ikimizi de buraya gelmeye iten şey, bir erkek ve bir kadın olsaydık bunun apaçık aşk olduğu düşünülürdü. Ve şüphesiz öyle, bunu kabul etmeye hazırım, o da hazır belki ama beni durduran bir şey var çünkü aramızdaki ne arzu ne de sahiplenme. Ne o benim varlığıma girecek, ne de ben onunkine. Aramızdaki, aşk sözcüklerinin, cinsel sözcüklerin dışında kalıyor. Her şey, birazdan yoksun kalacağımız bakışmalarda cereyan ediyor. Buradaki mevcudiyetimizin, bakışlarımızın mutlu mesut söyleşmesinin başka sebebi yok. Yakında, üç saat ve birkaç dakika içinde, ayrılacağız, bu ayrılık ne kadar sürecek bilmeden, zorunluluk, mesafe ve savaş yüzünden ayrılacağız.

Stéphane bisikletle yola çıktıktan sonra, gün benim için sisler

arasında, gardaki bekleyiş içinde, Almanya'dan beklendiğinden daha geç dönen uçakların gürültüsü içinde kayboldu, Brüksel yakınlarındaydım ki gökyüzü aydınlandı. Alman uçaksavar topları patladı, üç uçağın düştüğünü ve paraşütlerin beyaz mantarlarının açıldığını gördük.

Tren durdu, topların gürültüsünü dinlerken iki ay önceki bir olayı hatırladım. Stéphane'la buluşmak üzere şehre inmiştim. Doğu cephesinden dönüp Brüksel ve civarında dinlenen bir Waffen SS tümeni vardı. Haklarında acayip şeyler anlatılıyordu. Yürüyüş halindeyken, çoğu zaman Rus savaş türküleri söylüyorlarmış. En çetin düşmanlarına yönelik bir saygı, bir hayranlık işareti miydi bu, saygılarını bu şekilde mi gösteriyorlardı? Bilmenin imkânı yoktu, ama tanıklıklar birbirini tutuyordu. O pazar, bir ocak günü, epey parlak bir güneş vardı. Alışıldığı üzere, Büyük Meydan'da, eski evlerin gri ve altın rengi dekoru önünde, kuşlar ve çiçekler satılıyordu. Oradan geçenlerin arasından, tıpkı bir gemi geçtikten sonraki dümen suyu gibi, derin bir yol açıldı. Gemi değildi, herhangi bir taşıt da değildi. Yalnızca üç adam, üç SS. Gamalı haç taşıyan sıradan askerlerdi halbuki, iki yana ayrılan kalabalığın arasına bir ağaç kama gibi saplanmışlardı. Adımlarının kararlılığı, gücü; tunç rengi, ateşin sınavından geçmiş bir şey, onları üniformalarından ve kurukafalı rozetlerinden çok daha fazla tanıtıyordu. Sağa sola bakmadan dümdüz ilerliyorlardı. Galiplere özgü bir güçle. Evet, o sıralar Almanlar çoktan savunma durumuna geçmişlerdi ama onlar, Waffen SS'ler, bir kastın askerleri, kendilerini hâlâ galip olarak görüyorlardı. Öldürülene kadar da öyle göreceklerdi şüphesiz. Oradan geçerlerken, bir yandan onlardan nefret ediyor ama hayran olmaktan da kendimi alamıyordum. Ahali önlerinden çekiliyordu, Stéphane ile benim de herkes gibi çekildiğimizi fark ettim. Geçip gittiler, bir süre sonra Stéphane şöyle dedi: "Buna katlanamayız." Yola çıkmaya ve Direniş'e katılmaya o an karar vermiş olmalı.

VI

BUGÜN, hastanede, Paule beni korkutuyor. Oksijene bağlı, burnunda maske, daha güçsüz ve zayıflamış görünüyor. Bu değişiklik beni sarsıyor, "Konuş, konuş, yoksa ben konuşacağım ama konuşmamam lazım," diyor bana. Konuşmayı deniyorum, ne diyeceğimi bilemediğimden, çocukluk günlerimden bahsediyorum zira bu farklı dünyanın hoşuna gittiğini, toprakta, o devrin evlerinde, ailelerinde kökleri olma duygusunu sevdiğini biliyorum. Mykha çıkageliyor, üstünde gömleği ve bej pantolonuyla çok yakışıklı. Paule'e bakıyor ve bazen ona gülümsüyor. Şefkatini, üstüne titreyişini dile getiren bir-iki kelime etmek için arada sırada sözümü kesiyor. Ansızın Paule'ün başı yastığa gömülüyor, aniden uykuya dalıyor. Oksijen maskesine rağmen güçlükle yol bulup geçen bir solukla sarsılıyor gövdesinin üst kısmı ve yüzü. Paule'ün kanserinin nüksetmesinde ve ağırlaşmasında, Stéphane'ın ölümünü tekrar mı yaşıyorum aylardır bunca acıyla? Ruhumda derinlemesine yer etmiş olan Stéphane'ın ölümünü düşünerek haftalardır yaşamayı sürdürmekte güçlük çekişimin sebebi bu mu? İçimdeki sıkıntı o kadar şiddetli bir hal alıyor ki, Paule hâlâ uyuduğundan, parmaklarımın ucuna basarak, arkama bakmadan kalkıp gidiyorum.

Ertesi sabah rüzgâr şiddetli, bulutlar geçiyor, güneş dalgalar halinde yüzüme vurup yayılıyor, sonra yitip gidiyor. Beklediğim ne, kim, bilmiyorum, gözlerim kapalı, başımı arkaya deviriyorum, tıpkı dün Paule'ün başını yastığa devirdiği gibi. Paule çabalıyor, hâlâ çabalıyor, teslim olmuş değil, serbest kalmış değil. Hastalık

peşine düşmüş onu kovalıyor, tıpkı tehditkâr gökyüzünde rüzgârın bulutları önüne katıp kovaladığı gibi. Yüzümdeki güneş, Stéphane'ın güneşsi mizahına sahip, öyle gibime geliyor. Stéphane'ın yüzünün güneşsi mizahı, bu ne demek? Ölümün karşısında kelimeler, sadece kelimeler, bu mu? Beklersem, ki bekliyorum, dikkat kesilirsem, ki öyleyim, anlıyorum ki Stéphane'a atfettiğim üstün mizah duygusu, ansızın bulutlardan arınan bu göğün, sabah boyu bir açıp birkapayan, sonunda mutlaka fırtına getirecek bu havanın mizah duygusu. Öğleden sonra yanıma şemsiye almalı. Sağ kanada, kanserlilerin katına giden eğri büğrü yolda yağmur yağacak. Bu kış Seine Nehri boyunca gördüğüm su birikintileri geliyor aklıma, çamurlu suyu, güneşin yokluğunda, ağaçların dallarını, göğün karanlık ayrıntılarını ve yüzümü olduğu gibi yansıtıyordu. Dışarıda ve aynı zamanda içimde olup bitenleri çamurunda tastamam yansıtan o su birikintilerinden biri olmayı ümit edebilirim en azından diyorum kendi kendime.

Öğleden sonra tek başıma gidiyorum. Tek başıma gitmeyi tercih ettiğimi Argile sezdi mi acaba? Kuvvetli bir sağanak indi, yenilerinin de eli kulağında, Bretagne'da buna fırtına sisi denir. Bugün yazmayacağım, hayır yazmayacağım. Arabayı çalıştırıyorum, genelde Paris'e gitmediğim bir gün bugün. Chatou Köprüsü'nde hafif bir yağmur karşılıyor beni, Empresyonistler Adası'ndaki yapraklar parlasa da Paris yoluna girer girmez çok iyi tanıdığım dekorun alelade liği üstüme üstüme geliyor. Çirkinlik değil sebebi, binaların çoğu yeni sayılır. Beni sarsan şey, eksiklik. Orada olması gereken, daha birkaç yıl öncesine kadar orada olan bir şeyin yokluğu. Bu özlemlerden, bu ah vah etmelerden kurtulmaya çalışıyorum. Olan şey önemli bir tek, bir tek bu doğru. Her şey birbirine bağlı, geçmiş, çoktandır sınırlanmış, çoktandır yaralı doğa, Claude Monet ve arkadaşlarının görmüş olduğu doğa ve binalarla, servis istasyonlarıyla dolu şimdiki zaman. Meselenin aslı bu işte ve bu evrensel münasebette ben şimdilik hareketli bir noktayım ve şifa bulana kadar ya da yeni yaşam biçimleriyle bütünleşene kadar şimdilik

hareketsiz olan ve yatan başka bir noktaya doğru gidiyorum. Maillot Kapısı'ndayım şimdi, meydanın ortasındaki göbekten dönüyor ve çevre yoluna çıkıyorum. Bu pazar öğleden sonra fazla kalabalık yok, trafik akıyor. Paris'in batısında ve kuzeyinde bir nevi haç yolu yapıyorum sanki, tıpkı çocukluğumda kilisede İsa'nın çarmıhını taşırken katettiği yolu resmeden on dört tablonun önünde sırayla durup dua ederken yaptığımız gibi. Ama durak yerleri, bu sefer kapılar. Paris'e açılan kapılar, sıkışıklığa, tıkanıklığa ve öbür tarafta devasa kent dışına, otoyollara, karayollarına ve yağmurun altında ıslak ıslak parlayan kırlara. Arabayı sürerken, tespih tanelerini sayarcasına, kapıların isimlerini sayıyorum bir bir. Bu geniş çevre yolu şehri ikiye bölüyor, adeta boz bulanık bir kirin izleri görülüyor yolun etrafındaki her şeyde, tıpkı çocukluğumda garları kaplayan kurum izleri gibi. Her şey hem bayağı hem devasa, Babil adeta, ama göz hiçbir yere takılıp kalmıyor. Beni çevreleyen ve takip eden her şey beni öne doğru itiyor. Şeyler bakılmak için yapılmamış, saatte seksen kilometre hızla bile gözle hiçbir şekilde uyum içinde değiller. Öne itiliyorum, nereye doğru? Hastaneye ve hastalığa doğru itiliyorum. Bu yer ve bu zamanda varılan yer orası, bunu kuvvetle hissediyorum. Aubervilliers Kapısı'nda yan yola sapıyor, köprünün altından geçiyor ve Jean-Jaurès Caddesi'ne giriyorum. Jaurès'i severim, gerçi onu iyi tanımam, benim için sevilesi bir adam, bir imge ama banliyödeki bütün Jean-Jaurès caddelerinin ortak yanı düzenden yoksun oluşları, binalarda kat sayısının eşit olmayışı, az çok dökün tü dükkân ve kahvelere adım başı rastlanması. 8 Mayıs 1945 Meydanı'na varıyor, olanca yaşama sıkıntısını kendinde barındırıyor gibi görünen postaneyi geçtikten sonra dar bir sokağa giriyorum, yol çalışmaları yüzünden sokağın tam ortası bildim bileli kapalı sanki. Kül rengi bir şapel, evler, dükkânlar ve geride büyük şirketlerin ofislerinin bulunduğu yüksek binalar ve bir hemşirelik okuluyla tıka basa dolu bir sokak. Burası sanki daima rüzgârlı, mevsim yaz olmasına rağmen nemli ve soğuk bir rüzgâr, geçen otobüslerle kamyonların yağmurlu bir göğün altındaki hoyrat soluğu. Duvarın önünde bir toprak seki var, şimdi-

den arabalarla dolmuş. Yağmur suları, zemini aşındırmış. Arabayla toprak sekiye çıkıyorum. Her şey tanıdık, epeydir tanıdık, duvar, giriş kapısının önündeki bariyer, yayalar için iki yan giriş; insanlar benim gibi ellerinde çiçeklerle ya da yiyecek ve meyve paketleriyle binalara yöneliyorlar.

Paule'ün annesi biraz dolaşmaya çıksın, Mykha da Win'i arkadaşlarının evine bırakabilsin diye erken geldim. Ben içeri girdiğim sırada Paule yalnız, konuşamıyor, oksijen maskesi takılı durumda. Elini tutuyorum ve aklıma çayhanedeki o akşam geliyor, arkasındaki güneş buzulun kusursuz üçgeni üzerinde batarken, ben onu seyrediyordum, gücü kuvveti yerindeydi henüz. O günü hatırlatıyorum ona, gülümsüyor. Uzunca bir süre konuşmadan duruyoruz. Ona bakıyor, zayıflamış elini zevkle tutuyorum. Soluğunun düzensizleşmesiyle ansızın eli şiddetle titriyor. Bunun üzerine bende annesi gibi, "Paniğe kapılma!" diyorum. Gevşiyor, azıcık gülümsüyor. O sırada benim içimi bir panik kaplıyor. Soluğunun kesilmesi, soluğun kesilmesi, yok, buna hazır değilim. O nasıl değilse, ben de değilim. Mykha giriyor içeri, bir süre sonra onları baş başa bırakmanın daha iyi olacağını düşünüyorum. Ayağa kalkıyor, elini öpüyorum, farkında değil, Mykha ile bakışıyorlar. Dışarı çıkarken ayağım yatağın dibinde duran bir pakete takılıyor. İçimi büyük bir huzursuzluk, derinlerden gelen ve karanlık suları içimde gürüldeyen bir dalga kaplıyor, bu dalgada hiçbir şeyi ayırt edemez oluyorum. Sarı asansöre biniyorum, kapılarının üstündeki kirli lekeler ve duvarları her zamankinden de kötü yapıyor beni.

Asansörden çıkarken Anne-Marie'yle karşılaşıyorum, onunla Paule'ün evinde tanışmıştım. Hastaneye naklini gerektiren ağır kriz onun evinde başlamıştı. O da kanserdi, iyileşti. Soğukkanlılığına, neşesine hayranım. Geçen gün, ortak arkadaşlarından, gördüğü kişilerden, yaptığı kısa seyahatten bahsederek Paule'ü günlük hayatın akışı içinde tutma tarzı beni çok etkiledi. "Nasıl?" diye soruyor. Soluğu düzensizleştiği sırada Paule'ün yüzünün aldığı hal hafızamda o kadar canlı ki, düşünmeksizin ağzımdan çıkan sözler bir hayli uygunsuz: "Kaderi bizimkilerden daha büyük ellerde." Bunu niye

dedim? Hissettiğim bu ama söylemek niye, düşüncemi sebepsizce açığa vurmak niye, zira hemen tepki veriyor: "Bakın, benim inancım yok, hiçbir inancım. Tıpkı Paule gibi." Ona söylediklerimde kışkırtıcı bir yan yoktu, onun cevabında da yok. Herhangi bir düşmanlık sezmiyorum onda ama yine de gözümün önünde bir imge beliriyor: donmuş beton. Böyle dendiğini duymuştum, cesareti ve aşikâr modernliği karşısında aklıma geliverdi işte. "Niyetim sizi sarsmak değildi, Paule'ü belli bir tarafa çekmek de," diyorum.

"Evet, çok korkutucu, onun tek düşündüğü buradan çıkmak, yaşamak. İnsanlar hep böyle miydi? Eskiden ölüme hazırlanırlar mıydı? Bugün böyle bir şey mümkün mü hâlâ?"

Birkaç metre ötemizde, Paule'ün annesi arabasından inip yaklaşıyor. Bizi duydu sanki. "Şimdilik morali yerinde." Sesinde biraz sitem var sanki. Yanımızda oyalanmayıp asansöre doğru yürüyor. Bir çeşit suçluluk duyuyorum, Anne-Marie de duyuyor belki, o asansöre yöneliyor, ben arabama. Tekrar yola koyuluyorum, kendi içimde yok gibiyim, belli belirsiz şunları geçiriyorum aklımdan: Hali bitik, ama bu durum sürebilir daha. Okul yılının sonu yaklaşıyor, yaz tatili boyunca sürebilir, burada kalacağım. Çevre yoluna çıkacağım ya da metroya binip Aubervilliers Kalesi'ne kadar bütün duraklardan geçeceğim uzun günler bekliyor beni.

8 Mayıs 1945 Meydanı'nı farkına varmadan geçmişim. Aubervilliers Kapısı'na varıyorum, Maillot'ya kadar bütün kapıları tespih taneleri gibi sayarak dua ediyorum. Hafif bir yağmur başlıyor, Boule'ü ve Nanterre yönündeki kavşağı geçiyorum ki ansızın tufan kopuyor, önümü görmemi engelleyen gümüş rengi muazzam bir sağanak boşalıyor. Arabalar farlarını yakmış, yavaşlıyorlar, ben de yavaşlıyorum. Yolun kenarı boydan boya sular altında. Benim de ruhum sular altında. Şüphe ile ümit arasında bölünmüş bu hayata nasıl katlanılır, nasıl katlanılmaz?

VII

.....

SONRAKİ AYLARDA savaş daha yakınımıza geldi, ardından radyodan duyduğumuz haberler, gökyüzünde çok yüksekten, üstümüzden geçen uçaklar, gerçek halini aldı. Normandiya Çıkarması her şeyi değiştirdi ve ben de herkes gibi, hayatımı genişleten ve parçalara bölen olayların içine yuvarlandım. Belli bir alan içinde, o anla ilgisi olmayan her şeyden kopuk bir mücadele grubunun içinde yaşıyordum. Stéphane ufkumdan kayboluyor, onu düşündüğümde, nerede olduğunu, başına ne geldiğini bilmemin imkânsız olduğunu biliyorum.

1944 yılının sonunda, von Rundstedt taarruzu sırasında, evime dönüyorum. Uzak kaldığım onca aydan, onca olaydan, oradan oraya sürüklendikten sonra, kendi hayatıma yeniden yerleşmeye çalışıyor, bunu ümit ediyorum. Bir akşam, ilk akşam değil, ikinci akşam da değil, "Stéphane'dan haber çıkmadı mı, hakkında bir şeyler öğrenebildiniz mi?" diye soruyorum. Mary aniden allak bullak olup hıçkırarak ağlamaya başlıyor, sonra gözyaşları içinde şöyle diyor: "Ölmüş, SS'ler onu öldürmüşler." Benim yerime döktüğü gözyaşlarından dolayı, o an ona öyle minnet duyuyorum ki, hâlâ da duyuyorum.

"Stéphane... ölmüş mü? Nasıl?"

"Kimse bilmiyor, SS'ler gittikten sonra cesedini bir gölcükte bulmuşlar."

"Ya babası?"

"Ondan önce öldü. Hastaneye götürdüklerinde çoktan komadaymış."

Çiftliklerde ve Ardennes ormanlarında saklandığımız ve talim yaptığımız onca aydan sonra, ufak çaplı görevlerden sonra, çarpışmalar, yaralanma, İngiltere'deki hastaneler derken, eve dönüş, üstüme tırmanan, yeniden koynuma sığınan çocuklar demek. Sevgiye dönüş, mevcudiyetin ve neredeyse huzurun şehvet dolu harikulade ümidine dönüş demek.

O dönem ışık ve gölgelerle dolu bir dönem ama ışık insanın onca ölüm, yaralanma, ıstırap haberine katlanmasını sağlıyor. En kötüsü, oluşturduğumuz grupta yardımcım olan Emmanuel'inki: Sürdüğü tank mayına çarpıp havaya uçunca iki ayağını birden kaybetti. Askeri hastanede nihayet yanına gittiğimde, ekseriya acıdan bağırıyor ve o kadar ıstırap çekiyor ki hayatta kalmayı hiç istemiyor sanki.

Savaş sürebilir daha. Savaş bitecek ve sıfırdan başlamak gerekecek. Gecikmiş kiralar, tehlikeli bir biçimde birikmiş küçük borçlar yüzünden, sıfırın da altından. Bir işim olmalı; imgelerle, ümitle, kederle yüklü ve ellerim boş döndüğüm bu uzun kesintinin ardından nasıl bir iş?

Sık sık Stéphane'ı düşünüyorum, onunla bir daha tırmanmayacağımı, savaştan sonra yapmayı ümit ettiği gibi Alpler'de buzul tırmanışı yapmaya gitmeyeceğimizi aklım almıyor.

Aylar geçiyor, savaş bitti, herkes gibi ben de bundan mutluluk duyuyorum ama sivil hayata dönüşün gereklerine ve yavanlığına çoğu zaman pek katlanamıyorum.

Marcello'nun, von Rundstedt taarruzu sonrasında birkaç yaralıyla birlikte üstünde SS üniformasıyla tutuklandığını ve yakın zaman önce Brüksel'deki Saint-Gilles Hapishanesi'ne nakledildiğini öğreniyorum annesinden. Tam bir şok bu, Stéphane'a ve Direniş'e katılmak üzere yola çıkmıştı halbuki. Annesi, Marcello'yu ziyaret etme izni almak için avukatını görmeye gitmemi istiyor benden. Avukat ona bir şey dememiş, yardım etmek lazım. Stéphane'ın ölümü hakkında daha çok şey öğrenmenin bir yolu da bu olabilir diye geçiriyorum içimden.

Avukat ayda iki kere ziyaret izni alıyor bana. Marcello'nun durumunun, onu ayırdıkları diğer iki arkadaşınınki kadar vahim olmadığını söylüyor, onlar idama mahkûm olabilirlermiş. "Nasıl olmuş da kendini o arı kovanında bulmuş?" Avukat da bunu anlamamışa benziyor, her halükârda bu konuda konuşmak istemiyor. Yargıçlardan daha korkutucu birinden çekiniyor sanki.

Marcello'yla toplu görüşte konuşuyorum. Mahkûmlar sıra halinde geliyor, on beş kadar varlar, gri giysiler içindeler, gelip banklara oturuyorlar. Üstü boz bulanık bir renk almış bir masa ayırıyor bizi onlardan.

"Stéphane hakkında ne biliyorsun, Marcello?"

"Hiçbir şey."

"Sahi mi?"

"Bir şey biliyorum sayılmaz, bu benim derdim değil."

"Niye Stéphane hakkında konuşmak istemiyorsun?"

"Siz buraya onun için mi geldiniz, benim için mi?"

Yüzü solgun, gitmek istercesine ayağa kalkıyor. Önemli olan rol yapmamak, yalan söylememek.

"Onun için geldim, nasıl öldüğünü bilmek istiyorum. Senin için de geldim, sana yardımım dokunabilirse şayet. Senin çalışma kampına gönderilirken kaçtığını, SS'ler tarafından yakalanmadan önce Direniş'e katıldığını doğrulayan tanıklar bulmaya hazırım."

"Al gülüm ver gülüm, yani?"

"Hayır, öyle değil. Her halükârda sana yardım edeceğim."

"Neden?" Yarım yamalak oturuyor, aniden çok heyecanlanıyor.

"Ben senin yargıcın değilim. Kimsenin yargıcı değilim."

"Neden?"

"Nedeni Stéphane. O kimseyi yargılamazdı, bunu sezmiş olmalısın."

"Evet," diyor. Sonra bana Stéphane'ın gömülmüş olduğu köyün adını veriyor. "Belki orada bilgi edinebilirsiniz."

"Sen bana daha fazlasını söyleyemez misin?"

"Söylemek isterdim, gerçekten isterdim, ama yapamam."

Biraz çapkın, biraz hovarda, temiz çocuk yüzü allak bullak halde. Yüzünden görüntüler, düşünceler geçiyor, belli ki ona göre şeyler değil. Sessizce gözyaşı döküyor, derken hıçkıra hıçkıra. Yüzünü ellerinin arasında saklıyor, mendil aranıyor, onda yok, benimkini veriyorum. Aniden kalkıyor, ziyaret saati sona erdi. Uzaklaşıyor.

Ardennes'e varmakta epey güçlük çekiyorum, ulaşım pek düzene girmiş değil. Burası küçük bir köy, birkaç çiftlik, bir dükkân, bir kilise. Çiftliklerin çoğu ve yarı yarıya toprağa gömülü bir sığınak SS'ler tarafından savunulmuş, Amerikan uçakları bunları bombalamış, geriye yıkıntıları kalmış sadece. Adamın biri şunları anlatıyor bana: "Haziranda bir grup SS geldi, bizi tahliye ettiler. Direniş gruplarını dağıtmak istiyorlardı, özellikle köprüleri, demiryollarını, karayollarını dinamitleyenleri. O direnişçiler, telsizle alıyorlarmış talimatları. Bizim bir şeyden haberimiz yoktu. Evet, içlerinden birkaçını tanıdım. Onlara satış yapardık, paraları olmadığındaysa yiyecek verirdik. Başka bir şey istedikleri yoktu. SS'ler bölgeyi iyi tanıyor gibiydiler. Çoğu Rusya'dan dönen sert tiplerdi. Hele bir tanesi, liderleri, korkutucuydu. Hayvanlarımızı, eşyamızı toplayıp gitmemiz için bize bir saat verdi. Kimse bir dakika fazla durmadı.

"Evet, ölenler oldu. Biz gittikten sonra alıkoydukları bir aile; anne, baba, oğul. Niye bilinmez, kurşunadizmişler. Sonra başkaları, nereden geldiklerini bilmiyoruz, mezarlarını orada burada bulduk. İçlerinde bir İngiliz vardı, bir havacı. Sözünü ettiğiniz adam, gölcükte bulduğumuz olmalı, tepeden tırnağa çürümüştü, hekim gelip muayene etti ve gömmemizi söyledi. Evet, saçları sarıydı, boyu da aşağı yukarı dediğiniz gibi. Tek boğulan oydu. Hiçbir şey öğrenemedik, üstünde kimlik falan yoktu, hiçbir şey yoktu, çırılçıplak bir ceset. Gözlerini ve yüzünü kuşlar didiklemişti, hiç hoş bir manzara değildi. Toplamda ölü sayısı rahat rahat yirmiyi bulur. SS'ler gitti ve Vlassov'un birlikleri geldi. Bunların kökünü kazıdı-

lar, Amerikalılar onları bombalıyor ve tanklarla iki yandan üstlerine saldırıyorlardı, direnişçiler de arkadan üstlerine ateş açıyorlardı. Çekip gitmelerine izin verseler daha iyi ederlerdi, ama ne yaparsınız, kimsede sağduyu denen şey kalmamıştı."

Gölcüğe bakmaya gidiyorum; bir derenin beslediği, epey geniş olan gölcüğün bir yanı yosunlarla kaplı ama onu oradadeğil, bombalarla delik deşik olmuş büyük sığınak ile tamamen harap olmuş samanlıkların tarafında bulmuşlar. Cesedi oraya atılmadan önce öldürülmüştür de bu karanlık suda çırpınıp boğulmamıştır diye ümit ediyorum. Yarı beline kadar Meuse Nehri'ndeyken titreyişi geliyor gözümün önüne, o korkunç ölümü aklıma getirmek istemiyorum. Stéphane'm yüzme bilmediğini katilleri nereden bilebilirlerdi?

Cesedini muayene eden hekime gidiyorum. Yaşlı bir pratisyen hekim, açık seçik bir rapor yazmış. "Stéphane'ın cesedi en az dört gün, belki daha fazla gölcükte kalmış. Çok kötü vaziyetteydi, bir kolunun kırık olduğunu saptadık, kolundaki yarı yarıya çürümüş alçıya rağmen kaynamamıştı."

"Gölcüğe atılmadan önce kurşuna mı dizilmiş?"

"Bizi hayrete düşüren de bu oldu, bacaklarının alt kısmı hariç, vücudunda yara izi yoktu. Sağ ayak bileğinde bir makineli tüfek mermisi bulduk, sol ayağı ve ayak bileği yaralıydı ama kurşunlar yalnızca delip geçmekle veya sıyırmakla kalmıştı."

"Sizce onu suda mı boğdular?"

"Bilmem, ceset öyle bir vaziyetteydi ki bunu bilemeyiz. Esrarengiz bir cinayet olarak kalacak, burada yaşayanların hepsi ya tahliye edilmiş ya da kurşuna dizilmiş, kimse bir şey bilmiyor."

"Boğularak ölmüş olabilir mi?"

"Her şey mümkün ama kesin değil. Bu kadar üzülmeyin beyefendi, müşterilerim beni bekler. SS'ler, Vlassov'un birlikleri ve Amerikan bombardıman uçakları yüzünden en beterini yaşadık, ölen öldü. Evinize dönün ve bunlara fazla kafa yormadan yaşamaya çalışın."

Dönüşte, Marcello'nun savunma avukatını tekrar görmeye gidiyorum, aklı başında bir avukat, Marcello'nun annesinin ödediği hatırı sayılır avansa rağmen, bir SS'i savunmaktan hiç memnun değil. Onun Mecburi Çalışma Hizmeti'nden kaçtığını, Direniş'e katıldığını ve SS'lerce yakalanana kadar bir yanlışının görülmediğine dair, Marcello'nun lehine tanıklık edecekleri bir araya toplamak için öbür dostlarıyla birlikte çalışmakta olduğumu söylüyorum. "O bir maşa," diyor avukat, "Korkuya yenik düştü, kendi başına kötü bir şey yaptığını düşünmüyorum. Ama SS üniformasını taşıdı üstünde. SS günümüzde çok ağır bir kelime, etkisi çok büyük, biraz hapiste sürünürse, hüküm hemen verilmezse, bir-iki yıl içinde bağışlanacaktır. Şayet talihsizlik eseri çabucak yargılanırsa, kesinlikle cezasını çekecektir. Bunu ona anlatamıyorum, hele annesine hiç, konuşun onlarla." Avukat benim için kalıcı ziyaret izni alıyor, Marcello'nun annesine gidiyorum, ona sabırlı olmak gerektiğini, işler uzadıkça bunun Marcello için daha iyi olacağını söylüyorum. Mahkûm damgasını yiyecek olması onu korkutuyor. "Marcello serbest kaldıktan sonra ülkeden ayrılabilir, talihini başka yerde deneyebilir. İş kurma konusunda becerikli, ona küçük bir başlangıç sermayesi sağlayabilirseniz başaracaktır." İleriye yönelik bu düşünce onu rahatlatıyor. "Yurtdışına gidecek olursa, ben de giderim, aslında beni burada tutan bir tek o var."

Marcello'yu tekrar ziyarete gidiyorum. Hem devamlı temiz tutuluyormuş, hem de her yeri yapış yapışmış gibi görünen büyük görüş salonundayım yine. Marcello'nun üstündeki eski püskü cezaevi kıyafeti gayet muntazam vücudunu gizliyor ve yürürken ona gülünç bir kukla havası veriyor, ama oturur oturmaz bu hava kayboluyor. Aklı başında ve neşeli bir eda takınıyor, muhakkak günün birinde kendinden emin ve becerikli bir tüccar olacağını sezebiliyorsunuz. Yaptıklarım için teşekkür ediyor, topladığımız tanıklıklar dosyasında iyi etki bırakacak. Mahkemeye çıkmasını çabuklaştıracak hiçbir şey yapmaması konusunda ısrar ediyorum. "Mümkünse kendini unuttur. Avukat, kaçtıktan sonra Brüksel'den ayrıl-

man ile birdenbire SS'lerin arasında belirmen arasında dosyanda bir boşluk olduğunu söyledi bana."

"Stéphane'la birlikte onun oduncu kampındaydım."

"Hakikaten oduncu muydular yoksa düzmece bir kamp mıydı?"

"Hakikaten oduncuydular, bana göre çok ağır bir işti. Onun için de beni azık temini ve mutfak görevine verdiler. Stéphane, bölgenin yerlileri gibi orada çalışıyordu. Ağır işçiler, çifte tayın, odunlara da Alman Silahlı Kuvvetleri el koyuyordu. Amabuna aldırdıkları yoktu, hepsi genç ve idmanlı adamlardı, Stéphane'ın arkasına ötekileri katıp ağaçlara tırmanışı, bir ağaçtan öbürüne geçişi, ipin üzerinden kayarak hızla aşağı inişi görülesi şeydi. Benim başım dönüyordu, bu her şeyin başlangıcı oldu."

"Neyin başlangıcı?"

"Dayanıklı olmadığımı anladılar. Beni hiçbir şeyden haberdar etmediler."

"Haberdar etmediler derken?"

"Gerçekte yaptıkları şeyden. Genellikle geceleyin."

"Ne?"

"Ben dışarıdaydım. Yiyecek temini, evrak işleri, posta. Bazen Londra radyosunu dinlemek, anlamadığım şeyler, cümleleri, saatleri bir kenara yazmak gerekiyordu."

"Anlamaya çalışmadın mı?"

"Yok, hayır. Bu işlere karışmak istemiyordum, Stéphane ve diğerleri de bunu gayet iyi anlıyorlardı. Ama yiyecek içecek temini falan, eyvallah, bunları hallediyordum."

"Onlar hakkında hiçbir şey bilmiyor muydun?"

"Bir keresinde Stéphane'ın, bilirsin o şakacı edasıyla şöyle dediğini duydum: 'Bugün köprüleri, demiryollarını, karayollarını havaya uçuruyoruz. Yarın bunları yeniden inşa etmek gerektiğinde, bunu yapmayı gene aynı insanlardan, bizlerden isteyecekler.' Adamlardan biri, 'Yürüyenler hep aynıları,' dedi. Stéphane, 'Öyle sanki...' diye cevap verdi."

"Sence büyük çaplı işler miydi yaptıkları?"

"Bilmiyorum, ama öbürlerinin Stéphane'la öyle bir konuşma tarzları vardı ki..."

"Nasıl?"

"Valla, Stéphane sade biriydi, insan daha sade olamaz yani. İpleri, gereçleri filan dışında, başkalarından fazlası yoktu. Konuşkan da değildi. Ama öbürlerinin ona saygı duydukları belliydi. Halbuki idare de, kumanda da kendisindeymiş gibi davranmıyordu hiç. En büyük tehlikeleri göze alan oydu şüphesiz. Yahut da sükûnetinden, yapılanları fazla ciddiye almıyormuş gibi görünmesinden dolayı böyleydi bu."

"Ancak bu bir oyun değildi."

"Evet, bir oyun değildi ama aynı zamanda o oduncu kampı, ormandaki o hayat, gittiği geceler..."

"Bir şey bilmediğini söylemiştin."

"Bilmiyorum ama bazen onun tek başına ya da öbürleriyle birlikte gittiğini duyardım. Ertesi gün, diğer günlerde nasılsa gene öyle olurdu."

"Sen oradan nasıl ayrıldın?"

"Bir gün Stéphane banaşöyle dedi: 'Bu kamp, SS'lerin gelmesiyle birlikte, ömrünü tamamladı, herkes saklanmak zorunda kalacak. Seni yanına alabilecek bir kadın tanıyorum, kocası kurşuna dizilmiş, köyünde bir dükkânı var, hemen oracıktaki pazar yerinde tezgâhı da. Tek başına, işin altından kalkamıyor. Senin için iyi bir iş.' Bana fotoğraflı yeni bir kimlik verdi, kadının kuzeniymişim.

"Stéphane çok konuşmaz ve çok açıklama yapmazdı, ama yapılacak şeyler olduğunda ayrıntısıyla anlatırdı.

"Ertesi gün işimiz uzun sürmedi. Kahve yaptım, peynirle ekmek götürdüm ve son defa hep birlikte yedik. Öbürleri kampı söküp bütün izleri silerken, Stéphane temin ettiği bisikletin yanına götürdü beni, elimi sıktı ve yallah deyip hızla gönderdi. Bisiklet sürerken, birden onsuz hayat imkânsızmış gibime geldi. Bir şey söylemeden konuşurdu, o bizim merkezimizdi ve merkezim kalmamıştı artık. Halbuki dost değildik, yani tam olarak doğru değil bu, hiç belli etmeden benimle epey meşgul olurdu. Ona yük olu-

yordum biraz, savaş zamanında güvenilecek adam değildim. Tehlike ihtimalinden aşırı etkileniyordum, neredeyse hep korku içindeydim, bir tek o varken korkmuyordum. Yalnız kalır kalmaz kendimi yine bok çukurunda bulacağımı biliyordu, tıpkı Brüksel'de salak gibi yakalandığımda olduğu gibi."

"Kaçtın ama, bu büyük bir başarı."

"Sen olmasaydın, beni hemen yakalarlardı gene, nereye gideceğimi bilmiyordum."

Ayağa kalkıyor, ziyaret saati doldu.

Ertesi hafta, kaldığı yerden devam ediyor.

"Kadının evine gittim, bütün müşterileri onu Marguerite diye çağırıyorlardı, kocasının soyadını duymaya dayanamıyor, ağlıyordu. Dükkân büyük değildi ama malla doluydu, insanlar bir şeyler satın almak ya da mallarını satmak için at arabasıyla veya bisikletle uzun yoldan geliyorlardı.

"İki gün pazar kuruluyordu. Çiftçiler bir gün öncesinden mallarını ambara getiriyorlardı, daima yorgun olan kadın zamanla neredeyse her işi bana bıraktı, doğrusu işleri yürütmeyi iyi bilirim. Getirilen mallara iyi para ödüyor, ancak gerektiği kadar pazarlık ediyor, fiyatları azıcık artırarak iyi satış yapıyordum. Marguerite paketleri yapmak ve paraları kasaya koymakla yetiniyordu. Bu durum böyle bir ay sürdü. Pazar yerinde yaptığımız son satış sırasında, kasadaki para tomarını gösterdim ona ve gayet memnun bir sesle, 'Böyle giderse zengin olacağız,' dedim. Memnundum çünkü şöyle düşünüyordum: Evleneceğiz, sizi seveceğim ve savaştan sonra daha da zengin olacağız. Güzel bir kadındı, biraz cüsseliydi ama vücudu muntazamdı ve daima temizdi.

"Yılan sokmuşçasına birden doğruldu ve 'Zengin olmak istemiyorum. Niyetin buysa, verdiğin fiyatlarla böyle devam etmesini istemiyorum,' dedi. Korktum, beni kapı dışarı edecek sandım. 'İş sizin işiniz, patron sizsiniz,' dedim. 'Sonra konuşuruz, geç oldu, her şeyi toplamamız lazım şimdi,' dedi. O an, nasıl olduğunu henüz anlamasam da, bütün ümitlerimin bir kez daha uçup gittiğini anladım.

"Bundan iki gün sonra, bir sabah erkenden Shadow onu tutuklamaya geldi. Dışarıya hiçbir şey belli etmeyen bu kadın, kocasının ölümünden beri, geceleri, gazla çalışan kamyonetiyle direnişçilere mesaj ve erzak taşımaya devam ediyormuş, hep yorgun olması bu yüzdenmiş. Shadow onu silah nakletmekle de suçladı. Kadın cevap vermedi. Shadow beni aşağı indirdi, hiçbir şeyin farkında değildim, SS'ler odama daldığında, sıçrayarak uyandım.

"Shadow dükkâna girip oturmuştu, adamları mutfakta kahve yapmıştı, kahvenin kokusu burun deliklerimi doldurdu. Düşünebildiğim tek şey buydu. Marguerite, son derece sakin, nihayet başına gelen felaketlerin ötesine geçmişçesine bir sandalyede dimdik oturuyordu. Shadow ışığa sırtını dönmüştü. Waffen SS'lerin siyah kumaş armalı, demir haçlı yeşil üniformasını görüyordum sadece. Üstünde bu üniforma ve demir haçla, yüzü olmayan bu adamdan çok etkilendim. Ağır ağır hareket ettiğini görüyordum, niye böyle yaptığını anlamıyordum.

"Adamları beni yaka paça yatağımdan pijamayla çıkarmış, sonra merdivenden aşağı itmişlerdi. Bunu öyle bir yapmışlardı ki dayak yemişim gibi her yerim ağrıyordu ama kırığım çıkığım yoktu. Pijamamın üstü yırtılmıştı, kollarından sadece teki duruyordu yerinde, düşerken cinsel organım pijama pantolonumun önündeki delikten fırlamıştı, farkında değildim.

"Bunun farkına ancak Shadow derinlerden gelen sesiyle, sanki başka bir dilde konuşuyormuş gibi bir sesle, kadını göstererek, bana 'Onunla yatıyor musun?' diye sorduğunda vardım.

"Ürkmüş bir halde 'hayır' diye cevap verdim ve kamışımın dışarıda olduğunu o anda gördüm. Tarifsiz bir utanma duygusuyla içeri soktum. 'Onunla yatabilirsin, debelenecek olursa adamlarım onu tutar,' dedi.

"Allak bullak oldum. Hatta sertleştim galiba, 'Alçak!' diye bağırmaya yeltendim ama o kadar korkmuştum ki ağzımdan tek bir ses çıkmadı.

"İki SS güldüler. Shadow bana bakıyordu, yüzünü hâlâ görmüyordum ama gözleri fersizdi. Derken, yavaşça, ben karşı koymak

için bir şey yapamadan, bana okkalı iki tokat indirdi. Tıpkı güçlü bir babanın, sahip olmadığım babanın indirebileceği cinsten iki tokat. Daha önce hiç tokat yememiştim, çünkü babam basıp gitmişti. Babam Napoliliydi, annem öfkelendiğinde, 'Napolililer daima basıp gider,' diye bağırırdı. Babam basıp gitmişti çünkü annem, sahiden de, kendini Napoli kralı zannederdi. Babamın haklı olduğunu şimdi anlıyorum. O iki tokattan sonra ben artık basıp gidemezdim, bunu hemen hissettim. Çok sarsılmıştım, burnum kanıyordu, ağlamaya başladım. Çok çaba harcıyordum ama yaşlar gene de akıyordu, durdurmama imkân yoktu. Kadına döndü ve 'Ona kahveyle ekmek getir, bir de mendil ver,' dedi. Beni şaşkınlığa düşüren şey kadının itaat etmesiydi, önce temiz bir elbezi getirdi bana. Yüzümü sildim, burnumun kanaması durdu. Sonra kahve geldi, şaşılası şey, bizim kahve niyetine içtiğimiz kavrulmuş hindiba değil, gerçek kahveydi, SS'ler getirmiş olsa gerekti, kahveyle birlikte tereyağlı bir dilim ekmek de verdi. Hayatımdaki gerçek kâbusun ardından dünyaya geri dönmek gibi bir şeydi bu. İçiyordum, içim yeniden ısınıyordu. Yiyordum, yediğim şey ümitti sanki. İki asker mutfağa dönmüşlerdi, gün doğuyordu, Shadow biraz geri çekilmişti, birtakım kâğıtlar okuyordu, yüzünü seçmeye başlamıştım. İlkin yüzünün genişliği çarptı beni, koyu esmer bir ten, siyah saçlar ve ağzının sol tarafında, çenesinde, ceketinin yakasının altına kadar uzanan bir yaranın solgun izi. Yüzünün sağ tarafı bana adeta merak dolu bir iyi yüreklilikle, hoşgörüyle bakıyordu, yaradan dolayı gergin olan sol taraf korkunç bir sabitlik içindeydi. O tarafa bakmaya cesaret edemiyordum, yalnızca öbür tarafı görüyordum, bir de sağ elini kaldırıp kadına, bana kahve ve bir dilim ekmek daha getirmesini işaret edişini. İki tokat, kanlı yüzümü ve gözyaşlarımı silmem için bez, kahve, ekmek ve bana hizmet eden kadın, güçtü, daima eksikliğini çekmiş olduğum babaydı. Şimşek hızıyla şu düşünce geçti aklımdan: Bu adam Stéphane gibi, basıp gitmeyen biri, annemden korkmayacak biri ve başkalarını koruyabilen biri. O anda her şey yerinden oynadı, evet demem gereken kişiyi, yara izine bakmaya cesaret edemesem de bulmuştum, daima eksikliğini çektiğim kişiydi o.

"Aklımdan neler geçtiğini anlamıştı. Yarası yüzünden bazı kelimelerde yırtılırmış gibi çıkan derin sesiyle şöyle dedi: 'Seni kurşuna dizdirebilirim. Kimlik kâğıtların iyi taklit edilmiş ama sahte. Casusluk yapan ve teröristlere erzak ve mühimmat temin eden bir kadının evinde yaşıyorsun. Onun gibi seni de bugün kurşuna dizdirebilirim. Ama adam eksiğimiz var, seni yanıma alacağım, teröristlerin izini sürmek için SS'lerin arasına katacağım. Senin de istediğin bu, değil mi?' 'Evet,' diye cevap verdiğimi duydum. Ama bu cevabı kim verdi, bunu hiçbir zaman bilemeyeceğim.

"Birden başıyla kadını işaret etti: Ya o? Şaşakalmıştım, benden ne istiyordu? Onu ister kurşuna dizsin, ister dizmesin, bu mesele beni ilgilendirmezdi. Bakışları aksini söylüyordu, aynı tarafta olduğumuzu, bir karar vermek mecburiyetinde olduğumuzu söylüyordu.

"Kadın aklımdan çıkmıştı. Birden, yanımda kahve fincanı, onun karşısında pijama altımla dururkenki, pijamamın üstü sol omzumdan sarkarkenki, yüzümü onun mavi beyaz karolu bulaşık kurulama bezine gömmüşkenki halim geldi gözümün önüne. Başımı kaldırıp ona baktım, sandalyesinde hâlâ dimdik oturuyordu ama yüzü adeta çarpılmıştı. İşte o an, daha önce görmediğim bir şey gördüm onda, ümitsiz ve karanlık bir şey, nasıl demeli, erkeğe özgü bir karanlık.

"Ben mi dedim, yoksa içimdeki bir şey mi dedi: 'Becerebilirse, o da gelsin.' Shadow cevap verdi: 'Becerir. Hep erkek olmayı istemiş zaten, oysa bu cesareti göstermeye zorlanan kocası oldu. Bu yüzden de ihanete uğradı, öldü. Kadın bunu biliyor, yaptığının bedelini ödemesinin vaktidir. Bir erkek ol. Bu bir emirdir.'

"Marguerite çığlık attı, tıpkı sevişme sırasında olduğu gibi, kısa bir çığlık. İki adam ne oluyor diye bakmaya geldiler sonra hemen gittiler. Sanki kadın önümüzde eteklerini kaldırmışçasına, o an çok utandım. Çığlığı kesildi. Shadow ona şöyle dedi: 'Senin gibi biri için, hangi tarafta olduğun değil, yalnızca çarpışmak ve yaşamak önemli. Ölürsen, hiç değilse yaşamış olacaksın.' Kadın beti benzi atmış, fevkalade müteessir olmuş bir halde kendi içine, kor-

kunç yahut tertemiz bir yanma bakıyordu. O esnada, belki de gerçekten bir erkektir dedim içimden. Onu talim kampında canlandırdım gözümde. Onu değiştirmiş olan Shadow'un ruhu muydu? Üniformayla bir erkeğe benziyordu, beni selamladı, sesi ve gözleri bile farklıydı.

"Shadow kalktı, ayağa kalkarken biraz duraksadığını o zaman gördüm. Bacaklarının üstünde uzun boyuyla hantalca ama hayli hızlı hareket ediyordu. Adamlardan biri, yüzündeki ve boynundaki yaralarından başka omurgasının da ciddi surette isabet aldığını söyledi bana. Öldü zannetmişler ama toparlanmış, şeytanlar ölmez. Shadow beni bir talim birliğine verdi, bir süre orada görev yaptım. SS'lerde adam eksikliği vardı ve eğitim hızlı ilerliyordu. Daha sonra beni kendi takımına aldı, vaktimin bir kısmı onun gülerek terörist şebekeleri dediği grupları dağıtmakla geçiyordu. Öyle çok gücü vardı ki, benim gibi bir adamdan ne bekliyor olabilirdi? Bilmem. Genellikle tek başına çalışırdı, eyleme geçileceği zaman herkese geniş bir hareket serbestisi tanınırdı ve harekât genelde kolayca yürürdü. Başarısız olunduğu takdirde, cezalandırmazdı; başarı veya başarısızlık, ona göre her iki durumdan da yarar sağlanabilirdi."

Marcello bunları bana başka bir ziyaret sırasında söyledi. "Shadow kimdi?" diye sormuştum ona.

Bilmem dercesine elini oynattı.

"Galiba bu sorunun cevabını daima merak edeceğim. Bilmiyorum. Neticede tekrar yaralandığında ve hastaneye kaldırıldığında, SS'lerle beraber onsuz çarpışmak zorunda kaldım. Stéphane çarpışabileceğime hiç ihtimal vermemişti halbuki. Sana daha fazlasını anlatamam."

Gözlerinin içine bakıyorum, Shadow'dan hâlâ korkuyor, bu kesin, ama bakışıma karşı koyuyor, daha fazlasını anlatamaz. İlerdeki davasından bahsetmekle yetiniyoruz.

Bir sonraki ziyaretimde Marcello çok heyecanlı görünüyor: "Haber çok büyük. Shadow Bavyera'daki bir hastanede bulunmuş, çok kötü haldeymiş. Birçok ülkenin kimlik kâğıtlarını taşırdı,

uzun süredir üstünde Belçika'daki Beyaz Ruslara verilen pasaport varmış yalnızca, bu yüzden de onu vaktiyle üniversiteye gittiği bizdeki Sainpierre Hapishanesi'ne yollamışlar, çünkü Brüksel'deki Saint-Gilles Hapishanesi tıka basa doluymuş, ama o bir ilah, herkes hakkında bildiği sırlar var, sırf kendine ait büyük bir hücrede kaldığı söyleniyor. Avukatım ona yazdı, o da daktiloda yazılmış, kendisinin imzaladığı –yaralı birinin acayip imzası ama mübaşir tarafından tasdik edilmiş– bir mektupla cevap verdi, bu adam her şeyi düşünür. Mektubunda, hemen o gün kurşuna dizilme tehdidiyle zorla SS'lere katılmaya mecbur bırakıldığını ve her şeyi onun emriyle yaptığını beyan ediyor. Avukatım davayı uzatmaya artık gerek kalmadığını ve az bir ceza alacağını düşünüyor, cezanın büyük kısmını da çektim zaten. İşin tuhafı, sizi hapishanede onunla görüşmeye çağıracaklar, sizinle Stéphane hakkında konuşmak istiyormuş."

"Olamaz..."

"Göreceksiniz, Shadow'un şaka etmek gibi bir huyu yoktur."

VIII

.....

SAINPIERRE HAPİSHANESİ'NE çağırıldım, mektup "başsavcı ve Adalet Bakanlığı'nın emri üzerine" hapishane müdürü tarafından imzalanmıştı. Öngörülen saatte hapishaneye varıyorum, müdür beni bekliyor, asansöre bindiriyor, çifte kapılardan geçirerek geniş bir hücreye sokuyor, yeni beyaza boyanmış hücrede kaldırılmış bir bölme duvarının izleri görülüyor. İçerisi pek aydınlık değil, küçük bir lambanın zayıf ışığında yatağa sırtüstü yatmış cüsseli bir beden görüyorum. Yüzünü iyi seçemiyorum, uyuyor mu, baygın mı? Bir kapı açılıyor, hemşire gibi giyinmiş bir kadın iki kahve fincanı getiriyor. Kadın, Marcello'nun sözünü ettiği Marguerite olsa gerek diye düşünüyor, ama bir şey sormuyorum, Shadow olması gereken adamın sessizliği yüzünden taş kesilmiş haldeyim.

Kadın kahve fincanlarından birini bana veriyor, Shadow'a yavaşça içirmeye koyuluyor. İçtiğine göre demek uyumuyor, sustuğuna göre demek konuşmak istemiyor yahut da ben konuşayım istiyor. Bir kötülük dehası ve bir gizli servis devi olarak görülen bir SS albayıyla ne konuşabilirim? Bu enerjiye, bu yıkıcı cürete, bu soğukkanlılığa sahip bir adamla; bunlar hiçbir zaman benim harcım olmadı çünkü gördüğüm rüyalar, bir de bazen yazdığım zamanlar dışında, sıradan bir adamın deneyimlerinden başkasını yaşamadım aslında.

Kahve fincanım hâlâ elimde, halbuki Shadow, kadının yudum yudum içirmesi sayesinde, kendisininkini bitirdi bile. Kahve nefis, kavrulmuş hindiba değil, geç kalmış olduğum duygusuyla fincanı-

mı bir dikişte bitiriyorum. Kadın benimkini alıyor ve iki fincanla dışarı çıkıyor.

Çoktandır oradaymışım gibime geliyor, saatime bakıyorum, daha on dakika olmuş. Ziyaret süresi elli dakika, kalan kırk dakikayı şimdiden yarı ölü bu adamın karşısında nasıl geçireceğim diye düşünüyorum. Gözleri aralanıyor, bana baktığı ya da başka birini seyrettiği duygusuna kapılıyorum. Benim içime bakarak bambaşka birini gördüğü duygusuna. Shadow'un bakışını gerçek anlamda görmedim gibime geliyor. Belki de yüzünün bir yanı hareketsizken, güce ve güzelliğe bürünmüş öbür tarafı açık olduğu için. Ansızın Marcello'nun söylediklerini anlıyorum. Shadow'un yüzü, insanın içine düşebileceği bir yüz. Bu baş dönmesinde Stéphane yarım yamalak tebessümü, son derece muntazam alnı ve sarı saçlarıyla mevcut. Evet, Stéphane mevcut ve ipiyle, gözleriyle veya, daha nadir olarak, tutunma noktalarını bana belirten sesiyle bu baş dönmesine karşı benim emniyetimi sağlıyor. Bu fersiz gözlerin, bu soğuk suların içine dalıyor ve Stéphane'a, kaya duvarına, çatlaklara, taraçalara, tutunma noktalarına ve aşılmaz görünen ama onunla birlikte aşabildiğim kayalık çıkıntılara kavuşuyorum yeniden. Shadow'un taştan ağırlığının karşısında Stéphane'ın, sağlamlığına rağmen ne kadar hafif olduğunu, hava gibi hafif olduğunu algılıyorum. Freyr'deki büyük tırmanış hattında pitonun olmadığı ânı hatırlıyorum. O zaman şöyle bir durup kendi içine dalmış ve bende uçacakmış izlenimi uyandırmıştı. Hangi anda? Aşılması imkânsız olan o noktaya tırmanmadan önce hem kendini hem beni düşme tehlikesiyle karşı karşıya bıraktığı anda. Belki geri inmeyi tasarlamadığı için, belki eylemi bir ölçüde tehlike gerektirdiği için. Shadow'un bakışını seyrediyorum, o da benimkini; gözlerinin, içine daldığı yarı bilinçsizlik haliyle dumura uğramış, sislere bürünmüş aklını aydınlatmadığını hissediyorum. Akıldan çok daha ötelerdeki, çok daha gizli bölgelerle irtibat halindeki saf bir bakış onunki. Ve bu gözlerle, bu daha derin, daha kadim bakışla, benimle aynı anda Stéphane'ı görüyor. Onu büyük tırmanış hattında değil, sırtını ağaca yaslamış piposunu tüttürürken değil, nehrin su-

yunda titrerken de değil, kaygı bedenini ele geçirdiği zaman beliren tebessümü, o yarım yamalak tebessümü yüzünde muhafaza ederken görüyor. Aynı şeye bakıyorduk, Shadow'un Stéphane'ı tanımış, onu sevmiş ya da ondan nefret etmiş olup olmadığını bilmiyordum. O, benim Stéphane'la neler yaşamış olduğumu bilmiyordu, o zamanlar anlamamıştım, bunu ancak bugün, Bobigny hastanesinde, oksijen maskesinin altında beni görmeden nefes alıp veren Paule'e bakarken anlamaya başlıyorum.

Stéphane bu dünyadan göçeli otuz altı yıl olmuşken, Shadow öleli otuz beş yıl olmuşken, bugün kavradığım şey, bunun bir SS ile bir direnişçi arasındaki eski bir hikâyeden, biraz geçmişe ait, biraz melodramatik eski bir filmden başka bir şey olmadığı. Günümüzde yığınla insanın SS'in ne olduğunu, direnişçinin ne olduğunu bilmediği bir toplumda kavrıyorum bunları. Paule'ün yüzüne bakıyorum; arada sırada düzensizleşen, güçlükle aldığı solukla kabaran boynuna, boğazına, göğsüne. Onun soluğunu, gözünü yeniden açmasını kollayan annesini görüyorum, yastığını düzeltiyor ve bir katedral heykeli gibi başında bekliyor. O esnada tam olarak bağımsız bir kişi değil, yalnızca anne. Paule'ün annesi, binlerce yıllık bir zaman zarfında örülmüş bağlarla, ilgi ve dikkatle bakıyor kızına. O anda, Stéphane'ın benim içimde yaşamayı sürdüren tarafının benim kesinlikten uzak algılama biçimim, hâlâ hatırladığım bulanık özdeşlik değil, onun hafifliği, evet, o iri kaslı vücutta muhafaza ettiği çocuksu hafifliği olduğunu anlıyorum. Kayalık çıkıntıya tırmanmaya başlayan Stéphane –Shadow'la olan göz temasımda bunu apaçık gördüm– anne engelini, baba engelini aşmaya kalkan ve o iki devin karşısında yalnızca kendi çevikliğine, hareketliliğine, daima yenik düşse de yenilmez olan gülüşüne güvenen çocuktu.

Çocukluğuma ne yaptım, ne oldu, hiç bilmiyorum, onu kısmen kaybettim, ama hayatımın her çalılığına, her fundalığına takılmış yırtık pırtık izleri kaldı geriye. Yeniden bir şey doğar belki, ama şimdi bununla uğraşamam. Shadow'un bakışında, ıstırabında gördüğüm şey, Stéphane'ın, başka hiçbir şeyi olmadığı için, başka hiç-

bir şeyi olmayışını kabullendiği için, çocukluk hafifliğini muhafaza etmiş olduğudur belki. Oysa Shadow çocukluğunda ölmüş; yetişkinlik halinin korkunç ağırlığı içinde bütünüyle yetişkin. Bakışlarımızda kesişen şey, Stéphane'ın hava kadar hafif ve sağlam bir şekilde geçişine çevrilmiş çifte ağırlığımız. Shadow'un korkutucu ağırlığını algılıyorum aynı zamanda. Her şeyin güçten, metallerden, ağır maddelerden ve zihinden ibaret olduğu şeytani bir ağırlık. Benim ağırlığım, Shadow'un muazzam enerji ve zihin ve metalik zekâ yoğunluğuna oranla daha az. Ben de ümit, arzu, sevgi yükümle, Stéphane'ın küçük kayığına ve büyük beyaz yelkenine nazaran ağır çekiyorum.

Her ikisi de gerçek yaşamda benden çok daha ileri gittiler, Shadow dünyanın katı karmaşıklığında, ağırlığında; Stéphane hafiflikte, hayatın incittiği sevinçte, güneş olup olmadığını henüz bilmeden topraktan çıkan bitkinin kabarıp yükselişinde.

Ben farkına varmaksızın zaman akıp geçiyor. Shadow çok solgun ama nefes alıp verişi düzenli. Sağ yanağı bazen ıstırapla büzülüyor, burnunun güzelliğinden, haşmetinden çok etkileniyorum. Bir Yunan tanrısının burnu, üstünde durduğu beden ansızın gözüme çok büyük görünüyor. Ağır bir hayvanın bedeni, gevşemiş müthiş kaslarla bir kaplanın bedeni. Kaplanın, nasıl bilinmez, kafeste bile haşmetini koruduğunu biliyorum. Aynı şekilde Shadow da hapishane odasında, yatağında, alçısının içinde ve omurgasına destek olan cihazlarla haşmetini koruyor. Shadow'u vaktiyle belki sahip olmadığı, yakında hiç sahip olmayacağı haşmetli haliyle görüyor olabilirim diye geçiriyorum aklımdan. Haşmet şeytani değil midir? Şeytan yeryüzünün bütün krallıklarını İsa'ya gösterirken böyle olduğunu düşündürür. Tıpkı rüyalarda düşüldüğü gibi, Shadow'un bakışının haşmetinin içine düştüğümü hissediyorum, o hiçbir şeye bakmıyor ama benim gibi Stéphane'ın hafiften ironik, çürütülmez üstünlüğünü görüyor. Kadın –belki Marguerite'tir– sağdaki kapıdan giriyor, Shadow'un nabzını ölçüyor, bir bezle dudaklarını ıslatıyor, sonra su içiriyor. Arkamdaki kapının kilidinde iki defa çevrilen anahtarın sesini duyuyorum. Ayağa kalkıyorum,

Shadow'a ya da kadına bir şeyler diyebilmeyi isterdim. Yapamıyorum. Gardiyan ve müdür kapıdalar. Çıkıyorum. Gardiyan kapıyı kapatacağı sırada, kadın çıkıp evrak çantamı uzatıyor bana. Niyeyse yanıma aldığım, bürokratlara özgü evrak çantamı. Merdivenlerde, müdür, "Konuştu mu?" diye soruyor.

"Hayır, tek kelime etmedi."

"Ya siz?"

"Ben de etmedim."

"Öyleyse bütün bu gürültü patırtı, bütün bu güvenlik sorunları niye?"

"Bilmiyorum."

"Öngörüldüğü üzere tekrar gelecek misiniz?" diyor. "Hâlâ hayattaysa?" diye ekliyor.

"Geleceğim."

Shadow'un daha hayatta kalacağını biliyorum sanki, bir yerde gerçekten de biliyorum. Şaşkınlıkla bana bakıyor, belli belirsiz omuz silkiyor ve merdivenlerin altında, elimi sıkmadan, "Siz bilirsiniz. Bu alçak ölüp gittiğinde burada hepimiz rahat bir nefes alacağız," diyor.

Sokaktayım, gar istikametine doğru yürüyorum, karşıdan karşıya geçerken arabalar iki kere korna çalıyor bana. Konuşmadık, ancak Shadow'u biraz tanır gibiyim şimdi. Özellikle, Stéphane'ı çok daha iyi tanır gibiyim, gerçi kaybımın büyüklüğünü ancak çok daha sonra, burada, Paule'ün sonunu ya da şifa bulmasını beklemek için her gün geldiğim hastanede anlayabiliyorum. Bu kırk yıl, bir başka düzlemde hiç var olmadı sanki çünkü Stéphane yaşlanmadı, zayıflamadı, kasları erimedi. Çünkü Stéphane hafızamda daima genç kalacak.

Tren beni alıp götürüyor. Acaba Shadow'un bilinci ilaçlar sayesinde yerine geldi mi?

Bekleme süresini nasıl geçirdim? Neredeyse dayanılmaz bir belirsizlik hali içinde geçirdiğimi biliyorum sadece.

Yeniden hapishane ve tuhaf cephesi. Üslubuna formalitelerin,

lüzumsuz kâğıtların, geçmişin ağırlığının, hâlâ kalem ucunu mürekkep hokkasına batırarak atılan imzaların, kayıt defterlerinin, anahtarların, hazin ve hasis bir düzenin garibanlar ve yoldan çıkmışlar üstündeki hükümranlığının kokusu sinmiş. Giriş kapısındaki küçük kapı, kontroller, derken müdür geliyor, "Hekime göre durumu biraz daha iyi, belki bu sefer sizinle konuşmak isteyecektir, zira ne de olsa sizi görmek isteyen kendisi," diyor.

Gözüme üç gün öncekinden daha beyaz ve daha siyah görünen odadayım. Shadow'un şezlongunun arkasında, pencerede, gözlerimi kör eden güneş. Ancak Shadow orada. Merdivenlerden ve karanlık koridordan sonra, gözlerimi kamaştıran bu ışıkta varlığını seziyorum. Ağırlığını hissediyorum, beni güneşin parlaklığından daha çok rahatsız eden bir yoğunluk. Sorguya çeken, işkence eden, hâlâ işkence edebilecek birinin ağırlığı. Stéphane ise insanın gözünü kamaştırmazdı, gösterirdi, kaya ve tırmanış oyununu onunla nasıl oynayacağınızı gösterirdi. Kamaşma yok olunca, Shadow'un bu sefer madeni bir şezlongda yattığını, yüzünün üç gün öncesine göre daha canlı olduğunu görüyorum. Gözleri açık, kocaman, fersiz. Demin gözlerimi kamaştıran belki de onun bakışı. Elinin altındaki o koca lambayı ola ki bana doğru çevirmediyse tabii. O ve kadın, Marguerite, karşımda duruyorlar. Shadow bana bakıyor, beni olduğum gibi gördüğü hissine kapılıyorum, beni gün ışığına çıkarıyor, soyuyor, hakkımda sayısız şey biliyor, bunları tasnif ediyor, biriktiriyor. Derine, çok derine iniyor. Ruhuma nüfuz etme tarzı yaralıyor beni, içimi boşaltıyor. İsterse, hakkımda her şeyi bilebilir, ama beni bir kasaymışım gibi zorlamak istemiyor. Kasamın içinin neredeyse boş olduğunu biliyor. Belli belirsiz omuz silkiyor. Yaralarının sızladığını hissediyor herhalde, sağ yanağını acıyla buruşturuyor biraz. Daha fazlasını bilmek istemiyor, beni bakışıyla sorguya çekmekten vazgeçiyor ve acı çekmeye başlamış olan tüm vücudum toptan yokluğa düşüyor.

Kadın hafif, dostane bir tebessümle oturmamı işaret ediyor. Oturuyorum, kadın Shadow'un yastığını kaldırıyor biraz, tıpkı Paule'ün annesinin bugün kızı için yaptığı gibi. Kadın dışarı çıkıyor

ve iki fincan kahveyle dönüyor hemen. Yine o nefis kahve, savaştan beri böylesi bulunmuyor.

Shadow'un başını kaldırarak kahveyi içirtiyor, o da belli ki zevkle içiyor. Ben de içiyorum, geçen sefer sersemce yaptığım gibi bir dikişte değil, Shadow'un içme ritmine uyarak. Bunun şüphesiz hayatındaki son zevklerden biri olduğunu geçiriyorum aklımdan. Fincanlarımız boşalınca, Marguerite gelip alıyor ve dışarı çıkmadan önce şezlongun sırtını biraz kaldırıyor, bunu yaparken Shadow'un üstünü örten çarşaf ve battaniyeyi azıcık yerinden oynatıyor. Alçıdaki bacağının ve belini saran cihazın üstünde gövdesinin bir kısmını görüyorum, gövdesi bir yara iziyle yırtılmış gibi ama aynı zamanda garip bir biçimde zayıf görünüyor. İlk anda aklıma gelmeyen kelime şu: sanki etleri kemiklerinden sıyrılmış; yüzünün güçlü yapısı nedeniyle bunu beklemiyor insan.

"Size Stéphane'ın ölümünden bahsetmemi ister misiniz?"

Güçlü ama kendine zorbela bir yol bulduktan sonra çok uzaktan geliyormuş izlenimi uyandıran sesi birden beni şaşırtıyor, beni ansızın öyle ürkütüyor ki hiç cevap veremiyorum. Ona bakmaktan ve Stéphane'ın, evet, Stéphane'ın onun için de benim için de hâlâ var olduğunu düşünmekten başka yapacak bir şey yok.

Beni sorguya çekiyor. Başkalarını sorguya çekmenin onun rolü, mesleği, hayatı olduğunu hissediyorum. Oysa ben ne için yaratılmış olduğumu bilmiyorum, henüz bilmiyorum.

"Dostunuz muydu?"

"Evet, dostumdu."

"Ne zamandan beri?"

"Kırktan beri."

"Niye?"

Susuyorum. İnsan niye dost olduğunu bilir mi? Kendi kendine nedenler bulur. Ona güveniyorsundur, onunla iyi vakit geçiriyorsundur. Stéphane'la, tırmanırdım. Evet, ama sadece 1941'den beri. Ondan önce de dostumdu, ama aynı şekilde değil. O yarım yamalak tebessümü sayesinde o tırmanış hattını başarıyla geçmemi, o kayalık çıkıntıyı aşmamı sağladı.

Shadow, bunların hepsini, ne düşünebildiğim ne de söyleyebildiğim tüm bu lüzumsuz şeyleri bildiğini belirtircesine battaniyenin üstündeki çarşafın kıvrımında elini oynatıyor.

Bir şey mırıldanıyor, iyice duymak için eğiliyorum: "Hayatınızda aşklar, çocuklar, kadınlar. Çalışma, Hırs, Siyaset, Din, birbiriyle uyuşmayan bir sürü şey. Dört bir yana çekiştirilen bir adamcağız. Siz, busunuz!"

Tastamam öyle, diye geçiriyorum aklımdan.

Düşüncelerimi duymuşçasına, devam ediyor: "O ise hiçbir şey.Zavallı adamcağızın ötesinde, sizde keşfetmeyi hayal ettiği sınırsız bir şeye duyduğu o aşk dışında. Bu sınırsız şey müzik veya şiir olabilirdi. Ulaşılamayacak, ne tamamen verilebilecek, ne de sahip olunabilecek bir şey. Onun için de oynuyor, gülümsüyor, hafifliyor. Bir karaca gibi, bir geyik gibi mükemmel. Suikastlarını icra ederken mükemmelliğe, bir yöntem sadeliğine ulaştığını biliyor musunuz? Böyle bir mükemmelliğin Batı'da ve o romantik ve gülünç yerde, Ardennes'de mümkün olabileceğini hiç zannetmezdim."

"Kayaların üstünde sahip olduğu mükemmelliğin aynısı. Sizin asla tanımayacağınız o Stéphane'ı tanıdım ben."

"Yanlışınız var, onu gördüm. Bir gün onu kayaların üstünde gördüm, ama kendi âlemimde, ayrıca onun için yarattığım ve onun yaşaması gereken kaderde. Başta ondan nefret ediyordum, sizin asla anlamayacağınız şey de bu. Sizdeki şu silinmez Hıristiyan öz. Siz kimseden nefret etmezsiniz, kimsenin düşmanı değilsiniz."

Ansızın bağırdı bağıracak gibi:

"Biraz kendinden sıyrıl be adam, evet, bir yerlerde seni seviyorlar ama aynı zamanda senden nefret ediyorlar, seni siliyorlar, hem de aklının alamayacağı kadar. Düşmanlarınızı affedin, demiş İsa, demek ki düşmanlarımız var. Bu hakikati boğmayı becerenlerde asal bir şey eksik, neyse ki sende tamamen eksik değil. Senin içinde biraz aslan, biraz vahşi hayvan var hâlâ. Stéphane'dan nefret etmiyordum ama içimdeki bir şey ondan nefret ediyordu. Neden? Ağırlaşan şeyin hafifleyen şeye olan nefreti yüzünden. İkisi de yoğunlaşmaya doğru yapılan aynı hareket. Ama biri taşıyor, bo-

şalıyor, havaya, ışığa dönüşüyor, tanrıya gereken boşluğa ulaşıyor belki. Öbürü katılaşıyor, ağırlaşıyor, yoğun maddeyi, hep daha çeşitli, hep daha ışık geçirmez bilgiyi bir yere topluyor. Maddeyi bir yere toplayan, maddenin veya taşın derinliğinde herkesin ve her şeyin bilgisinin peşine düşen kişi, kayaları ve buzulları zarafetle tırmanarak, harikulade bilgisizliğini ışık kadar saydam kılana kadar genişleterek aynı sonuca varan kişiden nasıl nefret etmesin?

"Belki aynı sonuca varacağız, ben nefret ve ağırlık vasıtasıyla, o sadelik veya aydınlık vasıtasıyla. Böyle olduğunu zannediyoruz, hatta –zira olmamız gereken yerdeyiz yani hezeyanın kıyısında–, çoğu zaman, bundan eminiz. Fakat hedef ve hedefe giden yollar aynı şey değil. Stéphane'ın üstünlüğü hedefinde değil, izlediği yolda. Bu yarı ölü, tüyler ürpertici ağırlıktaki vücudumla, yaptığım onca ağır şeyin olanca yüküyle, bu savaşın ve onun leş kokulu iç yüzünün iğrenç ağırlığıyla yolumun sonuna varacağım zaman, tıpkı Stéphane'a yapıldığı gibi bana da kucak açılacak bence, keşfedileceğim, bulunacağım, neredeyse bizden başka hatırlayanı kalmayan Stéphane gibi. Neredeyse kusursuz o kaderi –meçhul bir kahraman olmayı– yaşamış olan Stéphane. Ben olmasam, mükemmelen hafiflemiş, derisinden soyunmuş olarak ölüme ulaşır mıydı? Evet, tam da onun fazlalıklarını ayıklamış olan o aşktan bile soyunmuş olarak. Oysa ben, kendi ölümüme tüyler ürpertici bir bilgiyle bilmek zorunda kaldığım bütün o sırların ağırlığını, kokusunu sürükleyerek varacağım. Bütün sefil sırların ağırlığını; Hitler'inkiler, Himmler'inkiler, Goering'inkiler ve öbür Nazi kuklalarının hepsinin sırları. Ama aynı zamanda Beria'nınkiler, Stalin'inkiler, İngilizlerinkiler, Amerikalılarınkiler ve hatta bu ülkeninkiler; bir parça gizli kaka sayesinde bu sırlar, sonum gelmeden önce, bugün burada bu imtiyazlı muameleye tabi olmamı ve seni görebilmemi sağladı; seni, küçük bok, küçük kemik yığını, korku, çürümüşlük ve şiir yığını olan seni, Stéphane'ın kaya duvarlarına sürüklemeye bayıldığı adamı – belki bunun anlamını günün birinde anlarsın.

"Ben Stéphane'ın bu üstünlüğünü, bir bedeni, cinsiyeti olan o erkek hafifliğini kırdım işte. Evet, beni tanısın diye yeterli miktar-

da ağırlığı Stéphane'ın içine zorla sokmayı, duyuyor musun, boğazından aşağı tıkmayı başardım. Ne horgörüsünden ne de nefretinden çekiniyordum, buna alışığım. İstediğim şey, onun ölümü sayesinde özellikle uzun ve ağır bir nevi ruhani çiftleşmeyle birbirimizin içine girmemizdi. Bunda başarılı olduğumu sana söylemekten memnuniyet duyuyorum ve bir şekilde Stéphane'ı dostum değil de –dost Stéphane senin, tabii günün birinde kendinden bir şey yaratmayı becerirsen–, onu dostum değil de istediğim, arzu ettiğim şey haline, eşitim haline getirdim."

Çıngırağı çalıyor. Kadın içeri giriyor.

"Bir an önce çekip gitsin istiyorum, içimden ondan nefret etmek gelmeden hemen gitsin."

Kadında anahtar var –böyle bir şey nasıl mümkün olabiliyor?–, kapıyı açıyor, sonra diğer kapıyı. Beni usulca koridora itiyor. Gardiyan orada değil, merdivenden iniyorum ve aşağıda son basamaklara oturuyorum. Gerçekten ağlamak isterdim, ama üzerime üzerime gelen şey gözyaşlarından çok daha korkunç ve kupkuru. Sonunda müdür çıkageliyor, şaşırmış görünmüyor bile. Bir şey hapishaneden çıkıp gara yöneliyor. Bedenim mi ruhum mu? Bilmiyorum ama Shadow gibi hapiste olduğumu, özenle kendi inşa ettiğim ve belki de asla çıkamayacağım bir hapishanede olduğumu hissediyorum. Trenin lokomotifi fren yapıyor ve içimde çocukluğumdaki çaresizlik duygusunun ve şeylerinanlamını kaybetme duygusunun aynısını uyandırarak duruyor. Bir köşeye oturuyorum, yüzümü saklamak için yakamı kaldırıyorum zira şu âna kadar yabancısı olduğum ve Shadow'un anlamını çözdüğü bir yazının izlerini okuyorum içimde. Ondan ve orada kapalı tutulanlardan daha fazla tutsak olduğumu anlıyorum. Bir örümceğin ağını örmesi gibi, ben de inatla kendi kendimi hapsetmekten başka bir şey yapmamışım. Özgürleşmeye yönelik hareketlerim oldu, bazen bir kapıyı kırdım, bir parmaklık demirini testereyle kestim, fakat çocukluğumdan beri kendi hapishanemi inşa etmemi buyuran yasaya daima sadık kaldım.

Aynı Shadow gibi, aynı Stéphane gibi, ilelebet orada yaşayamayacağım. Stéphane öldü, Shadow ölecek, şu an, onların mutlu

olduğunu düşünmeden edemiyorum ama aynı zamanda güçlü bir duygu beni ölüme karşı isyan ettiriyor. Bana tanınan zamanı yaşamak istiyorum, yaşayabilirim. Hapishanemi inşa etmeyi durdurmak, benim alabileceğim bir karar değil. Bunu yapabilmek için, beni yön değiştirmeye zorlayacak içsel bir felaket, bir facia lazım. Bedbahtlığın çatlakları, gedikleri sayesinde, hapishanemi tuğla tuğla, taş taş sökebilirim belki. Ucu bucağı olmayan bir çalışma bu, sonu önceden kestirilemez, belki ömrüm boyunca sürecek bir iş. Stéphane bu çalışmayı hafiflik vasıtasıyla yaptı, bu yetmedi, ölmeden önce Shadow gereken ağırlığı onun içine soktu. Shadow ağırlık yolunu izlese de birinin ona hafiflikten payını vermesi lazım. Bu yüzden Marcello aracılığıyla beni kendine çekerek tuzak kurdu. Tuzak kapandı, yakalandım, çelik çenelerinin daha şimdiden bedenime ve ruhuma gömüldüğünü hissediyorum. Önümde çok uzun ve çok zor bir yol var. Stéphane gibi o harika kaya duvarı boyunca tırmanmam yetmeyecek artık. Derinliklere inmem, dalmam, oradakaybolmam gerekecek. Evet, bütün bunları seziyorum, görüyorum, içimde Shadow'un metallerini, ağır maddelerini hissediyorum, bunlar beni aşağı çekecek. Şimdi değil! Bir sevinç çığlığı içimden yükselen. Daha değil, hapishanemi inşa etmeyi sürdürebilir, oraya sığınabilir, sevebilir, doyuma ulaşabilirim; çok ciddi yara almadan, hiçbir şeyin iyileştiremediği ve günün birinde peydahlanıverecek yara olmaksızın, onun tarafından korunabilirim. Sonra batış gelecek, sonra felaketler gelecek ve koyduğum her tuğla, her taş bedbahtlığımı daha da büyütecek. Beni trenden inmeye, gardaki, sokaklardaki kadınlara bakmaya zorlayan, gelecek olan o tehlikeyi ve felaketi kabul etmeye zorlayan sevinci seziyorum, hissediyorum. Yere yıkılacağım zaman, hafifliğin yolunu ve ağırlığın yolunu izleyeceğim. Kendi ağırlığımı taşımayı deneyeceğim. Şimdi sadece kendimim, ne çok hafifim ne de çok ağır, otuz yaşındayım, gideceği yere varmak için acele eden âşık bir erkeğim yalnızca.

IX

.....

BUGÜN PAULE daha iyi, oksijen maskesi yok. Ansızın, nefesi bir an kesiliyor, yüzü buruşuyor, öksürüyor. Bunun üzerine, annenin çağların derinliklerinden gelen sesi, "Bir şey yok, paniğe kapılma!" diyor. Ve kız, küçük kız, cennetin himayesinde güven dolu bir bakış atıyor ona, nefes alıp verişi sakinleşiyor ve bir dere gibi içine süzülüverdiği birkaç dakikalık bir uykuya dalıyor.

Bir süre sonra Mykha geliyor, kendimi fazlalık hissediyorum. Dışarı çıkıyorum, tuvalete gitmek istiyorum, hepsi dolu. Alt kattakiler de dolu. Yazıhanelerin, konsültasyon odalarının bulunduğu giriş katına iniyorum. Tuvaletleri bulamıyorum. Olacak şey değil. Sinirleniyorum, bitmek bilmeyen bu koridorlarda ihtiyaç iyice sıkıştırıyor. Etrafı boş bir ambulans otoparkı görüyor ve orada, bir ağacın arkasına saklanarak, at gibi işiyorum. İçimde kelimeler söyleşiyor, bunları neden durmadan tekrar ediyorum diye düşünüyorum, otobüsten sonra metro, hızlı banliyö treni beni Chatou'ya götürürken ve biraz boğulur gibi olur, Paule'ün oksijen yetersizliğinden ben de mustarip olurken, maceramın veya günlük yükümün duraklarının ardı ardına geçişini seyrediyorum: Etoile, La Défense, Nanterre-Université, Rueil-Malmaison.

Geç oldu, yazamadığım bir gün daha, bunun için çalışma masasına hapsolmam lazım, bir ömür boyunca yaşadığım, özümlediğim, az çok biriktirdiğim şeyleri gün ışığına çıkarmak, boşaltmak, üretmek için bir çeşit hapishane. Üretmek, baba tarafımın yasasıydı. İnsanın kendini vücuda getirmeye, var olmaya bırakması, şeylerin kendisine gelmesine izin vermesi de lazım.

Bugün hastaneye biraz erken geldim, önce metroya, sonra otobüse bindim. Zorluk çekmeden inebilmek için tam vaktinde yerimden kalkıyorum. Girişteki içler acısı kemerin soldaki kapısından geçiyorum. Hava hâlâ kapalı, yağmurlu, arada sırada kısa süreliğine güneş çıkıyor. Çamur, su birikintileri, kirli asfalt. Ellerinde büyük alışveriş fileleriyle gelen kadınlar, insanın yüreğini burkan küçücük bir torbayla başka bir kadın. İşte giriş, sarı asansör. Koridordan geçiyor, kapının önüne varıyorum. 108 numaralı kapı. Yüz hizasında odanın içini görebileceğiniz küçük bir pencere var, böylece içeri girip giremeyeceğinizi görüyorsunuz, bu da aklıma Shadow'un hücresini getiriyor. Bir müddet tereddüt ettikten sonra içeri giriyorum, neden? Bilmiyorum. Paule'ün elini öperken nedenini anlıyorum. Odada bir gerginlik var, Shadow'layken hissettiğime çok benzer bir gerginlik. Paule ile annesi arasındaki bir gerginlik değil, Paule'ün içindeki bir gerginlik, daha koridordayken varlığımın özüne tesireden bir sorgulama. Paule'ü oval bir aynada üzüntüyle kendine bakarken görüyorum, aynayı yüzüne bir yaklaştırıp bir uzaklaştırıyor. Melek'in dediği gibi, "güzeli güzel saymak, çirkinin varolduğu anlamına gelir." Evet, Shadow'un düşündüğü de buna benzer bir şeydi ama farklı terimlerle, hafiflik ve ağırlık terimleriyle dile getiriyordu. Paule aynada kendini seyrediyor, peruğunu oynatıyor biraz. Bana tek kelime etmiyor, ne sustuğumun, ne de annesinin ve benim ona baktığımızın farkında. Annesi meselenin ne olduğunu biliyor, ben bilmiyorum, bilmeye çalışmıyorum, aynada kendini seyreden, görüntüsünü beğenmeyen bu kadını görüyorum, tıpkı bir gün annemi salonda yalnız olduğunu zannettiği bir sırada yakaladığım gibi. Evet, annemi aynada kendini seyrederken, kendini beğenmezken, bu apaçıktı, kendini şüphesiz yaşlı bulurken yakalamıştım. O an yüreğim sıkışmıştı tıpkı demin yoksul kadının büyük bir ihtiyatla taşıdığı küçücük fileyi gördüğümde sıkıştığı gibi. Ancak Paule'ün yüzünde, güzelliğin bir biçimi olan derin bir ıstırap var, annesiyse kızının dudaklarından çıkacak sözü, kararı bekliyor; sabrın da ötesinde, mineral bir taş dikkatiyle bek-

liyor, bu da yaşında, yüz hatlarında herhangi bir değişiklik yaratmaksızın ona bir vakar veriyor, iyilik diye adlandırdığımız şeye –böyle bir şey gerçekten varsa– yaklaşan bir vakar.

O zaman yeniden 108 numaralı odada olduğum, olduğumuz geliyor aklıma; hiçbir yeni haberin olmadığı, beklenecek bir şeyin olmadığı odada, zira her şey mevcut: Hayat kadar ölüm de.

"Telefon et, gelmesin. Beni bu halde görmesini istemiyorum. İki-üç gün sonra gelir, daha iyi olduğumda," diyor Paule. Başını annesine çevirmedi, elindeki aynayı battaniyenin üstüne bıraktı. Sert ve katı bir ruh haliyle kendi içine bakıyor. Ta çocukluğundan beri üzerine gelen ve reddetmeye artık gücünün yetmediği bir yığın görev görüyor içinde. Mücadelesinden genellikle zaferle çıktı ama bu görevler hâlâ içine kök salmış vaziyette, yönetici kadrosundaki bir kadın olarak hayatını oluşturan bütün o küçük çaplı başarılarda, o küçük çaplı kusursuzluklarda, yakınlaşan, aşılan ama daima daha ileriye taşman o hedeflerde. Çerçevelenmiş bir hayattı onunki. Annesi, çok iş görüşmesi yapan kadınların o kesinliği, o sabrı, o biraz soğuk kusursuzluğuyla telefonu kaldırıyor. Gelmemesi gereken kim acaba diye düşünüyorum, kalkıp gitsem daha iyi olur anlamına gelmiyor mu bu? Santral memuresinden Mykha'yı bağlamasını istiyor anne. Mykha telefonun öbür ucunda. "Paule bugün Win'le görüşmese daha iyi olur diye düşünüyor. Pek iyi değil, onunla bir-iki gün sonra görüşmeyi tercih ediyor," diyor. Telefonun öbür ucunda bir anlık duraksama ya da sıkıntı yaşandığını algılıyorum, sonra duymadığım bir cevap. Anne telefonu kapatıyor. "Çaresine bakacak. Kendisi biraz daha geç, saat altıya doğru gelecek," diyor. Hiçbir yorumda bulunmuyor ama kızına da bakmıyor. Sanki, ansızın, bunu kaldıramayacakmış gibi. Ben de başımı öne eğiyorum, duygusallık kaplıyor içimi ama her şeyin normal, bastırılmış ya da üzerinde anlaşmaya varılmış olarak ve her halükârda münasip görülmüş şekliyle kalması gereken bu hayat dilimine taşmasına izin vermemeliyim duygusallığımın. Paule'e bakıyorum, onun da benim gibi üzüntüye gark olduğunu görüyorum. Hayatlarına asla karışmamaktı dileğim, bunu çok isterdim.

Gerçek denen dünyada benden çok daha iyi yer etmiş vaziyetteler. Ancak Paule'ün kapalı gözleri, aniden boşalan yüzü karşısında konuşmam, şunları demem şart: "Paule, kendine karşı bu kadar zalim olma. Onu görmek istiyorsun, bu çok doğal, o da seni görmek istiyor. Yüzün iyi görünüyormuş, kötü görünüyormuş, küçük bir çocuk için bunun hiç önemi yok ki, sen onun annesisin, hepsi bu. Bırak gelsin." Cevap vermiyor, gözlerini açmıyor ama gözyaşları yanaklarından aşağı süzülüyor. Bu sözleri içimden sökerek çıkardım. Konuşmak, bilen kişi olmak istemiyordum.

"O halde Win gelsin diye Mykha'ya telefon edeyim mi?" diye soruyor anne. Paule, çok büyük bir keder yaşamış da yavaş yavaş kendini avutan küçük bir kızınki gibi şişmiş yüzüyle başını hafifçe sallıyor.

Bunun ardından anne uzunca bir süre telefonla Mykha'ya ulaşmaya çalışıyor. Ayakta. Mykha ofisinde değil, çıkıp çıkmadığını bilmiyorlar. Çeşitli servislerden sorup soruşturuluyor. Annenin telefondaki soğukkanlılığına hayranım, izahat istiyor, Mykha'nın hastaneyi araması için açık seçik mesajlar bırakıyor. İnsanın ruhunu ezen uzunca bir süre. Paule kâğıt mendillerle yüzünü sildi. Artık ağlamıyor ama tüm benliğiyle beklemekte olduğunu ve şayet Mykha'ya ulaşılamazsa ve Win gelemezse bunun onun için bir yıkım olacağını hissediyorum.

Sonunda Mykha arıyor, tam çıkacakken bir sekreter haber vermiş. Şaşırmış bir hali yok, önce gidip Win'i arkadaşının evinden alacak, hemen gelemez çünkü bu saatte çevre yolu çok kalabalık, trafik de muhakkak sıkışık olur. Paule'e bakıyorum, tamamen gevşemiş halde, annesi telefonu yerine koyup oturdu. Hâlâ azıcık mekanik bir tebessümle gülümsüyor, bu onun telefondaki işkadını tebessümü olsa gerek. Tebessümü giderek yumuşamakla birlikte kendini duygusallığa kaptırmıyor. E işte, Paule görevi olarak bellediği şeye yenik düşmedi, arzusuna uydu, iki kadın da rahatladı. Anne içinden ağladı, kız açıktan ağladı. Bense, vuku bulmasına ramak kalan o inanılmaz zulüm karşısında, kendisini yeterince güzel bulmadığı için küçük oğlunu görmeye cesaret edemeyen bir anne-

nin karşısında, ona bir şey verdim, ne verdim? Bilmiyorum. Onlara veda ediyorum, güneş çıkmış, birkaç dakikalığına beni ısıtan ve beni elemden kurtarmasa da ışınlarını sunan güneşe rağmen, Shadow'un ağırlığının üstüme çöktüğünü hissediyorum.

Hastanenin ana kapısına vardığımda, batıdan gelen bir ışık huzmesi gözlerimi kamaştırıyor. Karşımda her iki yönde arka arkaya arabalar ve kamyonlar var. Yolun taş döşeli bu kısmına geldiklerinde muazzam bir gürültü yapıyorlar. Bugünkü sağanak yağışın oluşturduğu su birikintilerinin yer yer kapladığı toprak sekide duruyorum. Karşımda mekanik bir kepçe var, kullanılmaktan rengi hastanenin asansörleri kadar lekeli sarı olmuş. Makinenin yanında, birbirinden bir buçuk metre arayla iki delik. Her delikte bir işçi var. Göğüslerinin ortasına kadar deliğe gömülmüşler, birinin sırtı bana dönük ve mekanik kepçeyi doldurmakla meşgul. Bir Arap olan öbür işçi, hiçbir yere bakmıyor, gözleri boşluğa dikili. Bir daha göremeyeceği uçsuz bucaksız bir toprak ve yaşam alanına bakıyor sanki. Gözlerinin önünde canlandırmaya çalıştığı gibi göremeyecek bir daha. Ben kırmızıdan yeşile dönen ışığa bakarken ve onun yüz hizasından vızır vızır geçen arabaların kulaklarımı sağır eden gürültüsünü yeniden duyarken, o hiçbir şey duymuyor sanki, yüz hatları hiç oynamıyor. Lastikleri, tekerlekleri ve ışıldayan kaldırım taşlarının üzerinde parlayan yağ lekelerini görüyorum. Kırmızı yandı, bir ambulans hastanenin ana kapısından geçmek üzere dönüyor. Mekanik kepçe yükseliyor, kepçeyi doldurmayı bitiren işçi onun yükselmesini seyrediyor. Öbürü, hiç kımıldamadan, hâlâ önüne bakıyor, yüzü yol hizasının biraz üstünde. Onun bir Güneyli olduğunu ve çöle baktığını düşünüyorum. Adamın karşısında ne olduğunu bildiğim halde hastanenin bahçesini çevreleyen bej rengi kirli duvara bakmak için arkama dönmeden edemiyorum. Toprak sekiye park etmiş birkaç araba ve açık arka kapısından meyve ve sebze kasaları görünen bir kamyonet, kadının biri gelip geçene satış yapıyor. Duvarın üstünden, aralarından hastanenin kunt binalarının belirdiği birkaç ağaç görünüyor. İşçinin soluk mavi gözleriyle gördüğü şeyler bunlar değil, vi-

tes değiştiren taşıtların tekerlekleri göz hizasından geçerken gözlerini kırpmıyor bile. O kendi içine bakıyor, gördüğü ve yüreğini paralayan, canını yakan manzara kendi içinde. Hayli yavaş geçen öndeki arabaların ardından, yeşil ışığı kaçırmak istemeyen diğerleri giderek daha hızlı geçiyor. Tıpkı onun gibi kaçamadığım bir dünyanın en hazin gerçekleriymiş gibime gelen o tekerleklerin, o çamurlukların, o lastiklerin, o kaldırım taşlarının arasından gördüğüm yüzü hâlâ kımıltısız. Yoldan birkaç santimetre yukarıda kalan bakışı, bugüne kadar gördüğüm en masum, en çaresiz bakış. Trafik ışığı değişmiş olmalı, arabalar duruyor, mekanik kepçenin kolu onun tarafına doğru alçalıyor, makineye yer açmak için toparlanıyor, kepçesini biraz yükseltiyor. 72 numaralı otobüsün geldiğini görüyorum, bir öncekinin geçip gitmesine seyirci kaldım zaten. Hazır yol boşken, bunun da geçip gitmesine seyirci kalamam, elimde değil. Koşuyorum, Tanrı bilir niye, kaçıracağım diye çok korkuyorum, halbuki aceleetmemi gerektiren hiçbir şey yok aslında. Bindim, oturacak yer bile buluyorum, otobüs hareket ediyor, camdan adamın sırtını görüyorum sadece, oynayan omuzlarını, bir idam mahkûmununki gibi delikten çıkardığı öne eğilmiş başını görüyorum. Sonra onu görmez oluyorum. Onu bir daha hiç görmeyeceğim, bedbahtlığın yüzünü tanıdım, tanır tanımaz da ondan kaçtım. Onunla konuşmayacağım, ismini öğrenemeyeceğim. Bana o kadar yakın, belki de en yakın olan bu bedbaht adam, ebediyen bir yabancı olarak kalacak.

Otobüste yolcuların üçte ikisi Siyah ya da Arap. İkinci durakta on kadar genç biniyor. Yüksek sesle gülüp konuşuyorlar, biletlerini göstermek gibi bir dertleri yok, sürücü de onları görmezden geliyor. Birkaçı öndeki sahanlıkta duruyor, öbürleri arka sahanlıkta. Otobüsün bir ucundan öbürüne birbirlerine sesleniyorlar. Çocuklu birçok Siyah ve Arap kadın, gençlerin otobüse bineceğini görünce çocuklarını dizlerine oturttu. Karşımda, kırk yaşlarında bir Mağripli var. Oturduğumda uyukluyor gibiydi, gençler geldiğinden beri gözlerini onlardan ayırmıyor. Hem rahat, hem de derhal karşılık

vermeye hazır olduğu belli. Bakışları sakin, ama aynı zamanda sert ve çok dikkatli. Siyah kadınlara bakıyorum, çocuklarını göğüslerine bastırmışlar, demin kıpır kıpır olan çocuklarsa yerlerinden hiç kıpırdamıyorlar. İki gruptan oluşan gençler yüksek sesle konuşuyor, gülüşüyor, birbirlerine laf atıyor ama bir şey yapmıyorlar. Para ödemeden binmeleri ve sürücünün bunu görmezden gelmekle yetinmesi dışında, tehlikeli bir durum olduğuna dair hiçbir belirti yok. Çifte bir adaletsizlik duygusu kaplıyor içimi, Siyahların ve Arapların korkusunun nedeni olan adaletsizlikle, bu gençlerin maruz kaldığı ve belki öyle olmadıkları halde onları tehlikeli olarak görmeye yol açan adaletsizlik.

X

.....

AUBERVILLIERS KALESİ durağına geldim, metroya biniyorum, dün geceki rüyamı kaydettiğim not defterimdeki metni okuyorum. Shadow'un kelimeleri sıkışık saflar halinde köyün kilisesinden çıkıyorlarmış. Kelimeler dışarı çıkıyor, bir gün içimden çıktıkları gibi. Bir ordu gibi sıkışık saflar halinde çıkıyorlar. Askerdeyken sıkışık saflar halinde yaptığım talimleri hatırlıyorum. Kura 33, felaket yılı, Hitler'in iktidara geldiği yıl.

Kiliseden çıkıyor kelimeler, vaktiyle kendi kelimelerimi dışarı çıkaramadığım kiliseden. İçimden yükselmiş olan çocukluk aşkı kelimelerini. Bir gün erkek kardeşim, kız kardeşim ve kuzenlerimle birlikte bir öğleden sonrayı Victor amca dediğimiz aile dostunun evinde geçirmiştik. Victor amcanın ortanca kızının adı Aurélie' ydi. Neredeyse bütün öğleden sonra onunla oynamıştım. Saklambaç oynarken birlikte saklanmış, sonra salıncağa binmiş ve çok usta olduğu trapezde oynamıştık. Onun küllü sarı saçlarını, incecik cildini, mavi gözlerini sevmiştim. En çok da oğlan çocuklarına özgü ve güleç pervasızlığını sevmiştim, keşke bende de olsaydı dediğim o pervasızlığı. Her şeyin daha yumuşak, daha parlak renklere büründüğü, o zamana kadar yaşamadığım büyülü bir gündü. Çakıllı yoldan yorgun argın dönerken, bizim evin siyah demir parmaklıklarından son derece farklı kırmızı beyaz ahşap parmaklığa vardığımda, içimde dile gelen şu kelimeleri bulmuştum: Aurélie'yi seviyorum. Bu kelimeler beni korkutuyordu, daha on yaşındaydım, o da yedi, aşk büyüklere mahsus bir şeydi. Ancak korkuma rağmen, onu seviyordum ve içimde bir şey, çılgıncasına, onun da

beni sevdiğini söylüyordu. Ertesi gün Victor amca bizim eve uğradı, annem ve Babeth halayla kahvaltı ediyorduk. Dün çocukların çok eğlendiklerini ve Aurélie'nin devamlı benden bahsettiğini söyledi. Babeth hala gülerek bana baktı, kıpkırmızı kesildim. "Bizde buna *boentje* derler," dedi, sonra anneme bakarak: "Erken başlayan geçici bir sevda," diye açıkladı. Yüzüm daha da çok kızardı ve annem hariç herkes kahkahalarla güldü. Babeth hala halime acıdı, başka şeylerden bahsetti, dikkatler başka yöne çevrildi, kendimi toparlayabildim de içimden yükselen mutluluk ve korku dolu şaşırtıcı uğultuyu saklayabildim.

Victor amcanın çocukları daha ertesi gün bize oynamaya geleceklerdi. Aurélie buraya geleceği zaman trapezde onun kadar iyi olmak için büyüklerin trapezinde talim yapıyordum. İki ailenin koca bir yaz boyunca görüşecek olmaları ihtimali uzanıyordu önümüzde. Genelde yabancı çocuklardan pek o kadar hoşlanmazdık. Ama Victor amcanın çocukları grubumuzca kabul görmüşlerdi, kendi aramızda oynadığımız gibi onlarla da güzelce oynayabiliyorduk.

Gelmelerinden bir gün önce, Aurélie'nin ağabeyi Philippe kızamık oldu. Çok bulaşıcıydı, bütün kardeşleri sırayla çıkaracaklardı. Onlara gittiğimizde mikrobu kapmamış olsaydık bari. Öğleden sonramız ertelenmişti.

"Ne zamana ertelendi?"

"Seneye herhalde," dedi annem, "birbiri ardı sıra hastalanacaklar, bütün yaz tatili boyunca sürer artık."

Tatil bitene kadar neler oldu unutmuşum. Victor amcanın çocuklarını, hastalığın bulaşma riski yüzünden, ayinde görmedik. Tatil sona erdi, evimize döndük. Aurélie'yi çok düşündüm, birlikte oyun oynadığımızı ya da onun için kahramanca eylemlerde bulunduğumu çok hayal ettim.

Ertesi yıl, hepsi ayinde hazırdı, kızlar ön sırada anne ve babalarıyla, oğlanlar arkada. Onlara kaçamak bakışlar fırlatıyor ama Aurélie'nin bakışını bir türlü yakalayamıyordum. Gülünç bir şekilde ona tutulmuş olduğumu kimse hatırlamıyordu. Ayin çıkışın-

da onunla konuşabilirdim. Ona söyleyeceklerimi kelimelere dökmeye çalışıyordum. Bizimkiler onları oynamaya çağırırlar diye umuyordum.

Ayinden sonra, iki ailekilisenin avlusunda birkaç dakikalığına bir araya gelirdi. Bizimkinden daha az kalabalık olan onun ailesi, genellikle daha çabuk dışarı çıkardı, Aurélie önden ablasıyla birlikte bisikletini almaya gitmiş olurdu. Bazen anne babalarıyla birlikte arabayla giderlerdi, o zaman ona merhaba demeyi, küçük, eldivenli elini sıkmayı başarırdım. Bir an bana bakardı, ama ona öğrettikleri gibi, özel bir dikkat göstermeksizin, sonra hemen içimizden başka biriyle selamlaşırdı. Bir kez olsun ağzımı açıp da ona tek kelime edemedim. Çocuklar arasındaki aşk insanları güldüren geçici bir sevdaydı madem, hangi dile, hangi gizli ülkeye ait bir kelime olurdu ki bu?

Yaz tatilinde iki ailenin de ebeveynleri çocukları tekrar davet etmeyi bir kez olsun akıl etmediler. Sonra köyde bir daha yaz tatili olmadı, Aurélie'nin pervasız gülüşü, gözlerinin rengi, alnının zarifliği yalnızca hafızamda yaşadı. Yüreğimden taşan aşk, hayranlık, tapınma kelimeleri, kilisedeki dini kelimeler kadar dışarıya kapalı kaldı. Şimdi bu kelimeler neden Shadow'un, kötülüğün büyük üstadının imgesi ve sesiyle nihayet dışarı çıkıyorlar adeta? Onca ümide ve gayrete rağmen konuşamadığım sarışın ve güleç çocuk, ona söylemek istediğim ve kızamığa yakalanmadan evvel sezdiği o aşk sözcüğünü asla işitemeden bir kadın olduğu ve evlendiği halde, neden dün gece o rüyanın kıyametvari ağzından zuhur ettiler?

Onu son bir defa gördüm. Mevsimsiz don yapmıştı, kilisenin içi soğuktu. Herkesin aklında sıcak evlerine dönüp kahvaltıya oturmak vardı. Bütün çocuklar birazdan çıkıp gidebilecekleri kapıya bakıyorlardı gizlice. Kilisenin avlusunda onun yanında olabilecek şekilde attım adımlarımı, ona yaklaştım. Keşke gülümseyebilseydim ama aylardır beklediğim o ânın gelişiyle öyle heyecanlanmıştım ki ne yüzümde bir tebessüm belirdi ne de ağzımdan tek kelime çıktı. Nasıl oldu bilmem, kendimi yolda ailemle yürürken

buldum, bahçenin demir parmaklığından geçtiğimiz esnada, Victor amcanın arabasının geçtiğini gördüm. Köşeleri belirgin, büyük, siyah bir araba, o yıllarda böyleleri revaçtaydı. Victor amca direksiyonda, karısı yanında, dört çocuk arkadaydı, Aurélie'nin yüzü dört kafanın arasında küçük beyaz bir lekeden ibaretti, bir Pierrot' nun biraz sihirli, biraz melankolik başı gibi. Arabanın, bekçi Guillaume'un oradaki dönemeçten geçip gözden kaybolmasını seyrettim. Kalabalıktık, yolu kapatıyordum, Olivier beni itti, hafifçe sendeledim ve düşmemek için kül dökülmüş yolda bir müddet koştum. Geçen yaz yıldırım düşmüş büyük bir ağacın karşısında buluverdim kendimi. Devrilmişti, oduncuların toplayıp götürdüğü koca gövdesinin ve dallarının izleri görülüyordu hâlâ çayırda. Gövdesinin alt kısmı kalmıştı sadece, yıldırımın kararttığı ve paramparça ettiği bu korkunç güdük uzvu bir başka gün gelip kökünden keseceklerdi. Fırtına sırasında düşerken çıkardığı müthiş gürültüden başka aklıma bir şey getirmeyen bu ağacın önünden sık sık geçmiştim. Aurélie'yle oynadığım o öğleden sonradan kısa bir süre önce devrilmişti; aşkım, bir oğlan çocuğunun bir kız çocuğuna duyduğu gülünesi aşk da onun gibi devrilmişti. Bunu belli belirsiz kavradım; hastalığın, uzaklığın, başkalarına bağımlı olmanın kesintiye uğrattığı o harikulade günden geriye yaralı bir hatıra, ölü bir ağaç gövdesi kalmıştı sadece, ancak kökler müthişti, bunları sökmenin uzun ve zor olacağını ve doğduğum toprağı ve içine doğduğum dili sonsuza kadar yaralayacağını seziyordum. Bir zamanlar bahçenin en güzel ağaçlarından biri olan bu çarpık ve kömürleşmiş kolun önünde bir süre öylece durdum, sonra, Olivier ile Marc'ın yaklaştıklarını görünce köprüye doğru koşmaya başladım. Bunu bir oyuna davet sandılar, peşimden koştular, genellikle benden hızlı koşarlardı ama bu sefer beni yakalayamadılar, ırmağın üstündeki köprüde durdum ve bir müddet korkuluğa dayanıp çağlayandaki taşların üstünden akan suyu seyrettik. Kelimelerim dışarı çıkmamıştı, hapsolmuşlardı. Nereye hapsolmuşlardı? Reddedişin kilisesine, olabileceğim güleç çocuğun kendini ifade etmesine izin vermeyen ailevi reddedişin kilisesine.

Böylece o öğleden sonra hayatlarımızın karşılaştığı yegâne an oldu. Yeni olan ortaya çıkmadı, o dostluğun ya da o aşkın serpildiğini görme ümidi öldü. Yıkımın devasa kökleri ve kömürleşmiş gövdesi kaldı sadece. Aramızdaki kelimeler, kesinliğin kelimeleri asla telaffuz edilmeyecek, ilerde doğacak oyunlar asla oynanmayacaktı. Olayın ufacık saçmalığı, ateş ve ölüm meydana çıkmak isteyen şeyin belini kırdılar. Ve ben kara korkuluktan aşağı sarkıp çağlayandaki taşların –benim görmediğim eski kiliseden kalan taşların– üstünden akan ırmağın suyunu seyrettim, belki de hâlâ seyrediyorum.

Bu akşam hava çok sıcak, çıplak yatıyorum. İlk uyku gayet hoş; Shadow'un kelimeleri kiliseden çıktığında, bu rüyadan bitkin uyanıyor ve bir daha uyuyamıyorum. Kelimelerin doğuşunun uğradığı hezimetten ve Babeth halayla masadaki herkesin gülüşünden bitkin düşmüş haldeyim; bu gülüş, çocukken aşkla sevmenin belki dokunaklı ama daha çok gülünç olduğu anlamına geliyordu. Gerçek bir erkek çocuğu olmadığınızı belirtiyordu belki. Gerçek dünyada olanların hakaretamiz gülüşüne daima maruz kalan aşırı hassas bir çocuk olduğunuzu. O dünyanın kelimelerine yanaşamadım, zira beyhude çabalarla geçen yıllardan sonra, hayatımı ayaklandıran ve harekete geçiren hayali dünya oldu.

Shadow, o soğuk ve ağır mevcudiyetiyle, uykusuzluğumda mevcut. Yattığı şezlongu enine boyuna kaplamış olan Shadow gözüme eskisinden de kocaman görünüyor. O zamanlar, otuz yaşındayken daha yapılıydım, ancak Shadow'un karşısında ne bedenimin ağırlığı vardı ne de ruhumun.

XI

.....

HAPİSHANEYE üçüncü gidişimde, bu sefer müdür yardımcısı bekliyor beni. Birisinin ona benden bahsettiği ya da kendisinin sorup soruşturduğu izlenimine kapılıyorum. Shadow'un kapısının önüne geldiğimizde, bir an duraksıyor sonra bana şöyle diyor: "Sizi bu adamın yanma götürmek hoşuma gitmiyor. Korkutucu biri. Başınıza bir kötülük gelmesinden korkuyorum, fiziksel bir kötülük değil, anlıyor musunuz, daha derin bir kötülük. Bu adamla temas, onu görmek bile uğursuz." Bu endişesi içimi sızlatıyor, ben de aynı şeyi hissediyorum, bunu ona söylemek istiyorum ama ağzımdan teşekkür sözleri çıkmıyor. Şöyle diyorum: "İyi ya, korkun sayın müdür yardımcısı." Bu kelimeleri söylerken, bunların benim değil Shadow'un kelimeleri olduğu hissine kapılıyorum. O da bunu hissediyor zira bir an bana bakıyor, sonra, cevap vermeden, kapıyı açıyor. İkinci kapıyı bana açan ise Marguerite. Yuvarlak, pürüzsüz, içine kapalı ve mütebessim, tıpkı Sinaglia Meryemi'nin melekleri gibi bakışıyla bana meydan okuyor. İnsanlara, tarihe ya da şeytanın gözlerinin içine bakan, Bakire Meryem'i ve Çocuk İsa'yı korumayahazır gürbüz melekler.

İçeri girdiğimde, Shadow yatar vaziyette, daha önce hiç yapmadığı bir şey yapıp bana elini uzatıyor, yüzünde bugüne kadar görmediğim ama gene de tanıdığım tebessümü andıran bir şey var. Beceriksizce ona doğru ilerliyorum, benimkinden çok daha büyük ve geniş elini tutuyorum. Elini sıkmak isteyip istemediğimi düşünmüyorum. Sıkıyorum. Düşünebilseydim, içinde bulunduğum bu

kafa karışıklığını durdurabilseydim, Stéphane'ı katletmiş olan adamın elini sıkmayı reddederdim. Elinin büyük ama aynı zamanda güçlü olacağını bekliyordum. Ancak yumuşak, ılık, sarmalayıcı, adeta kadınsı bir temas hissediyorum. Elimdeki his boy ölçüşme hissi değil sarmalanma hissi. Derhal geri çekiliyorum, vücudunu örten büyük siyah battaniyenin altındaki Shadow'a bakıyorum. Marguerite bana bir sandalye uzatıyor, büyülenmişçesine oturuyorum. Evet, vücudunun hacmi, kütlesiyle, ellerinin büyüklüğüyle, adeta gözlerinin içinde parlayan sapsız gözlüğüyle Shadow, bugün rahip Doncourt'u hatırlatıyor bana; yıllarca ruhani rehberim olmuştu. Belki de sadece ustamdı. Ne kadar gerilerde kalmış, ne demeye bir ustaya ihtiyaç duymuşum ki? Shadow buna gülerdi herhalde. İnsan birinin talebesiyse, ustasını kendi içinde öldürmek zorunda kaldığı bir noktaya varır eninde sonunda. Acılı, zor bir şey. Benim için çok zor oldu. Shadow bunu biliyor, artık bir ustam olmayışına çok üzüldüğümü, hep üzüleceğimi de biliyordur muhakkak. Ne Tanrı, ne usta! Nihilizme güzellemenin bu sloganının duvarları ve umumi helaları süslediğini görmüşümdür bazen. Evet, pek güzel, ama bunu yapacak güce sahip olmak lazım. Ustam olmadığından, Tanrı'ya ancak şiir, sanat, müzik gibi yan yollardan ulaşıyorum. Bizim aile, ciddiye alınacak şeyler değil bunlar diye düşünmüştür.

Shadow Beyaz Rus'tu, çocukluğunu ve gençliğini 1919'dan beri bizim küçük ülkemizde geçirmişti. Biz Kuzey Denizi'nin, rüzgârın ve yağmurun insanları, zamanımızı kendi hayatımızı sabırla inşa etmeye ayırırken, o ruhundaki toprakların uçsuz bucaksızlığıyla, imparatorluk tarihinin azametiyle bize son derece yabancıydı. Biz nasıl küçüklüğümüzün ve varolmaya hakkımız olduğunun bilincindeysek, o Rus uçsuz bucaksızlığının ve bunun doğurduğu varolma tarzına yönelik bir nebze hoyrat kayıtsızlığın bilincindeydi.

Shadow'un yüzü Rusya'nın boyutlarına sahipti. Aldığı yaradan dolayı yüzünün sol yanı kısmen yoktu, bu da sağ yanağına ve elmacıkkemiğine adeta katlanılması güç bir genişlik veriyordu,

yoksa siyah saçları, mavi gözleri, esmer teni ve etli dudaklarıyla çok güzel bir yüzü varmış denebilirdi. Evet, cepheden bakıldığında, hem ışıtan hem üşüten çok iri, şaşkınlık verici uçuk renk gözleriyle yakışıklıydı. Sol yanağın sabitliği insanı hemen irkiltiyordu, ağzı ve burnu yara almamıştı ama çene hizasında hem solgun hem koyu renk bir çukur vardı, insanın gözü takıldığında sanki oradan bir diş fırlayacakmış korkusuna kapılıyordu.

Shadow ölüme mahkûm ve Shadow'un gerçek yüzünü asla görmeyeceğimi biliyorum, onun gibi bir adamın gerçek bir yüzü olabileceğine inanırsanız tabii. Ne çocuk Shadow'un yüzünü tahayyül edebiliyor, ne de onu genç bir adam –genç bir adam kılığına girmiş?– olarak gözümde canlandırabiliyorum, onun otuz-otuz beş yaşlarındaki hali gözümde canlanıyor yalnızca. Meşhur, ama uğursuz, gizli bir şöhret bu, yalnızca SS çevreleriyle, Alman Silahlı Kuvvetleriyle ve şüphesiz Sovyet, Anglosakson ve Uzakdoğu istihbarat örgütlerinin bazı ajanlarıyla sınırlı bir şöhret. Acaba Amerikan istihbarat örgütleri, Batı'nın ideolojik ve ticari katılığının, Rusya'nın ruhsal ve fiziksel enginliğinin bir eksiye çok benzeyen bu artıyı, bir yekûn gibi bazen şiddetli ya da hoyrat olan bu hiçi ürettiğini, böyle bir adam olabileceğini akıllarının ucundan geçirmiş midirler?

Shadow'a dair bir fikir edinmek ya da bir imge yaratmak imkânsız, onun gerçekliği yalnızca edimleri yoluyla tanınabilir. Daima önceden tasarlanmış ve uzun uzadıya hazırlanmış edimler. Sonrasındaki icraat yıldırım yıkıcılığındaydı. Üniversite öğreniminin ardından, bir müddet, sivrilmeye çalışmayan ikinci sınıf bir araba yarışçısı olmuş. Daha sonra birkaç yıl Uzakdoğu'da –neresinde bilinmiyor– ortadan kaybolmuş. Savaş sırasında Alman Silahlı Kuvvetlerinin hizmetinde yeniden ortaya çıkmış. Topları Nazi tanklarının yolunu kesen ve Belçika ile Fransız ordularının merkezi noktasını oluşturan Eben-Emael Kalesi'nin zaptedilmesi planlarını o yapmış ve kalenin zaptını o yönetmiş. 10 Mayıs 1940 şafağında, planörleriyle kalenin üst kısmına konmuş. Kimse savunulmayan o noktaya bir saldırı beklemiyormuş. Shadow'un hücum kı-

tası oraya konabilmiş ve havalandırma deliklerine patlayıcılar atarak, kaleyi savunanları çarpışmadan teslim olmaya zorlamış. Bu büyük başarı onu Alman ordusu ve uluslararası istihbarat örgütleri çevresinde meşhur etmiş.

Daha sonra Shadow, Fransa seferi ve Alman-Sovyet Savaşı sırasında, SS'ler arasında ve Alman Silahlı Kuvvetlerinde önemli ama daima gizli bir rol oynamış.

Shadow'un hareketlerinin son derece etkileyici yavaşlığı, doğuştan gelen hız yeteneğiyle şimdi daha da belirginleşmişti. Yüzünden okunuyordu bu. Yüzünün sağ yanı, adeta felç inmiş sol yanının sabitliği üstünde baskı uyguladıktan sonra hareket edebiliyordu ancak. Yüz hatlarının bakışına nazaran devamlı geç kalması bundandı. Bakışı kendini ele vermiyor ve her şeyi anında kavrıyordu, yüzü ve konuşmasıysa bakışını biraz geriden takip ediyordu. Onun karşısındayken duyulan garip rahatsızlığın sebebi bu mesafeydi. Bakışının soğukluğu içinize işliyordu, buz gibi bir donukluk, çelik bir ışık, soğuktu, katıydı, kesindi; bakışı, bu adamın bildiğini anlatıyordu, her şey tartılmış, düşünülüp tasarlanmıştı. Risk hem çok büyüktü, hem de hiç yoktu. Çok büyüktü çünkü derinliği ölçülemez olana bel bağlıyordu, hiç yoktu çünkü her şey öngörülmüş ve önceden ölçülmüştü, buna hezimet ve ölüm de dahildi.

Shadow'un elini sıktım, güldü ama buna değil. Benim elim, benim şerefli el sıkışım, umurunda değil. Güldü, çünkü tebessümüyle, parlayan gözlüğüyle, geniş, yutan amagenede biraz gevşekel sıkışıyla, onda rahip Doncourt'un hatırasını bulmaya zorlamıştı beni. Shadow gözlerimin içine bakıyor ve rahip Doncourt'la olan benzerlik uçup gidiyor.

"Hakkında eksiksiz bir dosya hazırlatmaksızın seni çağıracağımı mı zannettin yoksa?"

Senli benli konuşmasından inciniyorum ama gene de bana doğal geliyor.

"Hakkında çok şey biliyorum, tahayyül edebileceğinden de çok. Ne mutlu ötekilere ki çok unutkanım. Ben bir sır makinesi-

yim, akılda tutulması zaruri olmayanı unutma makinesiyim aynı zamanda. Benim de bir zamanlar rahibin öğrencisi olduğumu bilmiyordun demek. Buraya gelirken benimle hiçbir şekilde ilgilenmedin. Kaldı ki, Stéphane'ı düşünüyorum da, kendinden başkasıyla hiç ilgilendin mi acaba? Hayır, öyle değil mi? Bir tek âşık olduğun zamanlar hariç, o zaman da ne yapıp edip yığınla engeli, yasağı ve felaketi üstüne çekmenin yolunu buluyorsun. Fark şu ki, o uzun boylu, şişman adam beni güldürmüştü, kendi de çok gülerdi, seniyse duygulandırdı, yüreği ilham dolu biri gibi göründü sana. Bir Rus'un, anne tarafından yarı Sibiryalı olan bir Rus'un, kızıl Rusya devrinde bir Beyaz Rus'un, tipik Batılı o düşünürü, o burjuvayı ciddiye almasını nasıl beklersin? Rahip, onunasıl meziyeti de buydu, kendisinin ciddiye alınmasını istemezdi ama Kilise'nin, Kilise Ana'nın ciddiye alınmasını isterdi. Sen, evrensel bir Kilise'de varoluşu için bir teminat, belki gezegen çapında bir toplum umudunu gören küçük bir ülkeye mensup bir adamın olanca ciddiyetiyle kendinle rahibi özdeşleştirdin. Yeryüzünün çok büyük bir parçasını mesken tutan biz Ruslar içinse, evrensellik kendiliğinden gelen bir şeydir.

"Rahip kendiyle dalga geçerdi ama her şeyle dalga geçmezdi, ben her şeyle dalga geçerim, hiçbir şeyi ciddiye almayarak müthiş bir ciddiyetle, bir devamlılıkla hareket ederim. Bilinen başarılarımın ve bazılarını yalnızca benim bildiğim –önemli olanlar da onlardır– gizli başarılarımın nedeni budur işte. Dostoyevski'nin, evet o çok sevdiğin Dostoyevski'nin, 'Sen olmazsan, hiçbir olay olmaz,' derken ne kastettiğini anladım, oysa olayların meydana gelmesi gerekiyor. Olaylar yarattım ve izlerimi sildim, aynı Stéphane gibi. Bizim gülünç reklam çağımızda, bunu yapan bir tek onu tanıdım. Rahip dolambaçlı yollardan, güzel bir kavis çizdikten sonra, itaate ve geleneksel çözümlere dönüyordu. Bu da bugün inisiyatifi makinelere, başka bir makine türü olan bilimcilere bırakmak, yani araçların hüküm sürmesine izin vermek demek. Araçlara düşman değilim, araçları ustalıkla idare etmeyi daima bildim ve hâlâ da bilirim. Amaçlara ya da neticeye, hedefe ya da bu türden her şeye gelince,

buna şaşıracaksın belki: Ben neticeye güveniyorum. Evet, kendimi koyuverdim. Ben yalnızca olaydım. Hitler'i korkutan da buydu, onun gözünde bir araçtım ve bu araçtan korktuğunu hissettim daima. Kusursuzca işleyen ve onun hedeflerine bütünüyle kayıtsız bir alet olduğumu kabul etmekten korktuğunu. Onun Himmler'e ve birkaç kişiye daha ihtiyacı vardı, onlarınsa bana ihtiyacı vardı. Kurdukları makine onlara göre fazla karmaşıktı. Hitler'in başlangıçta parlak bir düşüncesi vardı, Bismarck'tan kopya çekmişti biraz: Yapacağı her şeyi önceden duyurmak. Doğal olarak kimse ona inanmadı ve o kazanan numaraya oynadı. Bunu öngörmüştüm ve işte o zaman Naziler için çalışmaya başladım. Beyaz Rus olarak Stalin'e oynayamazdım, Rusya'yı aşkla sevdiğim halde. Nazilerin kazanmasına yardım etmemim sebebi, sonradan kaybetmelerine yardım etmek içindi sadece.

"Kilise senin sırtına ne de ağır bir sevgi yüklemiş! Sırtında bunca yükle yükselen sevgi nasıl bir sevgidir? Benim yolum olan nefret yolu kadar ağır. Nefret yolu zordur ve tek bir an olsun unutulmaya gelmez. Rahip Doncourt'la her şey mülayim pişmanlıkla, muazzam umutla, yumuşatılmış temrinlerle başlayıp sonunda benim nizamım, kötülüğe adanmış yaşamım kadar katı zaruretlere, manevi ıstıraplara varıyordu, aleladeliği de cabası.

"Rahip gibiler işe yarar adamlardır şüphesiz, onlardan iyi papaz, iyi hoca –böyleleri de gerek belki– ve icap ettiğinde kabul edilebilir kurbanlar olur. Türümüzü, insanın bir akıbetten öbürüne gittiği ve sonunda, duruma göre, nezih ya da gaddar bir ölüme vardığı o evcil halde tutarlar. Ben bu soydan gelmiyorum, soyundan geldiklerimin kimler olduğunu merak ediyorsun, onlar seni ölesiye korkutanlar. Sokrates gibi, çöldeki İsa gibi ve senin sevgili Dostoyevski'nin en büyük keşfi olan Ivan Karamazov gibi bir şeytanı olanlar. Ivan çocukların acı çekmesine katlanamaz ve şeytanı, onun yüce Engizisyoncusu, acının olduğunu ve acının da, hayran olunası ya da katlanılmaz bir kayıtsızlıkla bizi büyütmekle görevli o zorunluluğun biçimlerinden biri olduğuna dikkatini çeker. Çocukların acısına kafa yoran ve merhametle hisseden biri ancak iyi

ve akla uygun bir dünyaya can atabilir. Dünya böyle değildir ama insan ümit edebilir, bu yönde çalışabilir. Yeryüzünde her şey akla uygun olsaydı, diye fısıldar şeytanı Ivan Karamazov'a, hiçbir olay cereyan etmezdi. İnsan ve tutkuları olmaksızın olay olmaz, o yoksa olay da yoktur. Bu ihtimal çocukların acı çekmesinden daha beterdir, zira çocuklar için de olay lazımdır. Gelişmek, büyümek, katılaşmak, güçlenmek, direnç kazanmak için ve bazen de mülayim, sabırlı, merhametli olmaları için acı çekmeleri zorunludur. İnsanların dünyasının bir dünya olması için olay lazımdır. Olay olmaksızın ümit olmaz, sevgi olmaz, amaç olmaz. Bizler, şeytanı olan insanlar, şeytanlar da diyebiliriz, bu işe yararız. Olayın başlamasını tetikledikten sonra –zira sonrası bizim işimiz değildir– krallığın gelsin ya da krallık gelsin diyebiliriz. Dostoyevski, Ivan Karamazov'u yaratma gücüne sahipti, ona dayanma gücüne değil. Ivan delirsin istedi, Ivan çapında bir adam delirmez."

"Siz de delirmediniz."

Gülüyorum ve korku kaplıyor içimi zira Shadow da gayet sessiz bir şekilde, etrafa buz gibi bir nefes yayacak şekilde gülmeye başlıyor. Vücudu müthiş hareketsiz yekpare bir kütleden ibaret. Aniden gözleri kapanıyor, yüzü daha bir soluyor, alçak ama açık seçik duyulan bir sesle, "Marguerite," diye sesleniyor. Kapı kapalı olduğu halde, kadın onu işitiyor, köylü kadın gürbüzlüğüyle içeri giriyor. Ona bir ilaç veriyor, hafifçe ellerini ovuyor, siyah battaniyeyi kaldırmasıyla beyaz alçılı koca bacak çıkıyor ortaya. Deri ile alçı arasına uzun bir örgü şişi sokup usulca yukarı aşağı kaydırıyor, bu da adamı rahatlatıyor. Yüzü kasılmış bir halde, güçlükle tükürüğünü yutuyor, ter içinde kalıyor yüzü. Kadın bu nöbetin geleceğini öngörmüş olduğundan, küçük bir tencereden sıcak ve nemli bir bez çıkartıp onun yüzünü, boynunu, ellerini siliyor.

Shadow gevşiyor ve ondan hiç ummayacağım bir şey yapıyor, Marguerite odadan çıkmadan önce ona bakıyor ve şefkatle başını sallıyor hafifçe.

"Evet, onunla benim aramda bir bağ var," diyor, "Doğru, onu zorladım, sayısız kadını zorladığım gibi, genç Marcello belki sana

anlatmıştır. Gücümün yerinde olduğu zamandı. Sonra aramıza Stéphane'ın ölümü girdi. Stéphane'ı seviyordu, onunsa bundan haberi yoktu. Bir başkasını seviyordu Stéphane. Onu sevmeyen bir adamı. Daha doğrusu onu sevmeden seven birini. Bildik hikâye yani! Marguerite ile benim aramda bu bağ, Stéphane vardı. Stéphane'ın öldürülmesi, bunu kendince anladı. Evet, anladı. O sırada Stéphane her şeyi kaybetmiş bir adamdı, onun mükemmelliği bunda yatıyordu. Kaybedeceği bir tek hayatı kalmıştı, ama o buna hiç önem vermiyordu. Çılgın ve makul gözüpekliği bundan ileri geliyordu. Onu anlamak için, kaybedecek hiçbir şeyi olmayan bir adamın içine nüfuz etmem gerekti. Bu adam ne yapacaktı? Beni öldürmek için neyi göze alacaktı? Savaş erkânımın, SS taburumun ve kurduğum muhbir ağımın ortasında, beni öldürmek... Bunu tek başına yapmak istiyordu, günlerce kendimi onun yerine koymasaydım, onun gibi bir adamın neye kalkışabileceğini anlamaya uğraşmasaydım, başarırdı da. Sonunda onu durdurdum. Kendi ölümümü durdurdum, aslında ölmek işime gelirdi çünkü sonra olanlar zordu, tahmin ettiğimden daha da zor, tahmin etmiştim çünkü. Özgürüm, ilaçlarım var, intihar edebilirim, ama bu kadın, anladığı için, bana engel oluyor. Zira yaptığım şey, Stéphane'a yaşattığım şey, hayatın, insan her şeyini kaybetmiş bile olsa, en önemli şey olarak kalmaya devam ettiği. Onu buna ben zorladım, katili olan ben. Bu kadın için önemli olan, hayatın kutsal niteliği diye adlandırdığı şeyi dehşet verici yollardan Stéphane'a sonuna kadar kabul ettirmiş olmam. Bu yüzden bedenen ve sahip olduğu kadar –az buz değil– kafaca, var gücüyle bana müteşekkir. Sonucu dayanılır gibi değil. Eğer hayat bu denli önemliyse, ben de Stéphane gibi bunu kabul etmeliyim, bunu sonuna kadar, hayatın son dakikasına kadar kabul etmeyi Stéphane'a borçluyum. Bu bakımdan Marguerite benim koruyucu meleğim. Onun karşısında zayıflık gösteremem, bitmemişliğimi, tamama ermemişliğimi sonuna kadar yaşamalı ve sefaletimin dibinden hayatı selamlamalıyım. Marguerite son nefesime kadar bana rehberlik etmesi gereken kişidir. Onsuz çoktan ölmüş olurdum. 'Ne yazık!' demediğim anlar pek yok gibi.

"Senin ilk şiirlerinden birini buldum: *Ve yüreğiniz Habil'in kanını arzu ediyor hâlâ.* Senin adeta bana seslenen böyle bir şey tasavvur edebileceğini hiç ummazdım. Doğru, ben ve benim gibiler, Habil'in ebedi ve ezeli imgesini hem seviyor hem de ondan nefret ediyoruz ve kanına aç, kanma susamış haldeyiz. Günün birinde Tanrı var olacaksa, katil elleriyle, saplantılarıyla Kabil bu Tanrı'nın istikbalini ya da sonunu, O'na tapan Habil'den daha iyi şekillendirmez mi?

"Git şimdi, masanın üstünde duran şu mektubu al ve tekrar gel."

"Ne zaman?"

"Yarın."

"Yarın imkânsız."

"Yarın, mümkün, bu mektup kendisinden daha önemli biri tarafından işverenine hitaben yazıldı. Ben ölene kadar beni görmeye gelmekte serbestsin, kimse sana bir şey demeyecek. Yarın gene gel. Git hadi."

Marguerite kapıyı açıyor, beni öne doğru iten ve sürükleyen büyük bir soğuk hava dalgası hissediyorum. Müdür hapishane çıkışında beni bekliyor. "Yarın görüşürüz," diyor. Gözlüğünü hafifçe yukarı kaldırıyor, bana bakıyor: "Yüzünüz çok solgun, siz hiç iyi değilsiniz." Cevap vermiyorum. "Sizi bekleyen bir taksi var," diyor, "Sizi evinize götürecek ve yarın da almaya gelecek."

XII

HASTALARIMI kabul ettiğim küçük yazıhanedeyim. Dinliyorum, acıları, ıskalanmış eylemleri, boşa çıkan umutları dinliyorum. Rüyaları, yerinde saymaları, yapılan hamleleri dinliyorum. Bugün bir zincirin; uzun bir söz, sessizlik, arayış zincirinin bir halkası. Elimden geldiğincedinlemeye çalışıyorum ama ölüm güçlü bir mevcudiyet halinde içimde bulunduğundan onların ölüme dair, kendi kendilerini mahkûm etmeye dair sözlerini işitiyorum, bu sözler minör gamdaki bir sevgi ve umut temeli üstünden majör gamda yükseliyor. Şöyle düşünüyorum: Mutlu olmak iyi bir şey, doyuma ulaşmak iyi bir şey. Ama doyuma ulaşmak diye bir görev, mutlu olmak diye bir görev yok. Bunu neredeyse düşünmeden yüksek sesle söylüyorum ve bu sözün biraz etkili olduğunu hissediyorum.

Opéra'dan metroya biniyorum, hastaneye geç kalmamak için acele etmeliyim. Shadow gibi kaskatı bir bedenin içine hapsolmuş haldeyim şimdi. Bir beyefendi oldum, vaktiyle bana böyle olmam öğretildi. Takım elbise giymem, kravat takmam öğretildi, biraz direndim ama uzun süre değil. Mensubu olduğum toplumda ayakta kalmak, başarılı olmak için. Bu gerekiyordu. Çocuklarım vardı. Gerekli parayı kazanmak için bu gerekiyordu, ben de kazandım. Hayatta benden özellikle istenen şey buydu, para kazanmak.

Shadow bunu yapmadı. Ne aile, ne çocuk. Genç bir Beyaz Rus'un yoksulluğu; vaktiyle hekim olan, mesleğini tatbik edemediği bu ülkede bulabildiği her işte çalışan baba; evlere temizliğe gitmekten, giderek gülünesi hal alan umutları yüzünden sararıp

solmuş, kırışmış anne. Babanın bağırıp çağırması, dayak atması, dev gibi kuvvetli olmasına rağmen yalnızca görünüşteki gücünün, gerçekteki zayıflığının sonucu. Bu küçük Batı ülkesinde dünyanın işleyişini, dünyanın nasıl olduğunu anlamaktaki yetersizliğinin, adaletsizliğin sonucu. Kutsal Rusya'ya dönmeye dair saçma hayali. Babaya şiddetle karşı gelme, öfke, hiç belli etmese de onu hakir görme, bunun üzerine çocuğa, küçük oğlana gitgide daha çok vurmalar, ardı arkası kesilmeyen dayaklar. Dinmek bilmeyen gözyaşları, moraran göz, kırılan parmak, alnına yumruk yediği gün yere düşerken annesinin çaresiz ve histerik hıçkırıklarını duyması. Her şeye rağmen öğrenim görmesi, daima eski püskü, birilerinin verdiği, üstüne dar gelen, uzadıkça uzayan boyu yüzünden orasından burasından patlayan, yırtılan giysilerle. Baba çok içmeye ve çalıştığı işlerden kovulmaya başladığında, ufak tefek işler ve hırsızlıklar sayesinde kazanılan içler acısı parayla, okul harçlığını çıkarır. İçinde daima şu korku: Lazım olan birkaç kuruşu ya babası araklarsa ya da saçma bir acıma duygusuyla kendisi çıkarıp annesine verirse. Neticede o ikisi başlarının çaresine bakmaktaydılar, her altı ayda bir başka bir daireye taşınsalar da karınları tok sırtları pek, babaysa şüphesiz karanlık işler çevirerek, çocuk düşürterek ve muhbirlik yaparak içkisini bol bol içmekte. Daima bağırış çağırış, utanç ve baba dayağı, ta ki yalnızca karşı koymaktan, babanın ona vurmasına engel olmaktan vazgeçip, ilk defa babaya karşılık verip ona vurduğu güne kadar. Tek bir yumruk, sonra iki eliyle göğsünün ortasından itivermesiyle baba soluğu kesilip nefes nefese duvara çarpar. Yavaş yavaş kendini toparlayıp, demin yaptığı şey yüzünden olduğu yerde adeta taş kesilmiş oğlunun gözlerinin içine bakar. Babanın yüzünde tehditkâr bir ifade belirir, oğul, tıraşsız sakalının altından yüzünün katılaşıp karardığını görür. Aniden ondaki öldürme arzusunu görür, evet, o en güçlü olmadan babası onu öldürecek. Çok geç, çok geç diye bağırır tüm benliğini kaplayan bir kesinlik Shadow'un göğsünde ve kollarında. Mesafeyi korumaya lüzum yok, vurmaya lüzum yok, babanın ona savurmaya kalktığı yumruklara aldırmayıp çevik bir hareketle karşısına ge-

çer, göğüs göğse gelir. Baba kadar yapılı ama ondan yarım baş daha uzun, hiç içki içmedi. Babanın gücü, öfkeli olduğunda bile, kudurup köpürdüğünde bile soğukkanlılığını asla kaybetmemesinden gelmekte. Oğlu onu duvara sıkıştırdığında, duvara yaslanıp duvardan kuvvet alabilecek, böylece avantajlı duruma geçebilecekken, kendisininkinden çok daha soğuk bir kanla karşı karşıya olduğunu hisseder. Ve donma derecesinin çok üstündeki bu soğuğun öfkesini kabarttığını, gırtlağını sıktığını ve zihnini bulandırıp karıştırdığını hisseder. Duvardan aldığı olanca güçle oğlunu itebilir, iki koca yumruğunu art arda kaburgalarına indirebilir şüphesiz. Ama oğlun istediğinden başka bir şey istemek elinde değil artık, oğulsa bir kavga değil güç gösterisi istemekte. Ellerini babanın omuzlarına koyar ve onu diz çökmeye zorlamak için iter, sıkıştırır. O kadar. Baba hâlâ vuruşabilir, onu sıkıştıran o göğüsten, o karından, o bacaklardan, o dizlerden kurtulabilir. Yapamaz, soğuk tarafından ele geçirilmiş vaziyette, iki elini oğlun omuzlarına koyar ve onun yaptığını yapar. İkisinden biri diz çökmek zorunda, orası kesin artık. Ondan sonra, ondan sonra kafasını kessinler, kurşuna dizsinler, Rus usulü öldürsünler onu. Baba, bu güç gösterisinde, strateji olmaksızın, taktik, hile, herhangi bir maharet olmaksızın belki de yenileceğini bilir. Öfkeyi yardımına çağırır. Ama oğlunda öfke yok, vaktiyle umut diye adlandırılan şeyin içi oyulmuş, boşalmış, şevk kıracak kadar derin boşluğu var sadece. Öfke babayı kudurtur, onu yakar ama oğlun ellerinin giderek artan ağırlığını omuzlarından kaldırmaz. Shadow'layken ümit yok, sevgi yok, hiçbir şey yok, ayakta, abidevi, ezici güç var yalnızca. Güç ve hiçbir şeye olan inanç, zira bir şeye inanç ümidi varsayar. Oğul Shadow' un inancı, yalnızca bir çeşit çığlık, çığ, karşı konulmaz bir şekilde inen buzul. Bu da şu demek: Baba yok artık. Baba katli yok, babayı öldürmek yok, olan tek şey babanın, birkaç dakika mı yoksa bir saat mi sürdüğünü asla bilmeyeceği bu yüzleşmenin ortasında, gücünün, bilgisinin, kurnazlığının kendi bedeninden oğlununkine geçtiğini yavaş yavaş hissetmesi ve apansız çatırdayıp dizüstü çökmesi. Mat oldum, mat oldum diye geçirir aklından, kan beynine sıçrar ve boy-

lu boyunca hiçbir şeyin ayakları dibine yığılır, zira o esnada oğul çoktan arkasını dönmüş, uzaklaşmış ve tek bir bakış atmadan, tek kelime etmeden odadan çıkmıştır.

O andan itibaren baba yok artık. Yemek saati geldiğinde baba her zaman oturduğu yeri boş bırakır, Shadow içeri girdiğinde o yere değil başka yere oturur. Shadow eve geldiğinde, baba evden gider, önceleri ağzının içinde bir şeyler mırıldanarak sonra sayıklayarak. Ama Shadow onun yerini almaz ve asla ne annesine ne de erkek kardeşine emir verir. Shadow'un sessizliği ve kudreti o noktada başlar.

XIII

"STÉPHANE'IN GÖREVİ görevi beni bertaraf etmekti. Öyle kolay iş değil. Ya o ya ben, üstün gelen ben oldum. Sığınağa dönüştürülmüş bir evde kumanda merkezim vardı. Bir komşu çiftliğin samanlığından, belli bir açıdan üzerime ateş açılabilirdi. Kerata bunu fark etmişti, bizse buna ihtimal vermiyorduk ama kendini tepeden tırnağa yapraklarla kamufle ederek neredeyse görünmez bir şekilde oraya gelip de darbesini indirmeye hazırlandığında, bakışının ağırlığını hissettim üzerinde. Onun şafak vakti ağaçtan ağaca geçerek geldiğini gördük, çok hızlı ve hafifti, sadece bir tüfek vardı yanında.

"Samanlıkta, samanların yüklendiği bir açıklık vardı. Oradan geleceğini düşünüyorduk. Öyle de yaptı. Bulunduğu ağaçtan harika bir sıçrayış, kollarından destek alarak doğruldu ve kucağımıza düştü. Ağzından bir 'ah' bile çıkamadan bileklerine kelepçe vuruldu, adamlarım etrafını sardı. Ceplerini ve giysilerini ararken, gülmeye koyuldu ve şöyle dedi: 'Haftaya güzel başladık.'

"Gülüyorsun, tam onun söyleyeceği bir laf olduğunu anladın çünkü. Ben de güldüm, günlerden pazartesiydi ve o andan itibaren bunun kara bir pazartesi, yıkımın pazartesisi olacağını hissettim. Güç bendeydi, ben daha maharetli çıkmıştım, yakalanan oydu, ancak düşünce tarzıyla kendini ulaşılmaz kılıyordu. Evet, onu öldürebilir, ona işkence ettirebilirdim, o başına gelen felaketi ya da beceriksizliğini gülerek karşılamış kişi olacaktı daima; bu beceriksizliği başka feci şeylerin olabileceği bir zincirin başlangıcı olarak

görüyordu, ama bu feci şeyler kendisine saldıran güçlüye karşı kendini savunan zayıfın nihai üstünlüğünü yok edemezdi. Hezimetinde dışa vurduğu bu üstünlüğü hissettim. Adamlara onu sorgu odasına götürmelerini söyledim. İçeri girdiğimde, bir masaya sımsıkı bağlanmıştı, adamlarım beni beklemeden üstünde epey bir çalışmışlardı. Yüzü gözü kan içindeydi, hayli şaşkın bir ifadesi vardı. Onu böyle görünce, sorgu odasındaki adamlara kızdım ve onun önemli bir av olduğunu, ziyan olmasını göze alamayacağımızı söyledim. Yalnız kaldığımızda şöyle dedi: 'Dinleyin, beni kurşuna dizin, işkence etmeye hacet yok. Her şeyi söyleyeceğim.' İfadesi alındı, bayağı uzundu, ben kalmadım. İfadesini ertesi gün gördüm. Tam beklediğim gibiydi. Tek başına çalışmıştı. Gerçekleştirdiği çeşitli suikastları açık ve kesin bir dille tasvir ediyordu. Daha fazla bir şey bilmiyordu, emirler telsizle geliyordu, bağlantılarının bir adı yoktu, silahları ve patlayıcıları alması için bırakılan yerlerde kimseyle karşılaşmıyordu. Yüksek riskli suikastların gerektirdiği her türlü usul ve kaideye uymuştu, anlayacağın!

"Ona bizim hizmetimize geçmesini teklif ettim, en namusluları bile, zaman kazanma umuduyla, kabul ediyormuş gibi görünürler genellikle. O reddetti: 'Tek başıma çalışırım!' Dosyasında dağcı olduğunu görmüştüm. 'Dağcılık tek başına yapılmaz,' dedim ve bunun onun üzerinde etkili bir yol olacağını anladım. Sana tuhaf gelecek, Müttefikler Normandiya engelini aşıyor, Amerikalılar, İngilizler Fransa içlerine yayılıyor, Ruslar her yerde ilerliyorlardı ama ben artık bunlarla ilgilenmiyordum. Nazilerin bozguna uğrayacağı kesindi, bozgundan sonra eğer istersem şu ya da bu tarafa geçecek şekilde önlemlerimi almıştım. Hiçbir şeyin artık beni etkileyemeyeceğini düşünürken Stéphane'a ilgi duyuyor, acı alayını ve sakin neşesini bir yara gibi içimde hissediyordum.

"Shadow iki kişidir de ondan, bir yaşayan Shadow var, kötülüğü öğrenme yönünde uzun bir yol katettikten sonra artık hiçbir şey istemeyen ve olayla birlikte hareket eden Shadow. Bir de ona gücünü ama aynı zamanda öngörülemez karakterini veren öbür Shadow var. Bu öbürünün Stéphane'a ilgi duyduğunu saptamak zo-

rundayım, bu ilgisi onu neye dönüştürebileceğine yönelik değil, önüne bir soru, belki de bir bilmece koyan kişiye duyulan ilgi gibi.

"Stéphane'ın düştüğü tuzağı iyi hazırlamıştım, fakat şartlar bel bağlamış olduklarım değildi artık. Stéphane tebessümüyle, konuşmasındaki acı alayla, işkence görmesini önleyen uzun ifadesiyle ellerimi bomboş bıraktı. Kanuna göre, ölüme mahkûm edilme ve kurşuna dizilme hakkı vardı. Meçhul Kardeşlik'i oluşturan o bir avuç insanı belirleyen kanuna göre de öyle. Cinayet olarak adlandırılan eylemlerimde bu Kardeşlik'in üyelerine, sadece ve sadece onlara, daima adil davrandım. Bu adalet çoğu zaman ölüm oldu. Ancak işkence ettiğim, öldürdüğüm, ele verdiğim ve leke sürdüğüm kadar sık serbest bıraktım, bağışladım da. Çünkü bunu yapmak hoşuma gidiyordu yahut da şöyle diyelim, tek başıma karar vermekten hoşlanırım çünkü.

"Benim adaletime göre, Stéphane'ın şerefli ve hızlı bir şekilde ölmeye hakkı vardı. Ama bunu istiyor muydum? Stéphane'ın tebessüm etmesinden itibaren ondan nefret ediyordum ve ona olan ilgim nefretimle eşit ölçüde büyüyordu. Bu his veya bu hınç Stéphane adına ve kendi adıma beni korkuttu, zira gitgide bilinemez olan bir düşünce aklımdan çıkmıyordu. Bu noktada kendime adil davranabilirim, ben korkumdan asla korkmadım... Ya sen?"

Ben, korkumdan korktum. Sık sık. Hemen hemen daima. Cesaret olarak sahip olduğum şey, Shadow'un acımasız ışığı altında bugün gayet iyi anlıyorum ki, neredeyse her seferinde korkmaktan duyduğum korkuydu.

XIV

AUBERVILLIERS KALESİ durağına varmak, mavi ve beyaz metro hattının korunaklı bölgesini ve başımı koltuğun arkasına dayayıp gözlerimi kapatarak bir an bulduğum huzuru geride bırakmak üzereyim. Bu saatte istasyon neredeyse boş, merdivenin tepesinde bir kadın çiçek satıyor. Paule'e almak geçiyor aklımdan sonra taşımak dert olacak diye düşünüyorum. En iyisi hastanenin çiçekçisinden almak. Koridora, merdivene yöneliyor, sokakta karşıdan karşıya geçiyorum, otobüs durağındayım. Beklemenin sıkıntısı, bir otobüs geliyor ama 72 değil. Çantamdan gözlüğümü, kitabımı çıkarıyor, *Batı'da Ölümün Tarihi*'nden bir-iki sayfa okuyorum. Okumaya başlamadan şöyle bir göz atmış ve kendi kendime, "Yaşadığım şeyden bahsediyor," demiştim. Birinci denemeye başlıyorum: "Ehlileştirilmiş Ölüm". Ehlileştirilmiş! Daha o aşamaya gelmedim. Ayakta, omzumda çantam, rüzgârda ve arabaların gürültüsü içinde okumak zor. Olsun, dikkatimi henüz ham haldeki, etten kemikten ve kas dokusundan müteşekkil ölüme değil, Paule'ün ve benim içimdeki ölüme değil, yazılı haldeki ölüme yoğunlaştırarak şu dakikaları geçirmek, etkisini sıfırlamak lazım. Bir otobüs geliyor, dönüyor, niye? 72 numara, biniyorum. İçeride pek az yolcu var, oturuyor ve okuyorum. Birinci denemenin sonuna atlıyor ve şu satırları okuyorum: "17. yüzyılın sonunda tahammülsüzlük emareleri görülmeye başlasa da, bin yılı aşkın bir zaman boyunca yaşayanlar ve ölüler arasındaki o içli dışlılığa pekâlâ uyum sağlandığını kabul etmek gerekir." Birkaç satır daha atlıyorum: "Yaşayanlar

ölülere alışkanlık kesbettikleri kadar kendi ölümlerine de alışkanlık kesbetmişlerdi."

Bu yakınlığa alışabilir miyim, kendi ölümüme alışkanlık kesbedebilir miyim acaba diye düşünüyorum. Güzel soru, derdi Argile gülerek, cevap veremeyeceğim aşikâr olan bir sorunu her ortaya atışımda yaptığı gibi. Bir soru daha: Paule'ün hastalığının içimi bu denli sızlatması bundan mı? Cevap yok zira ben hiçbir şeye cevabı olmayanlardanım, belki iyi ki de öyle.

Shadow gibi artık babasız olmak. Bu durum benim için geçerli değil. Babam hâlâ içimde yaşıyor, annem fazlasıyla yaşıyor. Büyük erkek evlat hâlâ büyük harfle yazılıyor.

Başımı kaldırıp bakıyorum ve yüreğim sıkışıyor. Yanılmışım, ters yöne giden otobüse binmişim.

Ben, bastırılmış küfürler ve yoğun bir endişeyle güçbela otobüsten inen, aksi yöne giden hattın durağını arayan kişiyim. Yanlışının acı idrakiyle, 72 numaralı otobüsün gelmesini bekleyen, gelince de kendini zahmetle içine atan ve "Ehlileştirilmiş Ölüm" üzerine denemeyi okuyup bitirmeye karar veren kişiyim. Duraklar birbirini izliyor ama bu dış mahallede sanki hep aynı caddedesiniz, bazen biraz daha geniş, bazen biraz daha dar ama hep aynı cadde. Aynı iç karartıcı evler, ya da boyanmış beton cepheleri çabuk kirlenen evler, bar bar bağıran vitrinleriyle aynı mağazalar, aynı insan, araba, kamyon trafiği. Her şey akıyor, akıp gidiyor, nereye aktığı belli değil ve insanın aklına uçsuz bucaksız lağımlar geliyor, bütün bu faaliyet büyük ölçüde sonunda oraya ulaşacak, oradan da pisliğini daha ötelere taşıyacak.

Gökyüzü yağmur bulutlarıyla kaplı, bahar boyunca da böyleydi, aniden boşalan sağanak yağış altında acele ediyor, su birikintilerinin arasından çiçek ve gazete satan dükkâna kadar koşuyorum hatta. Bir demet çiçek ve *Le Monde* gazetesi alıyorum. Her şeyin sıkı sıkıya ölçülere ve kurallara bağlanmış ve alelade olduğu uzun koridorda yürüyorum. Sarı asansöre varıyorum. Elinde sigara tutan bir hanıma yol veriyorum. Bir hastabakıcı ona, sigara içmenin

yasak olduğunu söylüyor. Kadın sigarasını nereye nasıl söndürsün diye bakınıyor, ne yaptığını asla öğrenemeyeceğim zira asansör katta duruyor ve iniyorum. 108 numaralı kapıya geliyor, kapıdaki küçük camdan içeri bakıyor ve odada çok kişi olduğunu görünce şaşakalıyorum, ama yanlış yöne gitmem nedeniyle sandığımdan daha geç vardım hastaneye.

Paule oksijen maskesi takıyor hâlâ, bugün daha rahat nefes alıyor, biraz bitkin ama iyi görünüyor. Annesi sağında, çok sinirli görünen Mykha solunda. Yatağın yanında, Paule'ün sadece bir kere, evlendikleri gün gördüğüm babası duruyor. O zamanlar bir demir-çelik fabrikasında mühendisti. Artık emekli olmuş, kızını görmek için uzun yoldan gelmiş. Paule'ün annesi arada sırada ona bakıyor, ikisi boşanalı ve yeniden evleneli çok olmuş. Paule'ün babası ve Mykha ben içeri girdiğimde ayağa kalkıyorlar, bundan rahatsız oluyorum.

Paule'ün taburcu olması –yakında hastaneden çıkacağına inanıyor– ve ilerde oturacağı evin düzenlenmesiyle ilgili sohbete ben de katılıyorum. Başladığı yeni tedaviyle durumu gerçekten de iyiye gidiyor ve bugün daha formda görünüyor. Onu canlanmış, neredeyse şimdiden birtakım işlere kalkışmış gördüğümde, öleceğine ihtimal vermiyorum. Bu tabloda bir gölge var, o da Mykha'nın asabiliği. Arabistan'dan döndüğünden beri, işi aksadı, hastaneye uğraması, ilgilenmek zorunda olduğu çocuk, gün içinde çocuğu evlerinde misafir eden arkadaşlarına götürüp getirmek zorunda olması vaktini bölüyor, incecik dilimlere ayırıyor; bu dilimler arasındaysa, ne öngörebildiği ne de kabullenebildiği uzun araba yolculukları, trafik ışıkları, tıkanan trafik, devamlı gecikmeler var. Bu küçük odaya, ziyaretlere, iyimser sohbetlere azıcık bastırılmış bir sabırsızlık ve büyük bir şefkatle genelde iyi dayanıyor. Bugün, sinirlerinin laçka olduğunu hissediyorum. Evrak çantasını çıkarıyor, çalışmak istiyor belli ki, bunun imkânsız olduğunu anlıyor, gene de çantayı yeniden açıyor. Bir hesap yapmaya çalışıyor, iki yer haritasını karşılaştırıyor. Birden bir kâğıt parçası geçiyor eline, temizlikçi kadının makbuzu. Kadın daha sık geliyor ve Paule'ün ona söyle-

miş olduğundan daha pahalıya patlıyor. Paule kendi kazancıyla farkı kapatıyordu herhalde. Küçük sırrı ortaya çıktı, Paule sinirleniyor, Mykha da. Paule'ün nefes alıp verişi zorlaşıyor, annesi onun gövdesini dikleştiriyor, beden diliyle şöyle der gibi: Delirdiniz mi, onu heyecanlandırmayın. Paule'ün babası, dizlerinde evrak çantasıyla yere oturmuş ve ciddi bir kavgaya tutuşmaya hazır olan Mykha'ya bakıyor, sonra da bana. Aklımdan şunlar geçiyor: Müdahale etmeliyim, ben onun babasıyım. Paule'ün sitem kaldıracak gücü yok, epey alçak sesle: "Mykha, sırası değil," diyorum. Karanlık bir bakış fırlatıyor bana, anlamı: Ne zaman sırası ki! Fakat sustuğundan, evrak çantasını sinirle karıştırdığından, içinden çıkardığı belgelere bakar gibi yaptığından, kavganın önlendiğini düşünüyorum. Bunu bana, bir kere daha, zorunluluk yaptırdı. Aynı zorunluluk bana saate bakmamı ve kalkıp gitmeye, otobüse ve metroya binip işime vaktinde varmaya ucu ucuna zamanım olduğunu söylüyor. Paule gülümsüyor, hastalarımla yaptığım çalışmadan ona sık sık bahsettim. Mykha asansöre kadar bana eşlik ediyor. Deminki olaydan ona söz etmeli mi etmemeli mi, sabırlı olmasını söylemeli mi söylememeli mi? Asansörden çıkan Paule'ün bir kız arkadaşı beni kararsızlıktan kurtarıyor. Mykha onu öpüyor ve Paule'ün odasına götürüyor. 72 numaralı otobüsün durağına hızla giderken bulutların arasındaki bir ışık huzmesinin keyfine varıyorum.

Otobüse bindiğimde kendi kendime: Yarın gelmeyeceğim, gerçekten dinlenmem lazım, diyorum. *Le Monde*'un sayfalarını karıştırıyorum biraz ama metroya girip de Auber'de aktarma yapmam, hızlı banliyö trenine binmem, sonra Halles'de tekrar aktarma yapmam gerektiğini düşününce, gazetenin yeterli bir besin olmayacağını anlıyor ve *Batı'da Ölümün Tarihi*'ni yeniden elime alıyorum. Doğru dürüst okuyamıyor, satırları atlıyor, yarım yamalak anlıyorum. Halbuki başladığım bölüm beni ilgilendiren bir şeyden bahsediyor, artık konu ehlileştirilmiş ölüm değil, tarihin bir ânında ortaya çıkan, bir kırılma noktası oluşturan, kabul edilemez olarak hissedilen "senin ölümü". Yaşamakta olduğum.

Auber'e kadar olan durakları ezbere biliyorum ve benimle konuşan Shadow'u dinliyorum. İçinde yaşadığım, mümkün mertebe az yer kaplayarak içine süzüldüğüm uğultuda. Dünyamızın dışarıdan aşırı hareketli, içeridense depresif olan konuşmasında, Shadow'un sözleri sertliğiyle, sarih kararlılığıyla kendini iyice belli ediyor. Tıpkı Tanrı diye adlandırdığı şeyin dipsiz akıldışılığım bir cüppeyle örten rahibin sözlerinin iyiliğiyle, faziletli iyimserliğiyle kendini iyice belli ettiği gibi.

Shadow, rahip kadar sakin hareket ediyordu, mutlak kötümserliği öbürünün iyimserliğinin ters yüzüydü. Aslında Shadow oynuyordu, tıpkı Stéphane'ın dağcılıkla ve suikastlarla oynadığı gibi. Nazi denen büyük yırtıcı hayvanların ortasında tek başına oynayabiliyordu zira hiçbir şeye sahip değildi, ne ev, ne mal mülk, ne şöhret. Daima gölgedeydi, ne karısı vardı ne çocukları, ne uzun süreli metresleri ya da âşıkları. Metroda, acaba Shadow, Stéphane gibi oynarken, onun gibi gerçekten eğleniyor muydu diye geçiriyorum aklımdan. Stéphane eğleniyordu, orası kesin. Tehlikeyle, vücudunu enstrüman gibi kullanmakla, hiç şüphe yok ki suikastlarının kusursuz işleyişiyle eğleniyordu. Onda vatanseverlik, direniş ve eğlence vardı. Shadow eğlenebilir miydi? Bir eser inşa ediyordu, bir günah anıtı. Taş üstüne taş koyuyordu, benim sayfa üstüne sayfa eklediğim gibi. Bir eser meydana getirmek, arzunun, üretme arzusunun peşinden gitmektir. Shadow da benim gibi, ailemdekiler gibi bir üreticiydi. Onun babasıysa öyle değildi, o basbayağı bir maceracıydı, gitgide meşum bir hal alan bir hayata kıstırılmış ama bu hayatın içinde zalimce eğlenmeye başlamıştı şüphesiz. Shadow bir baba istememişti ama eylemler, olaylar ve hatta, içinde bulunduğu mücadelenin şart koşmasıyla, silahlar ve makineler üretmişti. Savaşın son aylarında, dağların altında muazzam büyüklükte yeraltı fabrikaları kurulmasına ön ayak olmuş, yeni silahlar yaratmak için biliminsanlarını bir araya toplamıştı. Fabrikalar kocaman doğurgan kadınlar değil midir bir nevi, Shadow da erkeğe özgü ezici gücüyle o üretici kocaman dişilerden biri değil mi? Zenginlik, yıkım,

yara, ölüm ve haksızlık üreticileri. Kendini biricik zanneden Shadow'un büyük tank ve top tacirlerinden farkı var mıydı sonuçta? Doğada açılan yaralar onların nasıl umurunda değilse, onun da değildi. Shadow kendini yerküremizdeki bir insan olarak, bir Dünyalı olarak görmüyordu. Metronun uğultusu içinde, acele etmekten ve yorgunluktan bitap düşmüş zihnimin içinde, Shadow'u konuşurken dinliyorum. Stéphane'ın ölümüne dair öğrenebileceğim her şey bu gerçek ya da hayali monolog mu olacak?

XV

"HAKKINDA verilecek hükmü beklerken," diyor Shadow içimde, "Stéphane'ı yalnız başına, tek bir pencerenin aydınlattığı yüksek tavanlı bir mahzene kapattırdım, pencereye ancak bir merdivenle erişilebilirdi. Yeni boyanmış duvarlar pürüzsüzdü ve pencereye erişmek imkânsız görünüyordu. Ne kadar imkânsız görünse de, Stéphane'a göre öyle değildi belki de. Pencerenin iki tarafına, mahzenden görülmeyen aynalar koyduruyorum. Aynaların yanma diktiğim gözcü, en ufak bir girişimde bulunulduğunda beni uyaracak.

"Yeraltı sığınağında tek tük tutsağımız var, önemli adamlar; Fransızlar, Belçikalılar, bir de Hitler'e karşı düzenlenen suikastın ardından Almanlar. Onları havalandırmaya çıkaracak kapalı bir avlu yok. Ormanın kenarındaki ulu ağaçların dibinde küçük bir alan açtık ve orada, bellerine yular bağlayıp, onları beygir gibi daire çizdirerek koşturuyoruz. Ortadaki bir nöbetçi bir eliyle yularları tutuyor, yavaşlayacak olurlarsa onları kırbaçlıyor. Dolap beygiri gibi döndükleri böyle iki tane saha var, başlarında silahlı SS'ler bekliyor. Tutsaklar yularla yürümeyi veya koşmayı başta reddediyorlar genellikle. Burada kabul etmek veya reddetmek diye bir şeyin söz konusu olmadığını hemen anlamalarını sağlıyoruz. Burada, en çıplak haliyle zaruret söz konusu. Ümidin olmadığı zaruret durumunda, beden ümit etmeyi sürdürür gene de. Yuların ucunda koşar, yürür, sürünür.

"Stéphane koşmayı reddetmiyor. Gücünü son derece tasarruflu kullanarak ve gayet yöntemli bir şekilde, yuların ucunda daire

çizerek koşuyor. Gözlerin üzerinde olmadığını zannettiği zaman, jimnastik veya yoga egzersizleri yapıyor ve kaslarının gevşekliğini muhafaza etmek için mahzenin bir ucundan öbürüne atlıyor. Gücünü ve esnekliğini korumak için, her zaman yaptığı gibi, idman yaptığı belli. 1944'ün bu haziran ayında Müttefiklerin ilerleyişine rağmen, çözüm bulması için ona zaman tanıyorum zira Stéphane kaçmayı başaramazsa işin ucunun ikinci adama, kimliği açığa çıkmaması gereken tırmanış ipinin öbür ucundaki yardımcısına dokunacağı saatin gelip çatacağını sezmiş bulunuyor.

"Nöbetçi, yuların ucundaki karabinayı direğe takacağı sırada yere düşürdüğü gün, Stéphane şüpheleniyor. Daire çizerek koşmaya devam ediyor, beline bağlı bu uzun ip yüzünden hiç kaçma şansı olmadığını biliyor. Tuzağı fark ettiğini ve tuzağa düşmediğini göstermek de istiyor. SS'ler hemen üzerine atılıyor ve hiçbir şey demeden onu kazığına bağlıyorlar. İyi bakılması gereken bir yarış atı gibi."

Opéra'ya varıyorum, yürüyen merdivenlerden ve tünellerden Auber'e doğru iniyorum. Boissy-Saint-Léger yönündeki perona çıkıyorum. İlk tren tıklım tıklım dolu, altıya yirmi var, en kötü saat. Buna binmeyip bir sonrakini bekliyorum. İkinci tren de bir o kadar dolu sayılır. Biniyorum, birazcık dua ediyorum, kimin için? Paule için, Stéphane için mi? Belki de Shadow için çünkü içimde en ısrarlı biçimde ölen o galiba.

Halles'de iniyor ve açık mavi duvarlardan turuncu duvarlara geçiyorum, Sceaux treninin rengi atmış eski vagonlarının geldiği yere. Gri tren gara giriyor, saate bakıyorum, 18:05. On dakika gecikeceğim. Hastaneden buraya gelmem bir buçuk saat sürdü, aktarmalar tahminimden daha çok vaktimi aldı. Bu gecikme hastalarımı huzursuz etmemiştir umarım. Çalışmaya koyulmalarından önce onları sakinleştirecek güçte hissetmiyorum kendimi. Buna cesaretim yok, öyle denir. Sanki cesaretimiz varmış, sanki cesarete sahipmişiz gibi, oysa cesaret hiç seçeneğimiz, hiç başka çaremiz kalmadığında ortaya çıkar.

Soufflot Sokağı'ndan yukarıya doğru yürüyorum, burayı severim, arkamda Luxembourg Bahçesi'nin yeşilliği uzanıyor, metronun ağzından çıkarken bu yeşilliğin arasında çiçek açmış rododendronları gördüm. Çok zor bir gündü, olaylar, sıkıntılar, küçük veya büyük acılar yumağının içinden güçlükle geçtiğim duygusuna kapıldım devamlı ve bu zor günde, bu bitkilerin rengi tıpkı çocukluğumdakiler gibi.

Dilimizdeki seslerin ahengine çok yabancı olan şu rododendron kelimesi, o zamanlar ağzımın içinde kopkoyu ve tepeden tırnağa çiçekli büyük bir gergedan biçimine bürünmüştü adeta. Rododendronlar zihnimde seslerden ve renklerden müteşekkil som bir kütle; bu som kütlenin içinde ayrıca ırmağın köprünün altından kayarcasına akışı, az ötede meyve bahçesini kucaklayarak dönemece girişi, payandaları ve döşemesinin kalasları siyaha boyanmış demir yaya köprüsünün altından geçişi, ardından iki ulu atkestanesinin altından, onların büyük sütunlar üstünde yükselen yeşil ve anaç kubbelerinin altından kaçışı da var. Papalık Romanı'nı uzun süre böyle canlandırdım gözümde; yeni biten otlar çayırlarda kururken, papanın orada ağaçları, ekinleri ve diz çökmüş ot kurutan kadınları takdis ettiğini görsem hiç şüphesiz şaşırmazdım.

Atölye çalışması bittikten sonra insan yutan devimin ağzına dalıyorum, bu akşamki dev, Luxembourg metro istasyonu. Demin içimi azıcık sevinçle dolduran rododendronlara bir daha bakmayı unuttum. Ben mutluluğu hakikaten seviyor muyum? Benimle aynı anda kompartımana giren siyahi bir üniversite öğrencisi, yanındaki arkadaşına, "Hayır, yok hayır!" diyor.

Soluk renkli istasyonun tavanı bakır kırmızısı, bana eski zamanların demirci ocaklarını, simyacıları ve hokus pokuslarında buldukları hakikatleri düşündürüyor. Gri tren beni Halles garına götürüyor. Bir yerlerde biri gümbür gümbür davul çalıyor. Dur durak bilmeyen, hiç düşmeyen, hep aynı yoğunlukta kalan bir müzik bu. Tıpkı eğer duyabilseydik kalbin aralıksız vuruşu, hayatımızı var

eden o denizinkine benzeyen sürgit tekrarlanışı gibi. Tren geliyor, baştaki vagonda oturacak yer bulma ihtimalim olduğunu biliyorum. Auber'de ise trene son vagondan binmek gerek. Evet, beş yıldır, haftada beş kere hızlı banliyö trenine ve metroya biniyorum; bu size bir tecrübe kazandırıyor, insanın içinde ince bir sızı gibi, ama aynı zamanda bir hayat kaynağı gibi taşıdığı bir yaşanmışlık yükü.

Benim geçmediğim koridorda tek başına, belki de sadece kendisi için çalan görünmez adamın tamtamının aralıksız ritmini içimde duyuyorum, vücudumun ritmini, hızlı banliyö treni ve metroda yaptığım sayısız yolculuğun gürültüsünü körüklüyor. Evet, haftada on iki ila on beş saatliğine bir yeraltı adamına dönüşüyorum, akşamları yorgun argın dönerken de, oturduğu sırada açlıktan gözü dönmüş birine. Algıladığım ve içinde onunla birlikte devindiğim bu hareket, ardında belki özgürlüğün ama daha muhtemeldir ki ölümün bulunduğu açık tavan penceresini elleriyle yoklayan, tartan Stéphane'ın bedeninin hareketi.

Stéphane duvarın bir köşesinde ayaklarından, öbür köşesinde ellerinden destek alarak kendini yukarı çekmek için birkaç girişimde bulunuyor. Çok yukarı çıkamıyor ve denemekten vazgeçiyor. Düşme riski büyük ve mahzen penceresinin yakınına kadar gelebilirse, düştüğü takdirde kafasını yere çarpma, en çok da kolunu ya da bacağını kırma tehlikesi var. İdman, zira idman şart, ancak görme ve dokunma duyularıyla mümkün. İki duvarı hissetmesi, gözleriyle uzun uzun bakması lazım. Sonra duvarları kendi içinde görmesi lazım. İçsel bir mahzende, inde, mağarada, duvarları elleriyle, ayaklarıyla, bütün kaslarıyla körlemesine katetmesi lazım; içindeki mahzen penceresi, hava deliği yavaş yavaş yegâne ışık haline geliyor ama aynı zamanda bir kargı gibi fırlattığı bedeniyle delip geçmesi gereken canavar, ejderha haline. Burada mesele içsel bir vücuda getirme, zihnin ve bedenin çok uzun sürecek bir mutasyonu. Stéphane'ınsa özgürlüğü ya da ölümü göze alacak çok az vakti var. Beklenecek olursa, Shadow'un bakışındaki dalgınlığı andıran

şey sizi çok karanlık bir çıkış yolunun beklediğinin habercisi, belki de karşı duramayacağınız bir çıkış yolunun. Ve Stéphane karşı duruyor, tıpkı Paule'ün ümit etmenin fazileti sayesinde karşı durduğu gibi.

Stéphane, Shadow'un ümidin zıddı olduğunu gayet iyi seziyor, o yüzden elini çabuk tutması, tek bir hareketle kurtulması lazım. Duvarı aşması, mahzen penceresine kadar çıkması, tek hamlede, oluşturup, içinde zaptedip, doğru zamanda serbest bırakılacak tek bir hamlede kendini pencereden dışarı fırlatması lazım. Stéphane bakışlarıyla duvarları yoklamasının faydasız, bütün öngörülerinin nafile olduğunu anlıyor. Yalnızca kendi içine bakması lazım, hep daha şiddetli, hep daha derinlemesine bakması; şayet hareket meydana çıkacaksa, bütünüyle açık ve dikkat kesilmiş bedeninden çıkacak. Şayet hiçbir şey olmazsa, eh işte o zaman Shadow ona dilediğini yapacak. Stéphane kendi iç dünyasına dalıyor, yani vakti geldiğinde yuların ucunda koşuyor, önüne konan yemeği yiyor, verilen suyu ya da kahveyi içiyor, ama hiçbir şey yapmıyor. Uzun ve sakin bir geceyi izleyen bir sabah, Stéphane beklemenin bile lüzumsuz olduğunu anlıyor. Yalnızca orada olması kâfi, iç gözleri iki tane değil artık, koca bir yıldız kümesi; karanlığa, yeryüzüne –kapkara, üretici ve belki de anaç yeryüzüne– dikilmiş bakışlardan oluşan bir kubbe. Böylece günler geçiyor, geceler. Stéphane mahzeni, köşe yapan iki duvarı ve mahzen penceresini kendi içinde görüyor, başka hiçbir şeye bakmıyor. Ansızın saat gelip çatıyor. Ot minderinden kalkıyor ve kendini eylemin tam kıyısında hissediyor, kımıltısızlıktan biraz uyuşmuş, biraz gergin. Hareket orada, hazır, üç adım koşuyor, ayaklarıyla, dizleriyle duvarın üstünde yükseliyor, engeli geçmek için Shadow'un olanca ağırlığını kaldırması gerektiğini hissediyor. Yay gibi gerilip mahzen penceresine doğru müthiş bir şekilde fırlıyor, yanlamasına geçerken derisinin soyulması onu durdurmuyor. Açıklıktan bir ok gibi geçiyor, fırlatılan bir kargı gibi ve ben, olaydan otuz altı yıl sonra, geçip gitmiş zamanla, hayali burcuma girmiş yeni aygıtlarla, şöyle düşünüyorum: bir füze gibi. Başını bir şeye çarpıyor, çarptığı şey

kırılıyor, masal mağarasının öbür yanındaki, ışığın öbür yanındaki otların arasına yığılırken alnından kan aktığını hissediyor. Shadow'un ve ona nişan almış bir askerin ayaklarının dibinde. Koşup gelen SS'lerin sesini duyuyor belli belirsiz.

Başının üzerinde bir aynaoyunu var. Aynalardan biri kırılmış, kan lekeleri var üstünde. Alnı çok acıyor, aynanın üstüne ve gözünün içine akan kendi kanı.

Bir rüyadaymış hissine kapılıyor, rüyada yapıldığı gibi dönüyor, sırtüstü uzanmış, acıya karşı savaşmak için çaba harcıyor. Tepesinde, bir adamın ya da hiç bilmediği garip bir hayvanın başını görüyor. Onun yüzünde ve etrafını saran üç askerin yüzlerinde aynı hayranlığı görüyor. Bunlar SS ama aynı zamanda sporcular, gençler. Demin başardığı şey olağanüstüydü. Stéphane ayağa kalkmayı isterdi ama yere çarpmanın şiddeti onu sersemletti, hiç gücü yok.

Tepesinde duran iri vücuda bakıyor, ortası kızıl, kara bir alevi çağrıştırıyor, onu tanıyor, Londra'nın devre dışı bırakmasını istediği adam bu. Shadow. Shadow o nihai anda orada olmayı nasıl başardı? Shadow hakikaten çok güçlü. Stéphane gülümseyerek ona bakıyor ve bir nevi hayranlıkla, "Yine siz!" diyor.

XVI

"EVET, o inanılmaz hüneri gösterdi; son derece pürüzsüz o duvardan yukarı çıkmayı ve oradan güç alıp kendini bir yay gibi salarak tavan penceresinden geçmeyi başardı. Aynalar sayesinde her hareketini izleyebiliyorduk. Bir-iki gün boyunca yemek, içmek, uyumak, dışkılamak ve biraz yoga yapmak dışında bir şey yapmadı. Sanki hiçbir şeyi gözlemlemiyor, hiçbir şey denemeye kalkışmıyordu. Bir nöbetçi devamlı aynaların yanındaydı, ben her an orada olamazdım. Üçüncü gün bir şey olacağını hissettim, eli kulağındaydı. Telefonla, teleksle ve motosikletli kuryelerle ilgilenmeyi yardımcıma bırakıp mahzen penceresine doğru koştum.

"Nöbetçinin yanında kımıldamadan duruyorum, ağırlığımın arttığını, sertleşip katılaştığımı ve gitgide yoğunlaştığımı hissediyorum, yeni dökülmüş betonun içinde sıkışıp kalmış gibiyim. Kımıldamaya devam eden tek şey gözlerim ve düşüncelerim. Öyle ağırım ki, tahammül edilemeyecek kadar ağır. Aynalarda, Stéphane'ın silkinip canlandığını, ayağa kalktığını, gerindiğini, safi gevşeyişten ibaret olsun diye hayatın getirdiği tüm kasılmaları zihninden ve bedeninden kovduğunu görüyorum. İç dünyasına dalıyor, elini şöyle bir oynatıyor, yok etmek için ağırlığımın üzerine çullanıyor. Ağırlığımı kullanıyor, benim iki duvarımdan, dik açımdan, sarplığımdan destek alıyor. Fırlıyor ve düz bir çizgi halinde değil, imkânsız bir eğri çizerek, muhteşem bir şekilde, çılgıncasına, fırlatılan bir kargı gibi, bir ok gibi mahzen penceresinden geçiyor. Yolunu buldu, benim zifiri ışığıma doğru atılma cüretini gösterdi, ha-

va deliğinin sağ tarafına sürtünüp yaralanıyor. Başıyla aynalardan birine çarpıp kırıyor. Geçiyor, geçti, kanlar içinde ayaklarımın dibine yığılıyor, hayranlıkla başında duran nöbetçilerin silahlarının namlusu altında yatıyor. Oradayım, bir an için onun güneşi, hedefi, özgürlüğüyüm. Bana bakıyor, yeniden kanlı canlı bir insana dönüşmekte olan bana ve ortak eylemimizle alay ediyor. Zafer mi hezimet mi? Her halükârda, ortak doğru kelime. Yarasından akan, görmesini engelleyen kanın altından gülümsüyor da. Kana bulanmış bir gülüşle gülüyor belki, 'Yine siz!' diyor. Bunun üzerine ben, Shadow, kimsenin ne dostluğunu, ne sevgisini isteyen ben, acıyla haykırıyorum. Ben de sıçrıyorum, çok yükseğe değil ama bu kadarı yeterli ve olanca ağırlığımla Stéphane'ın sağ kolunun üstüne düşüyorum, kolu kırılıyor. Stéphane bağırıyor, adamlarım öylesine dehşete kapılmış haldeler ki silahlarının namluları titriyor. İçimdeki kopuş baş edilemez hale geldi diye geçiriyorum aklımdan. Kendim hakkında bildiğimi sandığım şeyin bağrında açılan muazzam çatlağı görmemeyi, ona bakmamayı tercih ediyorum."

Bir hekim geliyor, Stéphane'ın kanını siliyor, yarasını sarıyor, kolunu alçıya alıyor. Kırıklar kötü, bir garip, ama madem tutsak kaçmaya kalktı... Ertesi gün savaş şûrası toplanıyor, yüksek rütbeli subaylar, iddianame, savunma, Alman ordusunun bozguna uğradığı bir sırada bütün bunlar amansızca yasal. Bütün bunlar, nişanlarını kuşanmış, çizmelerini giymiş, bombardıman altında ve felaketin kaygı verici idraki içinde geçirdikleri gecelerden dolayı yüzlerinin rengi atmış subayların yanında cereyan ediyor. Shadow'un yeraltı sığınağında beş subay ve bir buçuk saatlik bir duruşma. Odanın dibindeki Shadow suskun, yargıçların karşısındaysa alnı sargılı, sağ kolu askıda, sol kolu bir nöbetçiye kelepçelenmiş olan ve karar ânı hariç söylenenleri hiç dinlemeyen Stéphane var. Ölüme mahkûm edildiğini duyuyor ve sakince gülümsüyor. Yargıçlar şaşkın, Shadow'unsa hiçbir duygu belirtisi yok yüzünde. Yargıçlar kalkıp gitmekte acele ediyorlar, müttefik uçakları toplar ve makineli tüfeklerle yolları bombardımana tutmaya koyulmadan, gece-

nin karanlığından faydalanıp arabalarına ve görev yerlerine ulaşmak zorundalar. Stéphane hücresine götürülmüş, aynaları kaldırmışlar, duvara tırmanmasına ve hapisten çıkmasına hiç imkân yok artık.

"On gün, en fazla on beş gün içinde Müttefikler Ardennes'de olacak, biliyorum. Ondan önce, muhtemel bütün savunma noktalarına bakacaklardır. Yeraltı sığınağı çok iyi gizlenmiş, sağlam ama Amerikan uçakları sonunda yerini saptayacak, yerle bir edecekler. Stéphane'ın ölümünden önce üç günüm var, en fazla dört. Hücresine iniyorum, bir asker sandalye getiriyor. Sandalyeyi alıyor, duvara yaslıyor, oturuyor, siyah çizmeli uzun bacaklarımı öne uzatıyorum. Stéphane ot minderinde yatıyor, uyuyor, yerinden kımıldayıp da omzundan itibaren alçılı ve siyah bir bezle askıya alınmış koluna bastırdığında hafifçe inliyor bazen. Stéphane'ın yüzü kızarmış ve çökmüş, güçlükle nefes alıyor, ateşi olduğu belli."

Shadow ona gevşek bir dikkatle bakıyor. Gözlerini ona dikmiyor, bakışının ağırlığıyla üstüne çökmüyor, bir şey beklemiyor. Stéphane'ın nefesi biraz yavaşlıyor, gözkapaklarını oynatıyor, tavanı görüyor herhalde bulanık bir şekilde, ama daha iyi görmeye gerek duymuyor besbelli. Gözlerini tekrar kapatıyor. Dışarıda değil, kendi içinde gördüğü yabancı bir mevcudiyet hissediyor belki. İçindeki Shadow'un bu mevcudiyetinden hiç korkmuyor, hiç iğrenmiyor. Başını çeviriyor biraz ve ateşten ya da kolunun sancısından inleyerek Shadow'un bulunduğu yöne bakıyor. İki adamın bakışları karşılaşmıyor. Shadow, Stéphane'ın bulunduğu yöne bir çeşit kayıtsızlıkla bakıyor, Stéphane ise sağlam ve sarsılmaz bir şekilde duvarın önünde oturan Shadow'un yüksek siyah kütlesini dikkate almazlık etmiyor. Ancak tavana veya duvara nasıl bakıyorsa ona da öyle bakıyor. İki adam arasında hiçbir alışveriş yok ve bir süre sonra, başı hâlâ Shadow'un bulunduğu yöne hafifçe dönük olan Stéphane tekrar uykuya dalıyor. Shadow gözlerini kapadı. Sabretmesi kâfi, şimdiye kadar kimse Shadow'un sessiz mevcudiyetine konuşmadan ya da ölmeye kalkışmadan katlanamadı.

Stéphane konuşacak. Ne görünüşünde, ne de nefes alıp verişinde değişen bir şey olmadığından, onun da uyuyup uyumadığını bilemeyiz. Saatler sessizce akıp geçiyor, mahzen penceresinden giren ışık iyice külrengine dönüyor, kararıyor. İki SS cep fenerleriyle hücreye iniyorlar. İçlerinden biri, bir hastabakıcı, Stéphane'ın başını hafifçe kaldırıyor, ona bir ilaç veriyor, su içiriyor ve bir sidik kabına işetiyor. Öbürü, yere, Stéphane'ınkilerin tıpatıp aynısı bir ot minderle bir battaniye seriyor, Shadow çizmelerini çıkarıyor ve giysilerini sandalyenin üstüne koyuyor ama bunu yaptığını görmüyoruz. Her biri iki fenerin dar yarıçapında yer alan iki mahal arasında geniş bir gölgeli alan var. Askerlerden biri öbürünün yanına gidiyor, fenerini söndürüyor. Kapıyı kapatıyor. Ayak sesleri merdivende uzaklaşıyor. Tekrar uykuya dalmış ve arada sırada hafifçe inleyen Stéphane'ın biraz kesik kesik çıkan soluğu duyuluyor. Shadow, ot mindere Stéphane'ınkine paralel bir pozisyonda yatmış olmalı. İki paralel çizgi asla kesişmez diye öğrenmiştik. Shadow elbette ki gürültü etmeden uyuyordur, çok yüksek sesle nefes alıp verseydi kulaklarımızı tıkamamız gerekirdi, horlasaydı içinde bulunduğumuz efsane ormanı yıkılırdı.

XVII

HASTANEYE DOĞRU yola çıkıyorum, istasyonlar Aubervilliers'ye kadar tespih taneleri gibi sıralanıyorlar, ardından kuzeydoğu banliyösünün ısırıcı rüzgârında otobüse sığınıyorum. Durak, giriş kapısı, girip çıkan ambulanslar, su birikintileri, ellerinde plastik torbalarıyla kadınlar. Bütün bunları bir daha görmemeyi öyle isterdim ki, ama renkleri, kokuları ve kirli izleriyle gerçeklikle yüzleşmek zorundayım.

Paule yalnız, demek istediğim, koltuğunda dimdik oturan ve gözüme kocaman görünen annesiyle birlikte. Shadow geliyor aklıma, arkasında mühim biri duruyor, oturmuş vaziyette, başı çağları katetmek üzere yaratılmış. Bir yandan Paule ile konuşurken, sözlerin perdesinin ardında, bu varlığın kim olduğunu anlıyorum, Memnon'un dev heykeli bu, Mısır'da görmüştüm, Herodot veya başka biri onun doğan güneşe şarkı söylediğini yazmıştı. Anne şarkı söylemiyor ama mevcut, sözlerden önceki bu sessizliği yaratan da o, Paule'ün sözleri ve benimkiler bu sessizlikte sahneye çıkabiliyorlar.

Paule bana bir kız arkadaşından ve onun on dört yaşındaki kızıyla yaptığı münakaşalardan söz ediyor. Fikrimi soruyor. Kız arkadaşının kızından söz ederken aslında Win'i düşündüğünü, ikisinin kimi zaman sorunlu ilişkilerini düşündüğünü hissediyorum. Sonra bana savaş hakkında ve kendisinin bilmediği, benimse hayatımın merkezinde bulunan o dünya hakkında sorular yöneltiyor. Ona hangi hakikati sunmalı, birkaç olay var, gerisi için ben söz alı-

yorum, görmüş ve yaşamış olduklarımı anlatan ben. Acaba Tarih bu mu? Görebildikleri ve katlanabildikleri şeyi yaşamaya devam eden insanların çevresini sardığı, birkaç büyük, harap, devasa olay... Hastaneden nasıl döndüğümü pek hatırlamıyorum, bana bakan, bana sorular soran Paule'ün yüzü kalmış bir tek hafızamda, bir de arka planda Memnon'un dev heykeli, kudretli bir şekilde oturmuş, sessiz, güneşe şarkı söylüyor belki ama biz, bu fırtınalı günün zayıf ışığında onu işitemiyoruz.

Gün sona eriyor, kendimi Haussmann Bulvarı'nda bulurken hayatımın bu ânını şaşkınlık içinde yaşıyorum. Bir kalabalığın arasında yürüyorum, günlük turistik programlarını aşağı yukarı yerine getirmiş olarak otellerine dönen sayısız Japon var. Hızlı banliyö treni istasyonuna varıyorum, bildik bir canavarın ağzına girercesine yürüyen merdivenle aşağıya iniyorum.

Bundan iki gün sonra Paule kemoterapisine iyi dayandı, öncekilerden daha iyi, hasılı bir daha iyi var. Ama bu kadar zayıf düşmüşken hastaneden, Paris'ten, annesinden nasıl ayrılabilir, niyetlendiği üzere İsviçre'ye nasıl taşınabilir? Her yerde engeller görüyorum, bu engelleri gözümde büyütüyorum belki de. Koltuğunda oturan anne bunların hiçbirini düşünmüyor sanki, yalnızca anlık sorunların üstünde duruyor: Paule yemeğini yesin, uyusun, ilaçlarını alsın, acı çekmesin, paniğe kapılmasın. Bilgelik, hakikat, şimdiki zamanda hayat bu değil mi zaten?

Anne orada, tıpkı Shadow'un Stéphane'ın hücresinde oluşu gibi, her biri kendi duvarının dibinde. Gün doğduğunda, Shadow üstünü giyindi ve tek kelime etmeden, belki aklından tek bir düşünce geçirmeden Stéphane'a bakarak oturdu. Bu mevcudiyetin ağırlığını üstümde hissediyor ama buna teslim olmak istemiyorum, hastaneden ayrıldığımda *Le Monde*'u okuma gereğini duyuyorum, diğer görevler gibi bu da bir görev ve yaşadığım şartlar altında bununla mücadele etmektense itaat etmek daha az ağır geliyor bana. Ukalaca bir titizlikle okuyorum gazeteyi, hatta dikkatimi veremediğim bazı bölümleri baştan alıyorum. Rueil garına varıyorum, Ar-

gile gelmemiş, araba iki günlüğüne tamirhanede. Eve yayan dönüyorum, ezbere bildiğim ve genellikle severek yürüdüğüm bir yol bu ama bugün öyle yorgunum ki her adım zor geliyor. Park etmiş arabalarla dolu yol, kirli kâğıtların ve plastik nesnelerin hiç eksik olmadığı köprünün altındaki tünel midemi bulandırıyor. Seine kıyısındaki yapraklarla çevrili eski küçük kiliseyi uzaktan görmek hoşuma gider, ama yakından bakınca, gözlerinizin önüne serilen şey kasvetli bir boşluktan ibaret. Ne zaman içeri girsem, hemen yakındaki köprünün üstündeki arabaların gürültüsünden kulaklarım sağır olur. Bir ibadet ve tefekküre dalma mekânı olmaktan çıkmış artık. Chatou Parkı'nın sokaklarından birine giriyor, dairelere bölünmüş güzel bir evin önünden geçiyorum. Sonra evler veya villalar geliyor, her birinin küçük bir bahçesi, korkutucu görünümlü bir köpeği ve garajı var. Modern mutluluğun bu olduğunu düşünmeden edemiyorum, kansere davetiye çıkaran bir mutluluk. Eve dönüyor, erkenden yatıyorum. Argile hemen uykuya dalarken, beni uykusuzluğun beklediğini hissediyorum.

XVIII

HÜCREDEKİ Shadow ile Stéphane birbirlerine bu derece kayıtsızlar mı? Saatler geçiyor. Stéphane geçen her saatin kendisini ölüme yaklaştırdığını, onu kurşuna dizmek üzere yakında almaya geleceklerini biliyor. Gerçekten kaçma ihtimali olduğuna hiçbir zaman inanmadı. Şuradaki adam var bir de, dev bir heykele dönüşmekte ve onun havasına bürünmekte. Kolunun acısını duyuyor, sıçrayışından önce içinde gelişen o garip meleke yerinde hâlâ, hakikate, dışarıdaki değil kendi içindeki olanca hakikate bakabileceği yolunda bir imkân. Vaktiyle içinde yükselmiş olan o aşka bakıyor. Ümitsiz olan, ümitsiz olmayı isteyen o aşk, ayrı bir aşkın göstergesinden başka bir şey değildi. Muazzam bir uzam olduğunu seziyor belli belirsiz, "Işık olsun. Toprak ve su birbirinden ayrılsın," dendiği âna yakın bir uzam. O zamanlar kelimeler yok, hatta destancının, şairin, dipsiz derinliklerin ve göğün kurucusunun da kelimeleri yok, düşünceleri düşünenin de. Orada, ayrı aşk yok, aşk ve nefret arasında, arzu ve doyum arasında fark yok, hiçbir şey yok, hiçbir şey ve her şey. Bereket versin ki fırtınalı, ağır ama dondurucu olmayan bu uykusuz gecenin dibinde, kendimi Stéphane'ın yerine koyuyor ve bir romancı gibi, onun ne gördüğünü bildiğimi iddia ediyorum. Kalemimle, Stéphane'ın gördüğünü görüyorum, o belirsiz şeyleri, o birbirine karışmış güçleri, zamanın dışında, anlamın dışında ve onun, başka kelime bilmediğinden, aşk diye adlandırdığını. Tutku diye de adlandırabilirdi, zira bir yanığa, belki de yaraya sebep olan aynı kaynaktan, aynı nehirden, aynı okyanustan

çıkıyor ikisi de. Yaralıyorsa, yakıyorsa, her şeyi öylesine ağırlaştırıyorsa sonunda öldürecek olan Shadow'un aşkı, Stéphane'ın, bütünün küçük parçasının, almadığı ancak verdiği aşkın tıpatıp aynısı. Ama şimdi alan ve hiçbir şey veremeyen Stéphane; Shadow'un aşkı ise o yiyip yutan ateşe dönüşecek, ne karşılığı ne devası olacak bunun.

Shadow'u son ziyaretimde, bir taksi beni hapishaneye götürmek üzere Brüksel'den aldı. Taksinin ücreti ödenmiş, bahşiş bile, öyle dedi şoför, birini hapishaneye götürecek olması yüzünden dili tutulmuş gibiydi. Şimdilerde birbirine aykırı yapıların böldüğü ama hâlâ yüreğime dokunan aheste Brabant manzaralarının yanımdan akıp gidişini seyrederken o hiç ağzını açmıyor. Hapishanenin kapısından geçer geçmez, bir acelecilik havası sarıyor her yanımı. Beni kapıda karşılayan ve yukarıya kadar eşlik eden müdür müydü? Hatırlamıyorum. Yalnızca acele etmek gerektiğini hatırlıyorum. Neden? Hücreye girince nedenini anlıyorum. Shadow her zamanki gibi uzanmış yatıyor ama oksijen maskesinin altındaki yüzü neredeyse mosmor. Yanında, gümüş rengi büyük bir tüp var, tüpün biçimi tükenmez fani dölleyiciliğin imleri olan denizaltıyı veya füzeyi, sınır taşları tanrısı Terminus'u, cinsellik tanrısını andırıyor. Hayatımda gördüğüm ilk oksijen tüpü değil ama tüm bedenimin bakışıyla gördüğüm ilk tüp kesinlikle.

O sırada, yatağın öbür tarafında bulunan ve bekliyormuş gibi görünen bir hemşire, biraz solgun bir sarışın, kendinden emin bir hareketle Shadow'un kolunu sıyırıyor. İşini bilen ellerle ona iğne yapıp gidiyor. Marguerite içeri giriyor, Shadow gözlerini açıyor, kadın onun oksijen maskesini çıkartıyor ve çıkıyor. Ara kapının camından yüzünü görüyorum, gözleri Shadow'a dikili, müdahale etmeye hazır.

Shadow'un ağzından bir-iki ses çıkıyor önce, şarkı söylemek istercesine iki kalın nota. Sesini açmaya çalışıyor. Şöyle diyor: "Sen Batı'nın burjuva şatolarına ait bir adamsın. Sana bunu söylüyorum zira az vaktim kaldı, ben de şatolara ait bir adamdım, geç-

mişe ait bir adam, anıt mezarlara ait bir adam. Batı'ya geldiğimde bizim için şato filan kalmamıştı, yalnızca küçük harap daireler, neredeyse hep yağmur yağan kasvetli sokaklar. Kendime hayal şatoları inşa ettim, babamın attığı dayaklar yüzünden hayal zindanlarına döndüler. Derin mi derin bu zindanlara kendimi ne kadar kapatırsam kapatayım, dayakların, alayların, aşağılamaların ardı arkası kesilmedi. Ne ailemin birbiri ardına değiştirdiği dairelerde oturabildim, ne de eski zamanların fakir çocukları gibi sokakta oynayabildim. Öbür çocuklar beni görür görmez suratıma, 'Göt kafa! Göt kafa!' diye bağırırlardı. Ben de onları dövmek zorunda kalırdım. Üstümdeki kıyafetlerle, burjuva çocukları gibi parklarda ve küçük meydanlarda oynayamazdım. Çocukluğum 1914-18 savaşının hikâyeleriyle beslendi. Bir gün babam, bir arkadaşına Rus iç savaşından bahsederken, 'Güzel günlerdi, at üstündeydik, şu boktan siperler yoktu...' dedi. Zihnimde bir kapı açıldı. Bütün o hikâyeden, deliklerdeki sıçanların bütün o kavgalarından muazzam bir dışkı kokusunun yükseldiğini hissettim ve dünyayı olduğu haliyle tanıdım. Kıyasıya yemekte ve çıkarmakta olan bir dünya. İçsel şatoları, hayali şatoları ve zindanları onların olsundu. Ben, bağırsak şatosuna, bok şatosuna sahip olacaktım.

"Çocukluğum boyunca hep açtım ve bu ihtiyacın o zaruri boşaltma, dünyayı yemeğin amansız sonuçlarıyla kaplama gereğini, görevini içerdiğini gayet iyi anlıyordum. İçimde dışkısal imanın doğduğunu hissettim. Bunda şeytani hiçbir şey yoktu, ne kara ayin, ne Şabbat, yalnızca klozet, tuvalet kâğıdı, fosseptik çukuru veya lağım. Bir de kirletme arzusu, yiyeceğin alametlerini, sorunlarını, sonuçlarını gösterme arzusu.

"Nazilerde ilgimi çeken şey, bu dışkı kokusu ve rengiydi. Dünyayı dışkıyla kaplayacaklarını ve bu devasa gübre yığınından yeni ve şüphe götürmez bir ürün yaratacaklarını zannettim. Ama Hitler o çapta biri değildi, onun tek istediği, hayalini kurduğu sarışın Germen başmeleğin hâkimiyetini tesis etmek ve onun mavi gözlerini Speer'in tasarladığı neoklasik saraylarda koruma altına almaktı. Ben de o çapta değilim, zira, aslında, bok şatosunun zafe-

rine asla heves etmedim. Yalnızca kabul edilip tanınmasını istedim. Belki bir tek makineler, bağırsaklarını bir daha hiç tutamayacağı kadar güçlü bir dehşet uyandırabilir insanda. Cesareti kalmayasıya, haysiyeti kalmayasıya, yalnızca şiddetin sonu. Bu hayale ve bu mutlak hiçliğe hürmetim var. Benim Rus olduğumu unutma, Stalin için çarpışamazdım ama Rusya'nın yenik düşmesini istemiyordum. Bunun için de, Hitler'i ve çetesini, özellikle generallerini korkunun ve karşılıklı güvensizliğin dışkısal alametleriyle damgaladım yavaş yavaş. Onlardan sakınmasını ve nihayetinde onları kendi kararlarına sımsıkı bağlı hale getirmesini Hitler'e öğreten bendim, böylece bozgun üstüne bozguna uğradılar.

"Generalleri beni Rus diye çağırırlardı, kalkıp yanlarına gittiğim zaman üç buçuk atarlardı. Çalışma odalarına girer ve tek kelime etmezdim. Beni soru yağmuruna tutar, kendilerine hâkim olamaz hale gelirlerdi, o zaman anlamı pek açık olmayan bir laf ederdim, anlamak için çaresizce çırpınırlardı. Sonra tuvalete koşarlardı, evet, genelkurmay karargâhlarına yerleştirmiş oldukları Alman uygarlığının antiseptik kokulu güzel WC'lerine. Ben orada durur beklerdim, çekilen sifonların sesini duyardım, geri gelişlerini seyrederdim. Bu şekilde bana, henüz tahmin bile etmediğim ne sırlar verdiler, şerefli bir çıkış yolu olarak intihar etsek mi ya da sıkça bombalanan bir yoldan geçsek mi diye ne çok önerdiler, halbuki ben onları selamlamaktan, çalışma odalarında oturup beklemekten başka bir şey yapmamıştım. Bağırsaklarından çıkanları bana borçluydular. Benim beklediğim ve elde ettiğim de buydu. Dehşetle hüküm sürmek, bağırsaklara hükmetmektir.

"Stéphane'ın suikastlarına kafa yormaya başladığımda beni çarpan şey, tertiplerinin şahane sadeliği olmuştu. Büyük işlerde tek başına çalışıyor, azami risk alıyordu, ya başaracak ya da kendini öldürtecekti. Yavaş yavaş edindiğim, birinin beni gözleyip gözlemediğini hissetme yeteneği sayesinde tutsak ettim onu. Onu yakaladığımda, üstünde hiçbir etkim olmadığını gördüm zira hiçbir sırrı yoktu. Söyleyebileceği her şeyi kabul etmiş ve askeri mahkeme önünde imzalamıştı. Ona itiraf ettirecek hiçbir şey yoktu, ba-

ğırsaklarını harekete geçirmeye yol açacak hiçbir şey. Kaçma girişiminden sonra, istediğim kadar karşısında oturup ağzımı açmadan bekleyeyim, benimle konuşma ihtiyacını zerre kadar duymadi. Nihayetinde ve her zamanki uygulamamın tersine, onu sorguya çektiğimde, 'Her şeyi anlattım,' diye cevap verdi. Doğruydu, sen bir yerlerde yeraltı direniş hareketindeydin, babası ölmüştü. Üstünde baskı kurmanın hiç yolu yoktu.

"Dosyasını yeniden elime aldım, bir şeyler gözümden kaçmış olmalı diye düşündüm. Dikkatle yeniden okudum. Suikastlarında başarılı olması için, olağanüstü fiziksel nitelikler gerekmişti Stéphane'a. Tanınmış bir dağcı, iyi bir uzun mesafe koşucusu, gayet başarılı sonuçlar elde edebilen bir atlayıcı olduğu, dövüş sanatlarıyla uğraşmış olduğu belirtilmişti. O sayfanın alt kısmında gözümden kaçmış olan kısa bir cümle vardı: Yüzme bilmiyor. Onun gibi bir adam için bana garip gelmişti bu.

"Tekrar hücresine indim ve yüzme bilip bilmediğini sordum. 'Hayır, sudan korkuyorum.'

"'Korkuyor musun?..'

"'Üşüyorum, titriyorum, felç oluyorum.'

"Onu dinlerken, korktuğu şeyin ne olduğunu sormak gelmiyordu insanın içinden. Böyleydi. Stéphane hiçbir sırra sahip olmamayı becermişti. Üstünde etkili olmanın yolunu bulacağınız hiçbir şeyi yoktu. Gizli poliste çalışmaktan gelen eski bir refleksle, 'Neden korkuyorsun?' sorusunu yönelttim. Cevap vermesini beklemiyordum, ama verdi: 'Ben sevilmedim.' Şaşkına dönmüştüm. Evet, asla şaşırmayan ben, hayretler içinde kalmıştım. Stéphane'ın annesi o iki yaşındayken ölmüş. Sert bir adam olan babası büyütmüş onu, madenciymiş, tek bildiği de maden ocağı ve cumartesileri içmekmiş. Bu bir sınavdı. Kör ahlakın yüzünden onun seni sevdiğini, senin de onu sevdiğini görmeyişin de başka bir sınavdı. Aşkını dile getiremedi. Ben onun yanındayken, nefretimin onu nasıl sevdiğini de hissedemedi. Kendi içine bakıyordu, ölümün yaklaştığını görüyor ama aynı şekilde yaklaşan aşkı görmüyordu. Anlaşılmaz ve tahammül edilemez körlük. Ona yaklaştım, başını elleri-

min arasına aldım ve ona baktım. Karşı koymadı ve bir müddet göz göze kaldık, suretimi görüyordu, bir dinlenme ânındaki ifadesiz, korkusuz, mutluluktan azade heykelimi görüyordu, ben de onunkini görüyordum, o güzel hatlarını, zamanın açtığı yaraları, işkence yaralarını, aynanın sebep olduğu yaraları; alnının sağ lobunda, gözünün yakınında yarı yarıya kapanmış yarayı ve büyük morumsu bereyi. Korkusu, iğrenmesi, nefreti, aşkı yoktu. Onun ölümsüz heykelini görüyordum, o da benimkini görüyordu, dehşetin ve zalim gücün bağırsak şatosundan çıkmış olan heykelimi. Gözleriyle gülümsedi, dudaklarında varla yok arası bir tebessümle. Azıcık kendisiyle dalga geçen ve kendini olduğu gibi kabul eden bir tebessüm. Ben de gülümsemekten kendimi alamadım. Onun gibi gülümseyebilmeyi ve kendimle, bağırsak şatolarımla dalga geçmeyi istedim. Onun şatolara ihtiyacı yoktu. O, madenlere inmiş, dağlara çıkmıştı ve ikisinin arasında yaşamış olduğu yerde, sudan korkuyordu. Bu korkunun anlamını bulmaya çalışıyordum, tebessümü bu soruyu sulandırıyor, boşunalığını ortaya çıkarıyordu. Benim tebessümüm, her zamanki gibi, taştan bir tebessümdü, neşem taştan bir neşeydi. Elimi kolumu bağlayan bu kesafet içinde Stéphane'a bakıyor ve kendi deliliğimden duyduğum korkunun onda hiç olmadığını fark ediyordum. Tebessümü soldu, ben de tebessümümü silmeye çalıştım ama taştan bir tebessüm öyle hemen silinip kaybolmuyor.

"Mutluydum, belki, bu yeni durumun yavaş yavaş bilincine varıyordum, Stéphane ise bazen yüzünü acıyla buruşturmasına neden olan koluna rağmen sakindi, mutluydu o da. Şüphesiz ömrümde ilk defa, bir insan benimle olmaktan mutluydu ve bana bakarken bağırsakları rahattı.

"Benim öyle hop diye Shadow haline geldiğimi zannetme. Senin de bildiğin gibi feci bir çocukluk yaşadım, ama aşkın polis, yalnız derebeyi, 'kendi başına eğlenen gerçek kahraman' olmak için katı bir disiplin, bir yol gerekiyordu bana. Bir gün, bir Alman bilginin kitabı geçti elime, Zen sanatınagöre yay kullanmakla ilgili Japonya'daki deneyimlerini anlatıyordu. Öğrenmem gereken

buydu: Hedefe kendi içinde bakarak yayı çekmek. İlk başarılı atışını yapmak Alman'ın dört yılını almış. Bunun için ne kadar zaman gerekiyorsa sarf etmeye hazırdım. Üstadı buldum, onun disiplinine tabi oldum, daha ilk karşılaşmamızdan itibaren duyduğu gizli tiksintiye rağmen bana her şeyi öğretti. Hem, tiksintisi uzun sürmedi. Bana şöyle dedi: 'Tercih ettiğini tercih etmediğine tercih etmek, zihnin hastalığıdır.' Bu sözüyle bana aslolanı öğrettiğini sezdim, anlamak vaktimi aldı. Birkaç ay sonra, öğrencilerinin en iyisiydim. Bana şöyle dedi: 'X –bana böyle seslenirdi–, senden önce kimsede görmediğim kadar nefrete yatkınsın. Nefret, sevgiden daha hızlıymış gibi görünür, önemli olan çabuk ya da yavaş yol almak değil, kendi yürüme tarzına uygun olarak yol almaktır, seninki hızlı.'

"Sadece kendi içimde baktığım bir hedefi ilk defa vurduğumda, saygıyla eğildi ve şöyle dedi: 'Bir şey yayı çekti.' O zaman ne mutluluk duydum ne de gurur, yalnızca olmak istediğim yere yaklaştığımı hissettim. İlk yılın sonunda, hangi pozisyonda olursam olayım, artık kendi içimde bakmadan hedefi vurabiliyordum. Öbür öğrencilerin hepsi benden çekinip korkuyorlardı, hepsinin bağırsakları bana tabiydi, üstadınkiler hariç. Bana şöyle dedi: 'Beni öldürmeyi arzu ediyorsan, öldür, sen çok insan öldürmek için, insanlara kendi alçaklıklarını göstermek için yaratılmışsın. Ancak, her şey her zaman mükemmeldir.'

"Onu ne öldürmeyi arzu ediyordum, ne de kirletmeyi, onu sevmiyordum da. Ona hayrandım ve hayranlık büyük bir güçtür.

"Bana şöyle dedi: 'İstiyorsan ücretimi öde, evimi terk et ve yapacaklarını yapman gereken yere git.'

"Neyim varsa gidip aldım, ona verdim ve derhal oradan ayrıldım. Bir saat daha kalsaydım, belki onu öldürürdüm zira oldum olası izlerimi silmek için yakıcı bir arzu duymuşumdur. Yolda, onun öğrencilerinden birine rastladım, zengin bir adamdı, bana çok para vermesini söyledim. Tek kelime etmeden beni evine götürdü ve evinde neyi var neyi yok bana verdi. Çok büyük bir meblağdı. Bir şey sona ermişti ve bu sonun altına imzamı atmak istiyordum. Bu-

nu hissetti. Gidip karısını ve oğlunu buldu ve onlarla birlikte kaçtı. Evini ateşe verdim ve Avrupa'ya döndüm.

"O zamandan beri hiç yay kullanmadım, ölümü işime gelecek bir insan üzerinde düşüncelerimi her yoğunlaştırdığımda, kendi içimde onun ölümüne bakarım ve bu hedefi vurabileceğimi bilirim."

Birden, dayanamaz oluyorum. İçimde daha ilerisini okumak istemiyorum. Hem sıcak uykusuzluk dondurucu bir uykusuzluk halini aldı. Üşüyorum. Stéphane'ın ölümünü daha fazla düşünemem. Bu acıyı gizlemek, yarına, daha sonraya ertelemek gerek. Uyumak için bir ilaç alıyorum. Banyoya gidip sıcak su torbasını dolduruyorum. Böbreklerimin altına yerleştiriyorum, uykuya dalacağımı hissediyorum, Stéphane ve Paule uykumda hâlâ yaşıyorlar.

Yaşadığım, daha da yaşayacağım bütün ölümlerin bana maliyetini azaltabilsem keşke. Yapamam, bu zamanda, bu dünyadayım, başkası yok.

XIX

METRODA, bir kadın hastamın geçenlerde anlattığı bir rüyayla meşgul aklım. Kendisi hapishanede, kocası da yan hücredeymiş. Hastam pencereden çıkabilirmiş, ama kocasının omuzları çok geniş olduğundan kendi penceresinden çıkamazmış. Bu rüya, dün gece gördüğüm rüyayı yeniden aklıma getirdi; yollar, asma köprüler, tüneller inşa ediliyordu. Bunda hastalarımın dünyasını, benliğin dağılmış unsurlarını bir araya getirmek için harcadıkları çabaları gördüm.

Hastaneye varıyorum, yine su birikintileri var, bugün açık gökyüzü parçaları yansıyor içlerinde. Parçalar, ancak buna vakıf olabiliriz, dünya ve rüyalarımız geceleyin girdiğimiz yörüngelerin açığa çıkardığı parçaları verir bize sadece, bunlardan geriye meçhul ellerin veya pençelerin lekelediği karanlık izler kalır.

Paule, Mykha gelecek diye kendine çekidüzen verdi, ama Mykha telefon edip ancak saat yedide gelebileceğini söyledi. Her şeye baştan başlaması gerekecek. Yeni bir peruk ısmarlamış, iki gün sonra geçecek eline. Dimdik oturmuş olan annesi ona devamlı su içiriyor ve dudaklarını ıslatıyor zira Paule ağzının içinin ağrımasından yakınıyor. Konuşuyoruz, ama sözlerimizin gerisinde anneyle kız arasındaki gizli diyalog var. Kız, ağzının içindeki ne olduğu belirsiz bu ağrıdan endişe duyuyor, Mykha'nın toplantısı çıktığı için üzgün de. İçindeki bir şey şöyle demeyi isterdi: Ben bu haldeyken Mykha günlerini toplantılarda harcamamalı, hep burada olmalı. Anneyse her davranışıyla, yaptığı her şeyle aynı şeyi

tekrarlıyor: Endişelenme, kocanın işine ara vermesi için sebep yok. Her şey öngörüldüğü gibi gelişiyor, her şey normal. Paniğe kapılma. Öyle güçlü bir düşünce ki bu, ben de buna inanmak zorundayım. Paule'ün yüzüne, çarşafların altında her gün biraz daha küçülen şekline bakıyorum ve ölümü görüyorum, ama ümit ya da ümit iradesi o kadar güçlü ki durumunun iyiye gidişinin küçük işaretlerini görmek zorundayım, daha rahat konuşuyor, artık nefesi tıkanmıyor...

O iki saat boyunca Paule ile aramda, onun açısından biraz evlatça, benim açımdan biraz babaca bir şeyler geçiyor. Ben onun biraz daha çok babası oluyorum, o benim biraz daha çok kızım oluyor. Kadim bir aile esası üzerinde konuşuyoruz. Aramızda eski zamanlara özgü, ailelerin olduğu, insanın hayatta sert bir darbe yediğinde ancak ailesine güvenebildiği zamanlara özgü bir yumuşaklık var. Fakat bu yumuşaklığın hatırası, hastaneye yattığından beri aramızda geçen muhabbetlerin en uzunu olan bu muhabbette söylediğimiz sözler, bedenimde ve zihnimde aralıksız hüküm süren gürültüde silinip gidiyorlar. Karşılaşan iki trenin gürültüsü, annenin ümidinin gürültüsü ile ölümün gürültüsü. Hastaneden içim parçalanmış bir halde çıkıyorum. Otobüs, iki kere metro değiştirme. Daha çocukken, ben de herkes gibi Parmak Çocuk'un zaferine sevinir ama esasında inanmazdım. Tuhaftır, bu konuda ne ağabeyimle konuşmuştum ne de kuzenlerimle. Bu mutlu son hepimizin işine geliyordu, başka şeyler düşünmemize imkân tanıyordu, ama koca bir öğleden sonrayı Paule'ün odasında geçirince, zaferi insan yutan devin kazanacağını bilmekten alamıyorsunuz kendinizi. Dimdik sırtı, devamlı kızının yüzüne diktiği bakışlarıyla anne, Parmak Çocuk'un zekâsıyla, onun cesaretiyle veriyor mücadelesini. "Pes, teslim oluyorum," diye bağırmayacak asla. Ama insan yutan dev gene de lokmasını yutacak, farkına bile varmadan.

Eskiden, kaybolmamak için beyaz çakıl taşlarıyla yazmak gerektiğini düşünürdüm. Bugün azıcık ekmek kırıntısının yeterli olduğunu ve ormanda bırakılmış karışık izlerden, geriye kalan azıcık ışıktan yararlanarak karanlıkta ilerlenmesi gerektiğini anlıyo-

rum ve bugün olduğu gibi, insan yutan devin evinin lambasını görürsem seviniyorum ziraönümdeki sayfayı aydınlatıyor, bu sayfada yazıların en içtenini ve özelini ortaya çıkarmayı başaracağım belki de, peşimizdeki büyük yırtıcılara ilişkin yazıyı.

Ertesi gün Paule'ü ziyarete arabayla gidiyoruz. Çevre yolundaki bütün kapıları tespih çeker gibi bir bir saydım. Asma bahçeleri olmayan betondan bir Babil'in surları. Yolumun üstündeki yegâne yeşillik adacığı küçük bir mezarlık, ama ona bakamam, olanca dikkatimi dört bir yanımı kaplayan araba seline vermiş durumdayım. Hastanede, Paule'ün yüzü dünkü kadar şiş değil, annesi onun daha iyi göründüğünü belirtiyor, sahiden öyle. Dün görüştüğü profesör durumdan memnunmuş. Yeni ilaç onu daha bir güçlendirdi, bir fizyoterapist gelip birtakım egzersizler yaptırdı ve birkaç dakikalığına ayağa kaldırdı. Yeniden bir güven geldi Paule'e ama yan etkiler de var, dün ağzının içinde hissettiği ağrılar afta dönüşmüş, bu da her yudum çayı veya suyu ya da her lokma yiyeceği azap haline getiriyor. Üzgün gözlerle bana bakıyor ve şöyle diyor: "Aynada dişetlerime baktım, tespih taneleri gibi dizilmişler." Ben çevre yolundaki kapıları ya da metro istasyonlarını nasıl tespih çeker gibi sayıyorsam –Paule'ü düşünme tarzım bu herhalde–, o da dişetlerine tespih taneleri gibi dizilmiş aftları saymış.

Win iki gün sonra İngiltere'ye gidecek. Paule ona eksiksiz bir bavul hazırlamak için Mykha'yla beraber gerekli her şeyin tam bir listesini çıkarmak istiyor. Mykha surat asıyor, bunlara gerek olmadığını söylüyor. Saat beşte büyük mağazalara gidip alışveriş yapmaya ve Paule yerlerini hatırlamazken evin içinde giysi veya eşya aramaya da istekli değil. Anası şu haldeyken çocuğu İngiltere'ye yollamanın delilik olduğunu biliyorum. Mykha ve Paule'ün annesinin de aynı şeyi düşündüğünü biliyorum, ama hepimiz ümidin mantığına kısılıp kaldık. Eğer çocuk gitmezse, annesi söylendiğinden daha kötü durumda demektir, on beş gün, bir ay içinde hastaneden çıkacağı doğru değil demektir. Lozan yakınlarında kiraladıkları eve taşınabileceği doğru değil demektir. Sonunda Mykha, Pa-

ule'ün giysilerinin, ısmarlamış olduğu mobilyaların faturalarının, onun kendisine söylediğinden daha yüksek olduğunu çıkarıyor ağzından. O küçük kadınca dünyasının yıkıldığını görüyorum. Bu durumdan önce, Paule küçük yalanlarını maskeliyordu, şimdi her şey ortaya çıkıyor ve Mykha bir yığın gizli saklı şeyin ağma düşmüş gibi hissediyor kendini. Paule'ün gözlerinden yaşlar fışkırdığını görüyorum. Müdahale edebilecek tek kişi benim. Şöyle diyorum: "Boş ver Mykha, bunlar o kadar önemli değil. Onu yorma."

"Faturaları sen ödemiyorsun tabii."

Evrak çantasını alıyor ve pazartesi günü katılacağı toplantıya hazırlanmak için planlarım ve haritalarını çıkarmaya koyuluyor. Arada sırada, başını kaldırıp ağlamayı kesmiş olan Paule'e bakıyor. Şöyle der gibi: Evet, gidip alışveriş yapacağım, o lüzumsuz şeylerin hepsini alacağım, arabayı park etmek için yer arayacak olan siz değilsiniz, mağazalarda sürünecek olan, istediği şey gerçekten o mu değil mi bilmeden şunu bunu seçecek olan siz değilsiniz nasılsa. Argile, Paule ve annesiyle alçak sesle konuşmaya başlıyor. Oğlumun bana söyledikleri üzerine düşünüyorum. Zira faturaları benim ödemediğim doğru. Ödeyebilecek olan ben değilim. Hayatım büyük başarısızlıklarla kesintiye uğradı. Yirmi beş yıl arayla iki kere beşkuruşsuz kaldım. Belimi birazcık doğrulttum, o kadar. Şüphesiz onun gözünde güçsüz bir babayım, pek az okuru olan kitaplar yazan bir baba, buna niye bunca vakit ve çaba harcadığımı merak ediyor olmalı. Ben parasız babayım. Olamaz mı? Ama özü gereği, baba yardım edebilendir. Parayla yardım edebilen. Bu üzücü anda, bir elin elimi tutmaya çalıştığını hissediyorum, buz kesmişe benzeyen ve benim ellerimin arasında ısınmak isteyen bir elin. Paule'ün elini ellerimin arasına alıyorum, sözcükler yok. Başı öbür yana dönük olan Paule, kadınlar arasındaki sohbete katılıyor, konuşulanları işitmeye çalışmıyorum. İki elimin arasına kendini bırakmış bu el bana bugüne kadar tutmuş olduğum ve yaşama tarzımı çoğu zaman aydınlatmış, kekreliğini yumuşatmış olan bütün küçük çocuk ellerini hatırlatıyor, onların güvenen, mutlu ellerini. Şu var ki ben parasız olan adamım, yaşla kırılgan-

laşmış ama elleri hâlâ ısıtabilen adam. Hâlâ birazcık. Şu var ki, ortak elemimizde, her ikimizin güçsüzlüğünün ortak mahcubiyetinde, Paule elimi tuttu. Üç elimizin arasında aftlar, çevre yolundaki kapılar gözle görülmez hareketlerle tespih taneleri gibi diziliyorlar. O esnada aklıma tek bir dua gelmiyor, Paule ise hiç bilmiyordur herhalde. Sonrasında bir şey olmadı. Bu günün geri kalanını büyük bir elektrik süpürgesi yuttu sanki. Argile, hiç şüphe yok ki, gitme vakti geldiğini anladı, ben de onu izledim.

Bakım ve tedaviden sonra biraz çıkıp dolaşabilsin diye, pazar sabahı Argile ile birlikte geleceğime dair anneye söz verdim. Biz gelir gelmez, anne Paule'ün sağındaki koltuktan kalkıyor. Yaptığı her şey gibi gezintisi de sınırları belirlenmiş, faydalı olması beklenen bir gezinti olacak. Paule, annesinin koltuğuna oturmasını teklif ediyor Argile'e ama Argile reddediyor, bu mevkie geçemeyeceğini, kimsenin oraya anne gibi, artık güneşe şarkı söylemeyen Memnon'un dev heykeli gibi oturamayacağını hissediyor. Paule iyi gibi görünüyor ama çok gergin. Mykha'nın yaptığı alışverişten sonra, dün aralarında bir şey geçmiş olmalı. Win'in bavulu İngiltere'de onu açacak olan kız arkadaşının gözünde mükemmel olsun istiyor. Hayatı boyunca birilerinin gözünde mükemmel olmayı istedi, işinde yükseldikçe, kazanılması ya da kaybedilmesi söz konusu olan şeyler de büyüyordu. Daima mükemmel olmak, mükemmelin de ötesinde. Kanser buna dayanmaktan daha iyidir belki. Hasta olduğu için kendisinin artık yapamadığını Mykha mükemmelen yapsın istiyor, bunu talep ediyor. Ama işi başından aşkın olan Mykha yapamıyor, bereket versin ki içindeki çocuğu, bu korkunç itaati reddedecek kadar muhafaza etmiş. Huysuz bir at gibi ön ayaklarını yere vuruyor, gemini ısırıyor, belki dün şaha kalkmıştır ya da Paule onun bugün şaha kalkacağını hissediyor. Elini ellerimin arasına alıyorum. Ses etmiyor ama bundan ne zevk alıyor ne medet umuyor. Bugün ben kocasının babasıyım sadece, cesaret edebilse –ama edemiyor– Mykha'ya baskı yapmam için şikâyette bulunurdu. Anne dönüyor, yerine geçiyor, Paule'e aft ilacını veriyor ve be-

nim aklıma hastalarımdan birinin çizmeyi sevdiği takımadalar, tespih taneleri gibi dizilmiş adalar geliyor. O sırada hemşire, elinde yemek tepsisiyle içeri giriyor ve biz çıkıyoruz.

Yola koyuluyoruz, kavşak, Jean-Jaurès Bulvarı, dün gece gördüğüm bir rüyayı düşünüyorum. Azgın denizde büyük bir petrol tankerindeydim. Okyanusun dev dalgaları güverteden aşıyordu, pruvaya yerleştirilmiş bir pervane dalgaları püskürtüyor ve su tüneli gibi bir şey meydana getiriyordu, bu su tünelinin içine girmeyi göze almak gerekiyordu ki şatoya varılsın, arzu edilen buydu. Ancak tehlike büyüktü zira insan pervaneye kapılabilirdi. Jean-Jaurès Bulvarı'ndan çıkınca giriş rampasından sonra çevre yolunda ilerliyoruz. Işık geçirmeyen göğün altında uçsuz bucaksız bir tüneli andırıyor, bu tünelin bir yerlerinde son derece hızlı döndüğünden görülmeyen korkutucu bir pervaneyi ben içimde bembeyaz ve kollarını iki yana açmış olarak görüyorum. Yeter, rüyalar ve hayaller yeter. Seksenle gitmem lazım, çünkü kural böyle ve bu hızı korumam lazım. Seksen, aklıma *Paulina 1880*'i getiriyor, öyle güzel, öyle akıl almaz ki, güzellikten, ihtirastan, mükemmellik arzusundan âşığının katili oluyor. Burada, ne pahasına olursa olsun bir yerlere varmak isteyen arabaların işgal ettiği dört şeridiyle bu çevre yolunda, evet, tam burada içimde cereyan ediyor mücadele, kanser, Paule'ün iyileşmesi veya ölümü. Kapılar, çan kuleleri peş peşe yanımdan geçip gidiyor, uzakta solda Eiffel'in nesnesi, ilginç bir sergi parçasıydı, dünyanın en yüksek kulesiydi ve Paris'in penisi simgeleyen en büyük heykeli haline geldi. Maillot Kapısı'na geliyoruz, sağ şeride yanaşıyor, bir tünele giriyorum, frene basmıyorum, La Défense'a çıkıldığını gösteren bir tabela var. La Défense gözlerimi, düşüncemi o derece işgal ediyor ki dönemeçten önce Argile, "Frene bas! Frene bas!" demek zorunda kalıyor. Frene basıyorum, la Défense'a* itaat ediyorum. Defalarca okuduğum bu kelimenin, camdan ve betondan yalıyarlarının arasından çok sık

* La Défense, Paris'in yakın banliyösünde bir mahalledir, cins isim olarak *défense*'ın bir anlamı da "yasak"tır. –*ç.n.*

geçtiğim bu yerin bana ne kadar yabancı olduklarını ilk defa fark ediyorum. Yasak, çevre yoluna bunun için çıktıysak, değmezmiş.

Öğle yemeğinden sonra telefon çalıyor. Arayan anne, Mykha ile Paule arasındaki bir kavganın ardından, benimle oğlum hakkında konuşmak istiyor. Günlerdir beklediğim bir an bu. Gel gör ki içimdeki biçare dikleniyor, oğluma saldırılmasını kaldıramam, bir ananın kurduğu mahkeme karşısında onun savunmasını üstlenmek istemiyorum. Kabul etmiyorum! Hayır! Onun Mykha'yı suçladığını duyarsam, buna dayanamam, öte yandan kadınla aramı bozmak da istemiyorum. O, henüz hiçbir şeyin yerini dolduramadığı kırılgan ümidi ayakta tutuyor. Kaldı ki bu bedbaht kadına hayranlık duyuyorum. Sonunda, "Ben bu öğleden sonra fena hastalandım, telefona Argile'i çağırayım," demeyi beceriyorum. Cevap vermiyor. Argile telefonu alıyor ve arada sırada, "Evet, evet," diyerek onu dinliyor. Konuşma uzun, bazen ahizeyi alıyorum ve şimdiye kadar dile getirmeye cesaret edemediği şikâyetleri duyuyorum. Paule çoktandır hastayken niye Arabistan'a gitmiş? Oradayken niye ona pek az telefon etmiş? Paule devamlı onu beklerken niye hastaneye daha erken gelmiyormuş? "O hastaneye yattığından beri, ben her şeyden vazgeçtim. Para sorunlarından ne diye şimdi söz ediyor ki ona?" Gerçek şu ki Paule hastanede ve istemekten ve de ıstırap çekmekten başka bir şey yapamıyor. Mykha ise hayatın içinde, oğlu var, işi var, önemli bir bilimsel kongreye sunacağı tebliğ var, yemekler var, çevre yolu tıkanmadanhastaneye varmak için ve trafiğe rağmen vaktinde dönüp Win'i arkadaşlarının evinden almak, onu yedirmek, makul bir saatte yatırmak için oradan oraya koşturup duruyor. Mykha bir bok şatosunun içinde. Argile ile benim fazlasıyla iyi bildiğimiz bir yer orası, sıramız her geldiğinde –ve sıramız çok sık geldi– orada yaşadık.

Anne bütün sitemlerini bir bir sıralıyor, yıllardır birikmiş, sonu gelmeyen bir dizi sancılı olay. Argile'in kulağına boşaltılan ağır bir acı yükü, o ise arada bir "evet" veya "dinliyorum" diyerek bu yükü kesintiye uğratıyor. Annenin sesinin aceleci, kesin ve kuru tı-

nısını duyuyorum. Birazdan buna artık dayanamayacağımı hissediyorum, elâlemin sözlerinin kâhyası benim sanki. O sıradaArgile ağladı ağlayacak bir sesle: "Sizi çok seviyorum, yanınızdayım, sizi bütün kalbimle kucaklıyorum. Ama mutlaka çıkmam gerek," deyip telefonu kapatıyor. Dâhiyane, diye düşünüyorum, konuşmasına karışmamayı, onu teselli etmeyi, kimseyi yargılamamayı başardı. Bunu ona söylüyorum. Hem memnun hem üzgün minik bir tebessümle, "Ben gidip çay yapayım," diyor.

Çay iyi geliyor, ama sonra kendimde ne çalışacak gücü buluyorum ne de okuyacak. Gene de beni çeken bir şey var, ama ne? Bahçedeki ahududular; "Bizim vaktimiz yok. Çürüyeceklerine toplayın şu ahududuları," demişti Joséphine. Ahududular, bahçenin batı duvarı boyunca, sarmaşık güllerinin altında uzanıyorlar. Bu bahar yeni çim ektik, bahçenin yeşili taptaze, ayakkabılarımı çıkartıyorum, bu taze ve yumuşak otları ayaklarımın altında hissetmek bana zevk veriyor. Güneş bazen bulutların arasından çıkıp sırtımı ve omuzlarımı ısıtırken, yeşil yaprakları kenara çekerek küçük kırmızı yemişleri topluyorum, renkleri siyaha çalarak koyulaştığında bana hazzı, arzuyu, hâlâ yapraklarının ve dikenlerinin içinde gizlenen şehvetli bir bedeni hatırlatırlar. Şiddet yok, der dikenler, sabır ve aşk, der dallar. Yemişlerse, varlıklarıyla, sadece şunu der: Buradayım. Bu da onları toplamakta azıcık tereddüt etmemize yol açar ama gene de toplarız. Bir anlık zevkle yeriz, bu ânın değeri kısalığından gelir, sonunda da onları Shadow'un karanlık şatolarına göndeririz.

Sıranın sonuna geldim, bir sepet dolusu ahududum var. Hepsini ne yapmalı? Büyük kısmını bir kâseye boşaltıyorum. Joséphine akşam geldiğinde mutfakta kâseyi görünce sevinecek. Gerisi ikimize bol bol yeter.

Düşündüğüm ya da bilinçsizlik hallerimi izlemeye çalıştığım her seferinde, yetersizliğimle karşılaşıyorum. Ondan hareket ediyor, küçük düşünce gezilerinin ardından ona dönüyorum. Acaba Tanrı bu yetersizliği karşılayan mıdır? Boyası zamanla dökülmüş duvarların arasından merdiveni çıkıyorum, bu halleriyle duvarlar,

yeşil bahçe, sarmaşık güllerinin taçlandırdığı ahududular, az ötede kahverengi ya da siyah akan, büyük şehrin olanca kirliliğini yüklenmiş Seine Nehri'yle birlikte evin bir parçasılar. Şehir ve banliyösü, karşı konulmaz dev bir balık gibi her şeyi emerek, ölçüsüzce büyümeyi sürdürecek mi? Erken Ortaçağ Roması'nı düşünüyorum, birkaç bin sakini varmış sadece. Dönemin hacıları, o uçsuz bucaksız harabeler kentinden, o çıplak heykellerden ve duvarsarmaşığının şekillerini silikleştirdiği zafer taklarından ürküp, el ele tutuşarak ve ilahi söyleyerek dehşet içinde şehri kateder ve merkezde bulunan yoksul kiliselere, küçük evlere, papanın küçük sarayına varırlarmış. Acaba günün birinde insanlar, iri bir hayvan gibi yere serilecek olan paslı demir kulesiyle, ağaçların, böğürtlen çalılarının, yabani otların kapladığı anıtlarıyla, şu an aktığı gibi akan, daha şehir ortada yokken de akan Seine Nehri'yle Paris'i bir uçtan bir uca katedecekler mi?

Akşam, Mykha telefon ediyor. Paule'ün annesinin beni arayıp aramadığını soruyor. "Evet, aradı, ama telefonu Argile'e verdim. Bence yeterince derdin, sorunun var zaten, kimse senin davranış tarzını yargılamaya kalkmasın." Onun iç çektiğini duyuyorum. Şöyle diyor: "Bir eve hastalık girdi mi dertler de onunla birlikte giriyor. Ne yapmam gerektiğini bilmiyorum artık, her şey öyle zor, öyle karmaşık ki. Paule iyileşecek mi, ölecek mi, daha aylarca hastanede mi kalacak? Buradaki işim, hazırlamam gereken yeni işim, her gün en berbat saatlerde sıkışık trafikte, çevre yolu cehenneminde yıpranan sinirlerimle gitmem gereken hastane arasında kaldım."

Onu dinliyorum, sorunlarını nasıl çözeceğini ben de onun gibi bilmiyorum, ama onu dinlemekle sorunlarını daha açık seçik görmesini sağlıyorumdur belki. Derdini anlatış tarzında hırçın bir şefkat var adeta. Ansızın duruyor: "Akşam yemeğine Manon'a gitmem lazım, Win onun yanında, bizi yemeğe davet etti." Telefonu kapatıyor, hatırlıyorum, o küçükken, ben eve telefon açtığımda, telefonda beni öpmek isterdi hep. Dudaklarından çıkıveren o ıslak, küçük öpücük sesini duyar gibi oluyorum yine.

XX

HASTANEDE Mykha ile anne arasındaki hava tatsız. Her iki tarafın da hınçlı olduğu hissediliyor. Paule yemek yerken aftlar canını yakıyor hâlâ. Dudağının sol kenarındaki küçük bir yara izi beni endişelendiriyor. Bakmamaya çalışıyorum ama gözüm hep oraya kayıyor. Bu öğleden sonra Win'le Argile meşgul oldu, onu Mykha'nın evinden almaya gitmeliyim. Mykha'da araba var, bende de. Kendisini takip etmemi söylüyor, bu saatte çevre yolundan daha az tıkalı olan Maréchaux Bulvarı'ndaki bir kestirmeyi gösterecek bana. Onun ardından yola çıkıyorum ve ara sokaklardan geçerek gerçekten de 4-Mai Caddesi ile Meydanı'mn sıkışıklığına girmemiş oluyoruz. Bulvara vardığında çok hızlı gidiyor, onu bu hızla takip edemiyorum, özellikle kısa tünellere girmek gerektiğinde; batıya doğru yol aldığımızdan, tünellerdeki yapay ışıklandırma yönümü şaşırtıyor. Gayet iyi ayırt edilen kırmızı Triumph'uyla her seferinde beni bekliyor ve tekrar yola koyuluyor. Evine varana kadar üç defa aynı şey oluyor, onun bu ilgili ve endişeli halinin beni sarıp sarmaladığını hissediyorum ve onu sinirlendirmekten çekinmeme rağmen bu hali bana iyi geliyor. Daireye girer girmez, Paule'ün yokluğu bir şekilde hissediliyor, bir nebze düzensizlikten dolayı ya da bir kadının değil de iki erkeğin –ya da iki oğlan çocuğunun–, baba ile oğlun kurduğu belli olan başka bir düzenden dolayı.

Argile, Win'le iskambil oynuyor, oğlan devamlı kazanmaktan çok memnun. Bizim içeri girdiğimizi görünce, büyüklerin hiçbir şey yapmadan bir şeyler söylemeye olan o can sıkıcı merakına

kendimizi kaptıracağımızı anladığından olacak, salondan annebabasının yatak odasına çıkan merdiveni hızla tırmanıyor. Televizyonu açıyor ve yere, bir yastığın üzerine yatarak seyrediyor. Oradan azıcık aşağı eğilse ne yaptığımızı görebilir, arada sırada tepede beliren güleç veya dikkat kesilmiş yüzü, Rönesans öncesi sanatçıların müzisyen meleklerini hatırlatıyor bana, ilahiler söyleyen ve soluklandıkları aralarda gökyüzünün korolarında –tıpkı yeryüzünün okullarındaki gibi– ağızdan ağıza dolaşan şakaları birbirine anlatan müzisyen melekleri.

Annesi hastaneye yattığından beri, ne mahzun görünüyor ne de sıkıntılı ama her boş ânında eskiden olduğundan çok daha canla başla oyuna veriyor kendini. Korktuğu şeyin etrafına olabildiğince sık dokulu birperde geriyor belki de, onun bu bilgeliğine hayranlık duyuyorum. Mykha, ona: "Yarın İngiltere'ye gidiyorsun, annene hoşça kal derken temiz pak ve güzelce giyinmiş olmalısın," diyor. Win cevabı yapıştırıyor: "Canım isterse temiz olurum." Mykha karşılık vermiyor, Argile gülüyor, ortalığa sessizlik çökünce yarın hastanede tertemiz olacağını anlıyoruz. Oğlunun gidişini ümidin mantığına uygun bulan Paule, "Kusursuz," diyecek.

Bir sehpanın etrafındaki koltuklarda oturuyoruz, Win arada bir aşağı inip tuzlu bisküvi kemiriyor. Hepimiz için yorucu olmuş bir günün sonu. Bereket versin ki hava sıcak değil, böylece Paule daha rahat nefes alıyor. Ortama bir dinginlik hâkim, sarf edilen tek tük sözler neredeyse mutlu denebilecek bu gevşeme hali kadar önem taşımıyor. Win'in bavulunu toplaması gereken Mykha, yemek hazırlamak zorunda kalmasın diye onu yakındaki bir lokantaya götürmek istiyor. Bizi de çağırıyor ama o ahenk ânı yaşandığına göre, artık tek düşündüğümüz şey bir an önce evimize dönmek.

Ertesi gün Paule daha iyi, yüzü gevşemiş, tespih tanesi gibi dizilmiş aftlar daha az ağrılı. Win annesine hoşça kal demek için Mykha'yla birlikte gelmiş. Kusursuzmuş; ayakkabıları, pantolonu, gömleği, ceketi tam olması gerektiği gibiymiş. Yıkanmış, dişleri fırçalanmış, saçı güzelce taranmış. Annesi onunla iftihar etmiş. Paule'ün

düşündüğü her şey –kendiyle biraz dalga geçerek bakıyor listesine– bavullara konmuş. Dilim sürçüyor, nasıl geçti diye sormak isterken, "Niye gitti?" diyorum. Kendimi toparlamaya fırsat bulamadan Paule şiddetle karşılık veriyor: "İngilizcesini unutmasın diye." Annenin her daim tetikte olan bakışıyla karşılaşınca, ümit etmek, daima ümit etmek gerektiğini anlıyorum, zira Paule'ün aklına küçük oğlunun annesini kaybedebileceği gelmemeli. Bu ümit bütün vücudumu ele geçiren sert bir kasılmaya yol açıyor. Madem konuşmak lazım, konuşuyorum, havanın berbatlığına, Win'i ağırlayacak olan aileye dört elle sarılıyorum. Bir nevi hayretle bakıyorum Paule'e, çok daha iyi görünüyor, gülümsemek için çaba harcamıyor, Win'i görmekten duyduğu sevinçten dolayı, kendisinin çocukken sahip olmadığı bütün fırsatları ona vermekten duyduğu tatminden dolayı tebessümü dudaklarından silinmiyor. Yeni ev için ısmarladığı iki kanepenin de bu tebessümde payı var. Mykha kanepelerin fiyatını artık biliyor, bu yüzden kavga çıktı. Ne ilk ne de son kavga. Mykha çok öfkelendi, Paule çok öksürdü ama iki kanepesine kavuşmuş oldu. Elimi tutuyor, şimdi bir daha, bir daha öksürüyor. Elimi bırakıyor, korku dolu yüzünü annesine çeviriyor. O ise yerinden kımıldamadan: "Paniğe kapılma. Nefes al. Sana su vereceğim ama önce nefes al," diyor. Paule nefes alıyor, suyunu içiyor. Öksürük kesiliyor. Yüzü gevşiyor, gülümsüyor ve çarşafın üstünde duran elime azıcık muzipçe şöyle bir dokunuveriyor. Nasıl taşınacağını anlatmaya koyuluyor bana. Kız arkadaşları ve Mykha, onun planları uyarınca her şeyi üstleneceklermiş. O Paris'teki evinde kalacak ve ancak her şey hazır olduğunda annesiyle birlikte gidecekmiş. Sahiden de daha iyiye gidiyor, belki de bundan yakasını kurtarır diye geçiriyorum içimden. Evet, içimden böyle geçiriyorum. Dinçleşmiş olarak ayağa kalkıyor, onu öpüyor, anneyi öpüyorum, bunların hepsi sona erecek, sonra nekahet dönemi gelecek, birkaç ay içinde de iyileşecek.

Kapıyı açarken, dönüp Paule'e bakıyorum, mutluyum, gülümsüyorum. Mutluluğumu görüyor, yapmacık olmadığını anlıyor, neşeyle, güven ve inanç dolu bir gülüşle gülüyor.

Kapıyı kapatıyorum, ansızın Shadow'un karanlık ve dev gölgesi beliriyor karşımda, sessiz, sözsüz, hareketsiz, asıl düşüncemin ne olduğunu gösteriyor bana. Öyle şaşkın, öyle korkmuş haldeyim ki çantamı elimden düşürüyor ve şiddetle kapıya çarpıyorum. Çantamı yerden almak için eğildiğimde cebimden gözlüğüm düşüyor. Gözlüğümü de zahmetle yerden alıyorum. Doğrulduğum sırada, anne arkamda duruyor. Gürültüyü duymuş ve Paule korkmasın diye kapıyı kapatmış. Sanki o da Shadow'un yüzünü görmüş ve korkunç mesajını duymuşçasına, dehşete kapılmış bir ifadeyle bakıyor tepemde. "Kaydım da," diyorum dilim dolaşarak. Bakışlarını bana doğru eğiyor ve "Evet, çok kaygan," diyor sadece. Uzaktan birbirimize hafifçe el sallayarak vedalaşıyoruz. O odaya dönüyor, ben de gidiyorum, buna gitmek denirse eğer.

Geceleyin, Argile uyuduğunda, beni bir türlü uyku tutmuyor. Uzun bir gevşeme egzersiziyle gerginliğimi gidermeye çalışıyorum. Kaslarımı salıveriyor ve her bir parçam olanca ağırlığıyla kendini bıraksın diye çabalıyorum. İçimden şu sözleri tekrarlıyorum: Bırak güç gelsin, hakiki güç, sakin güç. Dikkatim kısmen bu işe odaklanmış durumda, aralarda ise Stéphane'ı görüyorum. Bu sakin, gevşemiş güce sahip olan Stéphane'ı. Onun tırmanışı, tutunma noktalarını acele etmeden arayışı, doğru zamanda kendini yukarı çekişi geliyor gözümün önüne, onun ardından ben de yer alabiliyorum doğru zamanda. O gün bugündür doğru zamanı bir daha hiç bulamadım, ya çok aceleci davranıyordum ya da çok yavaş. Kendini yukarı çekiyor, ben emniyetini sağlıyorum ve bunu yapmaktan büyük sevinç duyuyorum. Her hareketinde ağırbaşlı bir özgürlük ve bir itidal hissediyorum. Hiçbir fazlalık yok ve emniyetini sağladığım o kusursuz hareketler dizisini, boşluğun üstündeki o dansı meydana getiren şey de hiçbir fazlalık olmayışı. Kayalık bir çıkıntıya vardı, orada beni bekleyecek. Şimdi benim sabit noktam o, ipi parmaklarının arasından kaydırıyor, tek yapmam gereken kendi imkânlarımla, onun kadar doğru bir şekilde, lüzumsuz çaba harcamadan kendimi yukarı çekmeye çalışmak. Kendi başına bir oyun, da-

ha doğrusu ikimiz için. Tırmanıştaki ustalığından duyduğum zevki eskiden geometrik olarak adlandırırdım ama bundan daha fazlasıydı. Uzuvlarımı gevşetirken gözümde canlanan şey, çabaya ve kurala tabi olarak, birbirine bağlanan, birbirini sınayan, kendilerini birbirine emanet eden iki bedenin, iki zihnin aynı müthiş nesneye bir nevi aşkla yaklaşımı. Stéphane'ın aşkına karşılık vermediğim için kendime kızıp durmuşumdur. Bu gece, dikkatimin her bir kasa odaklandığı anların arasında, anlıyorum ki biz aşkın en güzel kısmını görmüşüz: ilk belirtilerini, sürprizlerini, keşiflerini. Stéphane başka bir şey arzu etmiyordu şüphesiz. Kendini gerçekleştirmeye kalkışacak olan bir aşkın beni ne çekişmelere sürükleyeceğini kavramıştı. Hüsrana uğramış biri değildi kesinlikle, ondaki her şey hazzı, zevkleri tanıdığına işaret ediyordu. Bunların bazılarını benimle paylaşıyordu. Öbürleri konusunda ketumdu ve bu ihtiyatlılığı zorlamak gelmiyordu insanın içinden. Bu ateşli dostlukla, adını söylemek istemeyen aşkın bu biçimiyle yetiniyordu.

Ellerimi ve parmaklarımın boğumlarını uzun uzun gevşetiyorum. Omuzlara çıkıyorum, oradan, uyku haline yaklaştıkça dikkatimin giderek arası açılan anlarında, zihnen omurgamdan aşağı iniyorum usulca. O noktada, Shadow konuşuyor, ölmeden önce ima ettiği gibi şöyle diyor bana: "Ahmak, sen hazdan ne anlarsın? Stéphane'ın suikastları, bu suikastlardaki ihtiyatlı gözüpeklik, imkânları kullanmaktaki itidal, neydi zannediyorsun? Ümitsizlik! Ama senden en iyisini aldı, aşkın hazırlık dönemini, kendini gerçekleştiren aşkıysa başkalarına bıraktı. Stéphane'ın suikastları hazzın ta kendisiydi ve hazzının aldığı son biçim de benimle oynamak, beni istediği yere sürüklemek oldu, ona reva gördüğüm ölümün kalleşliğine sürüklemek, oysa ben son âna kadar onu istediğim yere sürüklediğimi zannettim. Evet, Shadow'u; utancı, pişmanlığı, vicdan azabı olmayan adamı tutup sürükledi, onu bir cinayet daha işlemeye sevk etti, hayatında ilk defa utanç ve acı duyduğu bir cinayet."

Shadow'un korkutucu gecesi üzerime çöküyor, hissediyorum. Cani gecesi. Onun gecesiyle birlikte omurgamın köklerine kadar iniyorum. Orada karanlık bir huzur var. Orada, mağaradaki ateşin

karşısında oturan Stéphane değil mi bu? Güç, hakiki güç, sakin güç orada. Acaba Stéphane, "Göt kafa, göt kafa" diye bağırarak küçük bir yabancının peşine düşen çocukların arasında olabilir miydi? Hayır, asla. Ya ben? Ben, belki, herkesin yaptığını yapmak için. Ancak bir şey, "Hayır!" diyor. Fısıltıyla, kesin bir şekilde, Stéphane'ın sesiyle.

XXI

NEREDEYSE HER GÜN hastaneye ziyarete gitmek ne benim kararım, ne de benim seçimim. Karşı koymaya kalkışmayacağım kadar kudretli başka bir merci karar verdi her şeye. Akıntı çok güçlü, en iyisi çırpınmamak. Bu akıntıya kapılmış gidiyorum ve Argile, bu kahverengi, çamurlu ve kirli suda sürüklendiğimi görüyor. Halimden anlarcasına bakıyor bana ama o da başka bir akıntıya kapılmış durumda, bu yüzden yeniden kendimize ait bir evimiz olsun istiyor, bu da duramayacağı kadar çok çaba, hareket, dikkat gerektiriyor. Her ikimiz de dünyamızın, şehrimizin, hayatımızın bu dev dalgasına kapılmış haldeyiz. Bir yükselip bir alçalan bir hareket, şimdilik sular yükseliyor. Yakında sıra suların çekilmesine gelecek.

Bu gelgit, hastaneye Argile ile birlikte gitmemi gerektiriyor. Arabayı her zamanki gibi Rueil'de küçük bir fabrikanın yan tarafına bırakıyoruz. Bu kez Argile hastaneye ilk defa arabasız gidiyor. Auber, Aubervilliers Kalesi, otobüs. Perişan bir halde: "Üstelik sen bunu her gün yapıyorsun!" diyor.

Hastaneye gelince, Argile'in neşesi sayesinde, fırtınanın yol boyunca oluşturduğu su birikintileri gözüme daha az, çimenlikler daha az yoluk, sarı asansör daha az lekeli görünüyor. Kapının önüne vardığımızda, bir hemşire çıkıyor içeriden ve "Şimdi girebilirsiniz," diyor. Bu "şimdi", bizi korkutuyor. Neden? Kapıdaki küçük camdan içeri bakıyorum. Odada dağınıklık diyebileceğim bir şey, ufacık bir değişiklik var, ama ortalığı karıştıran bu önemsiz unsur

sanki iri bir hayvan içeri dalmış, insanlara mahsus bir mekânı koca ayaklarıyla çiğnemiş etkisi yaratıyor. Argile de ben de geri çekiliyoruz ve odada nasıl bir olay cereyan etti de odanın güven verici yapısını bozdu acaba diye merak ediyoruz. Görmemeleri gereken bir manzaraya şahit oldukları için şaşkınlıktan donakalmış iki çocuk gibi bir an kapının önünde duruyoruz. Her şeyi göze alıp kapıdaki camdan içeri bakıyorum tekrar. Paule, başı yastığın üstünde dinleniyor, oksijen maskesi yok. Anne dimdik oturuyor koltuğunda. Her şey yerli yerinde, kimin için yerli yerinde? İçeri giriyoruz. Onları gördüğüm ilk andaPaule gençleşmiş gibime geliyor, bir kadın değil de bir kız çocuğu sanki. Öbürünün kızı, kadın olan o, öbürü. Biz içeri girer girmez bu durum değişiyor, Paule yirmi yaş birden büyüyor. Kadın oluyor, öbürünün yerine genç kadın olan Paule şimdi, öbürüyse siliniveriyor ve yeniden anne oluyor.

Paule rahatsızlanmış. "Paniğe kapıldı," diyor anne, "ama önemli bir şey değil." Gerçekten de önemli bir şey değil, bir an görmüş olduğumuz o kaygı verici izlerden eser yok. Kaçınılmaz saldırganlığın habercisi olan bir boynuz, sivri tırnaklı ve çevik bir pençe ya da toynak görmesem de köşelere bakmadan edemiyorum gene de. Konuşuyoruz, ümidin işaret diliyle konuşuyoruz. Ümit, Argile ile annenin yaptığı gibi, konuşmaktır, inanç susar. İnanç, çok zordur. Onun için biz de ümide sarılıyoruz ama sıkıca yapışmadan, ümidin kabuğu kırılgan olur zira, yırtabiliriz.

Bir müddet sonra Argile hastaneden ayrılıp ev için hazırlanan planı almak üzere mimara gidiyor. Ne konu açayım diye düşünürken aklıma Ariès'in yüzyıllar boyu eğitim üzerine yazdığı kitap geliyor. Paule'ün bu konuya büyük ilgi gösterdiğini hemen fark ediyorum, annesiyse daha da çok ilgi gösteriyor. Yalnızca Win için değil aynı zamanda kendileri için de. Eğitim hakkında sahip oldukları, hayata geçirdikleri, maruz kaldıkları fikirlerin mütemadiyen evrim geçiren uzun bir sürecin devamı olduğunu keşfediyorlar. Ben de yetiştirilme tarzımın salt kendi çağıma, toplumsal ve ekonomik koşullara bağlı bir eğitim biçimi değil de, ezelden beri eğitimin ta kendisi olduğuna inanmıştım uzun süre.

Fizyoterapist giriyor içeri, onu daha önce bir kere görmüştüm. Kahverengi-pembe yüzlü, açık renk saçlı, enine boyuna yapılı bir kadın, bir hayli toplu olmasına rağmen kuvvetli, sağlıklı, iyimser biri olduğuna dair güçlü bir izlenim bırakıyor. Kadın büyük harfle Sağlığın bir imgesi, bu da hoşuma gitmiyor. Paule'ün bir daha hiç erişemeyeceği sağlığın. Hem bedenen hem ruhen yaralı bir hayatı sürdürürsem ben de erişemeyeceğim bu sağlığa. "Kalabilirsiniz, önce birkaç nefes egzersizi yapacağız," diyor bana. Tekrar yerime oturuyorum çünkü kendi arzuma uyup dışarı çıkmak, öbürünün iradesine ve onun ümit politikasına ters düşer. Bu politika Paule'ü, canını yakan egzersizleri cesurca yapan küçük kız çocuğu haline getiriyor. Hastalarımdan birinin annesinin, yaz tatili ödevleriyle oğlundaki zevk duygusunu, arzu duygusunu kırıp yerine kendi arzusunu koyuşu geliyor aklıma. Böylece, kendisinin kendi başına düşleyebileceği hayat yerine, annesinin onun adına düşlediği hayatı yıllarca derin bir tiksintiyle yaşamış.

Paule, derin bir nefesten sonra tekrar nefes almakta zorluk çekiyor. "Paniğe kapılmayın," diyor fizyoterapist, tıpkı annenin dediği gibi. Bunun üzerine uslu küçük kız baştan başlıyor. Acaba Paule, gizli bir hesapla, onu ele geçirmiş bir nevi ilahi mizahla, ümidimizden ümit kesmemeyi mi ihsan ediyor bize? Bazen dudaklarında beliren, başka yerden gelmiş bir tebessüm bana bunu düşündürüyor çünkü. "Şimdi biraz yürüyeceğiz. Çıksanız iyi olur," diyor fizyoterapist. Anneyle birlikte karanlık koridora çıkıyorum, pencerelerinden gelen ışıkla bizi kendine çeken kare şeklindeki hole yönelirken, paniğe kapılmamak teriminin çağımızda kendini bu kadar doğal bir şekilde kabul ettirmesinin nedenini düşünüyorum. Zira paniğe kapılmak tek başına korkmak değil, ortak bir korkuya katılmak, kanser korkusu, atom bombası korkusu, atmosferin kirlenmesi korkusu gibi. Annesi Paule'e "paniğe kapılma" derken, o an hissettiği şeyden korkmamasını söylemiyor yalnızca, öğrenilmiş bir korkuya teslim olmamasını da söylüyor aynı zamanda. Ve onu bu genel kasılma halinden çıkmaya çağırıyor; kendi kasılma halinden değil yalnızca, darboğazlarla, tıkanmalarla, çıkış yolu

bulamamanın sıkıntısının, sinirinin ve korkusunun tutsak ettiği güçlerle dolu bir dünyanın kasılma halinden çıkmaya çağırıyor.

Anne birden bana doğru dönüp: "Geçen hafta profesörle görüştüm, yeni ilacın etkili olup olmadığını on beş gün içinde anlayacağımızı söyledi. Etkili olduğu takdirde, kurtulacak, geçici olarak. Şayet etkili olmazsa ya da yeterince olmazsa, ölecek. Ona destek olmalıyız, ümit etmesi şart. Moral çok önemli, dedi profesör. Morali iyi. Dün, allak bullak olduğunuzu gördüm. Olmamalısınız, bedeninde her şey çoktan kararlaştırılmış ama ne olduğunu bilmiyoruz. Her şey yapıldı, artık düşünmemeli, tahmin yürütmemeli, kederlenmemeliyiz. Moralini ayakta tutmalıyız yalnızca," diyor. Doğru, her şey kararlaştırılmış diye geçiriyorum aklımdan. Yani o ümidini kesmesin diye, ümit etmeyi sürdürmek de daha kolay. Ardından ekliyor: "Fizik tedaviden sonra yorgun olur, onunla vedalaşın ve gidin."

Oldu işte, emirlerimi aldım. Savaş sırasında istenen buydu. Emir almak. Yeterince kesin, fazla değil. Zira yapılacak onca şey varken düşünecek vakti nereden bulacaktınız ki? Rahat bir kanepeye oturuyoruz, önündeki sehpanın üstünde bir dişçinin bekleme odasındaki gibi resimli dergiler var. Onun yanı başındayım. İfade tarzındaki bu sadeliği, görünüşteki bu duygusallık yokluğunu, kişiliğini devamlı ortaya koyabilme gücünü takdir ediyorum. Fizyoterapist odadan çıkıyor ve bize doğru geliyor, kadından yayılan hayat ışığı çok etkiliyor beni. "Bugün daha iyi." Bu söz üzerine bir an yüzünde beliren umudu ve kaygıyı çabucak bastırarak, "Öyle mi dersiniz?" diyor anne.

"Kesinlikle, ama daha işim bitmedi," diyor öbürü ve elini annenin omzuna koyuyor, onu kendine çekip sarılıyor. Odaya dönüyoruz. Paule çok yorgun görünüyor ama muzaffer bir edayla, "Son seferkinden üç adım fazla attım," diyor.

Yorgun olduğunu ve gidişimin onu rahatlattığını görüyorum. Bir hastayı kabul etmek için yazıhaneme uğruyorum. Hastam iyi sayılır, yeni işinden memnun. Anlaşılmadığını hissettiği bir şirketten istifa etme cesaretini gösterdi ve yeni bir şirkete girdi.

Biraz alışveriş yapıyorum, trene biniyorum, gidiyor, gidiyoruz ve rayların, gidiş dönüşlerin sonunda ne buluyoruz? Halles'de portakal rengi duvarlar arasında, bu saatte metro koridorlarından hep yükselen gitar ya da tamtam gürültüsü içinde aktarma yapıyorum. Gitar inliyor ya da nedensiz şiddeti övüyor. Aman dinlemeyen kayıktaki kürekçilerin hareketine ritim tutan tamtamları tercih ederim. İstasyonlar birbiri ardına geçiyor. Arabayı Rueil-Malmaison'dan almayı unutmamalıyım. Rueil'e gelmişiz bile, az kalsın istasyonu kaçıracaktım, hızla kapıya yöneliyorum.

Her zamanki gibi son vagondayım. Merdivene gelene kadar peron boyunca yürümem, gözüme takılan ve gözümü yoran afişlerin yanından geçmem gerekiyor. Merdivende, nefesimi ne kadar tutarsam tutayım, tuvaletlerden gelen kokudan tamamen kaçamıyorum. Şipşak fotoğraf kabininin önünden, gişelerin önünden geçerken, hareketlerimin ve duyularımın mide bulandırıcı aleladeliğini düşünmemeye çalışıyorum. İki genç kundura tamircisinin dükkânının önünden geçiyorum. Bir eldivene dikiş atmasını istemiştim onların birinden. Para almayı reddetmişti. Ben ısrar edince, "Bunu bir yardım olarak kabul edin," demişti. Hoşuma gitmişti bu, alelacele hafif bir tebessümle karşılık vermişti bana, çok işi olan birinin tebessümüyle. Hâlâ sizin gibi insanlar olduğunu bilmiyordum, demeyi istemiştim ona. Cesaret edememiştim. O gün bugündür, ne zaman dükkânının önünden geçsem, birbirimize hafifçe el sallarız, bu sözsüz dostluk benim için büyük önem taşır.

Sandığımdan da geç olmuş, gün kavuşmak üzere. Arabayı küçük bir fabrikanın yazıhanesinin yanına park etmiştim. Bu toprak seki işyerine ait ama benim gibi yanlış olduğunu bile bile arabalarını oraya bırakan insanlar hep oluyor. Bu akşam, son kalan araba benimki. Anahtarları cebimden çıkarıyorum, anahtarı kilide sokarken yapış yapış bir temas hissediyorum. Tarifsiz bir iğrenme duygusuyla elimi çekiyorum. Birisi arabamın kilidine bok sürmüş. Bok şatosunun böyle hoyratça yeniden karşıma çıkması yüzünden önce taş kesiliyorum. Sonra kendimi toparlıyorum, çantamda daima bir paket kâğıt mendil bulundururum. Mendille parmaklarımı

siliyor, kokluyorum. Hayır, bok değil, kapının kilidine sürülmüş kalın bir vazelin tabakası. Herhalde bekçi, buranın fabrikaya mahsus olduğunu bana bu şekilde göstermek istedi. İki ön kapıyı iyi kötü siliyorum. Vazelinin iğrenç bir yanı yok, kapı kolları biraz yapış yapış kaldı o kadar, güzelce yıkayıp temizlemek gerekecek. O şüphe uyandıran his ve sınırsız hayal gücü yüzünden baştaki iğrenme duygusu hâlâ geçmedi içimde. Eve geldiğimde yağ içindeki ellerime bakıyor ve tekrar tekrar yıkamak ihtiyacı duyuyorum.

Rafadan yumurta için su koyuyorum, Argile'in yukarı çıktığını işitiyorum. Kapıda bir taksi vardı, beni aramak istememiş. Ben sofrayı kurarken o duş alıyor. Yiyoruz, geç oldu, müstakbel evimizin planını mimardan aldığı için mutlu. Pratik, becerikli, onu dinlemeyi bilen ve onu anlayabilen bir adam. Bakıyorum, iyi, ama henüz bir plan sadece. Pahalıya mal olacak, düşünülenden daha pahalıya, her zamanki gibi. Bu plan çok ağır masraflar çıkarıp bizi zor durumda bırakmayacak mı? Bu saatte bunu konuşacak, tartışacak değiliz, Paule'ü de düşünmeyeceğiz. Yatıyoruz ve ansızın uyku bastırıyor.

İyi bir uyku çektiğim gecenin ardından geç uyanıyorum. Argile kahvaltıyı hazırlayıp öyle gitmiş.

Çıkıp dolaşabilsin diye anneye saat ikide orada olacağımı söyledim. Onun için de bir acele Maillot Kapısı'na gidiyor ve çevre yoluna dalıyorum. Evden çıkmak için elimi çabuk tuttum, yemeğimi aceleyle yedim. Arabayı dış duvarın oraya park ediyorum, ikiye beş var. Vaktinde orada olacağım. Şu banka bile oturabilirim, yüzleri çökmüş, tasadan yıpranmış, hızlı hızlı konuşan iki Arap kadının arasına.

Oda ya girdiğimde, anne çıkmaya hazırlanıyor. Boşuna o kadar acele etmişim, Mykha çoktan gelmiş. Paule'ün elini tutuyor, Paule mutlu görünüyor. Anne çıkınca, onları rahatsız edeceğim duygusuna kapılıyorum. Kalkıp gidebilsem ama daha çok erken. Paule çalar saatine bakıp "Başlayacak," diyor. Her şey aralıksız devam ederken daha ne başlayabilir ki?

Mykha televizyonu açıyor. Başlayan ya da devam eden şey Wimbledon şampiyonası ve Borg-Mc Enroe maçı. Mykha seyrediyor, ama gösterdiği ilginin altında, maça ilişkin görüşlerinin ve düşüncelerinin altında, tasa taş gibi yerinde duruyor. Paule çoktan kendini oyuna kaptırmış, ama bu ilgisi yönetici kadrosundaki bir kadının yüksek tabakaya seslenen bu spor olayına göstermesi beklenen ilgiden farklı. Bu olay onu şahsi olarak ilgilendiriyor, daha oyunun başında bunu belli etti: "Ben Borg'u tutuyorum, kazansın istiyorum." Kendini Borg'la mı özdeşleştirdi ve o kazanırsa kendisi de ölüm karşısındaki maçını kazanacak diye mi düşünüyor? Rakibinin servisini beklerken Borg'un bacaklarını oynatışını, ayı gibi sallanışını seyrediyorum, oduncu sabrını, hareketlerindeki şaşmaz düzeni. Öbür yanda, Mc Enroe'nun şimşek hızındaki servisleri, Amerikalının korkutucu hırçınlığı. Mc Enroe'nun birkaç parlak hareketi dışında, her şey mücadeleden, asgari çabayla azami başarıyı elde etmekten, yay gibi gerilmiş dikkatten ibaret. Oyun bunun neresinde, zevk bunun neresinde? Her şey iki adamın çatışmasında, yaşlarına rağmen mücadelenin, neşenin girdabına kapılmış gençler değil onlar. Her şey tıkır tıkır işliyor, olabildiğince denetim altında, onlar çağımızın turnuva şövalyeleri, hâlâ şan ve şeref için ama en çok para için çarpışıyorlar.

Paule'ün dikkati tamamıyla gerçek, yüzüne can geldi, nefes alıp verişini düşünmüyor artık, düzenli, kolay nefes alıyor, bazı anlarda duyduğu heyecan en ufak bir sıkışmaya yol açmıyor. Mykha da gösterinin ilginçliğine kaptırdı kendini, ağır tasa hâlâ kara bir taş gibi içinde, ama dış görünüşü topun hareketlerini sektirmeden izleyen bakışın egemenliğinde. Topu filenin öbür tarafına, sınırları belirlenmiş alana, rakibinden bir kere daha fazla atmak. Bir set izliyorum, Borg kazanıyor, Paule havalara uçuyor. İkinci sette dayanılmaz bir ikrah duygusu kaplıyor benliğimi. Kimse konuşmuyor, görüntü onları tamamen yutmuş. Yapacak onca işim varken ne halt ediyorum burada? Bekliyorum, hızlı banliyö trenlerini ve metroları beklediğim gibi. Buna öyle alışkınım ki. Paule ile Mykha'nın yüzlerine bakıyorum. Bunlar ne hayat dolu yüzler, ne

de rahat, dingin, sükûnet veya uyku sayesinde özüne dönmüş yüzler. Bunlar meşgul yüzler, bakan ama şimdiki ânı hiç mi hiç görmeyen seyirci yüzleri. Zira şimdiki an, hastane, oda, küçük penceresiyle kapı, yatak, lavabo, başucu masasının üstündeki ilaçlar ve duvara çakılmış vücut ısısı eğrisi.

Anne gezintisinden dönüyor, yağmurluğunu çıkarıp asıyor. Oturuyor ve kızının yüzünü seyre dalıyor. Paule'ün yüzünde arzularını, düşüncelerini, korkularını, acısını hafifletebilecek her şeyi izleyişindeki aşırı dikkati şu âna kadar görmemiştim. Paule uyurken, iyiyken veya ziyaretçi kabul ederken, bu yüze belki biraz gevşek bir dikkatle, kirpikleri yarı inik bakıyor, bu alından, dudakların kenarından bir gölge geçse, burun delikleri titrese ya da peruk yastığın üstünde azıcık oynasa, kirpikler hafif yukarı kalkıyor, uzun gri bir bakış sızıyor aralarından, harekete geçmeye gerek görürse harekete geçiyor, ama hep azıcık bekledikten sonra. Bir şey olmadığında, bakışlarını nadiren o tarafa çeviriyor, o da hep kısa süreliğine. Bu seyre dalışın bir tefekkür olduğunu bilmediği açık, ona göre tefekkür softalıkla ilgili bir şey muhakkak. Ailesi, bir zanaatkâr ailesi, yaşamak için de ölmek için de buna ihtiyaç olmadığını düşünegelmiş olmalı. Bir tek cesarete ihtiyaç varmış ve cesaret de hiç eksik olmamış. Dolayısıyla bir kadının yüzünü, kızının yüzünü, tefekküre daldığını bilmeden seyre dalıyor. Hayatın, her şeyin üstesinden gelebilecek yetenekte olma kaygısının, ıstırabın izleri kazınmış bu yüze. Annesinin yüzündeki kadar derin değil bu izler, ayrıca bu yüz onunki kadar kararlı değil, katı aklın ve onun dar gerçekliğinin çizgileri ondaki kadar belirgin değil. Başkalarının Tanrı'yla bir olmak için tefekküre daldıkları gibi kızıyla bir olmak için tefekküre dalıyor.

"Yazmak, senin tefekkür biçimin," demişti bana Argile. Bunu bana söylediği anda, içim sevinçle dolmuştu. Tanındığımı, kabul gördüğümü hissetmiştim. O zamandan beri burnum epey sürtüldü. Bu benim biçimim, ama aşağı bir biçim. Tefekkürün vermesi gereken şey, kendi kendine yeten ışıktır, yazının sağladığı şey ise, en fazla, kapalı gökyüzünde bir görünüp bir kaybolan maviliktir. An-

ne, Paule'ün yüzünde ışık görüyor mu acaba? Yoksa ışığı bulabileceğini kimse ona söylemediği için ışığı tanımıyor mu? Orada durmuş bakıyor, kımıldamadan, hiçbir şey beklemeden tefekküre dalıyor. Bazen benim de başıma buna benzer bir şey gelir. Kırlarda veya bir parkta, bahçede, meydanda, aralarında hiç boşluk olmaksızın uzayıp giden yapraklar görür de dikkatimi üzerlerinde toplarsam, tefekkürün yakın olduğunu bilirim. Ama günüm baştan yoğundur, hızlı, kesin, neredeyse müşfik bir şekilde veda ederim daima ve sıkıştırma veya baskı yeniden işlemeye koyulur. Başka şeye geçerim, dikkat benden kaçar.

İkinci set bir hayli ilerledi, avantaj Mc Enroe'ya geçti gibime geliyor, bütün bu çaba, topların ve raketlerin dur durak bilmeyen bu meşakkatli mesaisi yüzünden dehşetli bir yorgunluk çöküyor üzerime. Başım ağrıdığı için gitmek zorunda olduğumu söylüyorum. Paule bana doğru eğiliyor, gözlerini ekrandan ayırmadan beni öpüyor, Mykha elimi sıkıyor, anne ekrana bakmıyor, esnek, dalgın, yoğunluğu hafif bir dikkatle kızının yüzünü seyre dalmış vaziyette. Çini mürekkebiyle, yakın ile uzak arasında gözün zar zor seçebildiği bir çizgi çeken incecik bir kalem ucunu çağrıştırıyor. Bir anlığına, dimdik, kirpikleri neredeyse inik, beni de seyre dalıyor ve bu bakış aramızdaki bir yakınlığa, bir tanışlığa ışık tutuyor, bir an kıvılcım saçan bu yakınlığın ömrü küçük bir kibritinki kadar. Beni uğurlamak üzere ayağa kalkınca uzun boylu olmadığını görüp şaşakalıyorum, halbuki zihnimde Shadow kadar uzun.

Çevre yolunda hızla Kuzey otoyoluna yönelmiş yığınla araba var. Günlerden cumartesi. Hareket etmek gerek, akıntıyı izlemek, öbürlerinin hızında gitmek. Onlar gibi acele etmezsem, daha kötü olacak.

Maillot Kapısı'ndan çıktıktan sonra, Défense'a doğru yol alırken bir dinginlik hissine kapılıyorum, adeta bir sessizlik çökmüş etrafa. Bir şarkının bölük pörçük sözlerini tekrarlıyorum içimden:

Yatağın orta yerinde ırmak derin
Kralın bütün atları beraberce su içebilirler orada.

Yatağın orta yerindeyim, beni sürükleyen ırmak derin. "Kralın bütün atları" dizesi neden özlemle karışık bu zevki uyandırıyor içimde? Benimki kadar kırılgan bir bedenle eski dünyada pek uzun yaşamazdım diye düşünmüşümdür sık sık. Hâsılı, ben modern tıbbın bir ürünü, Sosyal Güvenlik Kurumu sayesinde hayatta kalan biriyim. İçimden dua etmek geliyor, Matta İncili'nde Ne Mutlu diye başlayan vaazları ve Pavlus'un İlahisi'nin başını okuyorum içimden: "Eğer insanların ve meleklerin dilleriyle söylersem, fakat sevgim olmazsa, ses çıkaran bir bakır, yahut öten bir zil olurum." O ilk söyleyiş biçimini anlıyorum, toprağın, unsurların, tabiatın kendisinin dile geldikleri söyleyiş biçimini. Olsa olsa ses çıkaran bir bakır, ses bile çıkarmayan, ötmeyen bir zil miymişim? İş güç yüzünden yolu tıkanmış bir şair, ancak yapacak daha iyi bir şeyi olmadığında ya da acı çektiğinde dua eden bir dua adamı? Denize ancak çatlamış şişeler atabilen bir kazazede?

Evimize vardığımda, bahçedeki eski bir banka oturuyorum. Güneş bir an yüzünü gösteriyor, Bretagne'daki büyük bir çam ağacı düşüyor aklıma, bu manzara benim için yaz tatili anlamına geliyor birkaç yıldır. Sağında sıra sıra uzanan çamlar, solunda mavi ortancalarla orada duruyor. Toprağın biraz üstünde, geniş gövdesi iki kola ayrılıyor, aynı boya yükselen bu kollar yukarıyadoğru yayılarak ve daralarak insanın gözünü, bedenini doyuran bir biçim meydana getiriyorlar. Başlangıçtan gelen bu ağaca bakıyorum zihnimde, çok uzun bir çabanın ürünü ve kendi içinde hareketi ve devinimsizliği barındırıyor. Ne mutlu merhamet edenlere. Anne, kızının yüzünü seyre daldığında, ona bu şekilde merhamet ediyor: Paniğe kapılma! İnsan merhametten vazgeçmeyi ister, ama yapamaz.

Eve çıkıyorum, Argile çay hazırlamakla meşgul. "Maçı seyrettim, harikaydı," diyor. Çay güzel, içimi ısıtıyor, "Paule kazandı mı?" diye soruyorum. Ben dilimin sürçtüğünü fark ederken, Argile bana önce hayretle, sonra yumuşacık gözlerle bakıyor. "Evet, Borg kazandı. Kıl payı kazandı gibime geldi," diye cevap veriyor.

Paule için kazanmak ne demek şimdi? Yaşam mı ölüm mü?

Bugün aceleyle hastaneye gittim, Paule ile Anne-Marie oturma odasındaymış gibi, başlarını eşantiyon kataloglarına gömmüş duvardan duvara halılar üzerine konuşuyorlar. Apışıp kalıyorum, Paule en iyi ihtimalde bile oturduğu daireyi değiştiremeyeceğini, taşınamayacağını, İsviçre'ye gidemeyeceğini anlamıyor mu? Oradaki evi kiraladıklarından ve Paris'teki dairesi kiraya verileceğinden umduğu gibi, arzu ettiği gibi kırlara gidemeyeceğini? Salonun ve yatak odasının duvardan duvara halısını seçmiş bile. Oturma odasınınkini seçmesi kalmış. Hassas bir durum, oturma odası meyve bahçesine bakıyor. Kırların yeşili girecek odaya. Bununla, duvarlar, perdeler, yakında teslim edilecek iki kanepe arasında bir uyum tutturmak gerek. Paule fikrimi soruyor. Bu konu üzerine fikir beyan edemeyeceğimi söylüyorum, görmediğim o evi hayal edemem. Paule üstelemiyor, ikisi büyük bir ilgi ve canlılıkla konuşmayı sürdürüyorlar. Ansızın Paule yorgun düşüyor, duruyor, gözlerini yumuyor, başı yastığa gömülüyor, peruğu yana kayıyor. Anne-Marie'nin yüzünde kaygılı bir ifade beliriyor. Anne kızının yüzünü biraz kendisine doğru çeviriyor, peruğu düzeltiyor ve Paule gözlerini açtığında kızının bakışını gayet sakin olan kendi bakışına hapsediyor. Anne-Marie gözlerini kaçırabildi, ben de öyle. "Bu kataloglar çok ağır," diyor Paule. Anne, hiç acele etmeden, katalogları kaldırıp televizyonun üstüne koyuyor. Bunu kısa bir sessizlik takip ediyor. Paule, "Ben çok konuştum, şimdi sıra sizde," diyor. Anne-Marie ile ben bakışıyoruz. Aramızdaki tek bağ Paule, birbirimiz hakkında hiçbir şey bilmiyoruz. Paule için, bu kız arkadaşı toplumsal bir yükselişi temsil ediyor ama aynı zamanda ikisini gizlice birleştiren bir bağ var çünkü her ikisi de kansere yakalanmış. Anne-Marie iyileşmiş. Paule iyileştiğini sanmıştı. Aralarında bir ümit bağı ve bir korku bağı var. Savaştaki iki askerin bağları, diye geçiriyorum aklımdan. Sessizliğin ağırlığı üzerimize çökmeye başlarken, anne şöyle diyor bana: "Bize sözünü ettiğiniz o kitabı, eğitim üzerine olan o kitabı okumayı sürdürdünüz mü?" Anne-Marie kitabı okumamış ama hakkında konuşulduğunu

duymuş, konu çok ilgisini çekiyor. Gerçekten de eğitimin tarihi onun gibi, Paule gibi kadınlarda, çocukları ergenlik çağına yaklaşan veya ergenliğe girmiş kadınlarda ilgi uyandırıyor. Önce ciddi bir biçimde sorular yöneltiyor bana ama çok geçmeden alaycı zihninin benimkiyle çatıştığı bir tartışmaya dönüşüyor bu. Sohbeti sürdürmek amacıyla geri adım atarak cevap veriyorum. Paule memnun, dinliyor, İngiltere'de olan Win'i düşünüyor –İngilizce, çok önemli– ve biraz da duvardan duvara halılarının hayalini kuruyor olmalı. Uykuya dalıyor. Bir süre daha alçak sesle konuşmaya devam ediyoruz, sonra susup bu gevşemiş, kıpırtısız, uyku sayesinde özüne dönmüş yüzü seyrediyoruz. Uzun sürer mi? Gözlerimizde bu soruyla anneye bakarken, "Bazen on dakika, bazen bir saat sürüyor," diyor anne. Eğer uzun sürecekse, üçümüzün birden onun uyanmasını beklemesi yakışık almaz. Anne, birlikte dışarı çıkmamızdan, kendisi olmadan kızından söz etmemizden hoşlanmayacaktır. Önce ikimizden biri gitmek zorunda. O ben oluyorum. Paule'ün çarşafın üstünde duran elini usulca öpüyor ve elinin gevşemiş olduğunu hissediyorum. Elinin hafifçe seğirmesiyle, varla yok arası mutlu bir tebessümle karşılık veriyor bu hareketime. Annenin kızına dönük yüzünde aynı tebessüm izi belirmeseydi, bu tebessümü gördüğümden gerçekten emin olmayacaktım. Ayaklarımın ucuna basarak odadan çıkıyorum. Hayatımı da biraz böyle yaşadım. İnsanın kendi olanca ağırlığını taşıyabilmesinin yolu bu değildir belki de.

Bu sabah biraz boş vaktim var ve geçen gün zihnimde gördüğüm Bretagne çamı üzerine hayallere dalıyorum. Genelde rüzgârlı, bulutlu, fırtınalarla çalkalanan Finistère'de havanın güzel olduğu bir haftaydı. Koyu yeşil yumurta biçimiyle, gövdesinin daha koyu hatlarıyla, dallarının arasındaki boşluklardan görülen gökyüzü parçalarıyla çam, mucizeler öncesinden kalma. Ne peygamberlerin ateş püsküren ağacı o ne de İncil'deki bir ağaç. Yaratılışın ağacı, Tekvin'in ilk ayetlerindeki ağaç o. Günahı bilmeyen bir ağaç. Demek cennetin imgeleri, gerçekleri yeryüzünde hâlâ mevcut,

belki de yalnızca yeryüzünde ve onları tanımak için yaratılmış gözde mevcut. Tam şu anda sanat, tanrılar, ağaçlar ve düşünce arasındaki ilişkiler hakkında düşündüklerimi yazmayı isterdim. Ama bu ay benim görevim ne düşünmek, ne de yazmak; görevim, benim toprağım, benim göğüm, benim gecem olan bu kararsız, çoğu zaman çamurlu toprağın üstünde, değişen mevsimlerin bu göğünün altında, değişimlerin yaşandığı bu gecede cereyan ettikleri halleriyle, Paule'ün, Stéphane'ın, Shadow'un maceralı uzun yolculuklarının kökenlerine kadar inmek.

Büyük çamı görüyorum ve değişmez biçimine rağmen hayatın hiç durmadan ona doğru aktığını ve onda dönüştüğünü anlıyorum. Hayat, Paule'ün kaderinin belli olacağı bu hafta boyunca her yerde devam ediyor.

Bu ay hiç dinmeyen ve artık alıştığım sert esintide, onu ziyarete gidiyorum. Metrodan, otobüsten, hastanenin girişinden öyle yoruldum ki, algılarımın üzerine bir merhamet perdesi geriyorum. Paule'ün yanındaki bir koltukta oturuyorum gene. Anne ayağa kalkıyor, hazır ben oradayken iç karartıcı havaya rağmen gezintiye çıkacak.

Paule elimi tutuyor, elini avucuma bırakıyor. Yemeğini güzelce yemiş, daha iyiymiş, yeni ilaç etkisini göstermeye başlıyormuş. Profesör dün gelmiş, Paris'teki dairelerini ne yaptıklarını sormuş. Daireyi teslim etmek üzerelerdi. Etmemelerini söylemiş. Hastaneden çıkınca, daha aylarca bakıma ve kontrole ihtiyacı olacakmış. İsviçre'ye giderse mümkün olmazmış bu. Taşınmayı bir yıl kadar ertelemesini tavsiye etmiş. Mykha, Paris ile İsviçre arasında mekik dokumak zorunda kalacak deyince, profesör bunun sakıncalarını gözardı etmemekle birlikte doktor ve tedavi değiştirmek kadar vahim olmadığı kanısındaymış. En önemlisi de orada, annesi yardım etmek üzere yanında olmayacakmış. Onun için planlarını değiştirmeye karar vermişler. Bir yıl daha Paris'te kalacaklarmış. İsviçre'de evini kiraladıkları kişi, ortada zorlayıcı bir sebep olduğundan, makul bir tazminat karşılığı kira sözleşmesini feshetmeyi kabul edecekmiş. Sanki ben bu tasarı değişikliklerine karşıymı-

şım, sanki bu değişiklikler kendini affettirmesi gereken bir kabahati ortaya çıkarıyormuşçasına savunmaya geçiyor, beni tavlamaya çalışıyor. Ben de baba rolünü oynuyor, içini rahat ettiriyorum. "Senin için, ailen için, sağlığın her şeyden önce gelir," diyorum. Elini avucuma bırakmış olması hoşuma gidiyor. Katı iradenin gevşediği, kendini saldığı mutlu bir an bu, neşeli bir an belki de. Paule'ün uykuya daldığı ve bu hafif uykuyu adeta bir hediye gibi sunduğu bir an. "Görüyor musun, kendimi bırakıyorum. Profesörün tavsiyesini onaylamana memnun oldum." Ümidin mekanizmasını işitiyorum, konuşulan onun dili. Vazgeçiliyor çünkü hastaneden çıkmak ümit ediliyor, çünkü profesör bunun mümkün olduğunu ima etmiş. Tedaviyi, şu an gerekli kontrolleri düşünmüş olması, bir sonrası olacağını tahmin ettiğini gösteriyor. Anne giriyor içeri. Paule'ün eli hâlâ avucumun içinde, kızını benden koparmaya çalışmamasına şaşıyorum, başucunda bekliyor, onu seyre dalıyor. İyileşse de ölse de, kızı ile kendisi arasında gittikçe büyüyen bir mesafe olacak yine. Bunu biliyor.

Paule'ün uyuyuşunu seyrediyor. "Bugün daha iyi. Dün akşam, alınması gereken kararlar yüzünden sıkılıp heyecanlanmıştı," diyor. Paule'ün o son derece hafif uykusunu seyrediyoruz, birazdan bilinç haline, tasarılara, katı ümide geri döneceğinin gayet farkındayız. Çarşafların altındaki narin şeklini görünce, öyle hafif bir hayatla uyuyor ki bir nefesten ibaret diye düşünüyoruz ikimiz de. Paule arka arkaya birkaç kere usulca uyanıyor, ancak ağzı azıcık aralanıyor, sudan çıkmış bir balık gibi havayı çağırıyor. Ama havayı buluyor, içine çekiyor, sakince soluk alıyor. Hava ırmağına, nehrine, okyanusuna sahip hâlâ. Bakışının iki yanında bizi buluyor ve gülümsüyor.

XXII

ARGILE ile hastaneye geldiğimizde, işlerin pek yolunda olmadığını hemen fark ediyoruz. Paule solgun, güçlükle nefes alıyor. Mykha yanında, elini tutuyor, kulağına bir şeyler söylüyor. Geçen haftaki sabırsızlığı yok olmuş. Paule korkuyor, Mykha onun içini rahatlatmaya çalışıyor, birden bir damla yaş iniyor yanağından. Mendiliyle siliyorusulca.Anne bakışlarını kızından ayırmadan geride duruyor. Kendimizi fazlalık hissediyoruz, Argile, "Biz çıksak daha iyi olacak galiba," diyor anneye. Mykha'nın ikinci bir damla yaşı sildiğini gözleriyle izlerken, "Çok uzaktan geliyorsunuz, biraz kalın, varlığınız ona iyi geliyor," diyor anne. Mykha, Paule'e fısıldıyor: "Önemli bir şey değil. Köprü yaparlar, kimse bir şey fark etmez. Eskisi kadar güzel olursun." Paule yüzünü şüpheyle buruşturarak bu sözlere gülümsüyor. Bir hemşire iğne yapmak üzere içeri giriyor. Biz çıkıyoruz, Mykha da bizimle geliyor. "Dün ağzındaki ağrı yine başladı, aftlar yüzünden olduğunu zannetti, ama bu sabah ağrısı iyice arttı. Servisteki doktorlardan biri geldi, sonra da profesör. Dişlerden biri apse yapmış, bu durum onları endişelendirdi, yarın sabah dişinin çekilmesine karar verdiler. Korkuyor, üzülüyor ayrıca." "Çok doğal," diyorum, "dişler cinsellikle, kişinin simgesel bütünlüğüyle ilişkilidir." Niye söyledim ki bunu, niye açıklamak istedim ki? Mykha biraz şaşkın, biraz şüpheci gözlerle bakıyor bana. Sonra, "Çok zor, onun için çok zor," diyor ve birden kendine gelerek: "Boğazıma kadar boka batmış durumdayım." Ne cevap vermeli? Elimi çekinerek omzuna koyuyorum ve bir süre durup batan

güneşin çatıların üstünden kalın bir bulut yığınını ara ara delip geçişini seyrediyoruz. Anne yanımıza geliyor. "İğnesini olduktan sonra Paule uykuya daldı," diyor. Bize dönüyor: "Gitseniz daha iyi olur, birazdan uyanıp uyanmayacağı belli değil. Sinirleri bozuldu ve çok ıstırap çekti." Gökyüzüne bakıyor, bulutlar güneşi yutmuş ve iri damlalar düşmeye başlıyor. "Neticede havanın kötü oluşu onun için iyi bir şey, hava sıcak olsaydı nefes almakta çok daha fazla güçlük çekerdi."

İkisini de öpüyor ve karanlığa gömülmüş koridorda yürüyoruz, kimse elektrikleri yakmamış henüz. Asansörün önüne gelince dönüp arkama bakıyor ve pencerenin biraz daha aydınlık dikdörtgeninde siyah hatları beliren kıpırtısız siluetlerini görüyorum.

Her zamanki uzun yoldan dönüyoruz eve, otobüste biraz terleyerek, hızlı banliyö treninde biraz üşüyerek.

Argile beni Rueil garına götürüyor arabayla, içimin sıkıldığını görüyor, o da aynı durumda. Bugün yapacak çok işim var. Benim yerime o gidecek hastaneye, saat tam ikide orada olacak ki Paule'ün annesi gezintiye çıkabilsin. İstasyonlar her gün olduğu gibi birbiri ardına geçip gidiyor, bu sabah bir nebze huzur içinde geçiyorlar, eski zaman tespihlerinin taneleri gibi, Paule'ün apseye dönüşen, tespih taneleri misali dizilmiş aftları gibi. Halles'de aktarma yapıyorum, bu da her zamanki gibi iç ritmimi aksatıyor. Luxembourg'da iniyor, parkın içinden geçiyorum, çok alçak bulutlarla kaplı gökyüzünün altında güzel görünüyor park, gökyüzü iki mavi derin oyuntuyla kesilmiş sanki ama ben açıklı koyulu lekeler görüyorum yalnızca. Acaba dünya, Borges'in farz ettiği gibi, yeraltı geçidine kapatılmış bir leopar mı? Acaba dünyanın bütün sırrı, şifresini yalnızca birkaç büyük sanatçının bölük pörçük çözebileceği beneklerinden birinin üstüne yazılmış olabilir mi? Biri bana İsviçre'nin bir üniversitesindeki bir Yunanca profesöründen söz etmişti. Profesörün babası bostancıymış, çok erken ölmüş, öbür çocukları aile işletmesinin başına geçemeyecek kadar küçükmüşler. Profesör, üç yıl boyunca, bir yandan ders verirken bir yandan da işin ida-

resini üstlenmiş. Pazar kurulduğu günler, dersten sonra, o zamanlar mecburi olan redingotunu çıkarıp mavi bezden bostancı ceketini giyer ve malları satmak için annesine yardım edermiş. Bu eski zaman insanını ve bu sadeliği düşünüyorum. Onu tanımadım, hatta ne bir fotoğrafını gördüm ne de bir metnini, ama Gümrükçü Rousseau ve Postacı Cheval ile birlikte iç dünyamdaki dostlarımdan biri oldu.

Yeniden Paule'ü düşünüyorum. İğne etkisini göstermiyor artık, dişinin çekilmesi sonucunda ortaya çıkan yara canını acıtıyor. Dişinin altında ne gördüler acaba? O diş onun dişi değil artık, onun savunma silahı, onun için çiğneyen, yanağına destek olan gereç değil. Tedavi edilen, saygı duyulan o değerli şey değil artık, tebessümünün, gülüşünün bir parçası değil, atılıveren kanlı, küçük bir diş minesi parçası sadece.

Ismarlanmış bir kıyafeti gidip almak zorundayım, genç ve yakışıklı olan satış görevlisi, bana değişmiş olduğumu, yaşlandığımı öğretenlerin safına katıldı şimdi. Yaşlandığımı başkalarından öğrendim. Artık bir çocuk olmadığımı, bir delikanlı olmadığımı başkalarından öğrendiğim gibi. Şu bir gerçek ki, vaktiyle olduğum kişi değildim artık, değilim. Her şeyin değiştiği gerçeğini görmenizi sağlamak ve size ölmeyi öğretmek konusunda başkalarının zalimliklerine diyecek yoktur. Başkaları olmazsa, ölmez miyiz acaba?

Argile benim yerime hastaneye gitti. Bundan suçluluk duyuyorum, ama başka yolu var mı, bugün başka türlü yapabilir miydim? Argile çok endişeli. Paule'ün durumu iyi değil. Orada fazla kalmaması gerektiğini hissetmiş. Onun yerinde olsam benim de yapacağım gibi, kaçtığı kanısındayım. Sessizlik içinde yemeğimizi yiyoruz, manevi ıstırap tadında bir şey.

Dışarı çıkıyor, azıcık ay ışığı altında yemyeşil olan bahçede yürüyorum. Yeşillik ve güller, taraçadaysa ismini hep unuttuğum beyaz çiçeklerin kokusu. Argile'e duyduğum ve henüz itiraf etmediğim aşkımın ilk zamanlarını ve o sıralar zihnimden çıkmayan dizeyi hatırlıyorum: "Aşk, gelip geçici aşk, ne yapacağım ben senin-

le?" O zamanlar bir tek Tanrı aşkının önemli olduğunu düşünürdüm. Öbür aşklar olsa olsa gelip geçici erkekler, gelip geçici kadınlardı. Öyle olmadı. Tanrı aşkı kuvvetli ve bir görünüp bir kaybolan işaretlerle hayatıma ışık tuttu. Tanrı'nın bir görünüp bir kaybolması, benim yaşadığım hakikat buydu. Bu bana ışık tuttu, bazen beni aydınlattı ama içimi ısıtan insan aşkı oldu. Neticede aşk bir ışık, bir ısıdır, aynı zamanda bir düğümdür, bir ilmik: Fazla hızlı gitme, fazla uzağa gitme, yoksa sıkar. Bunu daha çocukken öğreniriz, bilmeyelim diye uğraşırız ama gene de biliriz. Aşk görünmez bir tasma tutar elinde. Shadow'un boynunda tasma yoktu, bu yüzden korku salıyordu. Sokaklarda serbestçe ve sessizce dolaşan, dehşetli silahlarla donanmış büyük bir hayvan. Kimse onun biz hepimiz gibi tasmalı olmadığını tahmin etmez. O bilir, bunun tadını çıkartabilir, ama bir durak, geçici bir son olan doyuma kadar vardırmaz işi. Sırrın, gizli iktidarın, kimselerce bilinmeyen ve doyumun spazmına ihtiyaç duymayan hazzın Eros'una vakıf o. Evet bütün bunlar doğruydu ta ki... Karşısına Stéphane çıkıncaya kadar. Hayatın büyük tasmasının Shadow'un da boynuna takılmış olduğu düşüncesi karşısında ürkek bir sevinç duyuyorum. En güçlü olan Stéphane'dı, Shadow'un boynuna tasma takan o oldu: Bunu ansızın keşfediyorum. Ancak Shadow olabilecek en zalim şekilde öldürdü onu, olaylar tersine döndü. Bunun üzerine, birlikte tırmandığımız günlerden bu yana Stéphane hakkında bildiğim her şeyi Shadow'dan öğrendiğimi fark ediyorum. Evet, benim kafamdaki Stéphane, o parlak imge, aslında Shadow'un kafasındaki imge. Onun büyük bir direnişçi olabileceğini, Shadow'unkine denk bir oyun çıkarabileceğini asla düşünmemiştim. Stéphane, Shadow'un satranç tahtasının üstünde, siyah şahın karşısında beyaz şah oldu. Benimkinin üstünde değil, benim satranç tahtam yok, ben tesadüfen, mecburiyetten, bazen de aşktan yaşıyorum. Asla onlar gibi, asıl büyükler gibi, oyun özgürlüğüne uygun olarak değil.

Stéphane'da tanınmamış büyük bir adam görmüş olan Shadow, onun bakışı. Bense onda yakışıklı bir adam, çok iyi bir dağcı, dostumu görmüştüm yalnızca. Beni sevdiğini bilmemeyi tercih et-

miştim hatta. Bugün onu gerçekten seviyorsam, bunu Shadow'a değilse kime borçluyum?

Ağaçların arasından nehrin kara suyunu görüyorum. Seine, önüne kattığı her şeyle birlikte, karşı konulmaz bir şekilde kendi akışını izliyor. Ben de öyle yapıyorum ama devamlı akıntıya karşı giderek.

XXIII

SHADOW duvarın önünde oturmuş Stéphane'a bakıyor. Stéphane onu görüyor mu görmüyor mu, asla bilemeyeceğim. Shadow yatıyor, uyuyorlar, her biri kendi kavuşmayacak paralel çizgisine uzanmış halde, belki birbirlerini görüyorlar rüyalarında. Stéphane kırık kolu yüzünden arada bir inliyor. Bekleyiş o kadar uzun, son o kadar belirsiz ki, Shadow hayatında ilk defa inlemeden edemiyor. Onu duyuyor, telafisi olmayan şeyi. Stéphane, Shadow'un menfur, hayranlık verici kayıtsızlığında bir çatlağa yol açtı.

"Olup bitenlerde," diyor Shadow, "mesele kimin şah kimin vezir olduğunu bilmekte. Karşı karşıya gelmiş bir siyah şah ve bir beyaz şah yok. Piyonların hepsi savaşta birbirine karıştı. Bir beyaz şah var, o Stéphane ve eğer bu şah benim siyah vezir olduğumu ortaya çıkarmayı becerdiyse, vezir öldürmek zorunda."

Eve dönerken bahçedeki güller var aklımda. Bu güller, ağzındaki sızıyla, zayıflamış vücuduyla Paule'ün uyku ilaçlarından sersemleyip hiç şüphesiz uyuduğu gecenin içindeler. Merdivenden çıkıyorum, kanepenin minderine oturuyor, film seyrederken yaptığımız gibi sırtımı dayıyorum. Karanlıkta eski, siyah-beyaz, tek kanallı televizyonun sönük ekranına bakıyorum. Ekranda hiçbir şey yok, Stéphane'ın ölümü, Shadow'un devrilmiş karaltısı bana yetiyor. Ben de bir uyku ilacına yenik düşüp uyuyacağım. Argile çoktan uyumuş, storu indirmemiş, ay ışığı aydınlatıyor yatışmış yüzü-

nü. Storu indiriyor, yatağa giriyor, düşünüyorum: Stéphane öleli otuz altı yıl oldu, yara izi duruyor ama et kaynadı, deri her şeyi örttü. Canım yanmıyor artık. Yanmıyor mu sahiden? Ancak sızı orada, yazıda, var gücüyle kalemimin üzerine abanıyor. Yapacağım tek şey uyumak, berbat bir uyku, tan ağarırken kolum kanadım kırık uyanıyorum, uykudan beni çekip çıkaran rüyanın etkisiyle zihnimde beliren hem yumuşak hem sert imgeleri yakalamayı bir türlü başaramıyorum daha sonra.

Kahvaltıyı hazırlarken, doktora gitmem gerektiği geliyor ansızın aklıma. "Yorgunluğunuzu, tansiyonunuzu kontrol altında tutmalı, bekleyip ilaçların etkisini görmeliyiz," dediğinde almıştım bu randevuyu. Randevu bugün. Bütün olay Paule ve Stéphane'ın etrafında dönerken, saçma geliyor bu. Paule belki de sona yaklaşmışken, Stéphane ile Shadow benden yazının geçici hayatını beklerken, ne diye kendimle meşgul olacakmış, hâlâ ayakta duran bedenim için doktora görünecekmişim ki? "Sabahleyin Paule'ün tedavisi var, yemekten sonra dinleniyor. Daha sonra gelin de benim yerime bir süre yanında kalın," demişti anne. Sözleri talimat gibi zihnime kaydolmuş. Planlarımı değiştirmemeliyim. Doktor, bir ekiple çalışıyor, zili çalıyorum, ortak bekleme odasına giriyorum. Beni muayenehanesine kabul ediyor, genç bir adam, yelkenciliği seviyor, bu da hoşuma gidiyor. Paule'ün ağır hasta olduğunu, zihnimi nelerin meşgul ettiğini biliyor, yarım yamalak bir tebessümle şöyle diyor: "Sonuç olarak durumunuz fena değil. Yaz tatiline kadar dayanmalısınız." İyi de, bu yıl yaz tatili olacak mı?

Seine Nehri'nin üzerinde biraz güneş var, Alma Köprüsü'nü geçip restoranda Argile ile buluşuyorum. Bu kapalı mekânda geçirdiğim vaktin olanca geçiciliğini kavrıyor ve zevkini sonuna kadar çıkarıyorum. Argile bir günlüğüne kız kardeşine gidecek, ilerde taşınacağımız dairenin mutfağını ne şekilde düzenleyeceğini konuşacak onunla. Argile'in zarafetinin ve Paule'ün kanserinin etkisi altındayım, bu ikisini zihnimde ayırmaya çalışmıyorum. Argile arabanın anahtarlarını veriyor bana, kendi imkânlarıyla döne-

cek. Zafer Takı'nın etrafından dönüyor, Maillot Kapısı yönüne sapıyor, bu saatte çok tıkalı olmayan çevre yoluna çıkıyor ve tespih taneleri gibi dizilmiş kapıları sayıyorum.

Ne yaparsam yapayım, kaygılıyım, arabayı her zamanki gibi kirli duvarın karşısına park ediyor, odaya çıkıyorum, küçük pencereden bakınca büyük bir sarsıntı yaşıyorum, korktuğum başıma geldi. Paule'ün yüzünde gene oksijen maskesi var. İçeri girdiğimde annesinin yerinin boş olduğunu ve odada başka birinin bulunduğunu görüyorum. Paule ile Mykha'nın bir arkadaşı, Lilie. İsviçre'den gelmiş, Paule onu gördüğüne memnun belli ki. Lilie'nin içten içe korkmuş olduğunu hissediyorum, ama bir doktor karısı, olayların esas eksenlerine oturtulduğunu görmeye ve neler olabileceğine alışkın.

Paule'ün yanına oturuyorum, uzattığı eli küçücük ve ateşten yanıyormuş gibime geliyor. Bir süre durup duvarın üstündeki ya da duvarın ötesindeki bir şeye bakıyor. Bakışının sabitlendiği noktanın biraz aşağısında bulunan dikdörtgen televizyon ekranı, aniden gözüme son derece küt ve hantal görünüyor, şu an olan bitenin tamamen dışında.

Paule yavaşça başını benden yana çeviriyor ve "İnsan istemeyi artık istemez olunca aslında ne ister?" diyor. Soru bana yöneltilmişe benzeyen bir soru işareti taşıyor sanki, öyle yorumluyorum. Arada sırada, onun talebi üzerine, Taocu istememe anlayışından ve Zen Budistlerin bırakma anlayışından bahsettiğim oldu. Bu konuda bana defalarca bir sürü şey sormuştu. Bir soru işitiyorum ama o başını çeviriyor ve beni muallakta bırakıyor. Onun ne istediğini burada, bu odada, anlamaya kalkmam mümkün değil. Benden bir cevap beklemiyor. Bana soru sormuyordu. Bana sormuyordu. Şu anda, kendi kendine sormuyorsa başka kime soruyor olabilir?

Anne geliyor, koltuğuna oturuyor ve Paule'ün yüzü yavaş yavaş ona doğru dönüyor. Bakışlarıyla iletişim kuruyorlar. Paule bazen Lilie'ye ya da bana bir şey söylüyor, ama cevapların onun üzerinden akıp gittiğini ve hiç konuşamayacağı bir noktaya, kendimi-

zi ona duyurma teşebbüsünde bulunamayacağımız bir noktaya varmış olduğunu görüyoruz. Zaman, Paule'ün güçlükle alıp verdiği solukların, önce ilaçlarını sonra çay getiren hemşirelerin giriş çıkışlarının ritmine uyarak, sarsıntısız, geçip gidiyor. Benim ona getirdiğim bir bitki çayını tercih ediyor. Bu seçim yüreğime dokunuyor, tamamen işe yaramaz değilmişim. Mykha geliyor, İngiltere'ye telefon etmiş, Win'den haber getiriyor, mutluymuş anlaşılan. Şimdi odada beş kişiyiz, Paule birkaç dakikalığına uyuyor bazen, daha iyi sanki, nefes alışı daha düzenli. Shadow'un suda çürümeye bıraktığı Stéphane'ın bedenini düşünüyorum, Shadow bu sayede onu yendiğini sandı. Ölüm bana bir ayin, bir mezar, taşın saflığını ve sertliğini, mezarlıkların düzenini ve dizilişini çağrıştırır, yani doğumun başlangıçtaki kaosunu, ölümün sondaki kaosunu çağrıştırmayan her şeyi. Shadow, Stéphane'ın kendisini içine çektiği kaosun izlerini bıraktı arkasında, bir de nezaketten, saygıdan zerre kadar nasibini almamış gerçek kaosun izlerini.

Hemşire akşam bakımı için içeri giriyor. Ben çıkacağım sırada, anne: "Yarın saat ikide gelebilirseniz, eve gidip biraz dinlenirim, sanırım buna ihtiyacım olacak," diyor. Lilie'yi Notre-Dame yakınlarındaki bir restorana bırakabilir misin diye soruyor Mykha. Yalnız olmayacağıma seviniyorum. Saat yediye geliyor, her yönde çok yoğun olan araba seline dalıyorum. Hızlanmalar, durmalar, kalkmalar, tıkanmalar, çevre yolunun temposunu fazlasıyla iyi biliyorum. Paule'ü görünce çok sarsıldığını söylüyor Lilie, aldığı haberlerden onun bu halde olduğunu düşünmemiş. Biz oradan ayrılmadan önce o da benim gibi Paule'ü biraz daha iyi görmüş. Ona sormadan edemiyorum: "İyileşebilecek mi sizce?" Tereddüt ediyor: "Yeni ilaç etki ederse birkaç ay kazanabilir, öyle dedi kocam, yoksa ancak birkaç gün."

Villette Kapısı'ndan geçiyoruz. Bir kırmızı ışıkta, Corentin-Carioux Sokağı tabelasını görünce bir an paniğe kapılıyorum. Flandres Sokağı'ndayız zannediyordum, bana çocukluğumu ve Bécassine çizgi romanlarını hatırlatan bu Bröton isminin burada ne işi var? Halbuki yanılmadım, çatlak duvarlı gri evleri, plastiklerle ve

cart renkli giysilerle parıldayan sayısız dükkânıyla işte Flandres Sokağı.

Lilie benimle konuşuyor, ondan yayılan, Vaud kantonu şivesiyle kurduğu cümlelerden gelen bir sükûnet var. Paris'inki kadar aşırı yorgun, üzerinde o kadar çalışılmamış bir mekândan gelen bir sükûnet. Göle, bağlara, ağaçlara, yapraklara ilişkin bir mevcudiyet. Arabaların düzensiz seline kapılıp bana büyük yolcu gemilerini hatırlatan kulelerin, büyük binaların yükseldiği meydana varıyorum. Bu mekanik çılgınlığın, bu duvarların, ancak parçalar halinde görülebilen bu hapsolmuş göğün olmayacağı başka bir dünya yatıyor gönlümde, ama bu dünya bizim dünyamız, bizim istemiş olduğumuz dünya.

Bu araba selinden kurtulmayı istemek boşuna, rıhtımlardan geçiyor, akşam trafiğinin karmaşasında Notre-Dame boyunca ilerliyoruz. Yavaş yavaş bir şeritten diğerine geçmeyi ve Lilie'yi arkadaşlarının bekledikleri restoranın önüne getirmeyi başarıyorum.

Araba yığını sıkışıklığını koruyor, bir unsur gibi sıkıca bana tutunmuş, Saint-Michel'den sonra yoğunluğu yavaş yavaş azalmaya başlıyor. Akışkanlık denemez, sarsıntıların, hıçkırıkların, tıkanmaların hafiflediği henüz ağır seyreden bir akış. Soluk alınıyor yeniden, Paule'ün güçlükle aldığı az miktardaki soluk gibi değil artık. Bir çeşit yarı uyku, yarı gevşeyiş, huzur ümidi. Kırmızı ve yeşil ışıklar arasında yoluma devam ediyor, hatta Chatou Köprüsü'nü tıkanıklığa rastlamadan geçiyorum. Paule uyudu mu acaba, diye düşünüyorum. Kimse dişinden bahsetmedi, hayret. Yasak olan buydu. İnsan istemeyi artık istemez olunca ne ister? Trafik kalabalığının ortasında insan sinirlenebilir, sabredebilir, isteyemez.

Artık istememek de hâlâ bir şey istemek değil mi? İsteme halinin tamamen dışına çıkmak için ne yapmak lazım? Seine boyunca ilerliyorum, işte alavere havuzu, dirsek, yeşil adanın evleri, düz yol. Arabadan çıktığım sırada bir taksi duruyor arkamda. Gelen Argile, elinde iki paket var. Artık yalnız olmamak için, elindekileri yukarı çıkarmasına yardım etmek için ona doğru koşuyorum. Ben sofrayı kurarken üstünü değiştiriyor. Ona acilen söylemek is-

tediğim şeyi hatırlıyorum birden: "Madem kız kardeşine gideceksin, bir an önce git, Paule iyi değil, Lilie'ye göre üç-dört günü kalmış ancak." Argile bana bakıyor, gözlerini kırpıştırıyor, "Yarın sabah gider, ertesi gün dönerim," diyor.

Argile yola çıkmak için hazırlık yaparken, Seine kıyısına kadar yürüyorum. Üç-dört gün mü? Kesin değil, yaklaşan ölümden başka ve daha önce vuku bulmuş, hatırası canlanan, yeniden karşıma çıkıveren ölümden başka hiçbir şey kesin değil. Stéphane'ın morarmış, şişmiş, gölcüğün yüzeyine yakın suda yüzen bedeni.

Bu akşam beni huzursuz eden boğulmuş Stéphane'dan çok Shadow'un çimenlere vuran karaltısı. Gölgenin, gecenin, yırtıcı gece avcısının karaltısı.

Seine yıldızsız göğün altında akıyor. Bu kara kitle Paris'ten kaçıp kurtuluyor, Paris'i ve onun durmak bilmeyen uğraşını alt ediyor, beni alt ediyor, Stéphane'ı alt ediyor, alavere havuzunun duvarlarına takılıp kalmış okanlı bedenlerden biri olabilirdi Stéphane; biriken, taşan, kimyasal ve yapışkan maddelerden oluşmuş adalar, takımadalar meydana getirerek suyla beraber sürüklenen beyaz köpüklerden çekilip çıkarılan o kanlı bedenlerden biri.

Bu karanlık suda sabaha kadar uyuyorum, göz kamaştırıcı ve can yakıcı bir rüya konusunu kaydediyorum not defterime. Argile çıkmaya hazırlanıyor, onu hızlı banliyö trenine bırakacağım. Rüya bana bir şey anlatıyor ama şimdi dinlemeye vaktim yok, zira acele etmemiz lazım. Çayımdan ilk yudumu aldığım ânı, güne başlamadan önceki bu birkaç saniyelik molayı seviyorum. Gara gideceğiz, sonra acelem yok, çünkü saat ikide orada olmamı istedi anne. Argile gittikten sonra rüyamı kaydetmeye bol bol vaktim olacak. Argile hazır, hazır sayılır, kalın dosyayı ve ilerde taşınacağımız dairenin planlarını çantasına tıkıyor ve çayını içerken gülümsüyor.

Aynı anda bir şey arabanın anahtarının nerede olduğunu soruyor, bir şey bir tuhaflık olduğunu biliyor ya da seziyor. Anahtar demeti her zaman koyduğumuz şöminenin üstünde değil, ne pantolonu-

mun ne de montumun cebinde. Arabanın üstünde kaldı, merdivenden koşarak iniyorum, bahçe kapısı açılmakta yine direniyor. Arabanın kapısı açık, anahtar üstünde. Dün akşam o aceleyle kontağı açık bırakmışım belli ki. Oturuyorum, sakin olmaya çalışıyorum, kontağı çeviriyorum, ısrar etmenin âlemi yok, akü boşalmış. Günlerden pazar, yarın 14 Temmuz, arabayı tamir edecek kimseyi bulamam. Argile yola çıkacak, ben de saat ikide mutlaka hastanede olmalıyım. Bir facia hissi var içimde. Şimşek hızıyla, bunun altı üstü can sıkıcı bir olay olduğunu anlıyorum, bir tane daha, ama felaket hissi daha kuvvetli. Bu hisle mücadele ediyorum, odaya girdiğimde Argile, "Bir aksilik mi var?" diyor.

"Anahtarı arabanın üstünde bırakmışım, akü boşalmış."

Gülüyor: "Gününü bulmuş. Taksi çağırayım. Bir çay daha iç, sıcak hâlâ, başka bir fincan al, bu soğumuş." Telefon ediyor, taksi gelecek.

Bugün pazar, yarın 14 Temmuz. İki gün boyunca arabayı tamir ettirmem imkânsız. Arabasız ne yaparım, eğer... Aklımdan geçenin daha ilerisini düşünmek istemiyorum, bu iki bayram günü bir duvar gibi dikiliyor karşıma. Kendime sıcak çay koyuyorum. Böyle bir hatayı nasıl yaptım? Bunun sebebi hastaneye gitmek istemeyişim değilse... tanık olmak istemeyişim değilse ne... Argile'e, "Gitme. Yola çıkma, biliyorum ölecek, dün akşamdan biliyordum bunu," demek üzereyim neredeyse. Kendimi tutuyorum, bunu söylemek batıl inanç olur, bilmediğim şeyi bildiğimi iddia etmek olur. Bir şey demiyorum, taksi duruyor kapıda, Argile ile birlikte iniyorum aşağıya, giderken elini sallayışı beni gerçeğe döndürüyor: Saat ikide hastanede olmak için hazırlanmalı, duş almalı, tıraş olmalı, yağmur yağsa bile garakadar yürüyebileceğim ayakkabılar giymeliyim.

Hazırlanıyorum, hiçbir şeyi unutmamaya çalışıyorum, azıcık bir şeyler yiyorum. Yeniden çay yapıyorum. Öğle oldu, vaktim var. Bahçede, salata toplayan Marie-José'yi görüyorum. Pazarları nadiren gelir, onu gördüğüme seviniyorum, Seine kıyısındaki yola doğru yürüdüğümü görünce, "Yayan mı gidiyorsunuz?" diye soruyor.

"Dün akşam arabamı bozdum, aküsü boşalmış. Her yer iki günlüğüne kapalı üstelik. Hastaneye gitmem lazım."

Yerinden kalkıyor: "Belki José bir şeyler yapabilir. Canınız mı sıkkın?"

"Hem de çok, gelinimin durumu iyice kötüledi. José bir şeyler yapabilirse..."

"Gidip söyleyeyim, anahtar şöminenin üstünde mi?"

"Orada."

Acele ediyorum, sanki yıllardır acele ediyorum. Bu sefer de Seine boyunca uzanan yolda aceleyle yürüyorum, son fırtınaların ardından su birikintileri kalmış şurada burada. Hastaneye varmak üzere acele ediyorum. Pazar günleri Chatou'da az tren olur, Rueil garına gitmek için köprüden geçiyorum. Çok fazla araba yok ama gürültüleri bir yetki suistimali gibi rahatsız ediyor beni. Tren, evler, yeşillik, tünel, Auber, tren değiştirme ve Aubervilliers Kalesi'ne kadar bitmeyen yol, okuyorum, yol boyunca Ariès'in eğitim üzerine kitabını okuyorum. Onda zamanın izini, değişimin izini, hayatın ve ölümün yüzünün izini buluyorum. Çağımızdaki ölümün imgesine karşı savaşıyorum içten içe, diyorum kendi kendime. Hastanede ölüme.

Aubervilliers Kalesi istasyonundan çıktığımda, saat bir kırk, vaktim var, zamanında orada olacağım, otobüs durağına kadar yürüyorum. Cebime tıktığım küçük not defteri geliyor aklıma, dün gece rüyamı kaydetmiştim.

Bu rüyada, Ardennes Şatosu'na gidiyorum, büyük ormanlar var, bir tepe, büyülenmiş gibi derin bir sevinç duyuyorum, ama şatonun girişinde Viktorya çağma ait elbiseler giyip şapkalar takmış, korkutucu üç yaşlı Hanım var.

Otobüs durağına gidiyorum, otobüs gelmiyor, derin bir kaygı kovalıyor ardımdan, geniş adımlarla hastaneye doğru yürüyorum, ikiye on var.

Ardennes Şatosu'na hiç gitmedim. Rüya beni niye Ardennes ormanları avcılarının o fantastik dünyasına götürdü?

Çok hızlı yürüyorum. Bir sokağa giriyorum, sokak kıvrılıyor,

hafiften yağmur atıştırıyor, farkında olmadan şemsiyemi açmışım. Bu güzergâhtan hep arabayla ya da otobüsle geçtim, sandığımdan daha uzunmuş. İkiyi on geçiyor. Yağmur çiseliyor, ama öyle acele ediyorum ki terliyorum. Üşütebilirim. Şimdi anayola çıktım, hafta içi olduğu kadar kalabalık neredeyse.

Ana giriş, su birikintileriyle, banklarıyla iki yanı ağaçlı yol, rüyadaki beyaz saçlı, siyah ve mor giysili üç Hanım, bir hayalden fırlamış gibi duruyorlar orada. Ben çocukken öyle hanımlar vardı daha. Evet, kraliçe, dul Viktorya üçle çarpılmış, hepsi birbirinin aynı, her biri kendine özgü ezici bir kişiliğe sahip. Şimdi olanın geçmişte de hep olduğunu böyle korkunç bir kesinlikle bilmeleri beni allak bullak ediyor. Geçmişte olanın gelecekte de hep olacağını. Belki daha kötüsü.

Rüyadan çıkıyorum, sarı asansör beni kaptığı gibi kanserliler katına kadar çıkarıyor. Kata varınca, sevimli bir hemşire, "Tam vaktinde geldiniz bence," diye fısıldıyor. Saatime bakıyorum, randevu ikideydi, şu an ikiyi yirmi geçiyor. Koridorda soluklanıyor, şemsiyemi kılıfına sokuyorum. Saçımı tarıyor, 108 numaralı odanın küçük camına yaklaşıyorum. İlk gördüğüm şey, Paule'ün yüzünde iki sıra yeşil sargı bandıyla tutturulmuş, iki borulu bir oksijen maskesi olduğu, bir keresinde bir yazarın evinde gördüğüm bronz bir ölüm maskesine benziyor. Bu maske, çağları aşmış Stoacı bir gururun belirtisi olarak zihnimi kurcaladı sıkça. Anne içeride değil. Yatağın iki yanında duran Lilie ve Mykha, Paule'ün üzerine eğilmişler. Odaya giriyorum, dönüp bakıyorlar. Paule'ün solunumu çok kötü. Durumun iyi olmadığını, odada çok kişi bulunmaması gerektiğini söylüyorlar ya da işaretle anlatıyorlar. Kapıyı tekrar açıyor, elinde şırınga tutan bir hemşireye yol veriyorum. Çok geç geldim, yerimi başkası aldı. Ne kadar uğraşmış, acele etmiş olsam da boşuna, dışarıda bırakılıyorum, sabahtan beri böyle olacağını bekliyordum.

Koridorda beklerken sıkıştığımı, çok sıkıştığımı hissediyorum, tuvaletler karşımda. Üç Hanım'ın bakışları altında bir sarı kapıdan daha geçmek lazım. Bereket versin tuvalet boş, içeri giriyor

ve gerçek bir zevkle işiyorum. Hemşirenin 108 numaralı odadan çıktığını görüyorum. Koridorun ucuna gidiyorum ve muşamba döşemenin üzerine soluk bir şekilde yansıyan yağmurlu göğün ışığına bakıyorum. Geçen gün yanıma gelip konuşan yaşlı hasta, odasından çıkıyor ve şöyle diyor: "Buradaki yemeklerin yeni hastanedekilerden daha iyi olduğunu sanıyordum, ama değil, daha iyi değil. Neticede hastane yemeği işte." Göğüs geçiriyor, tam ona cevap verecekken Mykha'nın bana doğru geldiğini görüyorum. "Gel, ona iğne yaptılar. Stajyer gelecek. Öğleden sonranın başlarında birden ağırlaştı. Annesini çağırdım," diyor.

Odada bir şeyler değişmiş. Paule'ün yüzü çok sakin, güçlükle nefes alıyor ama yattığı yerde sıçramadan, mücadele etmeden.

Maskeyi tutan yeşil çizgilerden dolayı yüzü hâlâ bölünmüş halde. Bir şövalye miğferinin parçası beliriyor yine gözümün önünde; yumuşak, kendini bırakmış, nefes alan ağız miğferin alt kısmında, daha geniş ve daha dingin görünen alın üst kısmında.

İçimden bir his Paule'ü uyarmış olduklarını söylüyor ama bunu düşünecek vaktim olmuyor zira hemşire, arkasında beyazgömleğini ve çok genç siluetini belli belirsiz seçtiğim stajyerle birlikte içeri giriyor. Bizden dışarı çıkmamızı rica ediyor, bir tek Mykha kalabilir. Çıkıyorum, pencerelere, o aydınlık yere doğru yürüyorum, "Bitti artık," diyor Lilie. Ağlıyor. Sadece Lilie değil ağlayan, Paule'ün üç kız arkadaşı daha gelmiş. "Hayır, kimse beni çağırmadı, gelmem gerektiğini hissettim," dediklerini duyar gibi oluyorum. Oradalar, gözleri yaşlardan parlayan Paule'ünakranı genç kadınlar. İçlerinden biri kanser olmuş, iyileşmiş. Ümidin imgesi gibi duruyor, hayatta kalacağına inanmıyor. Yalnızca kendine inanmasını söylemiş Paule'e, ancak o da benim gibi onu hazırlamak gerekir diye düşünmüş. Paule'ün uyarılmış olduğunu, kimsenin müdahalesi olmaksızın hazırlanmış olduğunu biliyorum şimdi.

108 numaralı kapıya bakıyorum, stajyerin çıktığını ve yazıhaneye doğru gittiğini görüyorum, yürüyüşündeki gençlik çok etkiliyor beni. Mykha çıkıyor arkasından, bize doğru geliyor, ağladığını görüyorum, kız arkadaşların çemberinden biraz ötedeyim. Bana

yöneldiğini görünce çok şaşırıyorum, omuzlarımdan tutup sarılıyor, ben de sarılıyorum. Evet, yıllardan, anlaşmazlıklardan, birbirimizden uzak düştükten sonra onun çocukluğundaki ve benim gençliğimdeki gibi kavuşuyoruz. "Bitti, stajyer öyle dedi, bitti, buna inanamıyorum. İnsan bunun olacağını ne kadar beklese de boşuna, inanamıyor."

Bir anlığına, dayanmaya ihtiyaç duyduğu direk olduğumu hissediyorum, çürük direk. Ümitlerin, sırların, kırılmış alışkanlıkların olanca burukluğunu duyuyorum içimde ama aynı zamanda da şu an onun için burada bulunuyor oluşumun tesellisini. Bedenlerimizle, üzüntüyle, acısını birlikte çektiğimiz, gerçekleşmesi an meselesi olan olayla birbirimize kenetlenmiş olarak uzunca bir süre öyle duruyoruz. Koridorda acelesi olan bir ayak sesi var, bu ayak sesini hemen tanıyorum, topukları yeri döverek kendinden emin bir şekilde yürüyen annenin ayak sesi bu.

Anne burada. Mykha yanına gidiyor. Camdan şöyle bir bakıyor anne. Lilie onlarla birlikte içeriye giriyor. Ben üç kız arkadaşla kalıyorum. Kapı açılıyor, hemşire çıkıyor, arkasından anne, telefon etmeye gidiyor. Geri geliyor, kapının hemen yakınındayız. "Ona bu iğneyi yapamazlar, hâlâ etkili olabilecek tedavisine aykırı," diyor.

Arada bir odaya girip çıkıyorum, bir filmin ya da acı veren bir rüyanın içinde gibiyim. Yeşil maskesi ve her solukta evet diyen dudaklarıyla Paule'ün solgun yüzü hariç, siyah-beyaz bir rüyanın.

Sesler, konuşma gürültüleri duyuyorum. Birisi şöyle diyor: "Paule'e iğne yapılsın istemiyor, delilik bu, acı çekmesine lüzum yok. Paule'ün, 'Kötüleşeceksin!' diyen annesine, 'Kötüleşeyim,' diye cevap verdiğini biliyorum."

Bu, kendimi bırakmak istiyorum, anlamına mı geliyor? Bilmiyorum. Acı çekiyorum ve düşünmek gibi bir çılgınlığa kalkışmayacağım. Paule gibi evet diyemem. Hayır diyemem. Hiçbir şey diyemem, hiçbir şey yapamam ama gene de burada olmalıyım. Ümidi kullandım, bu yatağın etrafındaki herkes gibi ümidi kötüye kullandım ve şimdi ümit dilsiz, ancak bir deniz fenerine, bir kaleye

benzediği zamanki kadar yenilmez de.

Koridora itilmiş olmalıyım, stajyerin yeniden geldiğini görüyorum. Benden birkaç adım ötede çok güzel genç bir hemşireyle karşılaşıyor. Yüzünü aydınlatan neşeli bir tebessümle gülümsüyor ona. Derken tebessümü siliniyor ve gri gözleri bir daha hiç çıkmamacasına içime nüfuz ediyor. Odaya giriyor. Genç, mütebessim, beyaz gömlekli ölümü gördüm. Bu onun her zamanki yüzü mü yoksa hayatın ve ölümün büyük patronları orada olmadığında yalnızca hafta sonları takındığı yüzü mü? "Stajyer geldiyse, artık saat değil an meselesi," diyor birisi. Ancak görüyorum ki, ümit ne kadar darbe yemiş, yıkılmış olsa da, hâlâ burada. Kırıntılar halinde, ortadan kaldırılması imkânsız toz halinde. Buradaki kimse bu cümleyi sarf etmedi bu koridorda ama ben koridorda değilim artık, stajyer çıktı, kızlar girdi odaya, ben de onların peşinden. Ümit edilecek hiçbir şey kalmadı, koridorda aklımdan geçen buydu, odada Paule'ün yüzü, kendi içine dalmış, benimsemiş, hazırlanmış bu yüz, düşüncemi usulca düzeltiyor. Yüzünde, düşünce artık düşünmez olmuş ama hâlâ aydınlatıyor.

Hemşire, kalbi dayansın diye son bir iğne yapmak üzere odaya giriyor. Ben bir kere daha çıkıyorum, hemşire de benden hemen sonra çıkıyor. İğneyi yaptı mı, yapmaktan vaz mı geçti? Bilmiyorum, bunu hep bilmeyeyim istiyorum. Paule ölüyor, ben koridordayım. Lilie odadan çıkıp, "Artık acı çekmiyor," diyor bana.

Odaya dönüyorum, daha doğrusu benim bugünkü mekânım olmuşa benzeyen koridordan çıkıyorum. Mykha, Paule'ün başucunda diz çökmüş, ona doğru eğilmiş, elini öpüyor, bir şövalye hanımının elini nasıl öperse aynı öyle. Ben de onun gibi diz çökmek isterdim ama yer yok, olayın hızından sersemlemiş haldeyim. Paule'ün gözlerini kapatmışlar ama oksijen maskesini henüz çıkarmamışlar, ağzı açık kalmış ve bir şaşkınlık ifadesiyle hâlâ evet der gibi. Paule'ün yüzü ve o an çok güzel kalmış. Mykha hâlâ dizlerinin üstünde. Hemşire ona yaklaşıyor, Mykha ayağa kalkıyor, hemşire bir şey söylüyor ona, duymuyorum. Mykha, "Pekâlâ, madem öyle gerekiyor yaparız," diyor. Hemşire, Paule'ün çenesinin altından

bir bez bağlıyor, maskeyi çıkarıyor. Çok uzun süre savaşmış, artık miğferini çıkardıkları küçük bir askere benziyor çıplak yüzüyle. Kararlı ağzıyla bu sakin yüz kalıyor geriye, bir de sonsuza kadar yok olan bakışı. Hastalığın darbeleri altında giderek kırılganlaşmış, hızını, hacmini, nefesini kaybetmiş ve şimdi çarşafın altında, kim bilir hangi okyanusun kabarttığı bir dalganın geçip gitmişliğinin belirtisinden ibaret olan bu beden kalıyor geriye. Anne kısa bir kriz geçiriyor, ağlıyor, bağırıyor, etrafını saran kız arkadaşlar onu koridora çıkarıyorlar, kadınlar ile ölümün kadim aşinalığı bir kez daha çıkıyor karşıma.

Orada kalmayı, düşüncelere dalmayı, dua etmeyi, eskiden yapıldığı gibi belki geceyi başucunda bekleyerek geçirmeyi isterdim, ama odayı boşaltmak lazım. Evet, hemşirenin Mykha'ya söylediği buydu. Hayır, beklenemezmiş, Paule'ün naaşı akşamleyin bir yerlere götürülecekmiş. Boşalmış, temizlenmiş, dezenfekte edilmiş oda yarın başka bir hastaya verilmiş olacak. Onun odası olacak, iyileşeceği ya da öleceği oda. Birdenbire, bütün bunların acımasız zorunluluğunu görüyorum. Bu talep karşısında bir an sarsılan Mykha, dolaptan bir bavul çıkarıyor, Lilie ona yardım ediyor. Ben de bir şeyler yapmak istiyorum ama "Bırak, ikimiz daha çabuk yaparız," diyor Mykha. Çok karanlık bir an bu, koridora doğru itildiğimi hissediyorum. Pencereden bakıyorum, yağmur başlamış, büyüleyici bir şiddet ve düzenlilikle yağıyor. Pencerenin önünde ayaktayım, anne yanımda, kız arkadaşların arasında. Kadın kadına konuşuyorlar, bu diyaloğa karışmamalıyım. Yağmur damlaları çatılara çarpıp sıçrıyor, düşüncelerim de Paule'ün hafiften morarmış yüzünün gerçekliğine çarpıp yeni bir yön izliyor. Onu tekrar görmek istiyorum. Aynı anda kadınlar topluluğu ayin yürüyüşündeymişçesine 108 numaralı odaya yöneliyor. Riayet ettikleri çok eski bir ayin usulü bu. Odaya giriyorlar, Mykha ile Lilie giysileri ve eşyaları bavullara yerleştirmeye ara veriyorlar. Paule'ün, evliliği dolayısıyla, büyük bir gezgin olduğunu, her iki anlamda da dünyayı dolaştığını hatırlıyorum. Şüphesiz özenerek seçmiş olduğu bu bavullar ondan uzun yaşayacak.

Hepimiz duruyor ve Paule'ün yüzüne bakıyoruz, çökmüş, şimdiden başka gölgeler dolaşıyor üstünde. Bir müddet böyle ağır bir hava içinde duruyoruz, ne kadar sürdüğünü kestiremiyorum, yasın başladığı an bu. Sonra kız arkadaşlar gidiyor, sessizce onları asansöre kadar geçiriyorum. Tekrar kapının önüne geldiğimde, annenin karşı konulmaz bir derleyip toplama ihtiyacına kapıldığını görüyorum camdan. Dolaplar boşalıyor, bavullar doluyor. Ölmesi için ne çok eşya lazımmış meğer Paule'e! Odada rahatsızlık vereceğimi hissedip kapının önünde duruyorum, ben de faaliyete geçmeyi, gerekli görünen şeyleri yapmayı ya da Paule'ün yüzünü seyre dalmayı isterdim. Yavaş yavaş koridorun gece hayatı başlıyor, hastalar geçiyorlar, bir hemşire her şey yolunda mı diye oda oda dolaşıyor. 108 numaralı odaya girmeden önünden geçip gidiyor. Bavullar doldu. Mykha en ağır ikisini alıyor, ben üçüncüsünü. Annenin elinde, hastanede geçirdiği uzun günler boyunca kullandığı şahsi eşyasını koyduğu bir çanta var. Refakatçinin, bir yerde hazır bulunanın ete kemiğe bürünmüş hali olarak, faal ilgi ve dikkatin ve de ümidin cisimleşmiş hali olarak aylarca oturduğu koltuğa bakıyorum. Yaşantısının bu döneminde, kendisinden, uçsuz bucaksız anne imgesinin gerçek hayatta vücut bulmuş hali olması istendi ve öyle olması için imkân tanındı, şimdi bu dönem sona eriyor. O ve Lilie odadan çıktılar, belli ki Mykha ben de çıkayım istiyor, bavullar yüzünden geçmişteki yolculukların telaş ve sıkışıklık havasına girdiği için belki ya da Paule'ün huzurunda bir an yalnız kalmayı arzu ettiği için. Bavulla kapının pervazına çarpıyorum, başımı hafifçe çevirip Paule'ün yüzüne bakmak istiyorum ama bavulun ağırlığıyla sürükleniyorum. Gözlerim son kez onunla değil, annenin koltuğuyla karşılaşıyor, saygı duyduğum bir olaya mekân olduktan sonra yakında yeniden anonimliğe dönecek koltukla. Aceleyle asansöre yöneliyorum, anne kapısını tutmuş. Mykha'nın da arkamdan aceleyle geldiğini hissediyorum. Neden? Bu odadan bir kere çıktıktan, ondan koptuktan sonra, kaçmak gerektiği için mi?

Giriş katına vardığımızda, Mykha önden çıkıp kapıya yöneliyor, anne de o da arabalarını kapının yakınına park etmişler. Ba-

vulları yüklemek ve Paris'e doğru son hız yola çıkmak bir nevi acil durum arz ediyor sanki. Acele ediyorum. Mykha öfkeli zira çok şiddetli yağmur var, bavulları arabaya yüklerken ıslanacağız. Bereket versin yanıma büyük bir şemsiye almıştım, böylece bavulları bagaja koyarken onu yağmurdan koruyabiliyorum. Sonra geri dönüp anneyi alıyorum şemsiyenin altına. Kapının önünde kucaklaşıp öpüşüyoruz. Çok şiddetli, sicim gibi yağan yağmurun gürültüsünde konuşmadan ayrılıyoruz. Yüzümüz yağmurdan ıslanmış, belki de gözyaşlarından.

Lilie ve ben Mykha'nın arabasına biniyoruz, fırtınanın gümüş parlaklığı verdiği loş bir ışık yayılmış etrafa. Bu kitlenin, bu maddenin içine dalıyoruz, yeni anlara doğru taşınmak üzere. Paule, çenesinin altında sargısı ve hafiften morarmış yüzüyle şimdi odada yalnız diye geçiriyorum aklımdan. Bunu hafifletecek ne bir dua, ne bir ayin, ne ölünün başında bekleme. Demin genç ve hayatta olan bir hastayı ziyarete gelmiştim. Şimdi onsuz gidiyoruz, dünyayı dolaşmış, belki gene dolaşacak üç bavulla. Biliyorum, bugünün acımasız gerçeğini zaman hafifletecek. Paule birkaç kişinin ilgi ve dikkatinin merkezindeydi. Artık orada değil. Bu anlaşılmaz boşluğu, bu koca açığı örtmek, örtmeye çalışmak için üzerine kelimeler koyacağım, koyuyoruz. Birkaç kişinin ilgisi ve dikkatiyle çevrelenmiş, korunmuş olarak yaşıyoruz şu halde, sonra bizden yavaş yavaş koparılıyorlar. Mykha hızlı sürüyor, pazar akşamı, yarın bir bayram günü. Paris'e dönen çok olmasa gerek, diyor. Çevre yoluna giriyor. Kalabalık, ama ilerliyor. Yan yana dört koldan karanlığa saldırıyoruz gibime geliyor. Bir askeri alayın ortasındayım sanki, dörtnala geçen bir süvari kolordusu tümeninin ortasında. Vaktiyle ben de dörtnala geçmiştim, şimdi bana masallardaki kadar uzak gelen bir zamanda, 1934 yazı tatbikatlarında. Evet, son demlerini yaşayan bir süvari sınıfının hâlâ var olduğu bir zamanda. Ölen Paule oldu, yaşayansa ben. Ve oğlum ve ben, nereden geldiklerini de, parlak karanlıkta nereye gittiklerini de asla öğrenemeyeceğim devasa araba resmigeçidinde hücuma kalkıyoruz.

Evlerinin önüne geldik, bavulları güçlükle çıkarıyoruz. Asan-

sörü beklemek lazım. Üçümüzün birden bavullarla yukarı çıkması mümkün değil. Bendeki bavulla bekliyorum.

Asansörü çağırmakta biraz geciktim, bavulu içeri sokmakta epey zorlandım ve oğlumun beni sahanlıkta beklediğini görünce duygulandım, buruk bir tebessümle bavulu elimden alıyor.

İçeri giriyorum, "Gel, yemek yiyelim, Lilie sıcak bir şeyler hazırlıyor," diyor. Oturup yiyoruz, üç kişiyiz, aramızda mütevazı bir sıcaklık, sevgi, yiyecek bağı kuruluyor. Bu mutsuzlukta, teskin için, ümit için de küçük bir yer var. Üçümüzden hiçbiri yalnız değil, bir nevi birlik oluşturuyoruz, geçici, sakar ama Paule'ün ölümünün taze yarasına saygı ve şefkatdolu bir birlik. Küçük bir ışık bu; gayet insani ve kırılgan, acılı bir duygu birliği.

Zaman mefhumunu kaybettim, birden saatin geç olduğunu fark ediyorum, geceyarısına geliyor, eğer hemen yola çıkmazsam eve dönmek için hızlı banliyö treni bulamayacağım. Mykha tek başıma gideyim istemiyor. "Araban yok, seni ben götürürüm," diyor. Bugün yaşadıklarının ardından yol epey uzun ama o kararlı. Kısa süreliğine bizi birleştirmiş olan eğreti bağı ne o, ne de Lilie koparmak istiyorlar. Eve, evin yeşil ve çiçekli bahçesine kadar olan onca yolu onlarla birlikte dönüyorum. Sarılıp öpüşüyoruz, yarın öğleye doğru onlara yardım etmeye gideceğim. Buruk bir an yaşıyorum, halbuki şu an ne ben yalnızım, ne de onlar. Şu an, Paule'ün kaskatı kesilmiş bedeninin yattığı o bilinmeyen yerde ışıkları söndürmüşlerdir belki de.

Mykha'nın arabasının dönüp yeniden evin önünden geçmesini bekliyorum, iki-üç saatliğine oluşturduğumuz dar, küçük çember bozuluyor, böyle olması gerek. İçimde bir yerlerde bir cümle yankılanıyor: Önemli olan yapmak değil, bozmak. Paule'ün uğraşı, ümidin zorlu uğraşı bozmaktan ibaretti diye geçiriyorum içimden. Bir bozgundan çok bir nevi tamamlanışa benzeyen o meçhul şey uğruna bozmak. İçimdeki Antigone elimden tutuyor, taraçaya kadar peşinden gidiyorum ve orada yağmurdan ıslanmış bahçeyi, hareket halindeki gece göğünü seyrediyorum, geçip giden bulutların arasından bir yıldız görünüyor bazen. Daha ötede o koyu kitle,

Seine Nehri var, bulutların aksi yönde akıyor. Çarpışmaksızın her biri kendi yönüne giden bu iki hareketi seyrediyorum. Olanca hakikati ne biri ne de diğeri barındırıyor.

Taraçadan ayrılıyor, karanlıkta merdivenin basamaklarını çıkıyorum, Paule'ün bir akşam bu basamakları tırmandığını hatırlıyorum, hastaneden çıktığı gündü. Son basamaklarda Mykha onu taşımak zorunda kalmıştı. Paule, nefes nefese bir koltuğa oturmuş, profesöre telefon etmiş ve "Sayenizde, kadınların en mutlusuyum," demişti. O an, onu öyle yorgun görünce, onca faaliyet ve proje için kendini yorup tüketeceğine –yapmak istediği buydu, yaptı da– hâlâ hastanede kalması, iyi bakılması onun için daha iyi olur diye düşünmüştüm. Bugün böyle düşünmüyorum artık. Bu uçucu kaçıcı mutlulukta, bu soluklanma ânında, bu akıldışı ümitte bir anlam buluyorum, bu ümit sonunda tamamına erdi çünkü Paule haberdar olarak, hazırlanmış olarak öldü.

O halde! O halde hiç, bir tek şu: Paule öldüğü sırada eminim özgürlük oradaydı. Yorgunum, çok yorgun, yatmalıyım. Önce dişlerimi fırçalıyorum, bu şart, şart, daima şart, uyumak için bir şey alıyorum, yatak azıcık ısınıyor, beyaz saçları ve mor kurdeleleriyle Ardennes Şatosu'nun girişini koruyan siyah giysili üç hanımı düşünürken kendi kendimle bağımı yavaş yavaş kaybediyorum.

XXIV

.....

UYANIYORUM, storları indirmeyi unutmuşum, şu son günlerde hiç değişmeyen gri ışık dolmuş odaya. İstifayla ilgili bir rüyanın bulanık hatırasıyla baş başa kalıyorum, derken, yavaş yavaş, bu rüyada ümitten hakikaten istifa etmek gerektiğini anlıyorum. Görev sona erdi.

Üstümü giyiniyor, kahvaltı ediyorum. Sokaktaki sessizlik hayret verici, bugün 14 Temmuz, bir tatil günü, bir bayram günü, bayraklar, resmigeçitler günü. Mykha'ya vaktinde varmak için acele etmeliyim, zira arabam yok. Merdivende bir erkeğin ayak sesleri var, sahanlığa çıkıyorum. Gelen José: "Dün akünüzü doldurdum. Arabayı alabilirsiniz, denedim, çalışıyor." Aküyü nasıl toparladığını açıklıyor, içim minnetle dolup taşıyor. Bir pazar günü, 14 Temmuz arifesinde arabamı tamir etti. "Teşekkür ederim, teşekkür ederim, bana büyük bir iyilikte bulundunuz," diyebiliyorum sadece. Endişeli bir ifadeyle bana bakıyor, "Peki ya hastanedeki gelininiz?" diyor. Hastaneden korkar, biliyorum, ölümden de korkar. "Dün öldü." "Hay aksi!" diyor. Tekrar elimi sıkıyor, dostluğu güç veriyor bana.

Onunla birlikte aşağı iniyorum, arabanın gayet iyi çalıştığını gösteriyor bana, korkacak bir şey yok. Kaçınılmaz olan karşısında omuzlarını hafifçe kaldırarak halimden anladığını bir kere daha dostane bir tavırla belirtiyor ve gidiyor. Araba sayesinde özerkliğime yeniden kavuşmuş olduğuma seviniyorum. Mykha'nın evine vardığımda, kapıyı Lilie açıyor, Mykha'nın iyi uyuduğunu, geç uyandığını söylüyor. Bir arkadaşıyla birlikte oturma odasında. Sa-

atiki, henüz yemek yememişler, Lilie birlikte yememizi teklif ediyor ama aç değilim. Yapılacak somut işlerden bahsediyoruz: cenaze töreninin organizasyonu, Mykha'nın bir tebliğ sunacağı uluslararası bilimsel kongre. Kongreye gidecek gücü bulup bulamayacağını bilmiyor henüz. Ayinin hangi kilisede yapılacağını kararlaştırmak lazım. Lilie kahve ikram ediyor, telefon çalıyor. Arayan, cenazeyi kaldıracak olan şirketin yetkilisi. Bayram olmasına rağmen Mykha ile görüşebileceğini söylüyor, ama hemen. Mykha arkadaşıyla birlikte fırlıyor.

Ben Lilie'yle kalıyorum, ne söylüyorduk hatırlamıyorum, gözümün önüne gelen tek şey onun karşısında oturuyor olduğum. Yaşadığımız şeyden söz ediyoruz, bunu nasıl yaşadığımızdan, tuhaf bir şekilde kendimi ona yakın hissediyorum. Bu ince ve her şeye son derece olumlu yaklaşan kadının bütün bunları düşünmüş olduğuna dünyada ihtimal vermezdim. Ayrıca ölüm hakkında bu kadar çok şey bildiğime de; kaçınılmaz olanın bilincine varmakla zaman içinde oluşan bu bilgi bana değil uzun, çok uzun bir silsileye ait. Otuz, belki kırk dakika orada oturup hafızaya değil hayata, yaşamış olduğumuz şeye kazınmaya uygun bir şeyler söylüyoruz karşılıklı. Mykha dönüyor ve cenaze töreninin yapılacağı kiliseyi seçmek için kendisiyle birlikte mahalledeki kiliselere bakmaya gelmemi istiyor. Paule'ün nereye gömüleceğini henüz bilmiyor, bu da bir sorun. Paris'teki bir mezarlığa gömülmesi, kolay değil. Annesinin küçük bir aile kabristanının bulunduğu taşraya mı? Bunun da çabucak halledilmesi zor. Onu dinlerken çevre yolunda sıkışıp kalma hissinin aynısını duyuyorum. Çok fazla insan, çok fazla cansız beden, nasıl yer bulmalı? Arabayı sürme şekline şaşıyorum, benden daha hâkim ve hızlı ama aynı zamanda daha sabırsız. Sabırsızlığının, engellerden oluşan bu dünyaya –bizim dünyamız böyle ya da ezelden beri dünya böyleydi– tosladığını görüyorum. Bir kilisenin önünde duruyoruz, bir aydır çevre yolundan her dönüşümde yüksek, sivri kulesi görüş alanımı kaplıyor. Hayır, burası değil, beni engelleyen soğuk bir şey var. Mykha da aynı şeyi hissetmiş olmalı, arabayı çalıştırıyor.

Bir başka kilise de hoşumuza gitmiyor, kalabalık meydanında defalarca dönüp durmak gerektiğinden belki. Saint-Ferdinand'a geliyoruz, kilisenin karma bir üslubu var ama sakin bir yer, insana kucak açıyormuş hissini veriyor bana. "Burası daha sevimli." "Sen de benim gibi düşünüyorsun," diyor Mykha. Bu karardan memnun, kilisenin papazına telefon edecek.

Hastaneye doğru yola çıkıyorum, Argile ile buluşacağım, annenin ondan rica ettiği üzere Paule'ün naaşım görecek. Bunu niye kabul ettik? Geçmiş defin törenlerinin, cenaze sahibi ailelerin evlerinde duvarları siyah örtülerle kaplanıp, uzun mumlar yakılıp ölü için hazırlanmış odaların hatırası nedeniyle. Çevre yoluna çıktığımda, böylesini bir daha görmeyeceğimizi anlıyorum. Bugün çok kalabalık, hasta ziyareti için bu günü fırsat bilen pek çok kişi, adeta bayram havasına girmiş bir ahali... Vaktim var, Argile Kuzey Garı'na gelmiş ama taksi bulması lazım. Asansör boş sayılır, kata çıkıyorum, insiyaki olarak 108 numaralı odaya gidiyorum ve küçük camdan bakınca, daha şimdiden odada bir başkasının kaldığını görüyorum.

Koridorun ucuna gidiyor, kitabımı çıkarıyor, tarih boyunca ölümü yaşama biçimi üzerine *Denemeler*'i yeniden okuyorum. Yaşamış olduğumuz şey, Anglosakson duyarlılığına yakın sayılır. Ayin usulleri dışarıda bırakılıyor ama tam olarak değil. Ölüme ilişkin çeşitli ayin usullerini ve ibadet biçimlerini sürdüren insanlığın o koskoca kısmının aksine, biz insanlığın yastan, yasın tezahürlerinden tasarruf etmeye çalışan kesimindeyiz, ileri denilen kesiminde. Burada, hastanede, görünürlük doğrudan silinip yok edildiğinden, giydirilmiş ve çekidüzen verilmiş ölülerin amfilerde sergilenmesiyle telafi yoluna gidiliyor.

Asansörün sarı kapısı açılıyor, Argile çıkıyor dışarı, çok duygulanmış halde, ben de öyleyim, birbirimizin kollarında ağlıyoruz. Bu sabah annesi ve kız arkadaşlarınca giydirilmiş olan Paule'ü görmeye amfiye gitmemiz lazım. Öngörülmedik bir engelle karşılaşıyoruz, bugün bayram, amfi kapalı. Arabaya bindiğimizde, Argile'in fena halde nezle olduğunu görüyorum. Evet, gece kız kar-

deşinin evinde üşütmüş, temmuz ayında kalorifer yanmadığından dolayı. Yatağın üstünde tek bir battaniye varmış, dolapta da başka olmadığından bütün gece titremiş.

Paule'ün annesini ziyaret etmek için çevre yoluna çıkıyoruz yine. Yapılması kaçınılmaz olan şey buymuş gibi görünüyor. Yeniden çevre yolunda olmaktan buruk bir zevk duyuyorum adeta. Çok tıkalı değil, trafik iyi kötü ilerliyor. Benim için aynı şey söylenemez, Argile'in sorusu zihnimde büyüdükçe büyüyor: "Ya Win?" Bir-iki kere yanlış sokağa girdikten sonra nihayet doğru sokakta, doğru numaradayız. Kapıyı anne açıyor, yüzü çok solgun, Paule'ün müphem ümidini onca gün ayakta tutan o sağlam ve yıkılmaz malzemeden yapılmış gibi durmuyor artık. Görevini tamamladı, şimdi sırada bir süreliğine yas var, sadece yas. Oturuyoruz. "Win'i geri getirmek gerekmez mi sizce?" diyor Argile. Sorusu boşluğa yuvarlanıyor. Bu sabah anne, kızının kız arkadaşlarıyla beraber amfiye, Paule'ü giydirmeye gitmiş. "Kırmızı elbisesiyle öyle güzeldi ki. Mutlaka gidip görmelisiniz onu." Başka hiçbir şey düşünemiyor belli ki. Çevre yolundan daha az tıkalı olduğunu düşündüğümüz Maréchaux Bulvarı'ndan dönüyoruz ama orada da bugün imparatorluğun medarı iftiharlarının resmigeçidi bitkin düşürüyor bizi.

Akşam yemeğini yerken fark ediyorum ki Argile sahiden de fena nezle olmuş, gribe yakalanmanın hiç sırası değil. Homeopatik ilaçlar bulup veriyorum ona, kendim de alıyorum. Argile gidip yatıyor ve bana sesleniyor: "Cenaze töreninde Win'i İngiltere'de bırakmak büyük hata. Eminim sen de benim gibi düşünüyorsundur." Onun gibi düşünüyorum ve Paule'ün ölümünden beri bunu kendimden saklamaya uğraşıyorum. Ona sadece şu cevabı verebiliyorum: "Doğru, ama bunca zorlukla boğuşurken gidip onu İngiltere'den alması için Mykha'yı ben ikna edemem, hem çocukları ailedeki üzücü olaylardan korumak gerektiğine inanıyor." Argile, "Yanlış," diye mırıldanıyor, hafifçe inleyerek sırtını dönüyor ve uyuyor. Sonra ben de yatıyorum.

Sabah uyandığımda çay yapıyorum, Argile fena halde nezle. Yemek yiyemiyor, çay içiyor sadece. Çayını içerken, "Yok, olmaz, annesini gömerken Win'i orada bırakmak olacak şey değil. Bunu ona nasıl açıklarız sonra? Bunu babasıyla, ailesiyle beraber yaşaması lazım. Mykha'dan korkuyor musun?.."

Cevap vermiyorum, Shadow'un bok şatosunda, hayatındaki güçlüklerle başa çıkamaz durumdaki Mykha'nın kederini, yükünü ağırlaştırmaktan korktuğum doğru. Ayrıca öfkesinden de korkuyorum, karar vermek ona düşer. Ben ne demeye karışayım ki? Ancak Argile'in hakkı var, bunu hissediyorum, harekete geçmem, bir şeyler yapmam lazım. Ama ne? Telefonu elime alıyor ama numarasını çevireyim mi çevirmeyeyim mi bilemiyorum.

Ben çağımın adamıyım, uzmanlara inanırım. Mykha'yı arayacağıma, açık ve derinlemesine düşünme biçimini takdir ettiğim psikanalist bir dostuma telefon ediyorum. Paule'ün öldüğünü ve oğlu Win'in İngiltere'de olduğunu söylüyorum. "Onu geri getirmek gerektiği kanısındayız ama Mykha birçocuğu aile hayatının sarsıcı olaylarına karıştırmamak gerektiğine inanan İngiliz dostlarının bakış açısını paylaşıyor. Cenaze töreni yapıldıktan sonra İngiltere'ye gitmek ve olanları ona açıklamak niyetinde." Dominique'in cevabı gayet açık ve kesin: "Win'in annesini gömmeye, bu olayı babasıyla beraber yaşamaya hakkı var. Onun yerine nasıl seçim yapabilirler? Geri gelmesi lazım ve bunun babası için olduğu kadar kendisi için de gerekli olduğunu sen de gayet iyi biliyorsun."

Telefonu kapatıyorum, haklı olduğunu biliyorum ama Paule'ün Win konusunda danıştığı pediatrın da fikrini almak istiyorum. Tanınmış bir profesör, ona sorunu anlattığımda çok dostça davranıyor. O da Win'i geri getirmek gerektiği kanısında. Pek vakti de olmadığından, "Oğlunuzu ikna etmek için gereken kelimeleri bulacağınıza eminim," deyip telefonu kapatıyor. Kelimeleri bulacağıma hiç emin değilim, tereddütteyim. Argile odadan çıkıyor, telefona sarılıp Mykha'yı arıyorum. Numarayı yanlış çevirmişim, hattın öbür ucundakinin o olmadığını fark edince ne yapacağımı şaşırıyorum. "Gidip onunla konuşsan daha iyi olur," diyor Argile. Bu-

na gücüm yok, telefonun aramıza koyacağı mesafe, mutsuzluğa gark olduğu ve halledilmesi gereken sorunlarla boğuştuğu bir sırada onu bütün planlarını altüst etmeye itmek için bana daha çok cesaret verecek gibime geliyor.

Oğlunuzu "ikna etmek" dedi profesör, bu sözde kendi düşüncesini dayatmak, dolayısıyla yenmek de var, Mykha bunu hemen hissedecektir, aynı zamanda benim de artık hiç yapmamam gereken bir şey bu, hayatımın bu döneminde yenmem gereken tek kişi kendimim. Benden tavsiye istemezse, oğluma neden tavsiye vereyim ki? Hepimiz için bir sınav niteliği taşıyan o zorlu haftalar boyunca ve daha dün, kiliseleri gezerken bile, Mykha'nın ayaklarının yere bastığını, benden daha sağlam ve daha kararlı olduğunu hissettim.

Ona tavsiye vermenin, dahası kendi başına akıl etmediği bir şey konusunda onu ikna etmeyi istemenin korkunçluğunu ve gizli dehşetini hissediyorum. Gene de onunla konuşmalıyım, tereddüt edersem evde bulamayacağım.

Telefon çalıyor, açıyorum, arayan o. Girizgâh filan yapmadan, feci bir karışıklık içinde, Win'le ilgili kaygımdan, Argile'in kaygısından bahsediyorum ona. "Cenaze töreni için buraya gelmesi, yanında olması lazım. Böyle düşünen bir tek ben değilim, uzmanlara danıştım, onunla ilgilenmiş olan pediatr profesöre ve kendisi de çocuk sahibi olan bir psikanaliste. Onlar da benim gibi Win'in, babasıyla birlikte, annesini gömmeye hakkı olduğunu düşünüyorlar."

Mahcubum, her şeyi birbirine karıştırıyorum ve Mykha'nın gittikçe soğuk ve düşmanca bir tavır içine girdiğini hissediyorum.

Başvurduğum gerekçeleri ansızın bir kenara itip sözlerimi baba ile oğul arasındaki zor ilişkilere, bir nevi hırçınlığa, anlaşılması güç talebe, kendisiyle benim aramdaki gerçek ilişkilere indirgiyor. "Bunu bana niye daha önce söylemedin?" diyor.

Bu soruyu beklemiyordum, uzun uzadıya düşünmeden, ağırlığı altında ezildiğim hakikati söylüyorum: "Cesaret edemedim..." Bunun yeterli olmadığını, gereken şeyi söylemediğimi hissediyo-

rum, daha fazla ne söyleyebilirim ki? Bilmiyorum. Telefonun öbür ucunda sessizlikle, şüphesiz öfkeyle birlikte ıstırabım artıyor. Her şey mahvoldu, benim hatam diye düşündüğüm anda, benden çıkabileceğine asla ihtimal vermediğim kırık dökük bir sesle şöyle dediğimi işitiyorum: "Ne yaparsın, artık yaşlandım, senin de onca üzüntün, sorunun var, sırtına bir yük daha bindireceğimi biliyordum. Şu âna kadar yapamadım, cesaret edemedim..." Ve ağlamaya başlıyorum, kendimi durduramıyorum. Mykha cephesinde bir şeyler olduğunu hissediyorum, ne bilmiyorum, tek yapabildiğim gözyaşlarımı tutmaya çalışmak ve mendilimi çıkarmak.

Sessizlik devam ediyor, derken Mykha'nın kararlı ve öfkesiz bir sesle bana şunları dediğini işitiyorum: "Pekâlâ, İngiltere'ye telefon edeceğim ve Londra'ya onu almaya gideceğim, bu akşam sana haber veririm." Cevap veremeyecek halde olduğumu anlamış gibi telefonu kapatıyor. Kararlı olduğunu ve fikrini değiştirmeyeceğini hissediyorum ama gene de ağlıyor, ağlıyorum, kendimi durduramıyorum. Evet, profesör, Mykha'yı ikna edecek kelimeleri bulduğumu düşünecektir, hiçbir şey bulmadım, tek yaptığım birtakım anlaşılmaz şeyler gevelemek ve ağlamak oldu. Mykha benim sözlerimi değil gözyaşlarımı işitti.

Ansızın içimde bir şey kırıldı ve o bunu hissetti. İlerlemiş yaşın telafisi imkânsız bozgunuydu bu şüphesiz, kararlaştırmadığım ama gerekli olan bir kendini bırakıştı aynı zamanda. Açığa çıkarmak zorunda olduğum şey artık gücüm değil, zayıflığım ve güçten yoksun şefkatimdi. Win'le ilgili düşüncem bir tavsiye değil, onunkine sıkı sıkıya bağlı bir ıstıraptı ve Mykha bunu işitebildi. Bunu yapabilmek için, bilmediğim bir şeyi kendi içimde kabullenmem gerekti: Ben yaşlıyım, ben artık Stéphane'ın dostu değilim, ben Mykha'nın babası ve Win'in büyükbabasıyım. Vuku bulan şey bir iktidar devriydi. Mykha'nın üstünde iktidara sahip olmayı artık istemiyordum ama hâlâ bir iç iktidarım vardı, öfkesi bunu gösterdi. Gözyaşlarım bu iktidardan vazgeçti ve durum hepten değişti, gerçi Mykha'nın karar değişikliğinin kendisi için doğuracağı sorunları ve yorgunluğu kestirebiliyorum.

Argile kapıyı açıyor, beni böyle allak bullak halde ve gözyaşlarımı bastırmaya çalışırken görünce telaşa kapılıyor. Olanları ona açıklamayı deniyorum, ama gerçekte ne oldu ki? Bilmiyorum. Ortada Mykha'nın ani kararı var, bu kararın çıkış noktası ise hâlâ tüm benliğimi kuşatan o muazzam duygu. Bunların hiçbiri açıklanabilir değil, ruhlarımızın derinliklerinde, kelimelerin dışında kalan bir elem paylaşımı, ikili bir kendini bırakış oldu.

Argile, yola çıkmadan önce bir şeyler yememi salık veriyor, dediğini yapıyorum ama gözlerime tekrar tekrar dolan yaşlarla başa çıkamıyorum, "Ne oluyor bana?.. Budalanın tekiyim, hakikaten budalanın tekiyim," diye mırıldanabiliyorum sadece.

Kahve iyi geliyor, sandığımdan geç olmuş, anneye söz verdiğimiz üzere, güzel kırmızı elbisesinin içindeki Paule'ün cansız bedenini görmek için hemen hastaneye doğru yola çıkmamız lazım.

Arabayla gidiyoruz, şimdilik sürebiliyorum ama Défense'a vardığımızda yine ağlama krizim tutuyor. Yan yolda duruyor ve direksiyonu Argile'e veriyorum. Bu haldeyken araba kullanamam, bana ne oluyor, iyi de bana ne oluyor?

Neler olduğunu Argile gayet iyi anlıyor belli ki. Maillot Kapısı tüneline giriyor ve çevre yoluna çıkıyor. Sıkışık trafiğin ortasına düşüyoruz, görüş alanı her yanda tıkalı, şeritleri dev kamyonlar kaplamış, Bretagne açıklarında uzaktan görmüş olduğumuz dev petrol tankerlerini çağrıştırıyorlar arabaların ortasında. Günlerden 15 Temmuz, milli bayram nedeniyle bulundukları yerden ayrılamamış olan bütün kamyonlar bu sabah yüklerini boşaltmış ve yeniden yüklenmiş olarak şimdi otoyollara doğru yol alıyorlar iyi kötü. Dur kalklar ve tıkanıklıklar arasında Villette Kapısı'na ve hastaneye doğru yol alırken üzerimizde muazzam bir fazladan baskı oluşturuyorlar.

Dev bir İngiliz kamyonunun arkasındayız, kirli beyaz bir zemin üzerinde reklam afişleri ve porno grafitiler yer alıyor. Onu geçmenin imkânı yok, başka şeylerin yanı sıra buna da katlanmak lazım. Dört şeritli bu çevre yolunda güçbela salınan bu yığının içinde kısılıp kaldık, takılıp kaldık. Birbirine düğümlenmiş elem

ve sabırsızlık yüksek ateş gibi, solunum güçlüğü gibi sıkıntı veriyorlar bize. Bu güçlükleri çekmek zorundayız ve Saint-Ouen Kapısı'ndan itibaren yol çalışmaları yüzünden trafik daha da yavaşlıyor. Artık yalnızca iki şerit halinde yol alıyoruz, yavaşlık adeta ifrat derecesinde. Kamyonların birçoğu, İngiliz kamyonu da aralarında, Kuzey otoyoluna çıkmak üzere dönüyor.

Villette'e varıyoruz, saatime bakıyorum, buraya gelene kadar geçen zaman karşısında hayrete düşüyorum. İnşallah geç kalmamışızdır. Amfinin yolunu bulana kadar da biraz vakit kaybediyoruz, nihayet oraya ulaştığımızda, amfinin açık kaldığı süreyi kaçırmış olduğumuzu fark ediyoruz, amfi kapanalı bir saat olmuş.

Yeniden yola koyuluyoruz, ilkin sinirlerimiz bozulmuş, çileden çıkmış bir haldeyiz, derken yavaş yavaş böylesinin daha iyi olduğunu hissediyoruz, biz Paule'ü yaşıyorken sevdik, zihnimizde bu imgeyi saklamamız en iyisi. Akşam Mykha'ya telefon ediyorum, İngiltere'deki dostlarıyla konuşmuş. "Verdiğim kararı anlamıyorlar. Win'i onlarda bırakayım istiyorlar. O yaştaki bir çocuk cenazeye götürülür müymüş! Kararımı tasvip etmeyiş tarzları beni şaşırttı ama geri adım atmadım. İyi dostlar gene de, biri Win'i Londra'ya getirecek. Yarın sabah onu almaya gideceğim. Cenaze töreni günü okunacak metinlerle ilgili olarak kilisenin papazıyla görüşür müsün?"

Argile'in hâlâ ateşi var, bitap düştü, yatıp uyuyor hemen. Psikanalist dostumuz olayların nasıl geliştiğini öğrenmek için telefon açıyor. Mykha'nın yarın Win'i almaya Londra'ya gideceğini söylüyorum.

"Çok zor olmadı ya?"

"Çok değil ama oğlunu getirmen gerektiğini düşünüyoruz dediğimde zor oldu gene de, kızdı. Telefonda büyük bir sessizlik oldu, sonra belli belirsiz bir şeyler gevelemekten ve ağlamaktan başka bir şey gelmedi elimden. Galiba bunu işitti, aniden bana İngiltere'ye telefon edeceğini, sonra da Londra'ya gidip onu alacağını söyledi."

"İyi, olaylar bazen tuhaf yollar izler, ama bu sefer doğru yönde gelişmiş. Senin için de öyle şüphesiz. Yarın köye gidiyorum. Cenaze töreninde okunmasını istediğin metin, Krallar Kitabı'nda yer alıyor, baktım. Kitabı Mukaddes'teki yeri de şu."

XXV

BAHÇEYE iniyorum, fırtınayla gelen yağmurlardan hâlâ ıslak olan otları hissediyorum tabanlarımın altında. Akşamın yarı aydınlığında Seine boyunca ilerliyorum. Her yerde su birikintileri var, bunlara aldırmayıp bata çıka yürüyorum. Gece koyulaşıyor, bu da Shadow'u ve Stéphane'ın yitip giden ışığını getiriyor aklıma. Bir tünele girercesine geceye dalıyorum, rüyaların beni içine soktuğu o kara ve korunaksız boruya.

Shadow'un son çağrısına cevap vermek için hapishaneye vardığımda bir gardiyan beni onun hücresine çıkardı. Kapının önünde tuğlalar ve harç vardı, hücre tamamen boştu. Marguerite hâlâ bulunduğu hücreden çıktı. "Önceki gün öldü, size haber verilsin istemedi. İsteği üzerine cesedini yaktılar. Bildiğiniz gibi, yarın gideceğim. Burayı yeniden iki hücre haline getirecekler," dedi. Kederli ama sakindi. "Ölümü de kendisi gibiydi, katı denebilir, korkunç denebilir. Çok ıstırap çekti, hiç şikâyet etmedi ve kendi tarzınca, ansızın gidiverdi."

"Ya Stéphane, Marguerite, o nasıl öldü?"

"Bilmiyorum, orada değildim. Shadow, dükkâna bir-iki kere öteberi satın almak dışında hiç gelmemiş olduğu halde Stéphane'ı sevdiğimi biliyordu – ondan bir şey saklamak mümkün değildi. Shadow ne yaptığından asla söz etmezdi, onun Stéphane'ı çok sevdiğini görüyordum, onun gibi bir adamdan umulmayacak kadar çok hem de. Bir gün ona neler olduğunu sorma cesaretini gösterdim, şöyle dedi: Daldı..."

O esnada hapishane müdürü beni almaya geldi. Telaşlıydı, ziyaretlerime kesin bir son vermek arzusundaydı besbelli. O benimle konuşurken, Marguerite de sözlerini sürdürüyordu. Ne dediğini anlar gibi oldum ama aynı anda müdür de bir şeyler söylüyordu bana. Marguerite onun önünde konuşmak istemiyordu, eliyle hafif bir selam verip hücresine döndü. Ertesi gün hapishaneden ayrılmış, Marcello onun Brezilya'ya gittiğini söyledi, ama daha fazlasını bilmiyordu. Marguerite'i bir daha hiç görmedim.

Aklımda kalan şey şu: Daldı. Cümle muğlak, vücudunda başka hiçbir kurşun yarası bulamadıklarına göre ayaklarına ateş edilerek gölcükte vurulmuş şüphesiz. Suyun içinde bir müddet çırpınmış, sonra batmış olmalı.

Çıplak halde bulunmuş, onu suyun içinde soymamışlar besbelli. Gölcükte başka ceset yokmuş. O gün ölen başkaları da olmuş, kurşuna dizilmişler, cesetleri bir toplu mezarda bulunmuş. Hepsi giysiliymiş ve vücutları kurşunlardan delik deşikmiş.

Stéphane, Shadow'un karanlığına daldı, hiçbir yıldızın görünmediği dipsiz labirentine. Anlamak için ne yapmalı? Kaldı ki anlayacak bir şey var mı? Her şey safha safha gelişti, safhalar karşı konulamaz bir biçimde başka safhalara yol açtı, tıpkı tutkulu aşk sırasında cereyan ettiği gibi. En güçlü olan Shadow'du ve Stéphane daldı, kayalara ya da buzdağına çarpan bir gemi gibi battı.

Yolun kenarında bir bank var, elimle yokluyorum, ıslak değil, azıcık oturuyorum. Shadow, o dev hedef, onu son gördüğümde, Stéphane'i yenmiş olduğu hissini vermedi bana. Şöyle dedi: "Onu yakaladım, benim insafıma kalmıştı ve elimden kaçtı." Stéphane nasıl kaçtı? Gökte bulutların arasında geniş bir gedik var, ay ışığında simsiyah ve parlak Seine'i ve kenarındaki ağaççıklarda deli rüzgârı görüyorum.

Marguerite, müdürünkini bastırmak için daha yüksek bir sesle bir şey daha dedi, sonra söylediği şeyi onun önünde tekrar etmek istemediğinden hücresine döndü. O sözleri duydum, müdürün sabırsızlığı yüzünden anlamadım ama duydum. Hapishanenin kapı-

sında önceki seferlerdeki gibi taksi yoktu, kendi imkânlarımla dönmek zorundaydım. Bir şey hakikaten sona ermişti. Gara gittim, Brüksel'e doğru yola çıkacak bir tren vardı. Perona koştum ve tam hareket ettiği sırada binebildim. Vagon tıklım tıklım doluydu, sonunda bir kompartımanda –o zamanlar kompartımanlar vardı– yer bulup oturdum, üniversite öğrencileri tartışıyorlar ya da kâğıt oynuyorlardı. Marguerite'in sözlerini hatırlamak için zihnimi toplamak yerine onların söylediklerini dinledim dalgınca.

Bu akşam o sözlerin uzakta olmadığını hissediyorum. Stéphane'ın can çekişmesini seyre daldıktan sonra yıkılıp otların arasına serilen Shadow'un koca bedenini ve gece karası tünelini yeniden bulmak için rüzgâra kapılarak gökteki büyük gediğin içime girmesine izin veriyorum. Kelimeler çok yakında, Marguerite'in sesini tanıyorum: "Şöyle dedi: Stéphane daldı... sonra ekledi: muhteşem bir hareketle."

Muhteşem bir hareketle. Bu tanım Stéphane'ı nasıl da anlatıyor, tanıdığım ve doğru dürüst sevmeyi beceremediğim Stéphane'ı. Bunun "Daldı" ile ne gibi bir bağlantısı var? Stéphane dalamazdı çünkü yüzme bilmiyordu. Niye çıplaktı? Shadow ne kadar acımasız olursa olsun, kurşuna dizmeden önce onu çırılçıplak bırakacak değildi.

Stéphane bedeniyle mükemmel bir uyum içindeydi, kendisi hiç dalmamıştı şüphesiz, dalanları görmüştü. Yapabileceği bir hareketti bu, hem şu da bir gerçek ki her hareketi, en basitinden en zoruna, gözü dinlendirir ve okşardı.

Ya Stéphane idam mangasının karşısına getirilmeden önce her şeyi ayarladıysa ve üstünde pantolonla gömlekten başka bir şey yoktuysa? Oraya, bedeninin gölcüğe sırtüstü düşeceği yere iki adam tarafından götürülür. İnfaz mangasına kumanda eden subay ve adamları tuhaf bir infaz şekli diye düşünürler belki, ama albayın öngörülmez davranışlarına gayet uygun.

Nöbetçiler yerlerini aldıkları sırada Stéphane pantolonunu aşağı düşürür, ortasından yırtmış olduğu gömleğini çıkarır ve infaz mangasının karşısında çıplak kalır. Çıplaklık, suyun yakınlığı

her zamanki krizini tetikler, her uzvu titremektedir, düşecek sanırlar. Dışarıdan bakıldığında, ölüm karşısında korkuya, dehşete kapılmış gibi görünmektedir. Teğmen küçümsemeyle gülümser ve mangaya ilk emri haykırır. Stéphane dik duramamakta, Yaşasın bilmem ne! diye bağıramamaktadır. Suda boğularak ölmek karşısında ne hissediyorsa öyle görünüyor olmalı. Shadow bile ne olduğunu anlamaz. Kenarda ayakta durmuş, herkese utanç verici korkusunu gösteren meçhul kahramana soğuk ve şaşkın bakmaktadır.

Emir verilmiştir, tüfekler yukarı kalkar ve nişan alınır, adamlardan bazıları, tehlikeli bir terörist olduğu söylenen adamdan hiç beklemedikleri bir manzarayla karşılaştıkları için hafifçe titrer. Teğmen tereddüt içinde Shadow'a döner. Stéphane ansızın kendi etrafında döner ve gölcüğün suyuna dalar... muhteşem bir hareketle, hâlâ rüyalarıma giren o güzelim esnek ve kavisli hareketi gerçekleştirir.

Shadow, ne yapacağını şaşırmış teğmenden önce davranıp "Ateş!" diye bağırır. Çok geç, Stéphane'ın dalışı sonlanır, yalnızca ayaklarından vurulmuştur.

Askerler beklemektedir. Shadow'un uzun adımlarla gölcüğe doğru fırladığını gören teğmen, askerlere silahlarını indirmelerini emreder.

Shadow gölcüğün kıyısındadır, Stéphane'ın dalar dalmaz çok su yuttuğunu anlar, suyun üstünde kan vardır, bedeni bir an yayılır, gözleri devrilmiş, ağzı açıktır, bedeni batar.

Teğmen, elinde revolveri, yaklaşır, yüzü çok solgundur. Shadow onu görür, olduğu yerde sıçrar: "Ne istiyorsunuz?"

"Yönetmelikte belirtildiği üzere, öldüğünden emin olmak için kafasına bir kurşun sıkmak."

"Öldü o."

Sonra aniden, yalvarır gibi: "Bizi yalnız bırakın!"

Teğmen tereddüt eder, yönetmelik kesindir, kuralları ihlal edenlerden değildir o. Bunun üzerine bir haykırış yükselir: "Geri bas!" Çok sert bir emirdir bu, öteki ürkmüş, aşağılanmış bir halde birkaç adım geriler.

"Başüstüne albayım!" Selam verir ve gider.

Shadow bedenin sulara gömülüşünü, tekrar su yüzüne çıkışını, morarışını, yaralardan akan kanın yayılışını seyreder. Stéphane ölmüştür. Ölüme kendisi dalmıştır, her zaman becerdiği gibi yine onun elinden kaçmıştır. Bu sefer konuşmadan, tek bir hareketle. Muhteşem bir hareketle.

"Böyle mi oldu?"

"Böyle oldu."

Bunu nasıl bilebilirim, geceleyin tek başıma, Seine kıyısında bir banka oturmuş, Paule'ün ölümüyle hâlâ çok sarsılmış haldeyken?

Bunu bilmiyorum, bunu görüyorum. Stéphane'ın suyun içinde çırpındığını görüyorum, bedeninin daldığını, neredeyse suyun yüzeyine çıktığını görüyorum, neyse ki gölcüğün yosunsuz kısmında. Şimdi onu ölü olarak görüyorum, ayaklarındaki yaralar kanarken, muhteşem hareketin ışıklı izlerini tüm bedeninde taşırken görüyorum, bu hareket sayesinde, kendi iradesiyle, hayattan ayrıldı ve onu dört bir yandan sıkıştıran gücün, iktidarın elinden kaçtı. Shadow arkasına döner, teğmene işaret eder: "Yola çıkmak için hazırlıkları tamamlayın. Bu gece nöbet devredeceğiz, düşman uçaklarına yakalanmamak için gün doğmadan gitmeliyiz."

Teğmen, bekleyen askerlerini gösterir Shadow'a: "Onu sudan çıkarıp öbürleriyle beraber çukura koyacağız."

Shadow'un cevabı onu hayrete düşürür: "Hayır, bütün eşyalarını yaktırın, ama onu orada bırakın. Su onun cehennemiydi, ateş de benim cehennemim olacak."

Teğmen, Shadow'un deli olduğunu düşünür, bu delilikten korkar, kaçıp gitmek ister, ama çok iyi yetiştirilmiştir. Onun işi düşünmek değil, bunu bilir, emirlere itaat etmektir. Selam verir ve gider. Shadow orada uzun süre kalıp gölcüğü ve Stéphane'ın ölü bedenini seyre dalar. Amerikan uçaklarının geçtiği görülür, o geçtiklerini işitmez. Yeraltı sığınağına saklanmış olan askerler mazgal deliklerinden ona bakarlar.

Aniden Shadow döner, yaralarından ağırlaşmış adımlarla ça-

lışma odasına doğru yürür. Bir savaş uçağı dalışa geçer ve üzerine mitralyöz mermisi yağdırır. Ne durmaya tenezzül eder ne de etrafında uçuşan mermilere bakmaya. Uçak yeniden yükselir, Shadow yürümeye devam eder. Çalışma odasına yakın, müthiş bir darbe yemiştir sanki, yüzüstü devrildiği otların arasında, artık hareket etmeyen koca bedeni koyu bir leke meydana getirir. Hepsi onun yaralanmadığını görmüştür, kimse, özellikle de teğmen, yardımına koşmaya cesaret edemez.

Nöbeti devralacak olan öncü birliği gelir, aralıksız bombardımana tutulmuş olduğundan berbat haldedir. Her şey hazırdır, son kalan SS'ler üstlerine uçaksavar mitralyözleri konmuş üç zırhlı kamyona binerler. Yeni gelenler gıptayla onları seyreder. Ellerinde böylesi araç gereçler yoktur artık, paletleri yarı ölü haldeki son tanklarını da vagona yüklemek zorunda kalmışlardır. Gene de memnundurlar zira yeraltı sığınakları sağlam görünmektedir ve Shadow, her şeyi düşündüğünden, onlar için epey azık toplamış, sıcak kahve hazırlatmış ve mühimmat eksiklerini bildiğinden hatırı sayılır bir yedek cephane bırakmıştır.

Shadow bir bombanın harap ettiği kendi arabasıyla gidemez. Son kamyona, sürücünün yanına biner. Gölcüğün kıyısına bir daha dönmemiştir, yüreğini dağlayan uğultulu güçleri sükûnetinin ve soğuk görünüşünün altında zapteder.

XXVI

.....

ERTESİ GÜN Mykha ile Win'i karşılamaya Roissy Havaalanı'na gidiyorum. Argile, grip olmasına rağmen, ille benimle gelmeyi istedi. Havalimanı binalarının dehlizlerinde kayboluyoruz biraz. Roissy'ye hiç gitmemiştim, yıllardır uçakla seyahat etme imkânına sahip değiliz. Her şey birörnek, her şey hoparlörlerden çıkan kişiliksiz ve dediğim dedik seslerin katettiği bir nevi uyurgezer uğultu içinde cereyan ediyor.

Bekliyoruz ve Lilie'nin bana anlattıklarını düşünüyorum. Vancouver'da Win'in yavru bir kedisi varmış, onu çok seviyormuş, bir sabah kediyi ölü bulmuşlar, Win hiçbir üzüntü belirtisi göstermemiş, ama akşamleyin, kimsenin kendisini görmeyeceğini sandığı duşun altındayken, Paule onun ağladığını duymuş.

Kesişen yürüyen merdivenlerden sıra sıra insanlar geliyor. Mykha orada işte, ifadesi ciddi, Win'in elinden tutmuş. "Win onu almaya gelişime çok şaşırdı, ona bir şey söylememişler. Onunla konuştum, çok ağladı, ama sessizce, şimdi sakin," diyor Mykha. Bavulları bekliyoruz ve dönüp duran bavulların ve gelip giden insanların arasında birbirimize ne söyleyeceğimizi bilmiyoruz.

Win'in bavulları çıktığında, Mykha, yardım teklifimi geri çevirerek, saplarından kolayca tutuveriyor. Direksiyona geçmesini rica ediyorum, cenaze töreni için Saint-Ferdinand Kilisesi'nin papazının onayına sunduğum metinlerden bahsediyorum. Ona daha

çok şey söylemek isterdim ama Paule'ün ölümünün ağırlığı üstümüze çöküyor ve konuşmamızı engelliyor. Evine vardığımızda, Mykha yukarı çıkmamızı teklif ediyor ama Argile'in çok ateşi var, eve dönüyoruz. Neyse ki Lilie onlarda, varlığı ikisine de yardımcı olacak.

Shadow'un varlığında, etrafım onun tarafından, bir nevi kara sıcak tarafından sarılmış halde uykuya dalıyorum. Kafamın içi karmakarışık taleplerle dolu, aynı zamanda iyiyim de. Bazen Stéphane görünüyor bana, bir sükûnet okyanusunun içindeki bir nevi harika çocuk gibi ya da bir nevi minik tanrı gibi.

Ertesi sabah, hâlâ ateşi olan Argile'i, cenaze törenine kadar kendini toparlayabilsin diye gününü yatakta geçirmeye ikna ediyorum. Mykha uluslararası kongredeki tebliğinin iyi karşılandığını söylüyor telefonda, nihayetinde bir başkası tarafından okunmuş. Kendisi duygusal açıdan aşırı hassas haldeymiş. Konu üzerine ilginç bir tartışma olmuş. Önceki akşam Win gelmiş yatağına, koynuna sokulmuş, uzunca bir süre birbirlerine sarılıp ağlamışlar ve öyle uyumuşlar. O ânın ikisi için çok kederli ama aynı zamanda yumuşacık bir an olduğunu hissediyorum.

Mykha kongre ve cenaze töreni hazırlıklarıyla meşgul olduğundan, sipariş ettiği çiçeklerle ben ilgileniyorum. Mykha'nın adını verdiği çiçekçi belli ki cenazeler ve düğünler konusunda uzman. Çiçeklerden büyük bir dikdörtgen hazırlamış, yatay kolları budanmış bir haç görünüyor içinde. Çiçekler ve renkler güzel, aynı zamanda cenaze törenine uygun. Amaç, parayla ölçülen bir kederi ifade etmek. O bana bunu gösterirken, karısının ve bir çalışanın düğün için çiçekler hazırlamakta olduklarını görüyorum. Orada da her şey özenli, duruma uygun, ama aynı zamanda kesin ve ayrıntılı bir masraf listesiyle orantılı. Paule'ün hastalığı, taşınma, İsviçre için ısmarlanmış mobilyalar; üzüntüsü ve dertleri arasında para sorununun Mykha için ağır bir yük olduğunu hissediyor ve bunda dünyamızın bir değişmezini görür gibi oluyorum. Karşı konulamaz bir şekilde beslenme, uyku, çalışma, para, hayat devam edi-

yor ve kamyonlar, arabalar ardı arkası kesilmeden, bir hareket, gürültü ve enerji sonsuzluğu oluşturarak çevre yolunda ilerlemeye devam ediyorlar.

Saint-Ferdinand Kilisesi'ne giriyorum, papazın çalışma odasının nerede olduğunu Mykha söylemişti bana, kapıyı tıklatıyorum, küçük bir levhada yanan ışık beklemem gerektiğini söylüyor bana. Kilisede oturuyorum, çevre yolundan gelen boğuk gürültüyü işitiyorum, bugün kimselerin olmadığı bu mekânın sükûnetini duyuyorum. Tanrı'yı düşünüyor ve içimden ekliyorum: Tanrı varsa. Bizimkisi gibi bir dünyayı ve insanların unutkan ve nankör kalbini mesken tutmayı kabul ediyorsa.

Papaz beliriyor yanımda. Sivil giyimli, yaşamış olduğum uzun yıllar bana cüppeler devrini hatırlatıyor. Beni çalışma odasına götürüyor. Evlilik cüzdanında yer aldığı için Mykha'nın okunmasını çok istediği Ramuz'ün metnini onaylıyor. Krallar Kitabı' ndaki metin için şöyle diyor: "Bu çok güzel." Lao-tzu'nun metnine geldiğinde, "Gelininiz mi severdi bunu?" diyor.

"Kendisinin taban tabana zıttı olan istememe anlayışından bahsetmem hoşuna giderdi bazen. O tepeden tırnağa eylem ve istekti."

Şakacı bir edayla bana bakıp, "Siz bir istememe anlayışı insanı mısınız?" diyor. Öyle bir haliniz yok da, diye düşünürcesine.

"Çoğu zaman buna vaktim olmuyor. Her halükârda kolay değil."

"Evet, kolay değil."

Ayağa kalkıyor, zamanı kısıtlı, görüşeceği başkaları var.

Eve dönüyorum, Argile'in ateşi çok yüksek. Endişeleniyorum ve cenaze törenine gelmemesini öneriyorum.

"Geleceğim, alt tarafı grip, hem Paule'ü severdim. Ayinden sonra sizinle birlikte mezarlığa gelmem. Auxerre çok uzak. Eve taksiyle döner, yatıp dinlenirim."

Karnım aç, Argile pek aç değil, sessizce yemeğimizi yiyoruz, o gidip yatıyor, ben de ertesi gün giyeceklerimi hazırlıyorum, yola

çıkmadan önce sinirlenmeyeyim diye. Gecenin bir vakti uyanıyor, yitip giden bir rüyanın bölük pörçük görüntülerini bir araya toplamaya çalışıyorum. Stéphane'la ilgiliydi belki. Bizi ayıran bir engel vardı, çok ağır, çok acı veren bir engel. Bunu düşününce içimden dua etmek geliyor. Gerçekten ölmemiş olan, hayallerimde ve dipsiz hafızada yaşadıkları müddetçe benim içimde asla ölmeyecek olan Paule için, Stéphane için, Shadow için dua etmek.

Sabahleyin, büyük bir gün olduğu hissiyle uyanıyorum, tıpkı çocukluğumdaki bayram günleri gibi, o zamanlar henüz Katolik Kilisesince tespit edilmiş önemli dini olaylara, aile hayatının büyük safhalarına göre yaşıyordum: vaftizler, Kudas ayinleri, vaftizi pekiştirme duaları, düğünler, cenazeler. Şaşırtıcı ölçüde karanlık bir gün, bir temmuz gününe göre hava serin. Grip kapacağım diye çok korktum ama kapmadım, fakat Argile'in ateşi hâlâ yüksek.

On iki yıl önce üzerime göre dikilmiş gri takım elbisemi giyiyorum, hâlâ derli toplu bir takım. Bir gabardin de alıyorum yanıma, kesin yağmur yağacak. Argile gri, siyah ve beyazdan oluşan ağırbaşlı bir kıyafet giymiş, Paule ile olan hısımlık ve yakınlık derecesine gayet uygun bence. "Kusursuz olmuşsun," diyorum. Mutlu bir tebessümle karşılık veriyor bana, ardından tebessümü buruklaşıyor, ağlayacak zannediyorum ama kendini tutuyor.

Saint-Ferdinand yakınında dün gözüme kestirdiğim park yerine bırakıyorum arabayı. Kilisenin girişinde Argile'e yetiştiğimde, çiçeklerle yüklü cenaze arabası geliyor, içeri giriyoruz, çiçeklerle süslenmiş kilisenin insana kucak açan bir havası var.

Tabutu getiriyorlar, Mykha ile Win yürüyorlar tabutun arkasından. Win'den çok etkileniyorum, yakışıklı, koyu renk bir ceket giymiş ve metanetle babasının elinden tutuyor. O anda hiç şüphem kalmıyor, sahiden de geri gelmesi ve cenaze törenine birlikte katılmaları gerekiyordu. Kilise kalabalık, Paule'ün akrabaları, kız arkadaşları, Mykha'nın arkadaşları ve meslektaşları. Annenin arkasında Paule'ün kız arkadaşları duruyor, o ölürken de yanında olan-

lar. Rahip mihraba çıkıyor, geçen günkü biraz kişisellikten uzak adam, ayin kıyafetinin içinde, fevkalade vakur bir rahip olmuş.

Mykha'ya işaret ediyor ve Mykha mihrabın önünde Ramuz'ün metnindeki satırları okuyor. Kitaplarında sevmiş olduğum o biraz yorucu durgunluk, temel mesele arayışı, hayatın bir nevi basit sadeliği çıkıyor yine karşıma. İsviçre, dağ, kar, göl kesinkes kaybolmuş bir uzam olarak beliriyorlar zihnimde.

Mykha yerine geçti, ikinci metni okuyacak birinin beklendiğini fark ediyorum, rahip gözleriyle beni arıyor, Mykha bana doğru dönüyor ve Argile kulağıma, "Sıra sende," diye fısıldıyor. Şöyle düşünüyorum: Gene, orada değildim. Aceleyle o tarafa yönelirken mihrabın basamaklarında sendeliyorum. Cebimden metnimi ve gözlüğümü çıkarıyor, kilisede bulunan kalabalığın karşısına geçiyor ve okuyorum: "Birinci Krallar Kitabı, XIX, 11-13. 'Rabbin sözü geldi ve İlya'ya dedi: Çık ve dağda Rabbin önünde dur. Ve işte, Rab geçiyordu, ve büyük kuvvetli yel dağları yarıyordu; ve Rabbin önünde kayaları parçalıyordu; fakat Rab yelde değildi; ve yelden sonra zelzele; fakat Rab zelzelede değildi; ve zelzeleden sonra ateş; fakat Rab ateşte değildi; ve ateşten sonra sakin ince bir ses. Ve vaki oldu ki, İlya bunu işitince yüzünü cübbesiyle örttü ve çıkıp mağaranın ağzında durdu.'"

Ezeli ve Ebedi olanın ince sesi, başı ve sonu olmayan an, kilisede bulunanların üzerinden geçiyor. Delip geçiyor, ancak ara ara algıladığımız bu dünyanın yoğunluğuyla, çıplaklığıyla, olayla yüzleştiriyor. An kısa ve bronz çağından gelme çok önemli arkaik bir metnin hayranlığına sığındık daha şimdiden. Yerime dönüyorum, benden sonraki okuyucu çıkıyor kürsüye. Argile, "Çok güzel okudun," diye fısıldıyor kulağıma.

Kendi içimde ayaklarımı yeniden yere basmaya çalışıyorum, başaramıyorum. Ölmek üzere olan Paule geliyor gözümün önüne, sağında annesi ağlıyor, solunda diz çökmüş olan Mykha ona sarılmış. Yatağın ayakucunda, Stéphane'ın mevcudiyeti, başucunda Shadow'un muazzam gölgesi. Karşı karşıyalar, eski zaman manastırlarındaki uzanıp yatmış ölüleri tasvir eden büyük heykeller gibi

gözleri kapalı. Kapalı gözleriyle Paule'ü koruyorlar, benim görmeyi beceremediğimi görmüş olduklarından, onun, vaktiyle ve şimdi, kendi ölümünü benimsemeye esrarengiz bir şekilde açık biri olduğunu anlamaya zorluyorlar beni.

Louveciennes, 27 Temmuz 2007

HENRY BAUCHAU
ÇEVRE YOLU
roman

"Tutsaklar caddenin ortasında bize el sallıyorlar, öpücük gönderiyorlar, parmaklarıyla zafer işareti yapıyorlar, yumruklarını kaldırıyorlardı. Peşlerinden gidiyorduk, her iki kaldırımda yüzlerce kadındık, belki bin. Onlara vurduklarında haykırıyorduk. Garın yakınlarına gelindiğinde, kadınların hepsi bağırmaya koyuldu. Bunu başlatan kimdi bilmiyorum. Sözler, küfürler veya talepler değildi ağızlardan çıkan, bir çığlıktı yalnızca. Bir süre sonra öbürleri gibi bağırdığımı fark ettim. İlkin alçak sesle, sonra biraz daha yüksek, sonra çok yüksek sesle."

Yaşam savaşı veren gelinini her gün hastanede ziyarete giden anlatıcı, banliyö ile merkez arasındaki mesafeyi katederken geçmiş ile bugün arasında da yol almaktadır. Naziler tarafından öldürülen bir direnişçinin sevgi dolu anısı ile celladının koyu gölgesi, yılları aşıp steril hastane odasını doldururken bugün Avrupa'nın merkezindeki hayata da sorgulayıcı bir ışık düşürüyorlar. Bildiğimiz Paris'ten farklı bir Paris bu: ölümün yoksayıldığı bir kültür.

Metanetli bir yazardan ölüme ve yaşama, ümide ve direnişe, güce ve tutkuya dair yalın ve dokunaklı bir roman. Nefes almanın ihtişamına, inadına bir övgü.

Metis Edebiyat | Roman
ISBN-13: 978-975-342-858-3

Metis Yayınları
www.metiskitap.com